

T.C
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KAZDAĞI TAHTACI TÜRKMENLERİ'NDE
EVLİLİK VE MUSAHİPLİK KURUMU

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Gürkan İL

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Abdullah ALPEREN

anakkale 2016

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi/Projesi olarak sunduğum “Kazdağı Tahtacı Türkmenleri’nde Evlilik ve Musahiplik Kurumu” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

27.01/2016 Gürkan ÇİL

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Gürkan ÇİL'e ait **"Kazdağı Tahtacı Türkmenleri'nde Evlilik ve Musahiplik Kurumu"** adlı çalışma, jürimiz tarafından **FELSEFE ve DİN BİLİMLERİ YÜKSEK LİSANS TEZLİ** olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Abdullâh ALPEREN

(Danışman)

Üye

Doç. Dr. Şeref ULUOCAK

Üye

Yrd. Doç. Dr. Feim GASHİ

Tez No: 10099924

Tez Savunma Tarihi: 21.01.2016

ONAY

Doç. Dr. Şerif KORKMAZ
Enstitü Müdürü

22.01/2016

ÖZET

“Kazdağı Tahtacı Türkmenleri’nde Evlilik ve Musahiplik Kurumu”

Bu çalışma kapsamında Çanakkale ve yöresindeki Kazdağı Tahtacı Türkmenleri’nin evlilik ve musahiplik kurumları araştırılmıştır. Bu kurumların birbirleriyle olan ilişkileri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Geçmişten günümüze dışarıya karşı, oldukça “kapalı” bir yaşam tarzı sürdürmüş ve sosyo-kültürel açıdan özellikle kırsal kesimde halen geleneksel yaşam tarzını ormanlık ve yüksek yerlerde sürdürmeye devam ettirmekte olan Kazdağı Tahtacı Türkmen kültürü bağdaştırmacı yapısı nedeniyle bir çok kültürel kodu içerisinde barındıran, toplumsal bir zenginlik ve yaşam tarzı olarak dikkat çekmektedir.

Çanakkale Yöresi Tahtacı Türkmenleri bir yaşayış biçimi olarak bu çalışma kapsamında, literatürdeki temel yaklaşımlarile bugünkü mevcut gündelik gerçeklik içindeki sosyo-kültürel pratikler ve bu pratiklere yüklenen kültürel anlam kodları çerçevesinde saha verileri ışığında tartışılması ve analiz edilmesi amaçlanmaktadır.

Bilindiği gibi kolektif kimlikler, etnisite, inanç, ekonomik üretim biçimi-sınıf-mesleki zümre, ulusal ve toplumsal cinsiyet kimliği gibi çeşitli sosyo-kültürel örüntü entegrasyonu biçimlerinin bütününden inşa edilen, sürdürülen ve kuşaktan kuşağa aktarılan, en önemlisi de zaman içinde dönüşümler geçiren bir nitelik taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: Tahtacı, Türkmen, Kızılbaşlık, Alevilik, Bektaşilik, Çanakkale, Kazdağları, Evlilik, Musahiplik, Kurumlar.

ABSTRACT

“The institution of musahiplik and marriage in Mount Ida Tahtacı Turkomans”

The following study addresses the marriage and the musahiplik institutions of Kazdağı Tahtacı Turkmen in Çanakkale area.

Tahtacı Türkmen Identity containing many other socio-cultural aspects still traditional life-style in itself has continued its life as a close society in the rural areas of woodland and in high places of Kazdag forests and has attracted attention as Social and the Cultural wealth and the life style.

In this study it is intended that Kazdağı Tahtacı Turkmen identity, a collective identity pattern integrated as a form and the basic approach of the actual everyday reality in the socio-cultural practices in the literature is loaded into the cultural meanings code in the context of field data in light of the discussion and analysis.

As we all know that Collective Identities ethnicity which has the characteristics of various transformations such as ethnic, economic and production type based on social classes and social/national gender identities of a society is transmitted from one generation to another.

Key Words: Tahtacı, Turkoman, İda Mountains, Kizilbas, Alewi, Çanakkale, Marriage, Musahiplik, Institutions.

ÖNSÖZ

Bilindiği gibi, Tahtacılar Anadolu’da başta Güney ve Batı Anadolu olmak üzere, birçok yerde daha önceleri ağaç işi ile uğraşan ancak, özellikle günümüzde yerleşik hayata geçmiş ve farklı geçim kaynaklarını kullanan bir Türkmen topluluğudur. Çanakkale Yöresi de bu Türkmen topluluğunun yaşadığı yerlerden birisidir. İnceleme alanı olarak ele aldığımız Çanakkale ve Kazdağları çevresi için saha verilerinden önce literatürdeki kaynaklardan faydalanılmıştır. Sonrasında bölgede iletişim sağladığımız Tahtacı Türkmen topluluğundaki kaynak kişilerle görüşmeler gerçekleştirdik.

Her topluluğun kendisini farklı kılan özellikleri vardır. Tahtacılar için de toplum içerisinde kendilerini farklı kılan en önemli faktör dağlarda, orman içlerinde ve konar-göçer şekilde yaşamış olmalarıdır. Böylelikle kentin ve yahut bölgenin sosyo-kültürel ortamından ayrı kalmışlardır, bu durum da, topluluğun daha az değişikliğe uğramasına ve yüzyıllar boyunca kapalı bir topluluk olarak hayatlarını sürdürmesine neden olmuştur. Fakat yerleşik hayata geçiş, topluluğun daha çok diğer topluluklarla daha çok iletişime geçmesini ve sosyal yaşantı açısından daha farklı bir ilişki sürecine girmesini beraberinde getirmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde “Anadolu Aleviliği ve Alevilik Kavramı” üzerinde durulmuş, bu kavramın kökeni tarihsel ve kültürel süreçleri ifade edilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde aile, akrabalık ve etnisite kodlarının inanç kodlarına eklenmesi ve bütünleşmesi fonksiyonu olarak Tahtacılarda Evlilik ve Musahiplik Kurumu ele alınmış ve bu kodların nasıl ortaya çıktığı kendisini nasıl devam ettirdiği, bunu yaparken de ortaya çıkan kurumların, örf, adet ve geleneklerin neler olduğu anlatılmıştır.

Çalışmamda başta rahmetli babam Hasan Çil olmak üzere ailemin bütün üyelerine, konunun benim için çalışılabilir olmasını sağlayan değerli danışmanım Yrd. Doç Dr. Abdullah Alperen’e, her aşamasında bana destek olan ve konuya mezhepler tarihi açısından bakmamı kolaylaştıran kıymetli hocam Yrd. Doç Dr. Ahmet Yöner’e, alandaki çalışmalarımızın gerçekleşmesini sağlayan Sayın Uygun Uyanık’a ve bütün bilgi birikimini benimle paylaşmaktan kaçınmayan değerli hocam Doç. Dr. Şeref Uluocak’a gönülden teşekkürlerimi sunuyorum.

Gürkan ÇİL/Çanakkale/2016

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
ARAŞTIRMANIN AMACI	7
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	8
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	13

BÖLÜM I

GENEL HATLARIYLA ALEVİLİK VE ANADOLU ALEVİLİĞİ

1. ALEVİLİK KAVRAMI VE ANADOLU ALEVİLİĞİ	15
2. TAHTACI TÜRKMENLERİ	26

BÖLÜM II

AİLE, AKRABALIK ve ETNİSİTE KODLARININ İNANÇ KODLARINA EKLEMLENMESİ ve BÜTÜNLEŞMESİ FONKSİYONU OLARAK TAHTACILARDA EVLİLİK ve MUSAHİPLİK KURUMU

1. TAHTACILIKTA SOSYAL KURUMLAR	30
1.1. Dedelik Kurumu.....	30
1.2. Düşkünlük Kurumu	31
1.3. Musahiplik Kurumu	33
2. TAHTACI TÜRKMENLERİNDE EVLİLİK KURUMU	34
2.1. Evlilik Öncesi.....	35
2.1.1. Kız Kaçırma	36
2.1.2. Kız İsteme	36
2.1.3. Süt Parası	37
2.1.4. Söz Kesme-Nışan.....	38
2.2. Düğün.....	40
2.2.1. Bayrak/Sadıç	40

2.2.2.	Kına Gecesi.....	44
2.2.3.	Gelin Alma.....	46
2.2.4.	Gelinlik Etme.....	48
2.2.5.	Gelin İndirme.....	48
2.2.6.	Nikah.....	50
2.2.7.	Gerdek.....	51
2.3.	Düğün Sonrası.....	52
2.3.1.	Başbağlama.....	52
2.3.2.	Ocak Kazma.....	53
2.3.3.	Boşanma/Ayrılma.....	53
3.	TAHTACI TÜRKMENLERİNDE MUSAHIPLİK KURUMU.....	54
3.1.	Musahiplik Kurumunun Kökeni.....	54
3.2.	Musahiplik Anlamı ve Alevilikte Önemi.....	62
3.3.	Musahiplik Hukuku.....	63
3.4.	Musahiplik Erkanı.....	66
3.4.1.	Cem'e Başlama ve Cem'in Mühürlenmesi.....	67
3.4.2.	Musahip Adayların Meydana Getirilmesi, İkrar Vermeleri ve Cem'in Tamamlanması.....	72

BÖLÜM III

BULGULAR VE ANALİZLER

1.	KAZDAĞI TAHTACI TÜRKMENLERİNDE EVLİLİK İLE İLGİLİ BULGULAR....	74
1.1.	Evlilik Öncesi.....	74
1.1.	Kız Kaçırma.....	76
1.2.	Kız İsteme.....	78
1.3.	Söz Kesme-Nişan.....	80
1.4.	Düğün.....	83
1.5.	Bayrak-Sadıç.....	87
1.6.	Kına Gecesi.....	88
1.7.	Gelin Alma.....	90
1.8.	Gelinlik Etme.....	92
1.9.	Gelin İndirme.....	98
1.10.	Nikah.....	98
1.11.	Başbağlama.....	99

1.12. Ocak Kazma	100
1.13. Kent Yaşantısı ve Düğün	101
2. MUSAHİPLİK İLE İLGİLİ BULGULAR	103
2.1. Musahiplik Nedir?	103
2.2. Musahiplik Hukuku	104
2.3. Meydana Getirme ve Cem	104
3. EVLİLİK VE MUSAHİPLİK KODLARINA İLİŞKİN ANALİZLER	105
SONUÇ	112
KAYNAKÇA	116
EKLER	121
EK-1 KAYNAK KİŞİLER	121
EK-2 GÖRÜŞME METİNLERİ	125

KISALTMALAR

Ank.	: Ankara
Ar.	: Araştırma
A.Ü.S.B.E.	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
B.	: Baskı
Bas.	: Basımevi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Dergisi
İst.	: İstanbul
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
S.B.E.	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ün.	: Üniversite
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Anadolu'nun çeşitli yörelerinde kendilerini kollektif kimlik örüntüsü entegrasyonunun etnisite boyutu içerisinde Türkmen olarak ve kollektif kimlik örüntüsü entegrasyonunun din-inanç örüntüsü boyutu açısından “Sünni Müslüman” olarak tanımlayan topluluklar bulunmakta olduğu kadar, Çanakkale yöresinde olduğu gibi Türkmen etnisitesi içinde oldukları araştırmacılar tarafından kabul edilen ancak Anadolu topraklarına özgü bir inanç biçimi olarak Kızılbaş-Alevi¹ inanç biçimi ve ritüellerini benimseyen *Tahtacı* olarak nitelendirilen topluluklar da bulunmaktadır².

Bu toplulukların uzun bir zaman dilimi içinde tarihsel sosyolojik açıdan örüntüleşmiş kalıplaşmış ve sözlü bir kültür aracılığı ile kuşaktan kuşağa aktararak bugüne değin varlıklarını sürdürebilmiş olmalarının temelinde, Tahtacı kültürünün sosyo-kültürel yapı bileşenlerinin ve bu bileşenler arasındaki ilişkilerin, entegrasyon (bütünleşme) biçiminin önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir.

ARAŞTIRMANIN KONUSU

En genel anlamda, geleneksel olarak bir iş ve uğraş biçimi olarak geçimlerini ağaç kesmek, dilmek, kiriş ve tahta biçmekle sağladıkları için Anadolu'da genellikle ormanlık alanlarda ve orman işçiliğinin yapıldığı yörelerde sağlayan³ “Tahtacılar”; inanç biçimi açısından “Kızılbaş-Alevi”⁴ sosyo-kültürel bir etnisite kategorisi olarak, “Türkmen”⁵ kollektif kimlik örüntüsü entegrasyonuna sahip; geleneksel anlamda mevsimlik konar-göçer sosyal hareketlilik formunu uzunca bir süre çadır hayatı ile sürdürerek tarihsel açıdan yakın zamanlarda yerleşik yaşama geçmiş ve Türkçe konuşan⁶ bir topluluk olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Türkmenlerin İslâm anlayışı, gerek dayandığı sosyal taban gerekse bu tabanın yapısal nitelikleri ve buna bağlı hayat tarzının oluşturduğu yorum şekli bakımından Sünnî İslâm

¹ Ahmet Yaşar Ocak'a göre Anadolu'daki söz konusu heterodoks ve senkretik yapının tarihsel açıdan asıl karşılığı Kızılbaşlıktır. Alevilik kavramsallaştırmasının kendisi Hz. Ali soyu ile ilgili oluş anlamında Şii'lik için geçerlilik taşıyan bir kavramsallaştırmadır ve bu kavramın Türkiye'deki Kızılbaşlık için kullanılışı XIX.yüzyıl gibi yakın bir tarihte ortaya çıkmıştır.

² Uluocak, Şeref, Kazdağı Tahtacı Türkmen Kozmolojisinde Hakka Yürümek, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Sayı:71, 2014, s. 55

³ Nilgün Çıblak, *Mersin Tahtacıları: Halkbilim Araştırmaları*, Ürün Yayınları, Ankara, 2005, s. 30.

⁴ İsmail Engin, *Tahtacılar*, Ant Yayınları, İstanbul, 1998, s. 74.

⁵ Rıza Yetişen, *Tahtacı Aşiretleri: Adet, Gelenek ve Görenekleri*, Memleket Gazetecilik ve Matbaacılık, İzmir, 1986, s. 2; İsmail Engin, *Tahtacılar...*, s.75.

⁶ Yusuf Ziya Yörükkan, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, (Ekler ve Yayına Hazırlayan Turhan Yörükhan), Ötüken Yayınları, Ankara, 2006, s. 364; Nilgün Çıblak, *Mersin...*, s. 36-47.

yorumundan birçok önemli farklılıklar taşıyordu. Bu İslâm yorumunu “heterodoks İslâm” olarak adlandırmak yanlış olmayacaktır.⁷ Heterodoks teriminin üç boyutu vardır. Birincisi siyasî boyut olup, bu yönüyle heterodoksi siyasî iktidarın desteğindeki ortodoksinin aksine siyasî iktidar desteğinden yoksundur. İkincisi sosyal boyut olup, ortodoksinin sosyal tabanı tepede siyasî iktidar olmak üzere yerleşik halktır. Ancak heterodoksinin sosyal tabanı, özellikle Türk tarihi söz konusu olduğunda konar-göçer Türkmenlerdir. Üçüncüsü ise teolojik boyuttur. Ortodoksi bir dinin en yaygın yorumu ve fraksiyonunun doğru olarak kabul ettiği doğmalara bağlılığını ifade etmektedir.⁸ Halbuki heterodoksi, daha ziyade senkretik⁹, yani “birçok inancın bağdaştırılmasından oluşan bir yapı” sergiler. Türk tarihinde heterodoks İslâm, konar-göçer zümrelerin şifahî kültürüne dayalı¹⁰ İslâm öncesi Şamanizm, Budizm, Zerdüştlük ve Maniheizm gibi dinlerin kalıntılarının zaman ve mekân içinde karışmasından/ bağdaşmasından oluşmuştur.¹¹

Heterodoksinin bu şekildeki tanımının ışığı altında Alevî-Bektaşî inancının heterodoks-senkretik (bağdaştırıcı) bir yapı arz ettiği söylenebilir.¹²

Tahtacı Türkmen sosyo-kültürel yapı bileşenlerinin, senkretik ve heterodoks niteliklerinin sosyolojik açıdan “ilişkisel” çerçevelerinin biçimlenmesinde rol oynayan bu unsurlar; kollektif kimlikler entegrasyonu olarak Tahtacı-Türkmen kimliğinin sınıfsal, etnisiteye dayalı, inançsal ve vatandaşlık örüntüsü entegrasyonları üzerinden de anlamlandırılmasına imkan verecek bir çerçevede tarihsel sosyolojik bir kimlik inşasının yeniden üretim formları olarak önem kazanmaktadır.

Burada “tözsel kimlik” kavramsallaştırması karşımıza çıkmaktadır. Töz; Descartes tarafından “var olmak için kendisinden başka hiçbir şeye gereksinim duymayan şey” olarak ortaya konmuştur. “Tahtacı” kimliğini kollektif kimlik entegrasyonu biçimi olarak ele almak yerine, varolan etnisiteye ait altında inanç, iş-uğraş, gelenek ve göreneklere ait kodları barındıran, üst kodlar kendinde “şey” olarak ele alınırsa tözcü kimlik manasında ilişkisel açıdan bir çatışmayı beraberinde getiriyor.¹³

⁷ Ahmet Yaşar Ocak, *Türkler, Türkiye ve İslâm*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 43.

⁸ Niyazi Öktem, *Türkiye 'de Alevîler, Bektaşîler, Nusayriler, İSAV Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi*, s. 223.

⁹ Bkz. İrene Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, s. 23.

¹⁰ Doğan Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2011, s. 90.

¹¹ Ahmet Yaşar Ocak, *Babîler İsyanı Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2002, s. 78.

¹² Talip Tuğrul, *Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslar arası Sempozyumu*, Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 719.

¹³ Bkz. Fırat Mollaer, *Kimlik Politikaları-Özdeşlik, Tanınma ve Farklılık*, içinde: “Kimlik”in Ötesine Geçmek, Rogers Brubaker ve Frederick Cooper, Doğu-Batı Yayınları, Ankara, 2014.

Bu yaklaşımla, günümüz ulus devletlerinde, antropolojik türdeşlikten türetilen “tözel” kimlik politikaları vatandaşlık anlayışında hakim olmayı sürdürüyor. Bu kimlik politikalarının siyasal türdeşlikle iç içe geçmeye başlaması, içsel sınırları giderek belirleyici ve görünür hale getiriyor.¹⁴ Bu da kimliği, belirli bir topluluğa ait olmaktan kaynaklanan belirli bir şey olarak ortaya koyuyor ve tözel kimlik anlayışını ortaya çıkarıyor. Bu problem ise konuyu, modern özgürlük anlayışı ve kolektif kimlik örüntüleri bakımından eleştirel bir çerçeveye taşıyor.

Konuyla ilgili olarak, Kamal’ın¹⁵ İslam düşünce geleneğinde Varlığın birliği anlayışı uyarınca tözcülüğün tenkid edildiği tasavvuf düşüncesinde “ben-öteki” ilişkilerine odaklanan yazısı, günümüzde “kimlikçi mantık” a yönelik yaygın tözcülük eleştirisi için kullanılan Batı düşünce geleneğinin yanına İslam düşünce geleneğini de ekleyerek konuyla ilgili “çevre”de kalmış bir bakış açısını yazına dahil etmek adına bir giriş yazısı özelliğini taşıyor.¹⁶

Diğer bir yandan, modern uygarlık ile egzotik toplumların karşılaştırılmasını değerlendiren Lévi-Strauss,¹⁷ hiçbir toplumda tözel bir kimlik olmadığını, her toplumun bu kimliği birtakım parçalara, ögelere bölündüğünü ve bunların sentezinin kültürün sorunu olduğunu vurgulamaktadır. O’na göre kimlik, bir tür virtüel yuvadır; bazı şeyleri açıklamak için buna referansta bulunmak zorundayız, ama bu virtüel yuvanın, gerçek bir mevcudiyeti yoktur. Kimliğin mevcudiyeti teoriktir. Hall,¹⁸ ulusal kimliklerin genel olarak saflık, homojenlik iddiasıyla sunulduklarını ve hepsinde kurgusal olduğunu, gerçek tarihin bize “melez kimlikler” verdiğini belirtmektedir. Milliyetçiliği modernleşme süreçleriyle ilişkilendirerek açıklamaya çalışan teorisyenler (Gellner, Brase, vb.), etnik grupları bir veri olarak değil, bir kategori inşası olarak görmektedirler.¹⁹

Zira “kimlik” terimi, araçsal olmayan eylem biçimlerine dikkat çekmek; kişisel çikardan ziyade benlik anlayışına odaklanmak; insanlar arasında zamana yenik düşmeyen bir benzerlik belirlemek; benliğin esas, kurucu olduğu iddia edilen yönlerini yakalamak;

¹⁴ <https://bianet.org/biamag/toplum/166655-alevilerin-sorunlari-vatandasligin-politik-sinirlari>(30.12.2015)

¹⁵ Fırat Mollaer, *Kimlik Politikaları-Özdeşlik, Tanınma ve Farklılık*, içinde: “Sufi Düşünce Ben ve Öteki”, Muhammed Kamal, Doğu-Batı Yayınları, Ankara, 2014.

¹⁶ Fırat Mollaer, *Kimlik Politikaları-Özdeşlik, Tanınma ve Farklılık*, Doğu-Batı Yayınları, Ankara, 2014, s. 15-16., Ayrıca bkz. Muhammed Kamal, *Sufi Düşünce Ben ve Öteki*, s. 389.

¹⁷ Claude Lévi Strauss, *Yapısal Antropoloji*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2012.

¹⁸ Stuart Hall, “Kültürel Kimlik ve Diaspora”, *Kimlik: Topluluk/Kimlik/Farklılık* içinde., Der: J. Rutherford, Çev: İ. Sağlam, Sarmal Yayınları, İstanbul, 1998.

¹⁹ Oğuz Adanır, *Kimlik mi Zihniyet mi?*, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, S. 7, İzmir, 2002, s. 55.

böylesi esas, kurucu yönlerin varlığını reddetmek; dayanışmanın ve kolektif benlik anlayışının süreçsel ve etkileşimli bir şekilde geliştiğini vurgulamak; çağdaş "benlik" tecrübesinin parçalı niteliğini öne çıkarıp söylem parçalarıyla dengesiz bir şekilde yamanmış ve değişen bağlamlarda olumsal bir şekilde "harekete geçirilmiş" bir benliği tanımlamak için kullanılıyor.²⁰ Bununla birlikte, yukarıda da ifade etmeye çalıştığımız üzere kolektif kimlikler, etnisite, inanç, ekonomik üretim biçimi-sınıf-mesleki zümre, ulusal ve toplumsal cinsiyet kimliği gibi çeşitli sosyo-kültürel örüntü entegrasyonu biçimlerinin bütününden inşa edilen, sürdürülen ve kuşaktan kuşağa aktarılan, en önemlisi de zaman içinde dönüşümler geçiren bir nitelik taşımaktadır.

Kollektif bir kimlik biçimi olarak Çanakkale yöresindeki Tahtacı Türkmen kimliği, tarihsel süreç içindeki sosyal-kültürel-ekonomik-politik-inançsal ve sosyo bilişsel dinamiklerin "bağlamsal entegrasyon" biçimleri çerçevesinde anlam kazanan, "bağdaştırmacı"(senkretik) kültürel dokusu sebebiyle, kültür coğrafyası içerisine giren kültürel kodları bütünleştirici olduğu kadar tarihsel süreç içindeki evrimi boyunca "baskın kültürel gerçeklik kodları"nın ötesinde kendisini konumlandırmış "heteredoks" boyutları bulunan, önemli bir araştırma alanı olmasının yanında kolektif bir kimlik entegrasyonu örüntüsünü de teşkil etmektedir.

Toplumsal kimlikler örüntüsü entegrasyonu olarak, gerçekliğin (toplumun) inşa edici özneleri olarak bireylerin kimlik entegrasyonu (bireysel kişilik) süreçlerinin; üçüncü halin mümkün olduğu; "dışsallaştırma, nesnelleştirme ve içselleştirme mekanizmalarına dayandıkları; yorumlamacı ve söylemsel olarak inşa edildikleri; "fuzzy bir mantığa ve bağlama ilişkin rizom bir modele"²¹ dayanan toplumsallaşma ("grup içi" ve "grup dışı-

²⁰ Fırat Mollaer, Kimlik Politikaları-Özdeşlik, Tanınma ve Farklılık, içinde: "Kimlik"ın Ötesine Geçmek, Rogers Brubaker ve Frederick Cooper, Doğu-Batı Yayınları, Ankara, 2014, s. 418.

²¹ Bkz. Şeref Uluocak, Sosyo-Bilişsel ve Politik İletişim Süreçleri Açısından Bir Söylem Evreni Olarak Küreselleşme ve Kollektif Bir Aidiyet Biçimi Olarak Ulusal Kimlikler Üzerine Eleştirel Bir Söylem Analizi (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bulanık mantık (fuzzy logic) ve bağlamsal rizomatik etkileşim, belirli bir kimliğin diğer kimliklerle çelişkili olup olmadığını değil, virtüel birardalık ve yanyanalıkları temel alan, kolektif kimlikler örüntüsü olarak toplumun bağlamsal olarak sahip olduğu tarihsel, kültürel, sosyal, ekonomik ve politik mekanizmaları tarafından o kimlik bileşeninin "var-olabilme", ve hegemonik bir söylem yüzeyi oluşturma ihtimalini içermektedir. Hem "ya, ya da" hem de "Ve"yi içermekte, "1 ya da 0"ı değil, virtüel olarak varolanın, bağlamsal olarak, söylem düzeyi haline gelmesiyle belirginlik kazanmaktadır. Fuzzy logic (bulanık mantık) günlük yaşantımızda karşılaştığımız belirsizlik içeren olaylara mantıksal değerler atamak için kullanılmaktadır, yani düşüncelerimizdeki kesin doğru ya da yanlışlar arasındaki ihtimalleri değerlendirebilmeye yarar. Rizomatik model ise "bağlama" göre ihtimallerin hiyerarşisindeki değişimi ifade etmektedir.

kategorilendirmeler”) süreçlerine karşılık geldikleri; bağlamsal” hiyerarşilere tabi olarak, becerikli bir performans olarak ortaya çıktıkları söylenebilir.²²

Kimliğin kaygan ve sorunlu doğasını rahatlıkla kabullenebilen kuramcılar söz konusu terimin vazgeçilmez olduğunu savunuyorlar. Dolayısıyla “kimlik” etrafında dönen eleştirel tartışmalarda amaçlanan şey terimden kurtulmak değil, onu yeniden düzenleyerek muhafaza etmek, böylece terime bazı itirazlara karşı, özellikle de o korkunç “özcülük” suçlamasına karşı bağışıklık kazandırmak.²³

Burada “Tahtacı” kimliğinin değişen yüklemelere desteklik eden değişmez bir gerçeklik olarak, tözsel manada değer kodlarına sahip, öznedede değil de kendi içerisinde bağımsız olarak var olan bir kimlik içerisinde mi, yoksa sosyal yapıdaki ilişkiler ağı içerisinde, ilişkisel olarak mı ifade edileceği tartışması ortaya çıkmaktadır.

Temel problematik, zaman ve mekan koordinatları açısından farklı pratiklere sahip olduğu gözlemlenebilen ve zaman zaman da pratiklere verilen anlamlar bakımından dahi yöresel olarak farklılaşabilen anlam ve değer kodlarına sahip Tahtacı topluluklarının bu farklılaşmaya rağmen kültürün derin yapıları çerçevesinde, bir sosyo-kültürel aidiyet biçimi olarak nasıl varlıklarını devam ettirmiş ve ettirmekte olduklarına ilişkindir.

Bu çalışma kapsamında, Tahtacı kültüründeki sosyo-kültürel pratiklerdeki ve pratiklere yüklenen anlam kodlarındaki farklılaşmalara rağmen, farklı zaman ve mekan koordinatlarındaki Tahtacıların bir “Tahtacı-Alevi-Türkmen kimliğine aidiyet duymalarının altında yatan temel üretici yapı ve mekanizmanın Tahtacı sosyo-kültürel kurumları ve özellikle de ikincil grup bağlarını, birincil kan bağına dayalı akrabalık ilişkilerine “eklemleyen” evlilik ve müshiplik kurumlarının fonksiyonları üzerinden incelenmesi amaçlanmaktadır.

Bu çerçevede, akrabalık kodlarının, daha geniş ve kan bağı ile bağlı olunmayan bireyleri de kapsayacak biçimde topluluk kodlarına inanç kodlarıyla eklemleme sürecinin önemi artmaktadır.

Tahtacı Türkmen kimliği bu araştırma kapsamında bağlamsal ve akışkan bir kolektif kimlik örüntüsü entegrasyonu biçiminde ele alınmaktadır

Şeyleşme yalnızca entelektüel bir pratik değil, toplumsal bir süreçtir; bu itibarla “etnisite”, “ırk”, “ulus”ve diğer “kimlik” siyasetlerinde merkezi bir konuma sahiptir. Bu

²² Şeref Uluocak, Sosyo-Bilişsel ve Politik İletişim Süreçleri Açısından Bir Söylem Evreni Olarak Küreselleşme ve Kolektif Bir Aidiyet Biçimi Olarak Ulusal Kimlikler Üzerine Eleştirel Bir Söylem Analizi (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, 2005, Ankara, s. 19-20.

²³ Fırat Mollaer, Kimlik..., s. 419.

türden bir siyasetin analistleri söz konusu söyleşme sürecine açıklama getirmeye çalışmalılar. Açıklamaya çalışmamız gereken şey, “ulusun” –“etnik grubun”, “ırkın” ve diğer varsayımsal “kimliklerin”- “siyasi kurmacasının” hangi süreçler ve mekanizmalar sonucunda bazen güçlü ve zorlayıcı bir gerçeklik olarak kristalize olduğudur. Ancak pratik kategorilerini eleştiri süzgecinden geçirmeksizin analiz kategorileri olarak kabul ederek, bu söyleşme sürecini istemeden de olsa yeniden üretmekten veya desteklemekten kaçınmamız gerekir.²⁴ Bu nedenle kimliklere tözsel yaklaşım eleştirel bir hal alıyor.

Brubaker’a göre;²⁵ gerçekten de “özcülük” bir süredir şiddetli bir şekilde eleştiriliyor ve şimdilerde birçok kimlik tartışmasına konstrüktivist bir tavır eşlik ediyor.²⁶ Ne var ki, çözüm daha tutarlı bir konstrüktivizmde de yatmıyor; zira sürekli olara çoklu, parçalı ve akışkan olarak betimlenen bir şeyin neden “kimlik” olarak kavramsallaştırılması gerektiği bile açık değildir.²⁷

Akrabalık kodları ile inanç kodları arasındaki diyalektik ve bağlamsal örüntü entegrasyonu bu noktada çalışmanın temel problematiğini oluşturmaktadır.

Bu noktada kolektif kimlik örüntüsü entegrasyonuna ilişkin olarak, bağlamsal ve akışkan kimliklenme dinamiklerinin temel analiz birimi olarak ampirik düzeyde Tahtacı Türkmen kültürünün musahiplik ve evlilik kurumu üzerinden analiz edilmesi amaçlanmaktadır.

Bu anlamda Müsahiplik, Evlilik ve Dedelik kurumlarının işleyiş biçimleri, söz konusu akrabalık ilişkilerine bağlı toplumsal beklentilerin ve statülerin, inanca bağlı toplumsal beklenti (12 hizmet) ve statülere ekleniş süreçlerinin anlamlandırılması açısından önem kazanmaktadır.

Bununla birlikte Türkmen-Alevi inanç, Tahtacı gelenek ve kültürün ortaya çıkardığı ve geçmişten günümüze önemli roller oynayan kurumların teorik/inanç, pratik/ibadet ve sosyalizasyon süreçleri çerçevesinde bilimsel açıdan ele alınması, bu kurumların önem ve işleyişlerini anlamak, ortaya koymak ve aktarılabilir hale getirmek açısından faydalı olacaktır.

1800-1850’li yıllarda yerleşik yaşama geçmeye başladıkları ve bunun öncesinde konar-göçer bir yaşam tarzı sürdürdükleri düşünülen Tahtacıların, Anadolu’da Güney’den başlayıp Çanakkale Kaz Dağları’na(İda) kadar ilerleyen Adana, Mersin, Antalya, Muğla,

²⁴ Fırat Mollaer, Kimlik..., s. 412.

²⁵ Fırat Mollaer, Kimlik..., s. 413.

²⁶ Bkz. Calhoun, “Social Theory and the Politics of Identity”, s. 9-36.

²⁷ Fırat Mollaer, Kimlik..., s. 414.

Denizli, Aydın, İzmir, Manisa, Edremit ve Balıkesir'e kadar uzanan hat üzerinde çoğunlukla ormanlık ve dağlık alanlarda yerleşmiş oldukları görülmektedir.

Bu çalışmada ilişkisel bir meşrulaştırma aracı olarak "evlilik" kurumu ve geçmişte Aleviler arasında hem dini hem de sosyal hayatta önemli role sahip olan ancak günümüzde araştırmacılar tarafından zayıfladığı düşünülen "Musahiplik" kurumunun Tahtacı Türkmenleri içerisindeki konumunu açıklayacağız.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bilimsel metot, veriler ve teori olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır ve bilimsel araştırmanın amacı veriler üzerinde "açıklayıcı" teoriler inşa edilmesine dayanmaktadır. Bu anlamda amaç verilerin açıklanmasıdır.²⁸

Betimleme, karmaşık şeylerin anlaşılabilir hale getirilmesi ile ilgilidir. Betimleme "ne olduğunun", "sürecin nasıl olduğunun" durum, kişi ya da olayların "ne" olduklarının bir resminin çizilmesini içerir. Açıklama ise, "ne olduğunun", sürecin nasıl olduğunun", durum, kişi ya da olayların "ne" olduklarının "nedenlerinin" ortaya konulmasıdır. Bu anlamda açıklama ve betimlemenin her ikisi de karmaşık şeylerin anlaşılabilir hale getirilmesi ile ilgilidirler ancak farklı düzeylerdeki anlaşılabilir kılma faaliyetlerine karşılık gelmektedirler.²⁹

Bilimsel yöntem veriler ve kuram olmak üzere iki ana unsurdan oluşmaktadır. Bilimsel araştırmanın amacı ise verilere dayanarak "açıklayıcı bir kuram" oluşturmaktır. Bu görüşe göre amaç verileri "açıklamaktır", sadece "betimleme" için kullanmak değil. Betimleme ve açıklama arasındaki bu ayrım, araştırmanın amaçları açısından kullanışlıdır.³⁰

Sosyal araştırma, araştırmacıların toplumsal dünya hakkında bilimsel bilgi üretmek için sistematik olarak uyguladıkları teknik (metot) ve referansta bulundukları metodolojilerin bir toplamıdır. Bu yönüyle sosyal araştırmalar, toplumsal dünya ile ilgili sorular hakkında düşünmek ve bilime dayalı yeni bilgi üretmek için bir dizi süreci takip etmeyi içermektedir³¹

²⁸ Keith F. Punch, Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar, (Çev. D. Bayrak, H. B. Aslan, Z. Akyüz), Siyasal Kitabevi, Ankara, s. 15.

²⁹ Şeref Uluocak,

https://www.academia.edu/9039359/Sosyal_Bilimlerde_Y%C3%B6ntem_Ders_Notlar%C4%B1

³⁰ Keith F. Punch, Sosyal Araştırmalara..., s. 16.

³¹ W. Lawrence Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, (5. Baskı), (Çev. Sedef Özge), Cilt I, Yayın Odası, Ankara, 2012, s. 10.

Çelebi³²'a göre “*olgu*” gözlem ve deneyden doğan, düşünme ve araştırmaya dayanak olan, süreklilik ve kararlılık gösteren olaylar dizisi ve süreçler olarak tanımlanmaktadır ki bu tanım olgu kavramının *bir olaylar örüntüsü, kalıbı olduğu* anlamına gelmektedir. Olgulara yönelik çalışmalar bu kapsamda tipik olarak *nomotetik ve nicel çalışmaların* ayrıntılı bir biçimde ele aldıkları veri tipine karşılık düşmektedir.

Olgulara kaynaklık eden “*olay*” kavramsallaştırması ise bu çerçeve içinde, görülen, duyulan, algılanan her şey ya da alışılmışı uymayan, dikkati çeken *biricik veya tekil olan şeylere* karşılık gelmektedir ki, kuram inşasına yönelik olan ya da *tipik olarak idiografik, nitel çalışmaların ayrıntılı* biçimde ele aldıkları veri biçimine kaynaklık etmektedir.³³

Tüm bunlardan hareketle, olayların, olgulara dönüşüp dönüşmediğini “Birinci düzey kavram” (Betimleyici kod) ve “İkinci düzey kavram” (Örüntü kodu) karşılaştırması ile ele alarak açıklayacağız ve bununla birlikte Çanakkale ve Kazdağları’nda dini ve sosyal hayatın yaşayan kültürel bir gerçekliği olan Tahtacı Türkmenleri’nin kültürel aidiyet kodlarına ve kolektif kimlik entegrasyonu örüntülerine ilişkin olarak, evlilik ve musahiplik kurumları üzerinden akrabalık ilişkilerini tespit etmeye çalışacağız.

Kurumlar toplum içerisinde oluştukları gelenek ya da grupların inanç, ibadet, kimlik, siyaset, örf ve adet kodlarıyla sosyo-kültürel yapıya entegre olmaktadır. Buradan hareketle bu araştırmada; kolektif kimlik entegrasyonuna bağlı olarak ortaya çıktığı toplumun tarihi gelişimi, değişik coğrafyalarda geçirdikleri değişim süreci, sosyo-kültürel yapıları, kısaca fikrin tarihi arka planı irdelenerek onun oluşum sürecinin belirginleştirilmesine, böylece zaman-mekan ve fikir-hadise irtibatı sağlanmak suretiyle toplumda kabul görmesi zeminin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.³⁴

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Sosyal “kurum”lar bir toplumda çoğunluk tarafından paylaşılan ve bazı temel grup ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik davranış örüntüleridir. Onlar; kanunlar, tüzükler veya örf ve adete yahut dine dayalı yerleşmiş usüllerdir; değer yüklüdürler; kültürün önemli bir parçasını oluştururlar; yapılaşmış, örgütlenmiş ve eşgüdümlüdürler; bu bakımdan da

³² Nilgün Çelebi, *Sosyal Bilimlerde Yöntem*, Aba&Sebat, Konya, 1996, s. 89.

³³ Şeref Uluocak, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem ve Teknikleri Ders Notları*, https://www.academia.edu/9039359/Sosyal_Bilimlerde_Y%C3%B6ntem_Ders_Notlar%C4%B1

³⁴ Ethem Ruhi Fıçlalı, *Mezhepler Arasındaki Farklar (Bağdâdî)*, TDV Yay., Ankara, 1991.

oldukça sürekli bir içeriğe sahiptirler. Bir toplumda din, toplumsal kurumların en önemlilerinden birini oluşturur.³⁵

İnsanların birbirinden farklı renk, dil ve ırklardan oluşması ve yine birbirinden farklı görüşlere ve inançlara sahip olması kadar doğal bir şey yoktur. İşte bu farklılıkların doğal kabul edildiği İslâm'a gönül veren Müslümanlar, Hz. Peygamber döneminde söz konusu farklılıkları "Müslüman" üst kimliğinde birer zenginlik olarak muhafaza etmiştir.³⁶ Hz. Peygamber vefat ettikten sonra ilk dönem İslâm toplumunda farklı nedenlerden dolayı ihtilaflar oluşmuştur. Ekonomik ve kültürel boyutları olan bu ihtilaflar, aslına bakılacak olursa daha çok siyasi problemlerden kaynaklanmıştır ve bununla birlikte bu ihtilaflar günümüze kadar süregelen itikadi ve siyasi oluşumların kaynağını oluşturmuştur.

İslâm'ın Türkler arasında nasıl bir zeminde yayıldığını, bu zeminin siyasal, sosyo-ekonomik ve dini-kültürel yapısını bilebilmenin, İslâm'ın buralarda nasıl anlaşılıp yorumlandığı, ne gibi biçimler aldığı konusunu anlamak bakımından büyük önemi vardır. Çünkü İslâm öncesi dönemin bu sosyal tabanı, büyük ölçüde İslâm'ın bu tabanda aldığı biçimi de tayin eden en etkili tarihsel faktördür.³⁷

Bu dönemde İslâmiyet ile karşılaşan milletlerden biri olan Türklerin bu dönem içerisinde kimi şehirleşmiş, kimi konar-göçer bir hayat yaşadıkları ve sosyal hayatlarındaki bu çeşitliliklerden dolayı İslâm'ı algılayış biçimleri ve kabulleri de birtakım farklılıklar göstermiştir. Yerleşik olanların, İslâm'ı kitabî bir şekilde öğrenerek onun esaslarını uygulama imkanını bulduğu, göçebe olanların ise kitabî İslâm'dan fazla istifade edememiş olduğu düşünülmektedir. Bundan dolayı bu yeni dini, eski inanç ve geleneklerinin yanına isim olarak eklemekle birlikte yine de ağırlıklı olarak eski inançlarını muhafaza etmişlerdir. İslâmiyetle karşılaştıktan sonra farklı nedenlerden dolayı Orta-Asya'dan Anadolu'ya göç etmek zorunda kalan bu Türk boyları için, algılama ve yorum farklılığından dolayı ortaya çıkan Alevilik ve Sünnîlik olgusu söz konusu olmuştur.

Burada Alevilik-Kızılbaşlık olgusuna temas etmek yerinde olacaktır. Kızılbaş terimi X. Yüzyıldan itibaren İslamiyeti kabul etmeye başlayan ve bu yeni dini eski önceki inanç ve genelekleriyle bağdaştıran konar-göçer Türkmen oymakları için kullanılmıştır. Başlangıçta siyasi bir anlam taşımakta olan bu terim, ilk Safevilerde oniki imam anlayışına bağlı kalmakla birlikte Tanrı'nın beşer suretinde görünmesi, ruh göçü ve Hz. Ali'nin

³⁵ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2008, s. 26.

³⁶ Cenksu Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, Ankara Okul Yayınları, Ankara, 2010, s.13.

³⁷ Ahmet Yaşar Ocak, *Türkler...*, s. 34-35.

bedenleşmesi olarak Safevi hükümdarına yönelişle bütünleşerek Türkmen Şiilik biçiminin adı olmuştur.³⁸ Osmanlı tarihlerinde de Safevi Devleti hizmetindeki Türkmenler için de ‘Kızılbaş’ terimi kullanılmıştır. Kazdağı ve çevresinde Türkmenlik, Tahtacılık ve Kızılbaşlık birbirine eklenmiş olarak bir inanç biçimi ve etnisiteyi oluşturmaktadır.

Nitekim Kızılbaş Alevîliğin de Sünnîlikte olduğu gibi, farklı coğrafyalarda farklı etnik kökene sahip gruplar tarafından benimsenmesi durumu da Kızılbaş Alevîliğin bir milliyet, ulus ve etnisite konusu olmasının yanında, bir inanç meselesi olduğunu da bizlere göstermektedir. Bununla beraber, Ahmed Refik'in vaktiyle XVI. yüzyıl mühimme kayıtlarından derlemek suretiyle meydana getirdiği Anadolu'daki konar-göçer Türk zümrelerine dair eseri³⁹, Faruk Sümer'in, yine büyük çapta XVI. Yüzyıl arşiv belgelerine dayanan Oğuzlar (Türkmenler)'ın tarihleri, boy teşkilat kitabı⁴⁰, ve nihayet Rudi Paul Lindner'in XV. ve XVI. yüzyıllar Osmanlı Anadolu'sundaki konar-göçer zümreler hakkında kaleme aldığı önemli araştırması⁴¹, bize büyük ölçüde yardımcı olmuştur. Bunlar her ne kadar esas itibarıyla Osmanlı dönemi belgelerinden ve kaynaklarından yola çıkmış olsalar da, bu konar-göçer zümrelerin özelliklerinin temelde fazla bir değişikliğe uğradığını söylemek zordur. Bu itibarla XVI. yüzyıldaki Anadolu Türkmen zümrelerinin, XIII. yüzyıldaki atalarından çok farklı bir durumda olmadıkları söylenebilir.⁴²

Bunlarla birlikte kültürel açıdan da büyük bir birikimi içerisinde barındırmaktadırlar ve sosyal yaptırım gücü yüksek bir pratiğe sahiptirler. Örfler, içten doğma usüller olduklarından, adetlere göre çok daha kuvvetli bir yaptırım gücüne sahiptirler. Türklerde örf ve adet, eski Türk kültüründen gelen bir terim olan “töre” ile de ifade edilmektedir. Adetlerin bir de yaptırım gücü daha az olanları bulunmaktadır ki, bunlara da “görenek” denir. “Gelenek” (tradition) veya “an’ane” terimi ise, toplum kültürünün geçmiş kuşaklardan devraldığı, toplumda değerler ve kurumların en ağır değişen, toplumun eski devirlerini yenilerine bağlayan ve üyeleri arasında sağlam bir bağ oluşturan alışkanlıklar olarak, “sosyal ve kültürel mirası” ifade eder. Toplum hayatında örf ve adetlerin, gelenek ve göreneklerin yerleşmiş ve kurumlaşmış din ile çok yakından ilişkileri bulunmaktadır.

³⁸ Irène Mélikoff, *Uyur İdik Uyardılar, Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları*, Çev. T. Alptekin, Cem Yayınevi, İstanbul, 1993.

³⁹ Ahmet Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)*, Enderun Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul, 1989.

⁴⁰ Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, Ana Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1980.

⁴¹ Rudi Paul Lindner, *Nomads and Ottomans in Medieval Anatolia*, Bloomington, 1983.

⁴² Ahmet Yaşar Ocak, *Babaîler İsyanı Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, Dergâh Yay. İstanbul, 2002, s. 55-56.

Öyle ki, İslamiyette dini adetlerin yanı sıra fıkhıta örf ikinci dereceden delil ve kaynaklar arasındaki yerini almış bulunmaktadır.⁴³

Bu nedenlerden dolayı; Tahtacı Türkmenleri'nin İslâm anlayışı, gerek dayandığı sosyal taban gerekse bu tabanın yapısal nitelikleri ve buna bağlı hayat tarzının oluşturduğu yorum şekli bakımından Sünnî Türkmenlerin İslâm yorumundan birçok önemli farklılıklar taşıyordu. Bu İslâm yorumunu “heterodoks İslâm” olarak adlandırmak yanlış olmayacaktır.⁴⁴

Günümüzde Anadolu'da yaşayan, büyük çoğunluğu Türk, farklı etnik kökene sahip Alevî grupların inanç ve bütün bu gelenek-görenek, örf-adet gibi yaşamsal pratiklerinin ifade etmekte kullanılan “Anadolu Alevîliği”, tarihi süreç içerisinde birçok etken tarafından şekillenen bir olay olduğu kadar güncel tartışmaları da muhafaza eden bir gerçekliği de ifade etmektedir. Sosyal, toplumsal ve kültürel açılardan da ülkemizde dikkat edilmesi gereken önemli bir konu olan Alevilik, heterodoks bir yapı olmasından dolayı birçok farklı ifadeye karşılık geldiği görülmektedir. Heterodoks teriminin üç boyutu vardır. Birincisi siyasî boyut olup, bu yönüyle heterodoksi siyasî iktidarın desteğindeki ortodoksinin aksine siyasî iktidar desteğinden yoksundur. İkincisi sosyal boyut olup, ortodoksinin sosyal tabanı -tepede siyasî iktidar olmak üzere- yerleşik halktır. Ancak heterodoksinin sosyal tabanı, özellikle Türk tarihi söz konusu olduğunda konar-göçer Türkmenlerdir. Üçüncüsü ise teolojik boyuttur. Ortodoksi bir dinin en yaygın yorumu ve fraksiyonunun doğru olarak kabul ettiği doğmalara bağlılığını ifade etmektedir.⁴⁵ Halbuki heterodoksi, daha ziyade senkretik⁴⁶, yani “birçok inancın bağdaştırılmasından oluşan bir yapı” sergiler. Türk tarihinde heterodoks İslâm, konar-göçer zümrelerin şifahî kültürüne dayalı⁴⁷ İslâm öncesi Şamanizm, Budizm, Zerdüştlük ve Maniheizm gibi dinlerin kalıntılarının zaman ve mekân içinde karışmasından/ bağdaşmasından oluşmuştur.⁴⁸

Tüm bu kavramlar arasındaki iletişimi Bourdieu üzerinden açıklamak yerinde olacaktır. Bourdieu sınıflar arasındaki iletişimi salt ekonomik ya da salt ideolojik olarak ifade etmez. Sınıflar arasındaki çatışmaları açıklayabilmek için çatışma alanları belirler.

⁴³ Ünver Günay, *Sosyoloji*..., s. 28.

⁴⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Türkler*..., s. 43.

⁴⁵ Niyazi Öktem, “*Türkiye 'de Aleviler, Bektaşiler, Nusayriler, İSAV Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi*”, s. 223.

⁴⁶ Bkz. Irène Melikoff, *Uyur*..., s. 23.

⁴⁷ Doğan Kaplan, *Yazılı*..., s. 90

⁴⁸ Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, s. 78.

Mevkiler arası ilişkilerden oluşan bu alanlar güce göre şekillenmektedir. Gücün dağılımını da sermayelerin dağılımı belirlemektedir. Bu sermayeler, ekonomik, kültürel, toplumsal ve simgesel sermayeler olarak ifade edilir. Ekonomik sermaye mali kaynaklara işaret eder. Kültürel sermaye eğitimle öğrenilmiş kabuller ve davranış kalıplarından oluşur yani toplumun özünü ifade eder. Toplumsal sermaye ilişkiler bütünü, simgesel sermaye ise bütün sermayelerde görülebilecek olan simgesel değerler bütünü ifade etmektedir.⁴⁹

Burada ‘alan’ kavramını ifade etmek gerekecektir. Alan bazı iktidar biçimlerine gömülü konumlar arasındaki tarihsel nesnel bağıntılar bütününden ibarettir. Bir alan nesnel kuvvetlerin yapılanmış bir sistemidir. Aynı zamanda bir çatışma ve rekabet mekanıdır, bu alanda etkili olan özgül sermaye türü –sanatsal alanda kültürel yetke, bilimsel alanda bilimsel yetke, dinsel alanda din adamlarının yetkesi vs.- üzerinde tekel kurma ve iktidar alanında farklı yetke biçimleri arasındaki “dönüşüm oranlarına” ve hiyerarşiye karar verme gücünü elde etme amacıyla birbirleriyle rekabet etmektedirler.⁵⁰ Bourdieu bir alanın oluşumunu üç evrede ele alır. Bu üç evre sırasıyla; özerkliğin kazanılması, ikinci yapının ortaya çıkması ve simgesel sermayenin oluşumudur.

Alan içerisindeki hakimiyeti oluşturan sermaye tipleri yine burada etkili olmaktadır. Bu durumu ekonomik, toplumsal ve kültürel sermayeler üzerinden hareketle tekrar açıklayacak olursak ekonomik sermayeyi, salt ekonomik kaynakların elde bulundurulması, toplumsal sermayeyi, bir eyleyicinin içinde bulunduğu alanda sahip olduğu ilişki ağı olarak ifade edebiliriz. En önemlisi kültürel sermaye ise bir alanda gücü elinde bulunduranların topluma ve bireylere aşıladığı yapı olarak ifade edilebilir. Simgesel sermaye ise burada devreye girer ve gücü elinde bulunduranlar yeniden üretimi sağlamak için, fiziksel şiddet içermeyen bir baskı unsuru kullanır.⁵¹

Böylelikle yukarıda ifade ettiğimiz kimlikler arasındaki güç ilişkilerini, bu kimliklerin tarihsel yapı içerisinde sürekliliğini, alan ve sermaye tipleri ile açıklamış olduk.

⁴⁹ Cihad Özsöz, “Pierre Bourdieu’nun Temel Kavramlarına Giriş”, Sosyoloji Notları Dergisi, S. I., Nisan 2007, s. 17-19.

⁵⁰ Pierre Bourdieu, Loic J.D. Wacquant, Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar, Çev. Nazlı Ökten, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 25-26.

⁵¹ Pierre Bourdieu, Düşünsel..., s. 166.

İşte bu nedenlerden dolayı, Anadolu kültürünün, din ve inanç tarihinin doğru ve net biçimde ortaya konulabilmesi için alan araştırmasına dayalı Alevîlik çalışmaları son derece önem taşımaktadır.

Konuya Çanakkale özelinde bakacak olursak, geleneksel kapalı yapısını büyük ölçüde devam ettirmekte olan Tahtacı Türkmen Kültürünün kültürel mirası ve sosyal pratikleri açısından “evlilik” ve “musahiplik” kurumlarının sosyo-kültürel açıdan din sosyolojisi çerçevesinde araştırılması Türk kültürü ve İslam literatürü açısından benzeşme ve ayrışmaları yöresel tartışma alanı içerisinde ortaya koyması hususunda katkı sağlayacaktır.

Özetle, Tahtacı Türkmenleri üzerine yapılacak bu çalışmanın Türkmen kimliğine ait sosyo-kültürel bir yapı içinde kendisini oluşturan Tahtacı-Türkmen sosyo-kültürünün “kültürel farklılıklar ve birlikteliklerin” bir aradalığı üzerinden açıklanmasının “evlilik” ve “musahiplik” kurumları içerisindeki entegrasyon biçimini ifade etmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Tahtacı Türkmen kültürü konusunda gerçekleştirmesi hedeflenen bir çalışma güçlü bir İslam ilahiyatı, mezhepler tarihi, tasavvuf tarihi, dinler tarihi, antropoloji, tarih ve sosyoloji bilgi ve metodolojisine sahip olmayı gereklilik haline getirmektedir. Aynı zamanda bu karma ve esnek yapıyı dikkate alan ve bu yapının günümüzdeki yansımalarını farklılıklara göre irdeleyen alan araştırmalarına dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Geçmişten günümüze kadar süregelen tarihsel, ekonomik, siyasal, kültürel ve sosyo-bilişsel kodlar içerisinde evlilik ve musahiplik kurumunun durumu değerlendirilmiştir. Alan araştırması temelinde, toplumsal-tarihsel bağlamda konumlandırılmış nitel verilerin (kaynak kişilerle mülakat ve gözlem) kullanılmasına dayalı bir yöntemle ele alınmıştır. Literatür taraması, öncelikle alan araştırmasında yapılacak olan mülâkatlar esnasında deneklere yöneltilecek soruları oluşturmak,⁵² daha sonra da bölgede yapılan mülâkat ve gözleme dayalı alan araştırması sonucu elde edilen “Tahtacılık” ile ilgili bilgilerin mevcut eserler ile desteklenmesi ve bir sistematik dahilinde ele alınması için kullanılmıştır. Çalışmadaki temel amaç bölgedeki Tahtacı Kültürü’nün ve bununla birlikte kültürün içerisindeki evlilik ve musahiplik kurumlarının ortaya konması olunca doğal olarak yapılması gereken, günümüzde “Tahtacı

⁵² Maurice Duverger, Sosyal Bilimlere Giriş, çev.: Ünsal Oskay, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1990, s.252.

Kültürü”nü yaşayan ve yaşatmaya çalışan insanların bizzat kendilerinden literatür taraması sonucu oluşturulmuş çalışma başlıkları ile ilgili bilgilerin derlenmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. İşte bu noktadan hareketle çalışma, Tahtacı-Türkmen kültür, inanç, ibadet, örf ve âdetlerini ortaya koyarken kaynak kişiler ile mülakat sonucunda elde edilen bilgilere dayanmaktadır.⁵³ Mülakat tekniği uzun zaman ve denekleri bularak görüşmeleri tamamlamak için büyük uğraş istemektedir. Ancak bu görüşme sayesinde anlaşılmayan noktaların aydınlatılması ve deneğin, istediği takdirde sorular hakkında açıklayıcı bilgiler isteyebilmesi, bu tekniği çok önemli kılmaktadır.⁵⁴ Mülakat/Görüşme tekniğinin; yüz yüze olması, sözlü olarak yapılması, soruların cevapsız kalmaması ve esnek olması şeklinde avantajları vardır.⁵⁵ Özellikle yapılandırılmış görüşmelerde, katılımcılarla görüşmecisi arasındaki iletişim, belirsiz noktaları açıklığa kavuşturulabilir. Böylece görüşme, o anki şartlara göre istenilen en iyi biçimde düzenlenerek yürütülebilir.⁵⁶

Kaynak kişiler ile mülakat soruları daha önce taslak olarak hazırlanmıştır. Böylece bu çalışmada, önceden hazırlanan sorular metnin oluşmasında ana iskeletin ortaya çıkmasına yardımcı olurken, mülakat esnasında ortaya çıkan duruma göre kaynak kişilere yöneltilen sorular ve bu sorulara verilen cevaplar metnin detaylı bir şekilde oluşmasını sağlamıştır.⁵⁷

Tüm bunlardan hareketle, kolektif kimliklerin üretimi ve yeniden üretimi açısından akrabalık kodlarının inanç kodlarına eklenmesi pratiği (Tahtacı Türkmen kimliği açısından araştırmanın temel pratiği), bu kuramsal perspektif çerçevesinde (bağlamsal ve akışkan kolektif kimlik örüntüsü entegrasyonu) musahiplik ve evlilik kurumu içerisindeki pratikler (mikro sosyal seviyede ampirik düzey) ve bu pratiklere yüklenen anlamların çalışılması üzerinden işlemselleştirilmiş (operasyonelleştirilmiş, görgül kılınmış, araştırma tasarımı ve metodolojisi bu analiz düzeyine ilişkin inşa edilmiştir)

⁵³ Yüz yüze görüşme tekniği olan mülakatlar hakkında bkz.: Duverger, a.g.e., s.253-262; Muzaffer Sencer-Yakut Sencer, *Toplumsal Araştırmalarda Yöntembilim*, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yay., Ankara, 1978, s. 203-253; Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara, 1991, s. 143-144; Ali D. Arseven, *Alan Araştırma Yöntemi*, Ankara, 1993, s. 120.

⁵⁴ Feim Gashi, *Kosovalı Aydınların Din Anlayışı*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, 2013, İstanbul, s. 13.

⁵⁵ Kaptan Saim, *Bilim ve Araştırma Teknikleri ve İstatistik Yöntemler*. Ankara; Rehber Dağıtım, 1981, s. 172.

⁵⁶ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2003, s. 66.

⁵⁷ Maurice Duverger, *Sosyal Bilimlere*, s. 252; Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırmalar*, s. 19-68.

BÖLÜM I

GENEL HATLARIYLA ALEVİLİK VE ANADOLU ALEVİLİĞİ

1. ALEVİLİK KAVRAMI VE ANADOLU ALEVİLİĞİ

Bütün kavramlara ilişkin belirli kesimlerce çeşitli siyasi/ideolojik bir köken oluşturma isteği pek de ciddiye alınacak bir istek gibi durmamaktadır. Eldeki veriler üzerinden yapılacak araştırmalarla tüm bu kavramların gerek etimolojik, gerek farklı coğrafya ve farklı dönemlerdeki tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan anlamlarını ortaya koymak tabii mümkündür. Bu şekilde gerçekleştirilecek bir çalışmanın da oldukça hacimli olacağı da fazlasıyla mümkündür.

Sünnî sözcüğün çoğul ifadesi Aleviyye⁵⁸ ve Aleviyyun'dur. Burhan-ı Katı lugatında Aleviyan kelimesi karşılığında İmam-ı Ali evlatları olarak ifade edilmekte ve halen seyyidler ve şerifler için kullanıldığı ifade edilmektedir.⁵⁹ Yaygın olarak kullanılan sözlük anlamına göre ise Alevi Hz. Ali'ye bağlı ve ondan yana olan kimse demektir. Bundan hareketle Alevilik genel olarak Hz. Ali'yi sevmek ve Ehli beyt'in yolundan gitmek olarak tanımlanabilir. Bazı kaynaklara göreyse Alevi Şia kavramları bizatihi Hz. Peygamber tarafından Hz. Ali taraftarlarını nitelemek için kullanılmıştır.

Hepsinden önce bir soy olarak Hz. Ali'yi nitelendiren anlam olarak “Alevilik” kavramı üzerinde durulması gerekmektedir. Bu kullanımdan dolayı ilk olarak da “Seyyid ve Şerif” kavramlarının açıklanması gerekmektedir. İslamiyet öncesinde “Seyyid, Şerif, Emir veya Şeyh” adı verilen birileri Arap toplumuna liderlik, başkanlık etmekteydi. Fakat bu sözcüklerin daha sonra kazandığı anlamlar bizim dikkatimizi daha çok çekmektedir. Çünkü bu kavramlar daha sonraları Hz. Ali'nin soyundan gelenleri veya geldiğini iddia edenleri nitelendirmek için kullanılmıştır. Özellikle X. yüzyıldan sonra bu şekilde kullanılan “Seyyid ve Şerif” kavramları, Hz. Ali'nin soyundan gelindiğini gösteren belgeler ve bu belgeleri sağlayan Nakib-ül Eşraflık kurumunun oluşmasıyla da giderek

⁵⁸ Hz. Ali'ye uluhiyet makamı veren veya peygamberliğin Hz. Ali'ye verildiğini iddia eden gulâtın tamamına verilen bir isimdir. Aleviyye, Muhammediyye'nin mukabili olarak da kullanılmaktadır.

Bkz. Meşkur, Cevad; Mezhepler Tarihi Sözlüğü, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2011, s. 47.

⁵⁹ Mütercim Asım Efendi, Burhân-ı Katı, Haz. Mürsel Öztürk, Derya Örs, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, s. 18.

yaygınlaşmıştır.⁶⁰

Ali Yaman'a göre; *"Bunlarla birlikte, Anadolu Alevileri arasındaysa dedelerin Hz. Ali soyundan geldiklerini nitelemek üzere "seyyid" kavramı kullanılagelmiştir.⁶¹ Şerif değil ama seyyid, Anadolu'daki ocakzade dedeleri nitelemek üzere kullanılan sözcüklerdendir. Emevilerin son dönemlerinden itibaren Hz. Ali'nin soyundan gelenler, özellikle Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in soyundan olanlar için "Seyyid, Şerif ve Emir"⁶² gibi lakaplar yanında "Alevi" kavramı da kullanılmaya başlanmış ve bu durum günümüze kadar sürmüştür.⁶³ Bugün hâlâ Suudi Arabistan, Mısır, Yemen ve İran gibi ülkelerde "Alevi" kavramı Hz. Ali soyundan gelenler için kullanılır. Özellikle 1826 öncesi Osmanlı arşiv belgelerinde de bu şekilde kullanılmaktadır.⁶⁴ Melikoff da "Alevi" kavramının İran'da soyca Hz. Ali'ye bağlı olmak şeklinde kullanıldığını ifade ediyor. Yani "Alevi" sözcüğü İran'da Hz. Ali soyundan gelen kişileri nitelemek için kullandığını belirtmektedir."⁶⁵*

"Alevi" kavramı siyasal niteliği de ihtiva eden bir kavramdır. Hz. Muhammed'den sonra Hz. Ali'nin, meşru halife olduğu ve onun soyundan gelenlerin yandaşı olunduğu şeklindeki bu içerik "Şii" kavramıyla aynı anlamda kullanılmaktadır.⁶⁶ "Şii" kavramı da *"Hz. Ali yandaşı"* anlamına gelmektedir.⁶⁷ X. yüzyılda Firak'uş-Şia (Şia Fırkaları)⁶⁸ yazan Nevbahti, Hz. Peygamber'in vefatından sonra Müslümanların başına geçme hakkının Hz. Ali'ye ait olduğunu kabul edenleri Şia ve Alevi kavramlarıyla adlandırmıştır.⁶⁹

Nüfuzlarını "Alevi" kavramının siyasal alana aktarılmasına borçlu olan ve özellikle Abbasiler döneminde devlet kurmuş aileler vardır. Bu soya mensup olmanın siyasal yararları bu soydan olsun olmasın birçok ailenin Hz. Ali soyundan geldikleri iddialarına

⁶⁰ Rüya Kılıç, Hilafet Mücadelelerinin İslam Tarihinde ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Toplumsal Yapıdaki İzdüşümü: Seyyid ve Şerifler, H.Ü. SBE., Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1994, s. 5.

⁶¹ Ali Yaman, Alevilikte Dedelik Kurumu ve İşlevleri, İ.Ü. SBE., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1996, s. 43.

⁶² Bkz. Meşkur, Cevad; Mezhepler Tarihi Sözlüğü, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2011.

⁶³ Ahmet Yaşar Ocak, "Alevi" md., T.D.V.İ.A., C. II, İstanbul, 1989, s. 369.

⁶⁴ Abdülkadir Sezgin, "Alevilik Çalışmalarında Usûl ve Osmanlı Arşiv Belgeleri", Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, (Yaz 1998/6), s. 52.

⁶⁵ Irène Mélikoff, Uyur İdik Uyardılar, Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları, Çev. T. Alptekin, Cem Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 26-34.

⁶⁶ Ethem Ruhi Fiğlalı, Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik, Selçuk Yayınları, Ankara, 1990, s. 7.

⁶⁷ M. Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C. III, MEB, İstanbul, 1993, s. 353.

⁶⁸ el-Kummi/en-Nevbahtî, Şîî Fırkalar, Çev. Hasan Onat vd., Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2004.

⁶⁹ Ali Yaman, Alevilik-Kızılbaşlık Tarihi, Kalipso Lüks Yayınları, İstanbul, 2012, s. 22.

yol açmış, bu şekilde çok sayıda siyasal oluşum ortaya çıkmıştır.⁷⁰ Safeviler’de Anadolu’daki Kızılbaş Türkmenler üzerinden etkili olabilmek için Hz. Ali’nin soyundan geldikleri iddialarını kullanmışlardır.

Ahmet Yaşar Ocak’a göre; Alevilik ve Bektaşilik’le ilgili olarak 1989’dan bu yana, Sünni ve Alevi-Bektaşî kesiminde yayınlanan kitaplardaki pasajlardan bahsetmemiz gerekir. Bu pasajlar, Türkiye’de Aleviliğin ve Bektaşiliğin tarihsel temeli olarak gördükleri Babailer isyanına eserlerinde ayrı başlık altında yer vermişlerdir.⁷¹ Babai hareketi menşe’li geniş bir derviş ve şeyhler kitlesinin XIV. yüzyılın ortalarına kadar, yani Osmanlı İmparatorluğu’nun ilk teşekkül dönemi boyunca yoğun faaliyetleri, isyandan sonra bir dini-sosyal hareketin oluştuğunu göstermektedir. Babai hareketi dediğimiz bu hareketin, Anadolu’da bir İslam-Türk heterodoksisinin teşekkülüne yol açıp açmadığı, Bektaşiliğin ve Aleviliğin teşekkülündeki rolü de çok ciddi ve önemli bir tartışmanın konusudur.⁷² Böylelikle Türkmen kabileleri arasında heterdoks bir mahiyet aldığı görülmektedir. Buradan hareketle, Bektaşiliğin teşekkülüyle onun, büyük bir ihtimalle XV. yüzyılın başlarından itibaren Aleviliğin içinde eridiğini düşünmek gerekiyor.⁷³

Türkiye’de Alevileri “Şii” olarak değerlendirme algısı da kendisine önemli bir yer edinmiştir. Bundan dolayı “Alevî” ve “Şii” kavramları birbirleri yerine de kullanılmaktadır. Yabancı kaynakların bazılarında da Anadolu’daki Alevilerin “Şii Türkler” olarak geçtiği görülmektedir. Bu durumun nedeni olarak da Ehl-i Beyt’e olan bağlılık ve sevgi gösterilebilir. Fakat inanç ve ibadet anlamında birbirleri arasında farklılıklardan bahsetmek daha doğru olacaktır. Çünkü İran’daki Şii’ler ile Anadolu’daki Alevilerin tarihsel ve sosyal süreç bakımından da farklı deneyimler yaşadıkları ve farklı şekilde evrildikleri açıktır.⁷⁴ Ancak, Anadolu’da yer alan Tahtacılar, Abdallar, Yörükler, Zazalar, Baraklar, Avşarlar, Nalcılar, Çepniler, Sıraçlar, Amucalılar, Bedreddiniler, Terekemeler, Nusayriler ve Bektaşiler gibi isimlerle anılan gruplar bugün genel olarak “Alevî” kavramıyla adlandırılırlar.⁷⁵

“Bektaşî” kavramı ve “Alevî” kavramları arasında tarihsel süreç ve konum olarak birbiriyle ilişkisi bağlamında oldukça farklı ve ilginç bir hal vardır. Bu kavramlar

⁷⁰ Ahmet Yaşar Ocak, *Alevî....*, s. 369.

⁷¹ Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer....*, s. 24.

⁷² Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer....*, s. 32.

⁷³ Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer....*, s. 76.

⁷⁴ Ali Yaman, *Alevilik Kızılbaşlık....*, s. 23.

⁷⁵ P. Alford Andrews, *Ethnic Groups In The Republic of Turkey*, Wiesbaden, Dr. Ludwig Reichert Verlag, 1989.

birbirlerinin idamesi olarak kullanıldığı gibi “Alevi-Bektaşî” gibi birbirleriyle yan yana da kullanılmaktadırlar.

Eğer Alevilikten bahsedeceksek ki bundan da önemlisi Anadolu Aleviliğini ele alacaksak tüm kavramlardan önce “senkretizm” kavramı üzerinde ciddi şekilde durmamız gerekmektedir. Senkretizmin yada senkretik yapının din sosyolojisi bağlamında “ortodoksi” ve “heterodoksi” kavramlarıyla birlikte ele alınıp açıklanması gerekmektedir.

Sözlükler “orthodoxe” kelimesini açıklarken “geleneksel ilkelere, inanç sistemine uygun olan” tanımını getirmişlerdir.⁷⁶ Ortodoksluk bir dinin baskın ve en yaygın yorumunun fraksiyonunun doğru olarak kabul ettiği dogmalara bağlılığı ifade eder.⁷⁷ Bir taraftan toplumsal kurumsallaşma dinamikleri ile ilişkisi ve bunlar üzerindeki yaptırım gücünün kaynağı bakımından da ortodoksinin düşünülmesi mümkün olabilir. O halde zaman sürecinde belli bir dinin yorumu sistemleşip geleneksel hale geldiğinde ve ayrıca devlet doktrini haline dönüştüğünde Ortodoks adını almaktadır. Devlet doktrini yaptırım gücü en yüksek kurumsallaştırıcı güç olarak düşünülebilir, bununla birlikte sosyo-kültürel gerçekliğin içindeki nüfus baskısı ve yaygınlığı da ortodoksinin oluşma dinamikleri açısından sosyolojik bir vakıa olarak değerlendirilebilir. Sistemin dışına çıkanlar ise karmaşık yol, türdeş olmayan yorum (heterodoks), sapma, sapkınlık (herezi, zındıklık) olarak resmi ve gelenekçi yorumcular tarafından suçlamaya maruz kalmaktadır.⁷⁸ Fakat bunlarla birlikte, özellikle Osmanlı’nın din ve inanç konusundaki yayılma politikasında yerele tanıdığı özgürlüklerin değerlendirilmesi de bununla ilintili olmaktadır.

Örnek olarak Ortodoks yapıya sahip Şii doktrin İslam dininin doğru yorumunun kendileri olduğunu iddia etmektedir. Bu durumda Şia, Sünnî doktrin için heterodokstur; Şii düşünürler açısından ise heterodoks yorum Sünnî kelam ilmidir. Heterodoksluk anlaşıldığı gibi türdeş, mütecanis olmayan inanç sistemi demektir.⁷⁹ Yani Ortodoks ve heterodoks olmak “bağlamsal” olarak ve sosyal değişme süreci içindeki “güç” ve iktidar yapıları ile ilintili olarak değerlendirilmesi gereken bir “akışkanlık” içinde değerlendirilebilir.

Anadolu ya da bir diğer ifade şekliyle Küçük Asya dediğimiz topraklar ile şimdi ki İran Devletinin bulunduğu bölge, siyasi yönden, ilk çağlardan beri birçok göç ve

⁷⁶ Bkz. Laroussedu XX e Siecle, Paris 1934, T. 5, p. 257

⁷⁷ Bkz. Micro Robert, Paris 1980, T. 2, p. 739

⁷⁸ Niyazi Öktem, Anadolu Aleviliğinin Senkretik Yapısı, Truva Yayınları, İstanbul, 2011, s. 16.

⁷⁹ Niyazi Öktem, Anadolu Aleviliğinin, s. 18.

değişikliğe maruz kalmıştır. Bu topraklar üzerinde Pers İmparatorluğu, Büyük Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu gibi birçok devlet ve imparatorluk kurulmuştur.

Daha önceleri Maverâünnehr civarında yaşayan Türkler Müslüman olduktan sonra İran bölgesinde yayılmışlar ve burada Gaznelilerden sonra Büyük Selçuklu İmparatorluğunu kurmuşlardır.⁸⁰

Bilindiği gibi, Türkler Anadolu'ya 1071 Malazgirt zaferinden sonra yoğun bir şekilde girmeye başlamışlardır. Bu göçler hemen hemen aralıksız olarak XIV. yüzyıla kadar devam etmiştir.⁸¹ Anadolu Selçukları'ndan çok önce birkaç Oğuz aşireti Bizans sınır boylarına yerleşmiş ve Malazgirt zaferi sonrasında da Anadolu'ya girerek buradaki toprakları yurt edinmişlerdir. Selçuklu fetihlerinden sonra Anadolu'ya gelip yerleşenler arasında Karluklar, Halaçlar, Kıpçaklar, Ağaçeriler gibi muhtelif Türk zümrelerine mensup kitleler bulunmakla beraber, büyük çoğunluğu Oğuz Türkmenleri olmuştur.⁸² Aslında, Anadolu coğrafyası, Türkler'den önce Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Süryaniler, ve Gürcüler gibi çok farklı toplum kesimlerinin değişik şekillerde yaşadığı, kültürler ve medeniyetler açısından zengin bir geçmişe sahipti. Türkler, karşı karşıya gelmiş oldukları sosyal ve siyasal zorunluluklardan dolayı göç etmeye başladıklarında, yaşayabilecekleri en uygun yerleri bu ortam içinde bulmuşlardır.⁸³ Türkler, geçmişlerinden beri birçok fetih ve göç olayı ile yaşamlarının bir parçası haline getirdikleri göçebe kültürünü burada sürdürme konusunda da pek fazla zorlanmamışlardır. Zamanla ise, Anadolu'da var olan denge, Türkler lehine gelişecek ve Anadolu coğrafyası, İslamlaşma ile beraber Türkleşme'ye de başlayacaktı. X. yüzyılda meydana geldiğini gördüğümüz bu sosyal değişim, XII. ve XIII. yüzyıllarda da devam ederek tamamen Türk unsurunun lehine bir gelişme göstermiş ve Anadolu, artık bir Türk yurdu haline gelmiştir.⁸⁴

Büyük Selçuklu İmparatorluğu'ndan sonra onun bakiyesi altında ortaya çıkan Anadolu Selçukluları'nın da zayıflamasından sonra bu bölgede istikrar da bozulmaya

⁸⁰ Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1971, s. 15; Yaşar Yücel-Ali Sevim, Türkiye Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990, C. I, s. 1.

⁸¹ Faruk Sümer, Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilâtı, Destanları, Ana Yayınları, İstanbul, 1980, s. 156.

⁸² Cenksu Üçer, Tokat Yöresinde.....s.117.

⁸³ Harun Yıldız, Anadolu Aleviliği, Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme, Araştırma Yayınları, Ankara, 2004, s. 46.

⁸⁴ Harun Yıldız, Anadolu Aleviliği....., s. 46.

başladı. 1240'da Baba İshak isyanı, Anadolu Selçuklu Devletini yıprattığı gibi, o zaman Türkmen aşiretleri arasındaki dini telakkileri aksettirmesi açısından da önemli bir olaydır.⁸⁵

Yukarıdaki hadiselerden de anlaşıldığı gibi Anadolu'nun birçok göçlere ve değişikliklere maruz kalması kaçınılmazdı. Osmanlının, Balkanlar'da fethettiği yerlere Anadolu halkından bir kısmını iskan ettiğini de biliyoruz. Diğer yandan, göçer olan Türkmenler'in ve sair grupların tam bir yerleşik hayat yaşamadıkları da bilinen bir husustur.⁸⁶ Velhasıl XIII. Yüzyıl sonrasında, Horasan'dan ve başka yerlerden gelerek Anadolu'ya yerleşen Türkler'in devletin de yol göstermesiyle şehir merkezlerine yerleşmiş olmalarına rağmen diğer bir kısım da köylere yerleşmiş ya da konar-göçer hayatı yaşamayı sürdürmüştür. Durum böyle olunca, daha önceleri gelip şehir merkezlerine yerleşen Türklerle, yeni gelip şehir merkezine yerleşmeyen, köy hayatını sürdüren veya yaylak-kışlak geleneğini devam ettiren Türkler arasında bir kültür farklılığı oluşmaya başladı.⁸⁷ Bu kültür farklılığı bir yandan da "Yerleşik İslam" ve "Göçebe Aleviliği" farklılaşmasıyla olarak ortaya çıktı. Yerleşik hayatı sürdüren Sünni Türkler ile göçebe hayatı sürdüren Alevi Türkler'in ilişkisi dini bir problematik olarak sosyo-kültürel hayatın içerisinde kendilerine Anadolu'da yer buldular. Anadolu'ya gelen Oğuz Türkmenleri, bu bölgenin dini hayatı için son derece önemli bir yere sahiptirler. Çünkü onlar sürekli olarak kabileler halinde Anadolu'ya geliyorlardı. Bu yeni gelenler beraberlerinde Orta Asya'daki inanışlarını da getiriyorlardı. Onlarda Şamanizmin etkileri hala vardı. Bir bakıma Şamanlar, onların nazarında hala eski yerlerini koruyorlardı.⁸⁸ Sosyolojik olarak da şu temellendirmede bulunmamız doğru olacaktır. Yerleşik olmak ya da konar-göçer olmak arasındaki farklılaşmaya paralel bir olgu olarak yerleşikliğin daha kitabi, konar-göçerliğin ise sözlü kültürün etkisi altında olması bakımından senkretizme ve sözlü kültürün mitolojik geçmişine daha kolay eklemlenebilir bir dil kullanım biçimine sahip olması olarak değerlendirmek çok doğru olacaktır.

Konuyla ilintili olarak yine heterodoksi hususuna dönecek olursak, hem Anadolu Aleviliği'nin tarihsel alt yapısını oluşturduğu düşüncesiyle hem de heterodoks

⁸⁵Geniş bilgi için bkz. Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 420-426; Claude Cahen, Baba İshak, Baba İlyas, Hacı Bektaş ve diğerleri, Ter. İsmet Kayaoglu, AÜİF Dergisi, C. XVIII, Ankara 1970, s. 193-202; Mikail Bayram, Baba İshak Hareketinin Gerçek Sebebi ve Ahi Evran ile ilişkisi, Diyanet Dergisi, C. XVIII, Ankara 1979, s. 69-78; Reha Çamuroğlu, Tarih, Heterodoksi ve Babailer, İstanbul 1990; Ahmet Yaşar Ocak, XIII. Yüzyılda Anadolu'da Baba Resul(Babailer) İsyanı ve Anadolu'nun İslamlaşması Tarihindeki Yeri, İstanbul 1980.

⁸⁶MustafaEkinci, Anadolu Aleviliği'nin Tarihsel Arka Planı, Beyan Yayınları, İstanbul 2010, s. 27.

⁸⁷MustafaEkinci, Anadolu Aleviliği....., s. 28.

⁸⁸Ethem Ruhi Fırlı, Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik, s. 87; Faruk Sümer, Safevi Devletinin Kuruluşu, s.7.

temellendirmeye ilişkin bir açıklama olarak Babaîler İsyanı'na bakmakta fayda olacaktır. Babaîler İsyanı'nın üzerinde geliştiği en önemli olgulardan birisi de isyanın hazırlanmasından propaganda safhasının yürütülmesine, teşkilatlanmasından yönetilmesine kadar bütün aşamalarda birinci derecede rol alan heterodoks derviş zümreleridir. Bu derviş zümreleri, göç dalgasıyla Selçuklu Anadolu'suna geldiler. Zaten bu iki dalgadan sonradır ki, Anadolu'da tasavvufun temelleri atılmıştır.⁸⁹

Tasavvuf, XIII. yüzyıl Anadolu'sunda, göçbe ve yarı göçbe çevrelerde de kuvvetli temsilciler buldu. Bozkırlarda göçbe, yarı göçbe bir hayat süren Türkmenler'le birlikte bulunan ve eski kam-ozanlara benzeyen *babala*, medrese menşeli fakihlerin öğrettiklerinden daha basit ve sade bir İslâmiyet anlayışı yayıyorlar ve bu arada Anadolu'nun şartlarına uygun bir halk tasavvufunu da oluşturuyorlardı. Bu yüzden Türkmen babalarının telkin ettiği Müslümanlık, bu çevrelerde münhasıran sade ve hurafelere yatkın bir sufilik biçiminde görüntüleniyordu. Bu bir çeşit *halk İslâmı* - günümüzde tartışmaları da beraberinde getirmiş olmasına rağmen- idi ve bu halk İslâmı, daha ileride tartışacağımız üzere, Sünnî nitelik taşımaktan çok, heterodoks bir niteliğe sahipti. Çünkü bu babaların hitap ettiği Türkmen boyları, henüz sathî bir şekilde İslâmlaşmış olduklarından, eski şaman inançlarını ve atalarıyla ilgili bir takım kültleri muhafaza etmekteydiler. Şehirli İran kültürünün her türlü etkisinden beride kalan ve Türkçe konuşan bu ahali, *abdâl*, *baba* veya *dede* ünvanlarını taşıyan söz konusu bu şahsiyetlerin vaazlarını heyecanla dinliyor ve söylediklerini uyguluyorlardı.⁹⁰ Bu ünvanları taşıyan muhtelif heterodoks gruplara mensup olan bu göçmen halk mutasavvıfları ayrıca, mensubu bulundukları cezbeci sûfî mektebin vatanı olan Horasan bölgesine nisbetle, *Horasan Erenleri* şeklinde daha genel bir ünvanla da anılıyorlardı. Halk sûfilığının geleneksel yazılı metinlerinde bu terimin, söz konusu bütün dervişlerin Anadolu'ya Horasan'dan göçtüğünü ima eder bir anlamda kullandığını biliyoruz. Nitekim çoğu evliyâ menâkıbnâmesinde Anadolu'ya göç ettiğinden söz edilen her derviş, hangi tarikata mensup olursa olsun, mutlaka Horasan'dan göçme, yani *Horasan Erenleri*'nden idi. Böylece esasında bu terimin coğrafi anlamda anlaşılmaması gerektiği görülüyor. Nitekim bugün artık *Horasan Erenleri* teriminin, IX. yüzyıldan itibaren Horasan'da meydana çıkan

⁸⁹ Ahmet Yaşar Ocak, Babaîler İsyanı Anadolu'nun Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksizminin Teşekkülü, Dergah Yayınları, İstanbul, 1996, s. 62.

⁹⁰ Bkz. Fuat Köprülü, "Anadolu'da İslâmiyet", s. 296-297; Köprülü, "Bektaşiliğin Menşeleri", s. 133-134; Irène Mélikoff, "Les Babas Turcomans contemporains de Mevlâna", Mevlâna'nın 700. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Uluslararası Mevlâna Semineri Bildirileri (15-17 Aralık 1973), yay. M. Önder, Ankara, 1973, s. 269.

Melâmetîlik dediğimiz büyük bir tasavvuf anlayışının etkilediği muhtelif heterodoks tarikatlara mensup ve Asya'nın değişik mntıkalarından gelen dervişleri ifade ettiğini çok iyi biliyoruz.⁹¹

Babailer isyanının yukarıdan beri tahlile çalıştığımız sosyal ve dini tabanının, yani konar-göçer Türkmen ve köylü zümrelerinin, bunları kendilerine bağlayan, tarikatlara mensup heterodoks şeyh ve dervişlerin, nasıl bir ideolojinin peşinden gittikleri üzerinde bugüne kadar muhtelif görüşler ortaya konulmuştur. Bunların en eskisi, Fuat Köprülü'nün çeşitli eser ve makalelerinde ileri sürdüğü, büyük bir araştırmacı çoğunluğu tarafından paylaşılan bizim de tamamıyla katıldığımız konar-göçer Türkmen zümrelerinin yapılarına uygun bir heterodoks İslam anlayışı olduğu üzerinde yoğunlaşan görüştür. Bizce de bu isyanı yürüten ideoloji, aşağıda açıklamaya çalışacağımız bu heterodoks İslam inancına dayanıyordu.⁹²

Bunlara ek olarak, *heterodoksi* (Hétérodoxie) terimi bütün bu araştırmacılar tarafından *heretik* (hérétique) terimiyle eş anlamlı kabul edildiği için, yanlış olarak *sapık* şeklinde anlaşıyor. *Heterodoksi* kelimesi bir teoloji terimi olarak dahi *sapık* anlamının değil, “kabul edilmiş resmî din anlayışına, yani *ortodoksi* (orthodoxie) ye karşıt, aykırı olan din anlayışı”nı ifade etmektedir. Kaldı ki, bu terim yalnız bir teoloji terimi değil, aynı zamanda bir sosyal tarih terimi olarak da uzun zamandan beri kullanılmaktadır. Bizim kullanışımız da, bir sosyal tarih terimi sıfatıyladır. Bu sıfatla kullanıldığı zaman, heterodoksi teriminin birbiriyle bağlantılı üç cephesi kastedilir:

- 1) *Siyasicephe*: Bu yönüyle *heterodoksi*, siyasi iktidarın desteğindeki ortodoksi (resmi din) nin aksine, bir siyasi iktidar desteğinden yoksundur.
- 2) *Sosyal cephe*: Ortodoksinin sosyal tabanı, tepede siyasi iktidar olmak üzere bürokrasi ve şehirli yerleşik halktır. Oysa heterodoksinin sosyal tabanı, özellikle Türk tarihi söz konusu olduğunda, köylüler ve konar-göçer ahalidir. Yani sosyolojik bir ifadeyle, genelde ortodoksi merkezin, heterodoksi çevrenin din anlayışını temsil eder. Ancak bu bütünüyle her zaman böyle olmayabilir. Türk tarihinde olduğu gibi, çevrede de ortodoksiye mensup kesimler olabilir. Meselâ Osmanlı Devleti'nde ortodoksi Sünnîlik tarafından temsil edilirken, Safevî Devleti'nde ortodoksi Oniki İmam Şîliği tarafından, heterodoksi ise Sünnîlik

⁹¹ Ahmet Yaşar Ocak, Babailer İsyanı..., s. 63-64.

⁹² Ahmet Yaşar Ocak, Babailer İsyanı..., s. 76.

tarafından temsil olunuyordu. Görülüyor ki, burada *gerçek din-sapık din* gibi subjektif bir değerlendirme söz konusu değildir.

- 3) *Teolojik cephe*: Ortodoksi genellikle, daha baştan belirlenmiş, sınırları tespit edilmiş bir teolojiye dayanır. Halbuki heterodoksi, daha ziyade *senkretik*, yani çok çeşitli inançların bağdaştırılmasından oluşan bir yapı sergiler. Türk tarihi için heterodoksinin bir başka özelliği daha vardır: Türk tarihinde heterodoksi, yani heterodoks İslâm, bir takım teolojik tartışmalar ve ihtilaflar sonucunda teşekkül etmiş olmayıp, konar-göçer zümrelerin şifahî kültüre dayalı İslâm öncesi sosyal ve dini inanç gelenekleri tarafından oluşturulduğu için, hem şifahî hem de mitolojik. Bu mitolojik şifahî teoloji, geniş ölçüde İslâm öncesi eski tabiat kültürleri, Şamanist uygulamalar ve özellikle Budizm, Zerdüştilik, Maniheizm, Mazdeizm gibi dinlerin kalıntılarının zaman ve mekan içinde bağdaşmasından oluşmuştur.

İşte bütün bu saydığımız üç kategorideki özellikleri göz önüne alındığı zaman, konar-göçer Türk boylarının kendi yapılarına uyarladıkları İslâm anlayışının, Sünnî bir İslâm olmadığını kabul etmemek için bir sebep yoktur. Nitekim Osmanlılar zamanında buna *Râfizîlik* denmekteydi. Gerek resmi devlet kaynakları, gerekse Sünnî halk çevreleri bu terimi kullanıyordu.⁹³ Sonra F. Köprülü ve A. Gölpınarlı gibi bir takım Türk bilim adamları, *Bâtınî* terimini kullandılar. Halbuki gerek *Rafizî*, gerekse *Bâtınî* terimlerinin İslâm tarihindeki anlamları bizde kullanışından çok farklıdır.⁹⁴

Konuyu tekrar Alevilik anlayışına bağlayacak olursak, Anadolu Aleviliği XI.yüzyılda Anadolu Selçuklu Devleti zamanında ortaya çıktı ve XIII. yüzyılda gelişme gösterdi. Mélikoff'a⁹⁵ göre, bu dini akımın doğuşunda ve yayılışında rol oynayan en büyük etken, Horasan'dan Anadolu'ya yayılan gazi dervişler olmuştur. Bu dervişlerin lideri Ahmet Yesevi'dir. Öncülüğünü Ahmet Yesevi'nin yaptığı ve "Yesevilik" adı verilen bu hareket heteredoks bir İslâm anlayışını temsil ediyordu. Köprülü'nün⁹⁶ ifadelerine göre; başta Hacı Bektaş-ı Veli olmak üzere pek çok Yesevi derviş bu akımın Anadolu'da ve Rumeli'de yayılmasını sağladılar. Hacı Bektaş-ı Veli Nevşehir'e bağlı Sulucakarahüyük

⁹³ Ahmet Yaşar Ocak, *Babaîler İsyanı...*, s. 77.

⁹⁴ Bkz. Ahmet Yaşar Ocak, "Türk heterodoksi tarihinde zındık, hâricî, râfizî, mühlid ve ehl-i bid'at terimlerine dair bazı düşünceler", TED., 12 (1981-1982), s. 507-520.

⁹⁵ İrene Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar, Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları*, Çev. T. Alptekin, Cem Yayınevi, İstanbul, 1993.

⁹⁶ Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara, 1991.

Köyü'ne, Otman Dede ve Baba İshak Amasya bölgesine, Sarı Saltuk Bulgaristan'a ve Dede Kargın Antalya'ya yerleşerek bu akımın yayılmasında başrolü oynadılar. İşte, Anadolu Aleviliği kaynağını bu heteredoks anlayıştan alan, bu heteredoks anlayışın sonuçları üzerine inşa edilmiş bir akımdır. XIV. yy'da Abdal Musa ve XVI. yy başlarında Balım Sultan, "Bektaşilik" adıda verilen bu akımın en önemli takipçileri oldular. Özellikle, Balım Sultan ile birlikte Bektaşilik bağımsızlaştırılarak bir tarikat haline getirilmiştir.⁹⁷

Türk tarihinin kendisi gibi Alevilik de önemli sayılacak değişikliklere uğramıştır. Din anlayışının evrimi, düşünüş tavrının değişimine dayalı olarak, sosyo-politik bir farklılaşmaya da yol açmıştır. Bu bağlamda tasavvufçu bir panteizmden materyalist bir panteizme geçilebilmiştir. Öyle ki Aleviler, Tanrı'yla insanı yeryüzüne indirerek birleştirdiklerini düşünmeye başlamışlardır.⁹⁸ Bu görüş tabii ki de fazlasıyla iddialı olmakla beraber göz ardı edilmeyecek kadar da irdelenmesi gereken bir durumu ortaya koymuştur. Bu nedenle ne Sünniler ne de Şii'ler tarafından gerçek veya asıl Müslüman olarak kabul edilmeyen Alevileri, diğer Müslümanlardan ayırt eden en önemli özellik inanç ve ibadet biçimlerindeki farklılıkla ortaya çıkmıştır. Hatta inançlarının bütününe bakacak olursak onları İslam içi herhangi bir mezhebe sokulmasını güçleştiren özelliği görürüz.

İnanç ve ritüelleri birbirinden farklı olsa da Hz. Ali'ye nispet edilen toplulukları tanımlamak için bu öğreti günümüzde ağırlıklı olarak Anadolu Aleviliği'ni ifade eder.⁹⁹ Anadolu Aleviliği, kendisine has pratikleri içerisinde barındıran bir yapı olmakla birlikte Türklerin, İslamiyet'ten önce ortaya çıkan siyasi ve dini farklılaşmalarla tarihsel manada buluşmalarının bir sonucu olmuştur ve bu yapılanmaya yüzyıllar boyunca değişik kültürlerin ev sahipliğini üstlenmiş olan Anadolu'nun tarihsel katkısı da yadsınamaz. Alevilik bağlamında uzun zaman içinde bir araya gelip kaynaşmış kültürel ve dinsel öğeleri birbirinden ayırmak olanaksızdır.¹⁰⁰

Anadolu coğrafyasında İslamiyet, Sünnilik ve Alevilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Sünni anlayış daha çok yazılı belgelerle, günümüze kadar gelen kuralcı bir nitelikle, Alevilik ise daha çok sözlü bir gelenek içerisinde kendisine yer bulmuştur. Birbirlerine ait

⁹⁷ Ahmet Yaşar Ocak, Babaîler İsyanı..., s. 77.

⁹⁸ Irène Mélikoff, Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe, Çev. T. Alptekin, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1998, s. 320.

⁹⁹ M. VanBruinessen, Kürtlük, Türklük, Alevilik, Çev. Hakan Yurdakul, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 117.

¹⁰⁰ Irène Mélikoff, "Bektaşilik-Kızılbaşlık: Tarihsel Bölünme ve Sonuçları", Alevi Kimliği, Ed. T. Olsson, E. Özdalga, C. Raudvere, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s. 9.

ortak özellikleri bulunmakla birlikte, birbirlerini açıkça dışlayan dinsel davranışlar, törenler ve referans sistemleri geliştirmişlerdir. Politik nedenlerden dolayı bu farklılıkların da git gide daha keskin bir hal aldığı görülmüştür. Kendilerini daha mutaassip Sünni olarak gören bir kesim, Alevilerin İslam cemaati içerisinde kabul görülmesini doğru karşılamazlar. Türkiye’de Alevileri temsil etmeyen Diyanet İşleri bu konuda tarafsız görünse de Sünni toplum saflarında bu düşünce sık sık dile getirilmektedir.¹⁰¹

Anadolu’da Aleviliğin ortaya çıkışının tarihi kökleri bu kurumun toplumsal yapı içerisindeki konumunu da ortaya koymaktadır. Anadolu Selçuklu döneminde gerçekleşen sosyal ve politik olayların ortak bir paydasında gelişen ve Osmanlı döneminde olduğu kadar Cumhuriyet döneminde de iktidarla ilişki ve iletişimleri sınırlı olan Aleviler çok da uzak olmayan bir zamana kadar baskı altında kalan, içlerine kapalı ve kimliklerini ortaya koyamayan geniş bir kesimi oluşturmaktadır.

Anadolu’daki Alevilik bilinen son şeklini 15.yüzyılda Safevi şeyhlerinin, özellikle de Şah İsmail ve taraftarlarının önderliğini yaptığı “Kızılbaş” hareket ile almıştır. Günümüzde Anadolu Alevileri “Yol bir, süre bin bir” diyerek çeşitli kollara ayrıldıklarını belirtirler. Tahtacılar, Çepniler, Sıraçlar ve diğer Alevi topluluklar arasında temel inanış bakımından büyük bir fark yoktur. Ancak, bu toplulukların bağlı bulundukları farklı ocaklar mevcuttur.¹⁰²

Bunların sonucunda, Halk İslam’ı biçimi olarak Sünnilik ve halk İslam’ı biçimi olarak Kızılbaşlık bu konudaki en çok dikkat çeken yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Dogma ve nas üzerinden değil de kültürel olarak birbirleri üzerindeki etkileşimlerine bakıldığında Ortodoksinin Sünni olabileceği gibi Alevi versiyonlarından bahsetmenin mümkün olduğu ortaya çıkmaktadır. Heterodoks versiyonları¹⁰³ ise Anadolu toprakları içerisinde bu açıklamamızı daha mümkün ve anlamlı kılmaktadır. Bir taraftan da “Atalar Kültü”nün ve “Tabiat Kültüleri”nin hem Sünni hem de Anadolu Aleviliği içindeki versiyonları senkretik ve heterodoks oluşumların dinamikleri olarak düşünülebilir. Bütün bu açıklamalarla birlikte, ortodoksinin doktriner yapısına karşın, senkretik ve heterodoks

¹⁰¹ Harald Shüler, Türkiye’de Sosyal Demokrasi, Particilik Hemşehrilik Alevilik, Çev. Yılmaz Tonbul, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 159.

¹⁰² Süleyman Mecek, Serik Yöresi Tahtacı Alevilerinin Halk Bilgisi Ürünleri Üzerine Bir İnceleme, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2014, Kocatepe Üniversitesi, Afyon.

¹⁰³ Bkz. A. Yaşar Ocak, Babaîler İsyanı, Aleviliğin Tarihsel Altyapısı, Yahut Anadolu’da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü, Dergah Yayınları, İstanbul, 1996.

halk İslam'ı içindeki Sünni ve Alevi versiyonların oluşumunda tasavvufi ve sufi etkilerden bahsedilmesi de mümkün olan en önemli tespitlerden birisi olacaktır.

2. TAHTACI TÜRKMENLERİ

Batılı araştırmacılar Tahtacılar hakkında çeşitli görüşler ortaya atmışlardır. Batılı araştırmacıların düşüncelerine karşın Tahtacıların ilk defa 13. Yüzyılın ikinci yarısında yazılı kaynaklarda bahsedilmeye başlayan Ağaçeri Türkmenlerinin devamı olduğu ileri sürülmektedir. Bununla birlikte Ağaçerilerin Oğuzlardan ayrı bir Türk boyu mu, Oğuz boyları ile diğer Türk boylarının oluşturduğu bir topluluk mu, yoksa sadece Oğuz boylarından biri mi oldukları tartışma konusudur.¹⁰⁴ Fuad Köprülü ve Zeki Velidi Togan, Ağaçerileri Anadolu'da 12. Yüzyılda rastlanılan Oğuzlardan ayrı bir Türk boyu olarak kabul etmektedir.¹⁰⁵ Aynı şekilde Ziya Gökalp da Ağaçerilerin Oğuzlarla birlikte Anadolu'ya gelen bir Türk boyu olduğunu belirtirken Tahtacıların onların devamı olabileceğini ima etmektedir.¹⁰⁶ Yusuf Ziya Yörük, Tahtacı Dedelerinin verdiği bilgiler ışığında, onların tarihinden bahsederken bir kısmının Malatya-Kayseri civarına yerleştiğini, diğer bir kısmının ise Bağdat ve Halep taraflarında kaldığını ifade etmektedir. Yörük daha sonra Tahtacıların, Suriye ve Bağdat yöresinden Anadolu'ya tekrar hareket ettiklerini ve uzun süre Çukurova bölgesinde barındıklarını belirtmektedir.¹⁰⁷

Bu konuya ilişkin en yaygın köken Horasan'dır. Anadolu Alevileri için sihirli bir sözcüktür Horasan. Çok derinlerde bir yeri gösteren şaşmaz pusula gibidir, inancın köklerini anlatır. Biz istediğimiz kadar Anadolu'yu vurgulayalım, gelenek hep orayı gösterir. Coğrafi bir mekân, “gelenen yer” olmanın ötesindedir. Aşılmış bir belde değil yolculuğun kendisidir. Şehirlere yanaşmayan göçebe, inancını bu yol boyunca oluşturmuştur. Zaten böyle bakıldığında Anadolu'yu da içine alır. Şimdi artık bütün Anadolu Alevisi Horasan'dan sökün eylemiştir. Ali'yi göçebeden öğrenen Anadolu insanı Horasanlı olmuş, Horasan'dan gelmiştir.¹⁰⁸ Peki neden göçebe? Türklerin şehirlerde daha ziyade asker ve idareci olarak yaşadıklarını söylemeliyiz. Buna hayret etmemelidir. Çünkü Türkler yerleşik hayata geçtikleri takdirde siyasi hakimiyetlerini kaybedeceklerine hatta

¹⁰⁴ Faruk Sümer, “Ağaçeriler”, Belleten, Cilt:XXVI, Sayı: 103, 1962, s.521, 528.

¹⁰⁵ Fuad Köprülü, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu, Ankara 1991, s.41; Zeki Velidi Togan; Umumi Türk Tarihine Giriş, İstanbul 1981, s.114, 170.

¹⁰⁶ Ziya Gökalp, Türk Töresi, İstanbul, s. 41-44.

¹⁰⁷ Faruk Sümer, “Ağaçeriler” ..., s. 528.

¹⁰⁸ Murat Küçük, Horasan'dan İzmir Kıyılarına Cemaat-i Tahtacıyan, Nefes Yayınları, İstanbul, 1995, s. 9.

varlıklarını koruyamayacaklarına inanıyorlardı... Ondördüncü yüzyılda, Yakın Doğu Moğolları arasında, Moğolun şehirde oturmamasıyla ilgili, ‘Cengiz Han’ın yasasına dayandırılan’ kuvvetli bir telakki yaygındı. Onbeşinci yüzyılda Akkoyunlu Devleti kurucusu Kara Yülük Osman Bey’in oğullarına ‘sakın oturak yaşantıya geçmeyiniz çünkü beylik ve hakimlik, Yörüklük ve Türkmenlik hayatı geçirme ile olur’ sözlerini sık sık söylediğini bildirir. Buradaki Yörüklük ve Türkmenlik sözleri ile göçebe hayat tarzı kastedilmiştir.¹⁰⁹

Göçebe Tahtacı obalarında dirliği bozan en önemli etken sanayileşme oldu. İlk 1982 yılında İstanbul’da kurulan kereste işleme (bıçkı) atölyeleri, teşviki sanayi kanunu ve ormanların sözleşmeli olarak işletilebilmesi, kereste ticaretini kârlı bir iş alanı haline getirdi. Kereste fabrikalarının sayısı 1938’de 32’ye yükselmişti.

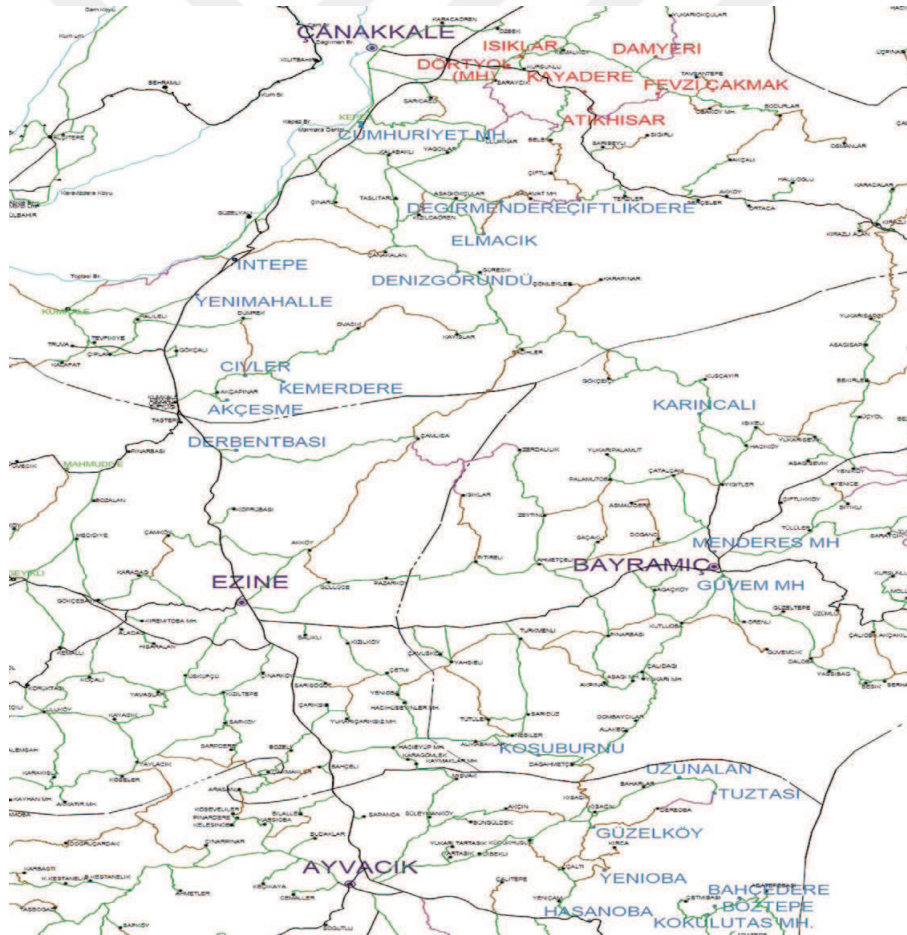
Harita 1. Tahtacı Türkmenlerinin Moğol istilasından sonra göç ettikleri yerler.

Tahtacılar-Kazdağı Türkmenleri

Anadolu’nun çeşitli yörelerinde kendilerini kollektif kimlik örüntüsü entegrasyonunun *etnisite boyutu* içerisinde Türkmen olarak ve kolektif kimlik örüntüsü entegrasyonunun *din-inanç örüntüsü boyutu* açısından “sünni müslüman” olarak tanımlayan topluluklar bulunmakta olduğu kadar, Çanakkale yöresinde olduğu gibi *Türkmen etnisitesi* içinde oldukları araştırmacılar tarafından yaygın bir biçimde kabul edilen ve kendilerini bu şekilde tanımlayan ancak Anadolu topraklarına özgü bir inanç

örüntüsü entegrasyonu biçimi olarak *Kızılbaş-Alevi* inanç biçimi ve ritüellerini de kolektif kimlik örüntüsü entegrasyonu biçimi olarak benimseyen ve uygulayan “*Tahtacı*” olarak nitelendirilen topluluklar da bulunmaktadır.

Kazdağı Türkmenlerinin veya Tahtacıların tarihi menşei konusunda ise birbirinden oldukça farklı görüşler mevcuttur. Bunlardan en yaygın olan ve Türkmen köyleri arasında kabul gören görüş Tahtacıların, “Asya’dan göç ederek Irak üzerinden Toros Dağlarına oradan da Fatih Sultan Mehmet’e gemi kerestesi biçmek üzere İda Dağına davet edilen Ağaç Eri torunları” olduklarıdır. Bir başka görüş ise Tahtacıların menşei konusunda üzerinde en çok durulan görüşlerden birisi, onların Karasi Beyliği zamanında “Ece Halil Bey” kumandasında Dobruca’dan Gelibolu-Çardak yoluyla gelip Kazdağı Türkmenleri arasına yerleşen Saru Saltuklu Türkmenleri” olduklarıdır.¹¹⁰

Harita 2.¹¹¹ Çanakkale Yöresi Tahtacı Yerleşim Yerleri, İlçe Merkezi, Mahalle ve Köyler: Mazıcı (kırmızı) ve Çiçili (Mavi) Oymaklarına Göre

¹¹⁰ Zekeriya Özdemir, Adramyttion’dan Efeler Toprağı Edremit’e, Buluş Tasarım ve Matbaacılık Hizmetleri San. ve Tic., I. Cilt, Ankara, 2009.

¹¹¹ Şeref Uluocak, Kazdağı..., s. 58.

Çanakkale Yöresinde İl ve ilçe merkezlerindeki mahalleler ile köylerde yaklaşık 28 Tahtacı yerleşim yeri bulunmaktadır.¹¹²

Aşkın Değirmenci konu hakkında şunları söylemiştir: “Tahtacılığı bugünkü şartlar altında değerlendirmemek gerekir, zamanın şartlarına göre sürdürülen bir yaşam tarzı olarak ele aldığımızda kerestecilikle uğraşan Türkmenlere Tahtacı denmektedir. Türkmenlerin başka türü de var, başka yerlere gidip çalışanları da var, bunların içerisinde bir çok meslek grubu bulunmakta fakat bizim boyumuza erenlere Tahtacı Türkmeni denir. Çanakkale’ye geline yer köken olarak bakıldığında Horasan’dan başlamakta sonrasında Adana -ki burada Torhasan Dede vardır-, Antalya, buradan Bergama, daha sonra Kazdağına kadar giden bir soy kütüğü görülmektedir. Tamamında tahtacılıkla uğraşan boy olduğu görülür. Yani o dönemle değerlendirecek olursak, o dönemde Ermeni’lerin iyi taş ustası oldukları söylenir. Onlara taş ustası denmemiş ama taş ustalığıyla ekmek yemişlerdir. Yahudilerin de ticarete iyi olduğu ifade edilmiştir. O dönemde ırklar atadan ne görürlerse onu yaparlardı, yani herhangi bir çıraklık kurumu falan yoktu. Bunlarla birlikte Türkmenlerin iyi asker olduğu da görülür. Selçuklu ve Osmanlı da buna çok kez rastlanmıştır. O dönemde Türkmen boyların önemli bir kısmı da akıncı ve yeniçeri’dir.”

1800-1850’li yıllarda yerleşik yaşama geçmeye başladıkları ve bunun öncesinde konar-göçer bir yaşam tarzı sürdürdükleri düşünülen Tahtacıların, Anadolu’da Çanakkale Kaz Dağları’ndan (İda) başlayıp, ağırlıklı olarak güneye doğru ilerleyen Balıkesir, Edremit, Manisa, İzmir, Aydın, Denizli, Muğla, Antalya, Mersin ve Adana’ya kadar uzanan hat üzerinde çoğunlukla ormanlık ve dağlık alanlarda yerleşmiş oldukları görülmektedir.¹¹³

Tahtacıların Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul’un fethi öncesi bu bölgeye yerleştirildikleri görüşü üzerine;

Değimenci: “Bizim en eskiye ait mezar taşlarımıza bakıldığında söylenen tarihlerden çok önce bu bölgede olduğumuz görülmektedir. Zaten o dönemde göçler de çok büyük nüfus sayıları ile yapılmamıştır. 50-60 kişilik küçük gruplardan bahsetmekteyiz. Diğer konu için getirilmiş midir? Diye yine soracak olursak, önemli bir iş için çağırılmışsa bu insanlar, diğer Türkmen obalarından getirilmiş olabilir. Ancak bizimkilerin buraya yani Kazdağı ve çevresine gelişi İstanbul’un fethinden öncedir.”

¹¹² Şeref Uluocak, Kazdağı ..., s. 58.

¹¹³ Şeref Uluocak, Kazdağı1.....,s. 59.

BÖLÜM II

AİLE, AKRABALIK VE ETNİSİTE KODLARININ İNANÇ KODLARINA EKLEMLENMESİ VE BÜTÜNLEŞMESİ FONKSİYONU OLARAK TAHTACILARDA EVLİLİK VE MUSAHİPLİK KURUMU

1. TAHTACILIKTA SOSYAL KURUMLAR

1.1. DEDELİK KURUMU

“Dede”, Oğuzca kökenli bir kelimedir.¹¹⁴ Alevilikte hiyerarşinin en üst mertebesinde dede bulunmaktadır.¹¹⁵ Dedelik, geleneksel Aleviliğin en önemli kurumudur. Alevi gelenekte Hz. Peygamberin soyundan geldiklerine inanılan, mürşit ve mürebbi olarak kabul edilen Dedeler cemaati irşat etme ve bilgilendirme; dini ayinleri yönetme; toplumda suçluları düşkün ilan etme ve dargınları barıştırma; bayram, cenaze, nikah ve sünnet törenlerini yürütme gibi çok geniş bir yelpazede birtakım görevler yerine getirerek Alevilerin dini ve sosyal hayatlarında önemli bir konuma sahip olmuşlardır.¹¹⁶

Dede keramet sahibidir, halk hekimliği görevi de bulunmaktadır. Kısacası dede, Alevi toplumunda sosyal, dini ve hukuki bir işlev üstlenmiştir. Bilindiği gibi, Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan Korkut Ata da isminin başına gelen “Dede” lakabı ile anılmakta, Oğuz toplumu içinde, dedenin Alevi toplumunda üstlenmiş olduğu işlevlere benzer nitelikleri ile öne çıkmaktadır. Bu bağlamda diyebiliriz ki; Eski Türklerde, Şamanizm döneminde benzer işlevleri üstlenen kam veya baksı dediğimiz şahıslar günümüzde Alevi toplumunda dedeye dönüşmüştür.¹¹⁷

Bu şahıslar, topluluğun sosyal düzenini sağlayan çok etkili yetki ve yaptırım güçlerine sahiptir. Bu şekilde farklı bölgelerde yaşayan Alevi toplulukları, aynı gücün yani dedelerin sıkı bir kontrolü altında bulunmaktadır.¹¹⁸

¹¹⁴Nilgün Çıblak, *Mersin Tahtacıları*, Ürün Yayınları, Ankara, 2005, s. 65.

¹¹⁵Süleyman Mecek, *Serik.....*, s. 14.

¹¹⁶Ali Yaman, *Kızılbaş Alevi Dedeleri*, Şahkulu Sultan Dergahı Vakfı Yay., İstanbul, 1998, s. 47-62.

¹¹⁷Süleyman Mecek, *Serik.....*, s. 14.

¹¹⁸Nilgün Çıblak, *Mersin Tahtacıları.....*, s. 63.

Her ne kadar şehirleşme ve modernitenin eski işlev ve konumunu yitirse de,¹¹⁹ yapılan araştırmalarda Dede'nin bulunmadığı Alevi toplumlarda, "Alevilik inançlarına yönelik tutum puanları olumsuz olarak gerçekleşirken"; Dedesi bulunanlarda "Alevilik inançlarına yönelik tutum puanlarının olumlu olarak gerçekleşmesi,"¹²⁰ Dedeliğin günümüzde de Alevi toplum arasında en azından inançlara yönelik önemli bir etkisinin olduğunu göstermektedir.¹²¹

Tahtacılar arasında dede olabilmek için ilk şart Ehl-i Beyt soyundan gelmek, ikinci şartı ise edep sahibi olmak, sosyal manada açıklayacak olursak, "eline, diline, beline" sahip olmaktır. Tahtacılar göre her dede bir ocağa bağlıdır.

Dedeleri Türkiye'nin çeşitli yerlerindeki belirli ailelerin soylarına yani ocaklara bağlı oldukları için kendilerine ocakzade adı verilir.¹²² Kısaca, Dedelikte soy sürme esastır. Belli ocaklara mensup olan ve bu anlamda ocakzade olarak isimlendirilenler toplum tarafından Dede olarak nitelendirilse de, bu sıfatı taşıyan herkes fiilen dedelik yapmaz.¹²³

Çanakkale Tahtacılarında 'ocak' ile olan bağ koptuğu ve sonrasında 'dede'lik kültürü dejenerasyona uğradığı ifade edilmektedir. Bundan dolayı, başta Cem töreni olmak üzere birçok tören ve ritüeller tam manasıyla uygulanamamaktadır. Bununla birlikte de dua ve yol bilen ve Tahtacı Türkmen topluluğu tarafından saygı gösterilen kişiler bazı inanış ve uygulamalarda (nikâh kıyma ve hayırlı verme gibi) ön plandadır.

1.2. DÜŞKÜNLÜK KURUMU

Düşkünlük, Alevi topluluklarında yolun geleneklerine bir başka deyişle Alevi örf ve adetlerine, ahlak görüşüne aykırı davranışlarda bulunulduğunda uygulanan ve suçun ağır olması halinde toplumdan soyutlanmayı, cemlere ve meydana alınmamayı, sürgün edilmeyi hatta öldürülmeyi de içeren suçluluk durumudur. İşlenen suç büyük olduğunda bazen ayrı bir "düşkünlük meydanı" açılır ve burada kişi topluluk huzurunda sorgulanarak gerekli cezalara çarptırılır. Görgü ceminden farklı bir tören olan düşkünlük meydanı, ceza verilmek amacıyla açılabilceği gibi cezanın kaldırılması yani düşkünlük durumunun kaldırılması içinde açılabilir. Buna karşı görgü cemi gibi düşkünlük meydanının da, Alevi

¹¹⁹ Ali Yaman, a.g.e., s. 79; Harun Yıldız, a.g.m., s. 332-333.

¹²⁰ Ahmet Taşgün, Diyarbakır ve Çevresindeki Türkmen Alevilerinde Dini Hayat, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ank., 2003, s. 62.

¹²¹ Cenksu Üçer, Tokat Yöresi....., s. 24.

¹²² Ali Yaman, "Dünden Bugüne Kızılbaş Alevi Dedeleri", Pertev Naili Boratav'a Armağan, Haz. Metin Turan, KB HA GEM Yayınları, Ankara, 1998, s. 361.

¹²³ Cenksu Üçer, Tokat Yöresi....., s. 24.

toplumunda sosyal kontrolün sağlanmasına toplumun huzur içinde yaşamasına yönelik önemli bir işlevi bulunmaktadır. Aleviler, bu uygulama sayesinde hukuki birçok sorunu, resmi devler makamlarına, mahkemelere başvurmadan aralarında halletmeye çalışmışlardır.¹²⁴ Kısacası, Alevilikte yol kurallarını koruyan, toplum barışını sağlayan, düzenin bozucularına karşı uygulanan kimi yaptırımlar vardır. Bu bozgun ehlinin düştüğü duruma “düşkünlük” denir.¹²⁵

Araştırmalarda elde edilen bilgilere göre iki türlü düşkünlük vardır:

- 1) Geçici düşkünlük (Normal düşkünlük)
- 2) Sürekli düşkünlük (Ağır düşkünlük)

Geçici düşkünlük (Normal düşkünlük); düşkün ilan edilen kişinin belirli bir süre için toplum tarafından dışlanmasıdır. Geçici olmasına rağmen katlanması ağır bir ceza-i yaptırımdır.

Sürekli düşkünlük (Ağır düşkünlük) ise, en ağır cezadır. Bir kişi sürekli düşkün ilan edilirse o kişinin evine gidilmez, selam verilmez, yüzüne dahi bakılmaz. Temelli olarak dışlanmaya mahkum edilmiş demektir. Sürekli düşkünlüğe sebep olan durumlar şunlardır:

- 1) Kuran-ı Kerimde evlenilmesi yasak olarak bildirilen kişilerle evlenilmesi,
- 2) İkrardan dönmek,
- 3) Hırsızlık yapmak,
- 4) Adam öldürmek,
- 5) Zina yapmak.

Düşkünlüğe karar verilen ortam cem törenidir. Kararı dede verir. Eğer, ortadadüşkünlüğü gerektirecek bir kabahat varsa dede, düşkün ilan edilecek kişiye “yüzünkara olsun” der ve o kişi toplumdan dışlanır. Geçici ise cezası bitinceye kadar, sürekli ise hiçbir zaman cem törenlerine alınmaz.¹²⁶

Yörede “düşkünlük” için;

Bilal Ali Tezuysal şunları söylemektedir: “Alevilikte en önemli olaylardan birisi olarak ifade edilir. Yörede düşkünlük herhangi bir şekilde ayrılmamıştır. Fakat insan öldürmek veya başkasının namusuna göz dikmek büyük düşkünlüktür. Bundan çıkılmaz.

¹²⁴Yusuf Ziya Yörükan, Anadolu’da Aleviler ve Tahtacılar, Eklerle Yayına Hazırlayan: Turhan Yörükan, KB Yayınları, Ankara, 1998, s. 80.

¹²⁵ Nejat Birdoğan, Anadolu’nun Gizli Kültürü Alevilik, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2010, s. 253.

¹²⁶ Süleyman Mecek, Serik....., s. 17.

Diğer manada düşkünlükten çıkmak için dedenin sözüyle kurban keser ve bu şekilde düşkünlükten çıkar.”

1.3. MUSAHIPLİK KURUMU

Anadolu Aleviliğinde ikrar vermiş iki evli kişinin eşleriyle beraber dede ve topluluk huzurunda kardeş kalacaklarına, birbirlerini her türlü durumda koruyup kollayacaklarına, birlik ve beraberlik içerisinde yaşayacaklarına dair söz vermeleriyle gerçekleştirilen akrabalığa musahiplik adı verilmektedir. Yaşam boyu sadece bir defa olunabilen bu kardeşliğin ölüm, düşkünlük vb. ayrılık gerektiren durumlarda bozulması halinde yenilenmesi mümkün değildir.¹²⁷ Yaşam boyu sürmesinden dolayı; ‘Yol Kardeşliği’ veya ‘Ahiret kardeşliği’ adı verilen musahiplik, gerekli koşulları taşıyan iki evli çiftin birbirleri ile maddi ve manevi açıdan tam bir dayanışma içerisinde olacaklarını ilân etmek için yapılan tercüman cemidir.¹²⁸ Çanakkale yöresinde ‘Akışlık’ olarak anılmaktadır. Balıkesir bölgesinde ise Başaşaş adıyla da anılır.

Musahiplik, Aleviliğin en mümtaz özelliklerinden birini oluşturmaktadır. *Şeyh Safi Menakıb*’ında ve *İmam Cafer Menakıb*’ında musahipliğe çok fazla önem verdikleri görülmüştür.

Musahipliğin Hz. Muhammed ile Hz. Ali’den kaldığı söylemektedirler. Bu müessesenin gerekliliği ise şöyle özetlenmektedir: Hz. Muhammed, Miraçtan döndükten sonra inananlar çevresine toplanıp, Allah’ın ona neler söylediğini öğrenmek isterler. Hz. Muhammed, Allah’ın kendisinden sonra Ali’yi vekil gösterdiğini anlatır. Hz. Ali’yi çağırıp “Ali ile ben, ikimiz bir ağacın meyvesiyiz ” der. Sonra inananlara döner: “ Ey inananlar: Her iki kişi birbirini kardeşliğe kabul etsin ” diye buyurur. O zaman her inanan kendisine bir kardeş bulur. Bu seçimde Ali yalnız kalır. Ali: “ Ey Allah’ın elçisi, ben kiminle kardeş olayım? Ben yalnız kaldım ” der. Peygamberimiz: “ Ey Ali, sen benimle kardeşsin. Tıpkı Musa ve Harun gibi ” der. Böylece Hz. Muhammed ile Hz. Ali yol kardeşi olurlar. İşte bu olaydan dolayı Tahtacı Alevileri musahipliğin, Hz. Muhammed ile Hz. Ali’den beri süregeldiğine inanırlar.¹²⁹

Görüşmeye katılan Mustafa Yavaş şu ifadeleri kullanmıştır: “*Musahipliğin temeli olarak Peygamber’in yanındakilerle birlikte Mekke’den Medine’ye göç etmesi gösterilir.*

¹²⁷ Piri Er, Geleneksel Anadolu Aleviliği, Ervak Yayınları, Ankara, 1998, s. 39.

¹²⁸ Ayten Kaplan, Balıkesir Tahtacı Köyleri Kongurca ve Türkali’de Halk Bilimi Açısından Müzik Yapısının Araştırılması, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 1998, Ankara Üniversitesi, Ankara, s. 61.

¹²⁹ Ali Selçuk, Tahtacılar, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 152-154.

Muhacir yani Mekkeliler ve ensar yani Medineliler arasındaki kardeşliğin musahipliğe temel oluşturduğu söylenir”

Musahip olmaya karar veren çiftler bir rehberin nezaretinde bu isteklerini Dedeye iletirler. Dede, Birlik- Cem Ayininden sonra onlara sorumluluklarını hatırlatır ve taleplerini kabul ettiğini belirtip, musahipliğe talip olanlara nasihatte bulunur. Önce *Şeriat*, sonra *Tarikat*, üçüncü olarak da *Marifet* hakkında bilgi sahibi olmaları gerektiğini belirttikten sonra, son olarak *Hakikat* ehli olmaları gerektiğini söyler. Bunlara layık olabilmek için ise; yalan söylememeleri, haram yememeleri, zina ve dedikodu yapmamaları, sahip olmadıklarını almamaları, gıybet ve iftira etmemeleri, büyüklerini sayıp küçüklerini sevmeleri gerektiği ve hiçbir zaman için Tanrının yolundan ayrılmayıp, Buyruklara uymaları söylenir. Musahip olunduktan sonra tüm dert ve sevinçlerin ortak olduğu ve her zaman birbirlerine destek olmaları gerektiği hatırlatılır. Taraflarda “Eyvallah” diyerek tüm bunları kabul ettiklerini ve ömürleri boyunca akitlerine sadık kalacaklarını bildirerek *Musahiplik Andı* içerler. Bu andı bozanlar Muhammed ve Ali’nin yolundan çıkmış olan kimselerdir. Bu kimselerin işleri bozuk, sonları karanlıktır ve Dört Kapının sürgünü, Kırk Makamın lanetlisidirler.¹³⁰

İsmail Sarioğlu şunları ifade etmiştir: “Musahip olduktan itibaren erkeklere ‘kardeş’, kadınlara da ‘bacı’ denir. Çocuklarda musahip olunan aile bireylerine ‘anne’, ‘baba’ olarak hitap eder. Eğere birinin musahibi ölürse bir daha musahip edinemez”

Kısacası “Musahiplik” birbirleriyle musahip olunan, hiçbir kan bağı yada menfaat ilişkisi olmayan insanların, kardeşlik ve dayanışma duygularını pekiştiren bir kurumdur.

2. TAHTACI TÜRKMENLERİNDE EVLİLİK KURUMU

Hayatın en önemli geçiş dönemlerinden birisi olan evlilik, kadın ve erkek için yeni bir hayatın başlangıcı, yeni bir ailenin kuruluşu ilişkiyi gayrimeşruluktan çıkaran toplumsal bir kurum olarak kabul edilebilir. Türk kültürü içerisinde evlilik kurumu çok ciddi bir yere sahiptir. Soy çizgisinin belirlenmesi, toplumsallaşmanın sağlanması, cinsiyetler arasındaki iş bölümü, çocukların eğitimi ve topluma kazandırılması, ekonomik üretim ve tüketim gibi işlevlere sahiptir. Evlilik, bütün uygulamalarıyla pek çok inanç ve pratikte farklı toplumlara ve kültür çevrelerine göre farklılık arz etmektedir. Ancak bu dönemde yapılan

¹³⁰ Ali Selçuk, Tahtacılar..., s. 153-154.

uygulamaların ortak bir amacı vardır: Çiftlerin uzun ömürlü ve mutlu bir evlilik geçirmeleri.¹³¹

Tahtacıların kapalı tarzda evlilik uygulaması yani sadece kendi toplulukları içinde evlenmeleri hususu ve hatta diğer Alevi topluluklarıyla bile aralarında evlilik ilişkisi bulunması 1920'li yıllara kadar bulunmamaktadır. Bir Sünni ile evlilik yasak idi.¹³² Hatta o dönemlerde Tahtacılar, bir Sünni'nin bir Tahtacı kadına dokunmasını bile kirletilmiş olarak kabul etmesi görülmektedir. Bu bağlamda tam bir *endogaminin* uygulandığı görülmektedir. İlerleyen dönemlerde diğer Alevi topluluklarla evlilik olayı uygulanmışsa da hâlâ endogaminin hâkim olduğunu söyleyebiliriz. Son 15 yıldır köylerin dışında, şehir merkezlerinde çok nadir de olsa Sünni kızlarla evlilikler mevcuttur. Fakat Sünnilere kız verme durumu söz konusu değildir. Bu durumu onlar *kanımıza başkasının kanı karışması* sözü ile ifade etmekte ve söz konusu evliliğe şiddetle karşı çıkmaktadırlar. Günümüzde diğer gruplarla az da olsa evlilik ilişkilerine girildiği göz önüne alındığında, Tahtacılar *endogamiden egzogamiye* geçiş sürecinin başladığını söyleyebiliriz.

Aynı zamanda Tahtacılar, musahiplik kurumundan kaynaklanan *dinî kardeşlik* mevcuttur. Söz konusu dinî kardeşlik, sun'î bir kan kardeşliğini de beraberinde getirmiştir. Zira musahipli ailelerin çocukları arasında yedi nesle kadar devam eden bir evlenme yasağı mevcuttur. Ayrıca bazı yerleşim birimlerinde tespit ettiğimiz kirvelik kurumunda da iki tarafın çocukları arasında yedi nesil evlenme yasağı söz konusudur.

Tahtacılar arasında tek evlilik esastır. Birden fazla evlilik düşkünlüğün sebepleri arasındadır. Günümüzde düşkünlük uygulaması olmamasına rağmen tespit ettiğimiz kadarıyla tek evlilik kuralı devam etmektedir.¹³³

2.1. EVLİLİK ÖNCESİ

İnsan hayatındaki en önemli dönüm noktalarından birisi olan evlenme, bünyesinde barındırmış olduğu çeşitli töre, ritüel ve uygulamalarla ön plana çıkmaktadır. Eskiden görücü usulü ile evlenme revaçta iken, günümüzde değişen toplumla birlikte evlenme biçimleri de değişmiştir. Artık tanışıp anlaşarak evlenme revaçtadır.

¹³¹ Aslı Büyükokutan, Muğla Yöresi....., s. 349.

¹³² Yusuf Ziya Yörükan; Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar (Eklerle Yayına Hazırlayan: Turhan YÖRÜKAN) Ankara 1998, s.421-429, Faruk SÜMER; Oğuzlar, İstanbul 1992, s. 60, Aylin EROL; Adlarımız, Ankara 1992, s. 410, Türkçe Sözlük; c. II, T.D.K., Ankara 1988, s. 1504.

¹³³ Ali Selçuk, Ağaçeri....., s. 223-224.

Aynı değişimi Tahtacılar da görmekteyiz ki yukarıda bahsettiğimiz görücü usulü ile evlenmeden tanışıp anlaşılarak evlenmeye geçiş onlar için de geçerlidir. Kendi ifadelerine göre, Tahtacılar arasında okuma oranı arttıkça görücü usulü ile evlenme azalmıştır. Günümüzde cep telefonu ve diğer haberleşme araçları sayesinde sevgililer, nişanlılar çok kolay bir biçimde görüşüp anlaşabilmektedir.¹³⁴

Tahtacılar, eskiden bırakın Sünnilerden kız alıp vermeyi, diğer Alevi toplulukları ile evlilik konusunda bile katı idiler.¹³⁵ Ancak, bugünün şartlarında eğer uygun görülürse diğer Alevi zümrelerden hatta Sünnilerden bile evlenme söz konusudur. Bu bakımdan diyebiliriz ki, Tahtacılar günümüzde endogamiden egzogamiye geçiş sürecini yaşamaktadır.¹³⁶

Aileler, oğullarına layık gördükleri kızı isteme teşebbüsüne girişirler, araya yakın kimseleri koyarak kız ailesini razı etmeye çalışırlar. “Kız evi naz evi” misali onları razı edinceye kadar üstlerinde kalırlar. Kız evinden olumlu cevap gelince bu sefer oğlan ailesinden birkaç büyük, iki tarafın şartlarını, isteklerini ve kızı resmen isteme gününü tespit ederler. Kararlaştırılan gün iki tarafın yakınları ve”Dede” kız evine girerler. Kız evi gelecek misafirlere yemek ve içki hazırlar.¹³⁷

2.1.1. KIZ KAÇIRMA

Tahtacılar arasında kız kaçırma yoluyla evlenme tarzı hemen her yerleşim biriminde görülür. Kızın kaçarak evlenmesi durumunda, baş bağlama töreni, onun hamile kalmasından sonra yapılır.¹³⁸

2.1.2. KIZ İSTEME

Tahtacılar da evlenecek olan delikanlı, evlenmek istediği kızı kendisi beğenir. Delikanlı beğendiği kızı, kendi annesine söyler. Bu durum oğlanın ailesi tarafından olumlu karşılanırsa (genellikle olumlu karşılanır) kızın ailesine cuma akşamı *dünürcü* gönderilir. Dünürcü, oğlan tarafının yakını *musahipli* veya toplulukta saygınlığı bulunan iki kişidir. Onlar *Allah 'ın emri, peygamberin kavliyle, kızınız... falanın oğlu... uygun gördük. Siz de*

¹³⁴ Mecek Süleyman; Serik Yöresi Tahtacı Alevilerinin Halk Bilgisi Ürünleri Üzerine Bir İnceleme, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2014, Kocatepe Üniversitesi, Afyon, s. 39-40.

¹³⁵ Yusuf Ziya Yörükan, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2006, s. 223-225.

¹³⁶ Süleyman Mecek, Serik Yöresi..., s.40.

¹³⁷ Rıza Yetişen, Tahtacı Aşiretleri (Adet, gelenek ve görenekleri), Memleket Gazetecilik ve Matbaacılık, İzmir, 1986, s. 35.

¹³⁸ Ali Selçuk, Ağaçeri.....s. 225.

uygun görürseniz evlenmelerini isteriz tarzında bir konuşmayla kızı ister. Kızın anne ve babası olumlu veya olumsuz bir cevap vermezler. Büyüklerine, akrabalarına danışmak için düşünme süresi isterler. Bu sürecin ardından cuma akşamı oğlanın anne-babası ve yine saygın bir kişi ile tekrar kızı istemeye giderler. Kız evinin kararı olumlu ise “gelsinler” denir. Kız evi gönülsüz ise “gelmesinler, o iş olmayacak” diye cevap verilir.¹³⁹ Kızın anne babasından olumlu cevap alındığında iki kişi oğlan tarafından, iki kişi de kız tarafından ayağa kalkar ve kucaklaşırlar. Daha sonra kahve içilir. Kız tarafı nişan töreni istiyorsa nişanın tarihi kararlaştırılır. Nişan töreni istemiyorlarsa üç gün sonra kızın evine tatlı getirilir, iki tarafın yakınları ve komşuları davet edilir. Topluca tatlı yenilir, kız ve oğlana yüzükleri takılır. Yüzük takılırken *salâvat* söylenir. Eğer kız tarafı nişan töreni yapılmasını istemişse, kararlaştırılan günde kızın evinde söz konusu tören yapılır. Bu tören için kurban kesilir, ziyafet verilir. Daha sonra *salâvat* eşliğinde kız ve oğlana yüzükleri takılır.¹⁴⁰

Eskiden Tahtacı geleneğinde ise eş seçme, genellikle ana-babanın isteğine bağlıdır. Araya yakınları koyarak kız evini razı etmeye çalışırlar. Kız evinin olumlu baktığını anlayınca oğlan evinden bir kaç büyük, şartlarını öğrenir, isteme gününü belirler. Oğlan evi o gün dedeyi alıp gider. Kız evinde konuklar şerefine yemekler ve mezeler hazırlanmıştır. Bir müddet hal hatır sorulduktan sonra dede iki tarafın anne ve babalarını yanına çağırır. Dört can Dede’nin önünde diz çökerler. Şöyle seslenir kız tarafına:

“Allahın emri, peygamberin kavli, cemaatin huzuruyla kızınızı filanın oğluna istiyoruz. Ne dersiniz?” Kız tarafı “Allah eyvallah” der. İki kez daha sorar dede. Böylece üç kez sormuş olur. Dünür adayları niyazlaşır ve önce dedenin elini sonra odada bulunan diğer yaşlıların elini öperler, Böylece kız resmen istenmiş olur. Nişan günü de belirlenir. Sofralar kurulur, testiyle dolu gelir, muhabbet edilir.¹⁴¹

2.1.3. SÜT PARASI

Tahtacılar da düğün töreni öncesinde oğlanın babası tarafından kızın babasına *süt parası* adı altında bir miktar para verilir. Bu paranın belli bir miktarı yoktur, oğlanın babasının ekonomik durumuna göre değişmekte, paranın miktarını kızın babası (kız tarafı) belirlememektedir. Söz konusu paranın kızın yetiştirilmesinde harcanan emeğe karşılık

¹³⁹ Süleyman Meccek, Serik Yöresi..., s. 40.

¹⁴⁰ Ali Selçuk, Ağaçeri.....s. 225-226.

¹⁴¹ Murat Küçük, Horasan....., s. 118.

verildiği ifade edilmektedir.¹⁴²

2.1.4. SÖZ KESME-NİŞAN

Tespit edilen nişan merasimi günü herkes davet edilir. Bu daima perşembe akşamı günü olur. Nişan için alınan hediyeler (yüzük, bilezik, göğüs altını, baştan tırnağa kadar giyim eşyası, ana babaya ve yakın akrabalara gömlek, elbise, çorap, mendil, havlu ve başka şeyler) köy kızlarının taşıdıkları, süslenmiş tepsilerle, akşamüzeri kız evine götürülür. Bu gidişte çalgı da olur çala oynaya herkesin dikkatini çekerek giderler. Kız evinin de hazırladığı (oğlana, ana babaya ve yakın akrabalara) hediyeler gene aynı kabile ile oğlan evine gönderilir.¹⁴³ Şen şakrak, güle oynaya gerçekleştirilen bir geçit törenidir âdetâ. Hediyeleri dost düşman görmelidir.

Nihayet herkes toplanıp eğlence ‘eğlence’ olduğunda anabacı, nişan için gönderilen yüzüğü alır ve ortaya gelip üç kez “Peygambere Salâvat Salli Alâ Muhammet. Kutlu olsun diyenin akıbeti hayrolsun” deyip yüzükleri takar. Kız ve oğlan büyüklerin ellerini öper. Sonra kına tabağı uzatılır. Yeni gelinlerden bir kadın, nişanlanan kızın sağ eline biraz kına koyup iki tarafın yakınlarına sorar.

“Kınasına ne veriyorsunuz?” Kimi para kimi altın takar. Sonra ayak parmaklama, “sağ bileğinin altına ve sağ kulağının dibine” kulak arkasına kına sürülür ve şerbet dağıtılır. Şerbet kova içinde hazırlanmıştır. Herkese bardak bardak sunulur. Şerbeti dağıtan kadın iki tarafın akrabalarından bahşiş toplamayı da ihmal etmez.¹⁴⁴

Musahipli taliplerin oluşturduğu, ‘Hakk’a katar’ olmuş Tahtacı topluluğunun ilk adımıdır belki de nişan. Dedenin huzurunda takılan nişana bu bakımdan kutsallık atfedilir. Sonradan bozulursa, hele kız başkasına kaçarsa hem kızın hem oğlanın ana-babası ‘düşkün’ olur. Nişan dönemi sona erince düğün günü kararlaştırılır ve hazırlıklar tamamlanır.

Nişan töreninden bir süre sonra oğlanın anne babası, kız evine giderek düğün gününü kararlaştırırlar. Düğün tarihinden 15 gün önce *okuntu* adı verilen davetiyeler dağıtılır. Daha sonra düğün hazırlıklarına başlanır. Düğünden bir hafta önce oğlan tarafı düğün ekmeği yapar. Bunun için davetlilere kuru üzüm ve leblebi gönderilir. Onlar da bir tabağın içine un

¹⁴² Ali Selçuk, Ağaçeri.....s. 226.

¹⁴³ Rıza Yetişen, Tahtacı Aşiretleri.....s. 36.

¹⁴⁴ Murat Küçük, Horasan....., s. 119.

ve yeşil çam yaprağı koyarak düğün ekmeği yapılan eve getirirler. Getirilen bütün unlar düğün ekmeği için hazırlanan una karıştırılır. Dolayısıyla bu ekmeğe yerleşim birimindeki herkesin katkısı olur.

Gelinin anne-babasından biri veya her ikisi de ölmüşse, gelin kına gecesinden önce gelinliğini giymiş bir vaziyette onların mezarını ziyaret eder. Aynı zamanda yerleşim biriminde son bir yıl içerisinde birisi öldüyse, bayraktar, düğün sahibi ve düğün ekibi önce ölen kimsenin evine gider. Kısa bir süre burada davul-zuma çalınır. Daha sonra onlarla birlikte ölü sahibi ile mezarlığa giderler. Söz konusu kişinin mezarı başında da kısa bir süre davul-zuma çaldıktan sonra düğün evine geri dönülür. Bu uygulamayla önce ölü sahibinin sonra da ölünün, düğün töreni için rızası alındığına inanılır. Düğün töreninin eğlence safhasına ancak bu uygulamadan sonra geçilebilir.¹⁴⁵

Bayrak dikildiği günün akşamı kına gecesi yapılır. Kına gecesine gelen herkes beraberinde kına getirir, bu kınalar gelinin evindeki kınayla karıştırılır. Kına gecesinde gelinin elleri ve ayaklarına kına yakılır, kına türküleri söylenir. Aynı zamanda damadın eline de kına yakılır.

Tahtacı düğünlerinde genellikle *mengi* oynanır: Sadece Tahtacılar özgü bir oyun olan mengi, en az iki kişi ile oynanan bir halk oyunudur. Pazar günü öğleden sonra oğlan tarafı gelini almaya gider. Damat kızın evine girmez, gelinin erkek kardeşleri sağdıç ve eşine, gelini teslim ederler. Onlar da gelini damada teslim eder. Gelin ile damat oradan ayrılırken büyüklerinin elini öperler.¹⁴⁶

Kısacası; Düğün hazırlıkları, bayrak dikme vesaire hep sünnet düğünündeki gibidir. Erkekler köy meydanında kadınlar kız evinde eğlenir. Gelini kız arkadaşları giydilir. Gelinlik kıyafeti hazır olup donatılınca babası gelir. ‘Ya Allah, Ya Muhammet, Ya Ali’ deyiş kuşak kuşatır ki namus sembolüdür. Baba kızma nasihat eder. Kilimler, kreplerle (renkli bez) süslü atın sırtında. Davul, zuma eşliğinde, köyün içinde uzunca bir tur atarak yeni evine uğurlanır gelin.¹⁴⁷

Üzerinde yalnızca iç çamaşırı ve beyaz bir gömlekle kadınların toplandığı odaya getirilen gelin, anabacının önünde oturur. Anabacı, “Allah, Allah, Allah! Peygambere Salâvat, Salli Alâ Muhammed. Kutlu olsun diyenlerin akıbeti hayrolsun” diyerek gelinin

¹⁴⁵ Rıza Yetişen, Tahtacı Aşiret..., s. 38.

¹⁴⁶ Ali Selçuk, Ağaçeri.....s. 227-229.

¹⁴⁷ Rıza Yetişen, Tahtacı Aşiret..., s. 39.

‘deyre’sini (üçetek) giydirir, kuşağını kuşandırır. Sonra alınlığını (terlik) başının üzerinde tutup üç defa aynı duayı okur yerleştirir. Onun üstüne yine üç kez aynı duayı okuyup beyaz başörtüsü (yağlık ya da keten) bağlar. Devamını Musa Baran’dan dinleyelim. Bizden çok daha iyi anlatacak¹⁴⁸:

“Uçlarında gümüş paralar dikilidir. Başa bağlanırken para dikili köşeler sırtta gelir. Diğer köşeler boynu çene altından dolaşarak tepeye bağlanır. Keten yağlığın üstüne çekiler çekilir. Bunlar gökkuşağını andırırca yedi renk kreplerden yapılmış taç gibi gelinin başında durur. Buna Fatma anamızın kuşağı da derler. Çekilerden sonra gelinin boynuna, özellikle şakaklarına sarkıtarak altın ve gümüş takılar asılır. Bunlar arasına çatki, çene altından yanlardan yukarıya doğru çıkar ve keten yağlığa tutturulur. Eski gümüş paralardan dizilmiş takılar da vardır. Bunlara ‘tomaka’ denir. Gelinin tomakası da takılırsa çeşit çeşit renkler içinde gümüş gümüş donaklar ile bu arada altın takılarla görülmesi bir başka güzel olur.”

2.2. DÜĞÜN

Evlilik olayının en belirgin özelliğini düğün töreni oluşturur. Düğün, topluluğun öngördüğü geleneksel değerlere ve kurallara uygun biçimde, herkesin katılımıyla kutlanır.

Günümüzde Tahtacılar da düğün, genellikle cumartesi günü başlar, pazar günü sona erer. Düğün gününden önce, düğün süresince geline eşlik edecek, oğlanın akrabaları arasından yeni evli üç veya yedi kadın seçilir. Bu kadınlar düğün süresince üç etek giyer. Aynı zamanda düğünü organize edecek olan bayraktar seçilir. *Bayraktar* bekâr gençlerden, eğer yerleşim biriminde mevcutsa dede sülâlesinden olur. Ayrıca bayraktara yardımcı olacak, onu sürekli koruyacak kâhya veya copçu adı verilen bir genç daha seçilir. Bu kişi düğün süresince elinde devamlı yaklaşık 30cm uzunluğunda bir sopa bulundurur ve bayraktarın yanından hiç ayrılmaz. Bayraktar düğün boyunca elinde bulunan bayrağı hiç bırakmamak ve kimseye vermemek zorundadır. Ayrıca damadın evli bir arkadaşı *sağ-dıç* olarak görevlendirilir.

2.2.1. BAYRAK/SADIÇ

Düğünlerde, en önemli işleri üstlenen kişiler, bayraktarlardır. Anlatılanlara göre, bayraktar olabilmek kolay değildir, bayraktarlarda bazı şartlar aranmaktadır. Damadın

¹⁴⁸ Murat Küçük, Horasan....., s. 120

yakın akrabalarından olmak, nişanlı veya evli olmamak şartı gerektirmektedir. Bunlar, kız tarafını davul zurnayla karşılayan, kız alımlarında en önde giden, düğündeki her türlü sorunla ilgilenecek kişilerdir. Adeta düğün, kendilerinden sorulmaktadır.¹⁴⁹

Düğün töreni, düğün evine bayrak dikilmesiyle beraber başlamış olur. Bazı yörelerde bayrak pazartesi dikilirse, gelin perşembe günü, bayrak perşembe günü dikilirse, gelin pazar günü oğlan evine indirilir. Tahtacılar arasında perşembe gününün haftanın diğer günlerine göre daha önemli bir yeri vardır. İnaniş'a göre Hz. Ali'nin doğumu; Nuh Peygamber'in gemisinin karaya oturması gibi büyük olaylar perşembe günü gerçeklemiştir. Bu nedenle cemler genellikle bugün yapılır; cuma akşamı denilen ve haftada bir defa yapılan cem kutsal kabul edilen perşembeyi cumaya bağlayan gece düzenlenir. Bunun gibi topluluk içerisinde önemli birçok olayın zamanı perşembe gününe rast getirilmektedir. Düğünün bugün başlatılması yada gelinin oğlan evine aynı gün indirilmesi de perşembe gününün kutsal kabul edilmesiyle ilgilidir. Bugün başlayan işlerin hayırlı başlayıp hayırlı devam edeceğine dair yaygın bir inanış vardır.

Bayrağın dikilmesi özel bir merasimle gerçekleşir. O gün sabah erkenden köyün delikanlıları bir araya gelip ormana bayrak direği için bir çam ağacı kesmeye gider. Bu ağacın ince uzun ve düzgün olmasına dikkat edilir. Kesilen ağacın dış kabuğu soyulur ve uç kısmındaki filizi olduğu gibi bırakılır. Gençler bu bayrak direğini oğlan evine teslim eder; oğlan evi de kendilerine mendil ve bir kaç şişe rakı hediye eder.¹⁵⁰ Bu bayrak direği sadece bir düğünde kullanılır. Her düğün için ayrı bayrak direği hazırlanması gerekmektedir. Bayrak direğine bayrağı yaşlı bir kadın bağlar.¹⁵¹ Bayrak musahipli büyükler tarafından dikilir. Bunların arasında mutlaka dede veya dua vermesini bilen bir büyük de olur. Bayrağın dikileceği yere bir çukur kazılır; bu çukura dede tarafından duası verilen kurbanın -koyun ya da keçinin- kanı akıtılır. Bayrak dualarla direğe bağlanır, direğin uç kısmındaki filize ayna, elma ya da portakal yerleştirilir, bu yeşillik bölüm al renkli-yeşil renkli kurdeleler ile süslenir. Sonra dualar eşliğinde bayrak dikilir. Kesilen

¹⁴⁹ Aslı Büyükokutan; Muğla Yöresi Alevi Türkmenlerinin Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünleri Üzerine Bir Araştırma, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı(Yüksek Lisans Tezi), 2005, Balıkesir, s. 359.

¹⁵⁰ Nilgün Çıblak, Mersin Tahtacıları, Başkent Matbaası, 2005, Ankara, s. 186.

¹⁵¹ Ali Selçuk, Ağaçeri.....s. 229.

kurbanın etinden hemen bir kavurma yapılır ve bayrağı diken erkeklere yedirilir. Bayrağın indirilmesi ise gerdekten sonraki sabah, damadın sağdııcı tarafından gerçekleştirilir.¹⁵²

Bayrakla çam yaprakları arasına *ayna* ve mevsimlik bir meyve (elma, portakal vb.) bağlanır. Meyvenin o kadar önemli olmamasına rağmen *aynanın* bulunması şarttır. Bu *ayna*, gelin oğlan evine girdikten sonra gençler tarafından silâh atılarak kırılır. Kim aynayı vurursa, o gence aynanın üzerindeki süsler hediye edilir.¹⁵³ Daha sonra dede veya dede sülalesinden bir kişi, onlar yoksa *musahipli* birisi, o da yoksa toplulukta saygınlığı bulunan yaşlı bir kimse bayrağı salâvat söyleyerek üç defa öper.¹⁵⁴

Bayrak direğine aydınlığın, temizliğin sembolü olması sebebiyle ayna bağlanır. Oğlan evine getirilecek gelinin bu şekilde aydınlık ve saflık getirmesi istenir. Gençlerin ormandan kesip getirdiği bayrak direğinin oğlan evine verilmesi ve bayrağın dikilmesi sırasında çalgıcılar da bulunur. Çalgıcı olarak davulcu ve kınatacı getirilir. Ve bu görevi genellikle abdallar üstlenmiştir.¹⁵⁵

Mersin Tahtacılarında; bayrağın dikilmesi sırasında delikanlılar toplanır ve aralarından damadın yakın arkadaşı olan birisini düğün bayrağını taşıması için görevlendirir yani bayraktar seçer. Bayraktarın bekar bir kız kardeşinin olmasına dikkat edilir; çünkü bu kız kına gecesinde geline kına yakacaktır. Burada copçu adı verilen görevli belirlenir. Copçu, elinde 20-30 cm uzunluğunda, üzerinde “ya Allah ya Muhammed ya Ali” yazılı olduğu ve değişik çiçek resimlerinin bulunduğu bir cop taşır. Bunun ucunda değişik renkli iplerden oluşan bir de püskül vardır. Köydeki bütün düğünlerde genellikle aynı cop kullanılır; bu en son copçuluk görevini üstlenmiş kişide saklanır ve bir sonraki düğünde copçu olacak kişi bunu kullanır. Copçu yanına verilen görevliyle beraber bayraktarın yanında dolaşarak elindekiyle taşkınlıkta bulunanları uyarır, ayrıca düğün sahibinden herhangi bir isteği olanların isteklerinin yerine getirilmesinde yardımcı olur. Copçuya bazı yerlerde -Aydınlı Oyamağı’na bağlı Kızılkaya Köyünde- “kiya”, bazılarında ise -Çaylak Oyamağı’na bağlı Kaburgediği köyünde- “yiğitbaşı” denilir. Yiğitbaşı, copçudan farklı olarak elinde kama (gama) taşır, beline de kılıç takar.¹⁵⁶

¹⁵² Nilgün Çıblak, Mersin..., s. 186.

¹⁵³ Ali Aksüt, Önce Türkmen Sonra Tahtacı, Kayhan Matbaası, İstanbul, 2003, s. 179.

¹⁵⁴ Ali Selçuk, Ağaçeri.....s. 227-229.

¹⁵⁵ Nilgün Çıblak, Mersin..., s. 186.

¹⁵⁶ Nilgün Çıblak, Mersin..., s. 186.

Bayraktar ve yanındaki görevlilerin koluna kırmızı mendil ya da kırmızı bir şerit bağlanır. Bunlardan özellikle bayraktarın, bayrağı bir başkasına çaldırmamak için dikkatli olması gerekir. Çünkü düğünde eğlence çıkarmak isteyen bazı kişiler, bayrağı çalmak için fırsat kollar ve bunu başarmaları durumunda da görevlisinden horoz, rakı vb. hediyeler ister, bunlar verilmediği sürece de bayrağı vermezler. Bayrağı çaldıran bayraktar, bundan sonra bir başka düğünde bu görevi üstlenemez.¹⁵⁷

Düğün bayrağı dikildikten sonra, kesilen kurbanın etinden düğün yemeği yapılır. Fakat bu kurbanın etinin yenilebilmesi için, bayrak dikme töreninden sonra *dolu* içilmesi gerekir. *Doluyu* bayrak dikme törenine katılan herkes içebilir, fakat en az üç kişinin üçer defa içmesi esastır.¹⁵⁸

Düğünde bir de sağdıç seçilir. Damadın yakın arkadaşlarından seçilen sağdıçın mutlaka evli olması gerekir. Aydınlılar'da sağdıç olacak kişinin bir oğlunun olması şartı vardır. Diğer oymaklarda ise böyle bir kural yoktur. Geleneğe göre oğlan evinde dikilen büyük bayrağın yanında sağdıçın evinde de küçük bir bayrak dikilir. Bu da gerdek gecesi sabahında indirilir. Sağdıç, düğün sırasında eğlence çıkarmak, düğün sahibinden hediye almak için damadı kaçırp saklamak isteyenlere karşı damadı korur; onun bütün ihtiyaçlarını yerine getirir. Karısı da aynı şekilde sürekli gelinin yanında bulunur ve onun ihtiyaçlarını karşılar. Sağdıçın görevi gelin ile damat gerdeğe girinceye kadar devam eder. Bayrağın indirilmesiyle de görev sona erer. Görevli olduklarını belirtmek için hem sağdıçın hem de onun karısının koluna kırmızı bir mendil ya da şerit bağlanır.

Günümüzde bayrağın dikilmesi için gerekli ağacın ormandan kesilip getirilmesi geleneği tamamen ortadan kalkmıştır. Bunun yerine çevreden bulunabilen orta uzunlukta ve kalınlıkta bir direk bu iş için kullanılmaktadır. Ayrıca özellikle kent merkezlerinde daha fazla katılım olabileceği düşüncesiyle düğünler hafta sonu yapılmaktadır.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Nilgün Çıblak, Mersin..., s. 187.

¹⁵⁸ Murat Küçük, Horasan..., s. 120.

¹⁵⁹ Nilgün Çıblak, Mersin..., s. 187.

2.2.2. KINA GECESİ

Cumartesiye pazara bağlayan akşam damat evinde hazırlıklar yapılır ve kız evine “kına yakma” adı verilen merasimi gerçekleştirmek üzere gidilir. Kına merasiminden önce çalgı susturulur ve kimse oynamaz.¹⁶⁰

Kına gecesi, kız evinde, gelinin yakın arkadaşlarıyla birlikte yapılan bir eğlencedir. Bu gece, gelin olacak kızın, baba evindeki son gecesidir. Bu gecenin duygusallığıyla kız, ağlatılmaya çalışılır. Kına türkülerinin eşliğinde geline kına yakılır ve gelin ağlatılır.¹⁶¹

Halk kültüründe gelin almadan bir gün önce, gelinin eline ve ayağına, hatta saçına kına yakmak yaygın bir gelenektir. Mersin yöresinde, önceleri kına gecesi, bayrak dikildikten iki gün sonra yapılır; bu zamana kadar hem kız hem de oğlan evinde yenilip içilir ve çalgıcılar eşliğinde eğlenilirdi. Eğlence olarak halay çekilir, Tahtacılar’a özgü bir halk oyunu olan mengi oynanır, bunların yanında güreş tutulur, cirit ve büyük bir ateş çevresinde sinidi adı verilen oyun oynanırdı. Bunlar kına gecesinin yapılacağı güne kadar devam ederdi. Bugün düğünler, eskiden olduğu gibi dört gün değil de, iki gün sürmekte ve eskiden düzenlenen güreş tutma, cirit ve sinidi oynama gelenekleri uygulanmamaktadır. Kına gecesi de bayrağın dikildiği günün akşamında yani cumartesi akşamında yapılmaktadır. O gün akşama kadar her iki tarafta yemekler yenilip içki içilmekte ve halay çekilip mengi oynanmaktadır.¹⁶²

Kına gecesinin yapılacağı gün oğlan tarafı, geline kına yakacak iki “kına kızı” bulur. Bunlardan birisi genellikle bayraktarın kız kardeşi olur. Kına kızları ve daha önce “yenge binmeye” davet edilen yeni evli kadınlar, iki tepsiye yerleştirilmiş olan gelinin kinasını, gelinliğini, ayakkabısını vb. eşyalarını kız evine götürür. Kız evi, bu konukları çalgıcılar eşliğinde karşılar. Eskiden kına kızları ve yengeler ata binerdi; ancak bugün bu gelenek ortadan kalkmıştır.¹⁶³

Kına merasimi için önce bir cazgır görevlendirilir. Görevli cazgır, önce damadın yakın akrabalarının takılarını, sonra gelinin yakın akrabalarının takılarını anons eder ve altın takı türü eşyaları görevli bir kadına verir. Görevli kadın da verilen bu takıları salâvat

¹⁶⁰ Süleyman Mecek, Serik Yöresi..., s. 43.

¹⁶¹ Aslı Büyükokutan; Muğla Yöresi..., s. 359.

¹⁶² Nilgün Çıblak, Mersin..., s. 187.

¹⁶³ Nilgün Çıblak, Mersin..., s. 187.

getirerek kızın koluna ve boynuna takar. Takı ve altınların ardından cazgır, davetlilerin yeni çifte bağışladığı paraları anons eder.¹⁶⁴

Kına gecesinde çalgıcılar eşliğinde bir süre halaylar çekilipmengi oynandıktan sonra kına kızları, kınayı getirir ve ortada üç kez dolanıp kararlar. Daha sonra damadın kulağının arkasına, gelinin hem kulağının arkasına hem de ellerine biraz kına sürerler. Geline kına yakma merasimi esas kalabalık dağıldıktan sonra yapılacaktır. Bunun ardından atkı yani geline ve damada takı ya da para toplama merasimi başlar. Takı ve para, gelin ve damadın önünde, üzerinde kırmızı yazma örtülü bir tepside, toplanır ve kimin ne taktığı bir görevli tarafından herkese duyurulur. Atkı mersimi ve eğlence sona erdikten sonra kız evinde, gelin kınası için sadece yakın akraba ve komşu kadınlar kalır. Kına kızları gelini ortaya getirince, musahipli bir kadın -bu sadıcın annesi de olabilir- kenarları işlemeli ince uzun bir yastığı salâvatlayarak üç kez yere vurur. Kadın, yastığı yere her vuruşunda gelini bunun üzerine çıkartıp indirir, sonuncusunda da yastığın üzerine oturtur. Bundan sonra kına kızları, kına türküleri eşliğinde gelinin ellerine ve ayaklarına kına yakar. Kınadan sonra gelinin başının üstünde kelle şekeri kırılır, herkes bu şekerden yer ve “Hayırlı olsun” der.¹⁶⁵

Tarsus’un Kaburgediği Köyü’nde kınayı;

“Kız anası kız anası

Hani bunun öz anası

Çağırın gelsin kardeşini

Yaksın bunun kınasını

Atladı gitti eşiği

Sofrada kaldı kaşığı

Büyük evin yakışığı

Kız anası kınan kutlu olsun

¹⁶⁴ Süleyman Mecek, Serik Yöresi..., s. 43.

¹⁶⁵ Nilgün Çıblak, Mersin..., s. 188.

Çattılar çatma taşını
 Kurdular düğün aşını
 Kız anam kınan kutlu olsun
 Vardığın eller tatlı olsun” diyerek yakmaya başlarlar.¹⁶⁶

Sinem Yeşilgöz ise şunu söylemiştir:

Çatma daşını çattılar
 Düğün aşını vurdular
 Çağırın gelin kızın kardeşini
 Yaksın gelin kızın kınasını

 Evladım gittiğin yere tabi ol
 Gözün yaşın görmeyelim

Eski Türk inanışlarında kına yakmak, seçilmiş, adak edilmiş olanı gösterir. Bu işareti taşıyan canlı ve cansız varlıkların kutsallığına inanılır ve onlara dokunulmaz; eğer dokunulursa bu uğursuzluk ve felaket getirir. Bu şekilde adanmışlar koruma altına alınmıştır.¹⁶⁷ Halen süren kına yakma geleneği de Eski Türkler'deki bu inanışlardan kalma bir mirasın temsilidir.

2.2.3. GELİN ALMA

Kız evi naz evi olduğu için, kız tarafının akraba ve yakınları, kız evden çıkarılmadan önce gerek maddi gerekse manevi açıdan oğlan evine çok fazla eziyet eder. Fakat bu eziyetler, daima tatlıya bağlanır. Eskiden gelin alımları pazar günlerine denk getirilirken, şehirleşmenin etkisiyle değişime uğramış, hatta bazı yerleşim birimlerinde kaldırılmıştır.¹⁶⁸

Kına gecesinin ertesi günü “gelin alma” günüdür. O gün oğlan tarafı, gelin almak için kız tarafıda gelini uğurlamak için gerekli bütün hazırlıkları tamamlar. Oğlan tarafında gelin alma günü, sabah erkenden bütün köylüyü uyandırmak için çalgıcılar davul çalar. Buna Aydınli Oymağı'na bağlı Tahtacılar arasında “dan davulu” adı verilir. Uyananlar

¹⁶⁶ Ali Aksüt, Önce Türkmen ..., s. 170.

¹⁶⁷ Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnaçlarının İzleri, 3.b., Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 111.

¹⁶⁸ Aslı Büyükokutan, Muğla Yöresi..., s. 365.

hazırlanıp oğlan evinde toplanmaya başlar. Bir taraftan yemek yenilir, diğer taraftan eğlenilir. Öğleye doğru da oğlan evindeki davetliler gelin almay gider. Damat bu alayın içinde yer almaz.

Eskiden gelin almaya ata binilerek gidilirdi. Yenge binmeye davet edilen yengeler ata biner, eşleri atın başından tutardı. Ayrıca damadın yakın arkadaşları da ata biner ve gelin oğlan evine getirilinceye kadar geline ve yengelere eşlik ederdi. Bu atlı gençlere seymenler¹⁶⁹ denilirdi. Bugün gelin almaya at yerine arabalarla gidilmektedir. Gelin alayında geline seymenlerin ve yengelerin eşlik etmesi de eski geleneklerde kalmıştır.¹⁷⁰

Kız evinde de, oğlan evinde olduğu gibi, davetlilere yemek yedirilir, diğer taraftan davul, kınata eşiliğinde halay çekilip mengi oynanarak eğlenceye devam edilir.

Gelini, dede eşi, dede eşi yoksa başibütün musahipli bir kadın giydirir. Bu kadına musahipli iki kişi de yardım eder. Geline, gelinlik olarak desenli ipek kumaştan dikilmiş, belden aşağısı üç paradan oluşan, kenarları işlemeli, üçetek adı verilen bir kıyafet giydirilir. Başına da kireplerle, çiçeklerle, bocuklarla, tüylerler süslenmiş ve altınlarla zenginleştirilmiş, kepez denilen bir başlık konulur. Gelinlik ve kepez oğlan evinde hazırlanır ve kına gecesinde de kız evine gönderilir.¹⁷¹ Günümüzde kepez yerine gelinlik giyilmekte ve “gelin başı” yapılması için de kuafore gidilmektedir.

Kızın babası, annesi kızın gelin kuşağını salâvatla kuşatır. Kızlarını öperler, helalleşirler, kapıya kadar getirirler. Gelin çıkarken baba evinin eşliğini niyaz eder. Damadın kolunda kağıya çıkan gelin, arabaya (eskiden at kullanılırdı) binerken köyün yaşlılarından birisi dua eder: “Tanrım, bunlarıAllah’ına, atasına, anasına, ulusuna uyanlardan eyle. Ömürlerine bereket, bedenlerine sağlık, rızıklarına bolluk, geçimlerine kolaylık, yurduna yararlı evlatlar ihsan eyle.” der.¹⁷²

Evlenen çiftin birbirinden farklı köylerden olması halinde kız tarafının gençleri, gelin alma günü oğlan tarafından “toprakbastı parası” alır. Bu paranın verilmemesi halinde de oğlan evinin köye girmesine izin verilmez. Gelin almaya giden alay, kız evine geldiğinde, gelin anne-babasıyla, yakınlarıyla vedalaşır ve bu alayla beraber oğlan evine uğurlanır.

¹⁶⁹ Seymen kültürü Balıkesir ve çevresindeki bazı bölgelerde Sünni kesim tarafından da ritüeller tam olarak yerine getirilmese de devam etmektedir.

¹⁷⁰ Nilgün Çıblak, Mersin..., s. 188.

¹⁷¹ Nilgün Çıblak, Mersin..., s. 189.

¹⁷² Ali Aksüt, Önce Türkmen..., s. 179.

Eskiden gelin ata bindirilir, atın başını da erkek kardeşi ya da amcası tutardı. Çalgıcılar eşliğinde, halaylar çekilerek oğlan evine götürülen gelin, köydeki mezarlığın çevresinde üç kez dolandırılırdı. Bugün gelin arabayla oğlan evine götürülmekte ve atalar kültürünü bir kalıntısı olarak mezarlık çevresinde dolandırma geleneği de kırsal çevreler dışındaki yerleşim merkezlerinde ortadan kalkmış bulunmaktadır. Dolayısıyla günümüzdeki düğün törenlerinde, geleneksel kültüre ait birçok adet ve inanmaların, pratiklerin eskisi gibi uygulanmadığı görülmektedir.¹⁷³

2.2.4. GELİNLİK ETME

Tahtacılar da gelin, damadın babasından, erkek kardeşlerinden ve annesinden bir hediye almadığı sürece onların ismini söylememekte ve onlarla konuşmamaktadır. Söz konusu kişiler geline hediye verip, benimle rahat konuşabilirsin dedikten sonra o, onların ismini söyleyebilmekte, konuşabilmektedir. Bu geleneğe Tahtacılar *gelinlik etme* adını verirler.¹⁷⁴

2.2.5. GELİN İNDİRME

Gelin oğlan evine getirildikten sonra, yeni kurulan aileyi tehlikelerden kurtarmak ve gelinin oğlan tarafıyla iyi geçinmesini sağlamak amacıyla bir takım inanç ve pratikler uygulanır.

Gelin attan -bugün ise arabadan- indirilmeden önce kucağına bir erkek çocuk oturtulur. Ayrıca kayınbabası, kaynanası ve yakın akrabaları tarafından kendisine “indirmelik” adı verilen takı, para ya da ev eşyası vb. hediyeler verilir. Attan indirilirken başından buğday, kuru üzüm ve bozuk para saçılır. Daha sonra damat önde olmak üzere aş ocağının çevresinde üç kez dolandırılır. Eve girmeden önce koyun ya da keçi kesilip kurbanın kadının üzerinden geçirilir. Bu kurbana da “indirmelik” adı verilir. Eve gireceği sırada kapının önüne içi su dolu bir ibrik ya da helke bırakılır ve gelinin bunu tekmelemesi istenir. Gelin suyu döker, ardından kapıya bal sürüp üzerine yeşil bir yaprak yapıştırır. Yine kapıya çiğ bi rip gerilir; gelin bunu kırarak içeriye girer. Ancak ondan önce eğilip

¹⁷³ Nilgün Çıblak, Mersin..., s. 189.

¹⁷⁴ Ali Selçuk, Ağaçeri....., s. 233.

eşiğe üç kez niyaz eder. Daha önceleri damat, gelini koluna takar ve bütün bu pratiklerden sonra ikisi birlikte içeriye girerdi. Buna da “koltuk etme” denirdi.¹⁷⁵

Gelin eve girdiğinde, kenarları işlemeli, ince uzun beyaz kılıflı bir yastığın üzerine çıkarılır. Yastığa çıkarılan gelin bir süre böyle bekletilir. Bu durum esnasında şerbet yapılır ve herkese dağıtılır. Sonrasında kalabalık yavaş yavaş dağılmaya başlar.

Akşam dede ve musahipli birkaç büyük tarikat nikâhı kıymak ve gelinin ikrarını almak için oğlan evinde toplanır. Resmi nikâh düğünden önce kıyılır. Dede gelinin ikrarını alıp duasını verdikten sonra topluca yemek yenilir. Bunun ardından gelin ve damat gerdeğe girer. Ancak bundan önce gelin yatağına küçük bir çocuk bırakılır.

Dedenin bulunmadığı yerlerde gelinin ikrarı, dede oraya geldiği zaman aldırılır. Erkeğin ikrarı ise delikanlılık çağına geldiğinde zaten alınmıştır.

Gelin oğlan evine indirilmeden önce ya da indirildikten sonra uygulanan dinsel ve büyüsel nitelikli pratiklerin geleneksel kültürde belirli anlamları bulunmaktadır. Gelinin kucağına ya da yatağına çocuk oturtulması onun kısır olmasını önleme, çocuk sahibi olmasını kolaylaştırma amacıyla gerçekleştirilen pratiklerdir.

Gelinin başından “saçı” saçma geleneği ise eski Türkler’den bu yana yaygın bir şekilde uygulanmış bir gelenektir. Her dönemde saç, topluluğun en önemli mahsulünden olmuştur. Avcılık döneminde av hayvanının kanı, yağı ve eti; çobanlık döneminde süt, kımız ve hayvan yağı; çiftçilik döneminde darı, buğday ve çeşitli meyveler saç olarak kullanılmıştır. Saçı, yabancı bir soya mensup olan gelinin, kocasının soyunun ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için gerçekleştirilen bir kurban ayininin kalıntısıdır.¹⁷⁶ Halen bu ritüelin gerçekleştiriliyor olması Şamanizm’in günümüzdeki izleri olmalı.

Gelinin, ocağın çevresinde üç kez dolandırılması da, aynı şekilde eski Türkler’de görülen ocak ve ateş kültürünün, dolayısıyla atalar kültürünün bir kalıntısı görünümündedir.

Tahtacı kültüründe eşik Hz. Ali’yi ve yol’a girişi temsil etmesinden dolayı kutsal kabul edilir. Gelinin eşiği öpmesi de bu inanın bir parçası olarak ifade edilebilir.

¹⁷⁵ Nilgün Çıblak, Mersin..., s. 189.

¹⁷⁶ Abdulkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, TTK Yayınları, Ankara, 1995, s. 167.

Gelinin eve girmeden önce kurban kesilmesi; çiftin mutlu bir evlilik sürdürebilmesini sağlamak amacıyla işin başında doğaüstü güçlere kurban sunma geleneğiyle açıklanabilir.

Gelinin su dolu ibriği devirmesi ve çiğ ipi kırması tehlikelerden korunması ya da onları uzaklaştırması; kapıya balla yeşil yaprak yapıştırması yeni evine bağlanması, uğur ve bereket getirmesi; şerbet içmesi yumuşak huylu olup herkesle ağız tadıyla geçinmesi için uygulanan inanç ve pratiklerdir.¹⁷⁷

2.2.6. NİKAH

Tahtacılar da resmî nikâh işlemleri düğünden önce yapılır. Bunun yanı sıra Tahtacılar arasında uygulanan, dedenin veya onun sülâlesinden bir kişinin öncülüğünde yapılan *tarikât nikâhı* adı verilen tören de mevcuttur. Özellikle 1960'lara kadarki dönemlerde evliliğin meşru kabul edilmesi için söz konusu uygulamanın yerine getirilmesi gerekmektedir. Ancak günümüzde sadece dede veya onun sülâlesinden kimselerin bulunduğu bazı yerleşim birimlerinde bu tür nikâh töreni yapılmaktadır. Araştırma sahamızda söz konusu nikâh töreninin yerleşim birimlerine göre farklılık arz ettiğini tespit ettik. Gelin oğlan evine indiği günün akşamı dede veya onun sülâlesinden bir kişi, varsa musahipli kimseler ve evli çiftin akrabaları oğlan evine gelirler. Odanın içine eşîği simgeleyen bir sopa bırakılır. Gelin ile damat önce eşîğe, sonra dedeye niyaz ederler. Dede onlara *Allah'ın emri, peygamberin kavli, ehl-i iman vel cemaat-ı imam Cafer'i Sadık mezhebi üzerine ...oğlu sen tasada, varlıkta, yoklukta, sıhhatte, hastalıkta beraber olacağına, ömür boyu evlilik kurallarına bağlı kalacağına, evvel Allah huzurunda, sonra bu cemaat huzurunda söz ve ikrar veriyor musun?* diye sorar, damat da üç defa *söz veriyorum* der. Daha sonra aynı sözleri dede gelin için tekrar eder. Gelin de üç defa *söz veriyorum* dedikten sonra dede, *ben de sizi İmam Cafer'i Sadık hazretlerinin buyruğu üzerine karı koca ilân ediyorum* der. Böylece dinsel nikâh töreni sona erer.

Tespit ettiğimiz diğer nikâh törenlerinde ise dedenin önüne bir yastık konur, gelin önce eşîk ve dedeye niyaz ettikten sonra, yastığa yan tarafı üzerine yatar. Dede önce gelinin sırtını, sonra yastığı üç defa sıvazlar. Daha sonra aynı işlemleri damat üzerinde yapan dede, damadı da aynı uygulamaya tabi tutar. Gelin ile damat yan yana yattıktan sonra dede her ikisinin sırtına ellerini koyar ve *Allah! Allah! Allah! Lâ ilâhe illallah,*

¹⁷⁷ Nilgün Çıblak, Mersin ..., s. 190.

Aliyyül veliyullah, mürşid-i kâmilullah, lâ fetâ illa Ali, lâ seyfe illâ Zülfikar, Allah 'ın emri peygamberin kavli, imam Cafer 'i Sadık mezhebi üzerine sizleri karı-koca ilân ediyorum, ömür boyu birbirinize bağlı kalın der. Nikâh töreni böylece son bulur.

Akşam nikâhtan sonra damat, bayraktar ve sağdıç öncülüğünde bir grup arkadaşı tarafından salâvat okunarak gerdeğe girdirilir. Gerdek gecesi, gelin, çeyizinde getirdiği beyaz bir örtüyü yatağın üzerine serer. Bu kızın bakire olması açısından önemlidir. Cinsel ilişkiden sonra gelin bakire ise damat, bekâretin işareti olmak üzere silâh atar. Sabahleyin söz konusu beyaz örtü, gelinin annesine, kaynanasına ve baş bağlama törenine gelenlere gösterilir. Ayrıca oğlan evinde dikilen bayrak gerdek sabahı indirilir.¹⁷⁸

2.2.7. GERDEK

Medeni ya da dini nikahtan sonra gelinle damadın bir araya gelmelerine “gerdek” adı verilir. Böylelikle bu çiftin evliliği yasa, din ve bağlı bulunduğu toplum üyelerinin onayı ile geçerli kabul edilir.¹⁷⁹

Tahtacı Türkmenleri’nde gerdek gecesiyle ilgili bazı inanç ve pratikler bulunmaktadır.

Kaynana, düğün başında bir asma kilit alıp bunu kimsenin haberi olmadan kilitler; gerdekten önce kilidi açar. Bu uygulamanın gerdek gecesi gelin ve damadı, her türlü zararlı dış tehlikelerden uzak tutacağına inanılır. Aynı şekilde sağdıç, büyü yapmak isteyenleri, kötü niyetle yaklaşanları engellemek için evin çevresinde bekler.

Gerdek gecesi gelin kız çıkarsa, sağdıç tüfekte havaya ateş eder. Sabahleyin de gelinin çarşafı, kaynanaya ve sağdıçın karısına gösterilir, bazen bunun başbağlama törenine katılanlara gösterildiği de olur.¹⁸⁰

Kırsal kesimlerde yani geleneksel kültürün daha çok sürdürüldüğü kesimlerde gerdek gecesi uygulanan pratikler çoğunlukla bugün de geçerliliğini sürdürmektedir ancak havaya ateş etme ve çarşaf gösterme gibi pratikler ortadan kalkmıştır.

¹⁷⁸ Ali Selçuk, Ağaçeri....., s. 231.

¹⁷⁹ Sedat Veyis Örnek, Türk Halkbilimi, KB Yayınları, Ankara, 1995, s. 197.

¹⁸⁰ Nilgün Çıblak, Mersin..., s. 191.

2.3. DÜĞÜN SONRASI

Hayatın geçiş dönemlerinden biri olan evlilik olayının tam olarak gerçekleştirilmiş sayılabilmesi için düğünden sonra da bazı inanç ve pratikler uygulanmaktadır. Tahtacılarda sabah erkenden gelin, görümcesiyle beraber kendisine düğün hediyesi olarak ağır hediye veren yakın akrabalarının evlerine gider ve onların eline su döküp havlu tutar.

2.3.1. BAŞBAĞLAMA

Gelinin, genç kızlıktan çıkıp evli bir kadın olduğunu göstermek amacıyla başının evli kadınlar gibi bağlandığı törene “başbağlama”, bazen de “gelin duvağı” adı verilir.

Gerdeğin ertesi günü, köyün kadınları ve başka köylerden gelen konuk kadınlar, gelin evinde toplanırlar. Düğün evi o gün için ayrıca hazırlıklıdır: Yiyecek içecek ve başka şeyleri, hatta içki bile hazırlar. Merasim bittikten sonra kendi aralarında yer içer, eğlenirler. “Baş bağlama” bugün yapılacaktır; başka bir güne bırakılmaz.¹⁸¹

O gün sabah erkenden oğlan evinden iki kadın, şeker ya da karanfil dağıtarak herkesi başbağlamaya davet eder. Davetliler gelince gelin, üzerinde sadece iç çamaşırlarıyla ortaya getirilir. Ana bacı (dede eşi) ya da kocası sağ olan musahipli bir kadın, gelinin üçeteğini üç defa salâvatlayarak giydirir, başına terliği yani başlığı koyup bunun üstüne keten denilen başörtüsünü örtüp bağlar; ketenin de üzerine kreplerle, tomaka adı verilen gümüş dizili uzun bir zincirle ve altın sırayla süsler. Gelinin giydirilmesi ve başının bağlanmasından sonra ortaya çarşaf getirilir, herkes çarşafın içine para atar. Ardından gelinin çenesinin altından bir yazma geçirilip başının üstünden bağlanır. Kaynanadan başlamak üzere yakın akrabalar sırasıyla bu yazmanın bağını önce sıkılaştırır, gelinin kendilerine karşı herhangi bir saygısızlıkta bulunmaması için önce uyarılarda bulunur sonra da gevşetir.¹⁸²

Bu törende gelinin yakın akrabalara verilmek üzere önceden hazırladığı işlemeli yazma, mendil ve havlu gibi hediyeler de sahiplerine dağıtılır. Bu hediyelere “dürü” adı verilir.

¹⁸¹ Rıza Yetişen, Tahtacı Aşiretleri..., s. 39.

¹⁸² Nilgün Çıblak, Mersin..., s. 191.

Başbağlama törenine katılan davetlilere, gelin oğlan evine girmeden önce kesilen kurbanın kellesi pişirilir yedirilir. Gelin, kelle yiyemez, yerse evlendiği adamın başını yiyeceğine yani onun ölümüne sebep olabileceğine inanılır.¹⁸³

Kaçan kızların başı ancak hamile kaldıktan sonra bağlanır. Başbağlama töreni günümüzde de gelenekteki yerini korumaktadır, ancak bu törende gelenlere gelinin çarşaf gösterme geleneği ortadan kalkmış durumdadır.¹⁸⁴

2.3.2. OCAK KAZMA

Evlenmiş olan kişi, ana baba evinden ayrılarak başka bir ev, yuva kuracaksa bu bir merasimle kutlanır. Yeni eve cemaat toplanır (en az üç kişi bir cemaat sayılır).¹⁸⁵ Düğünden sonra yeni evli çift bir süre güveyin babasının evinde yaşarlar. Bu durum ekonomik şartlara göre bazen sekiz on yıl kadar sürebilir. Genellikle gelin ile damat yeni bir eve taşındıklarında, *ocak kazma* töreni yapılır. Bunun için dede ve ailenin yakınları yeni evde toplanırlar. Dede, elinde bulunan küçük bir kazmayla *ya Allah* diyerek ocağın sağ tarafına, *ya Muhammedi* diyerek sol tarafına ve *ya Ali* diyerek de ocağın ortasına sembolik olarak vurur. Daha sonra ocakta ilk ateşi dede yakar. Bundan sonra gelin ve damat ocağa niyaz eder. Bu tören için ev sahibi kurban olarak koç veya Cebrail keser. Ocaktaki ilk yemeği de dedenin eşi pişirir (Bozyazı, Kaşdışlen, Kirtil, Köprübaşı, Kuzucubelen, Çamalan). Söz konusu törene *ateş yakma* veya *ateş uyandırma* da denir (Erdemli). Bazı köylerde ise ocaktaki ilk ateşi ev sahibinin babası yakmaktadır (Kirtil). Bu törenle birlikte, ev sahibinin kestiği kurbanların Şah İsmail'in sürüsüne dahil olacağına inanılır.¹⁸⁶

2.3.3. BOŞANMA/AYRILMA

Tahtacılar arasında zina dışında boşanma ve ayrılma yasaktır. Kadını boşayan erkek *düşkün* ilân edilir. Onlar söz konusu durumda düşkün edilmeyi düğün törenindeki uygulamalar esnasında söylenen salâvatlardan ve tarikat nikâhından kaynaklandığını ifade etmektedir. Ancak günümüzde bu toplumsal cezanın kalkmasına ve tarikat nikâhı uygulamasının çok nadir olmasına rağmen söz konusu yasağa uyulduğunu görmekteyiz. Yakın zamanda eşinden ayrılıp başka bir kadınla evlenen birisiyle, yerleşim birimindeki

¹⁸³ Nilgün Çıblak, Mersin..., s. 191.

¹⁸⁴ Nilgün Çıblak, Mersin..., s. 191.

¹⁸⁵ Rıza Yetişen, Tahtacı Aşiretleri..., s. 41.

¹⁸⁶ Ali Selçuk, Ağaçeri..., s. 234.

Tahtacılar sosyal bağlarını koparmışlardır.¹⁸⁷

3. TAHTACI TÜRKMENLERİNDE MUSAHİPLİK KURUMU

Bu kurum tüm Alevilerde olduğu gibi Tahtacı Türkmenlerinde de en önemli kurumların başında gelmektedir. Musâhiblik için gerçekleştirilen cem/tören en büyük ve en saygın olarak görülenlerdendir.

Buraya çoluk çocuk, henüz tarikata girmemiş bekar ve evliler, yabancılar katiben alınmazlar. Töreni gizli tutarlar; sır olarak kabul edilir. Burada yapılan adet, gelenek ve göreneklerin yadırganacak hiçbir yönü olmadığı halde, yine de olumsuz eleştirilerden çekinirler. Bu töreni, dıştan tanıyan ve görenler, gizli bir tören olarak düşünürler. Bu töreni en ince ayrıntılarına kadar aydınlattığımız zaman görülecektir ki, öteki törenlerden farklı değildir. Kardeşlik tutma bilindiği gibi Hz. Peygamber'in, Mekke'den Medine'ye göç ettiği zaman, O'nunla birlikte gelen, O'nu sayan tanıyan ve seven kişilerde gelmişlerdi. Bunların geçimleri ve barınmaları çok önemliydi. Peygamberimiz şu çareyi düşünmüştü: "Her Medineli aile kendilerine birer kardeşlik tutsun" dediler ve bu istek büyük bir coşku ile benimsendi ve herkes birer kardeşlik buldu.

O zamanlar bu kardeşlik, hakiki bir kardeşten farklı değildi, ailenin mirasına bile giriyordu. Hiçbir ayrı gayrılık yoktu.

İşte, Peygamberi ve Ehl-i Beyti sevenler bu töreyi bu güne kadar sürdürme gelmişlerdir. Burada açıklayacağımız tören de bunun için düzenlenmiş ulvi bir gelenekten ibarettir. Bunun bir anlamıda, topluluğu birbirleri ile kardeş yaparak birliği sağlamaktır.

Menakıpname'de; İki kişi birbiri ile musâhib olsalar, onların avradları da birbirine huri ve bacı olurlar, eğri gitmezler, dünya muhabbetine gitmeyeler. Dünya muhabbeti: birbirinin döşeğine giderler ki, buna Allah razı olmaz. Musâhib Musâhibin avradına hıyanet üzere giderse, tarikat bendinden boşanır, iki dünya da yüzü karadır.¹⁸⁸

3.1. MUSAHİPLİK KURUMUNUN KÖKENİ

Musahipliğin kökeni hakkında iki görüş vardır. İlki Hz. Muhammed'in kırklar ceminde Hz. Ali ile kurmuş oldukları kardeşliktir. İkincisi ise Mekke'den Medine'ye göç, yani hicret sırasında ortaya çıktığı yönündedir.

¹⁸⁷ Ali Selçuk, Ağaçeri..., s. 234-235.

¹⁸⁸ Rıza Yetişen, Tahtacı Aşiretleri..., s. 91-92.

Hız. Muhammed ile Hız. Ali'nin musahip olması řu şekilde anlatılmaktadır:

“Herkes yerine oturduktan sonra Tanrı'nın elçisi, inananlara dönerek;

‘Ey inananlar, her iki kişi birbirinizi musahipliğe kabul edin’, buyurur.

Muhammed’in buyruğu üzerine her inanan kendisine bir kardeş bulur. Her iki kişi karşılıklı birbirini kardeşliğe kabul eder.

Bu yolla tüm inananlar birbirinin musahibi olur. Hız. Ali yalnız kaldığını görünce ayağa kalkarak;

‘Ey Tanrı’nın elçisi ben tek kaldım, ben kiminle kardeş olayım?’ der. Bunun üzerine Muhammed;

‘Ey Ali, sen benim kardeşimsin; tıpkı Musa ve Harun gibi. Ya Ali, bundan böyle sen de seni izleyenlerin, sana inananların belini bağla’ buyurur.

Dileğe uyan Ali, Muhammed katında, önce Selman-ı Farisi’nin, sonra Kamber’in, ardından da Süheyl’in kuşağını bağlar.

İnananlar bu durumu kutlamak ister. İçlerinden biri peksimet, hurma ve yağ getirir. Ali, Muhammed’in önünde peksimet, hurma ve yağdan lokma yapar ve herkese sunar. Tüm inananlar bu lokmadan yiyerek doyar.”¹⁸⁹

Sonuçta bir lokma artar. Bu lokmayı, o sırada Medine’de bulunan Hasan, Hüseyin ve Fatümatüz-Zehra’ya göndermeye karar verirler. Mecliste bulunanlar artan lokmayı bir kaba koyarlar ve kabı, hanedanın hizmetkârı Selman-ı Farisi’ye verirler. Selman-ı Farisi, kabı hiç yere koymadan Medine’ye ulaştırır ve bir sehpanın üzerine bırakır.¹⁹⁰

Alevi gruplar arasında, oldukça önemli dini ve sosyal fonksiyonlar icra eden Musâhibliğin kökeni hakkında farklı görüşler ileri sürölmektedir. Genellikle bu kurum geçmişte Türk kavimleri arasında varolduğu bilinen bazı adet ve uygulamalarla irtibatlı bir şekilde izah edilmeye çalışılmaktadır. Nitekim Melikoff, Musâhiblik hakkında yaptığı çözümlemede, geçmişte Türk-Moğol cemiyetinde varlığı bilinen *anda* âdeti. Kaşgarlı Mahmud’un/*Dîvânı*’nda yer alan *biste* âdeti ve Anadolu’daki Ahilik loncalarının göz önünde bulundurulması gerektiğine dikkat çekmektedir. Buna göre, Türk-Moğol cemiyetlerinde *anda* denen ve aralarında kan bağı olmayan birçok insanı birbirine bağlayabilen bir dostluk anılaşması âdeti bulunmaktadır.¹⁹¹ Melikoff, Moğolların Gizli

¹⁸⁹ Bema Ayaz, , Balıkesir Çepni ve Tahtacılarında Musahiplik Geleneğinin Toplum Yaşamındaki İşlevi, “*Alevilik Araştırmaları Dergisi*”, S. 5, 2013, s. 105-106.

¹⁹⁰ Esat Korkmaz, Kırklar Cemi, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 182-183.

¹⁹¹ Cenksu Üçer, Alevilikte Musâhiblik, Araştırma Yayınları, Ankara, 2011, s. 50.

Tarihi ¹⁹² adlı eserde bundan söz edildiğine işaret etmiş ve Kaşgarlı Mahmud'un Dîvânı'nda da *yemin* anlamını ifade eden ve bu anlamda kullanılan *and* kelimesinin varlığına da dikkat çekmiştir. Günümüze baktığımızda da Anadolu'da 'kan kardeşliği' adetini akla getiren *and* içmek deyimine rastlanılması, kan kardeşliği ile Musahiplik ya da ahiret kardeşliği tam anlamıyla aynı şeyler olmasa da, dikkat edilmesi gereken şeyler olarak değer bulmaktadır.

Melikoff, yine Kaşgarlı Mahmud'un Dîvânı'nda geçen *bitse* deyiminden hareketle Musâhiblik kurumu hakkında bazı değerlendirmelerde bulunmaktadır. Melikoff, *bistenin* "kardeş" ya da "ortak" âdetinin musahibe benzer olabileceğini ve bu âdetin, her tacirin bir ortak ya da kardeşinin bulunduğu esnaf ve zanaatkar loncalarındaki varlığının oldukça dikkat çekici olduğunu belirtmektedir. ¹⁹³Nitekim Kaşgarlı Mahmûd'un Dîvânı'nda *biste* şu şekilde açıklanmaktadır:

Tüccarı (tercimeni) evinde konuk olarak ağırlayan kişinin adıdır. Tüccar onun evine yerleşir ve o da tüccarın mallarını satar, koyunlarını güder ve evde kaldığı sürece tüccarı ağırlar. Tüccar evden ayrılırken biste, koyunların yirmide birini alır. Bu, Tuhsı, Yagma ve Çiğil kavimlerine ait bir töredir. Buna doğrudan tanık oldum. ¹⁹⁴

Melikoff, ortak ya da kardeş âdeti olarak nitelendirdiği Musâhibliğin Alevîler arasında bir tören olması halinin, esasen Ahî loncaları yoluyla olduğu kanaatindedir. Anadolu'da Fütüvvet geleneğine bağlı olan bütün loncalar gibi. Ahî loncalarının dini bir çerçevesi bulunduğu, tarikatlar ile meslek loncaları arasına benzerlikler olduğuna ve Ahi loncalarının kendi deyiimiyle 'cemaat dışı (heterodoks) sufilik' ile daha sıkı bir ilişkisi bulunduğu işaret eden Melikoff, Ahilerin yönetimin yetki gücüne karşı aldıkları tavır dolayısıyla istenmez oldukları zaman. Ahi gelenekten bir yok öge almış olan Bektâşîlerin yanında kendiliğinden bir sığınak bulmuş olduklarını ve böylece Musâhibliğin Alevî

¹⁹² Bu eserde *anda* kelimesinin *dost* ya da ant içerek kurulan yeminli dostluk şeklinde izah edildiği görülmektedir. Buradaki anlatıma göre Cemuha ile Temuçin aralannda yeminli *dostluk* tesis etmiştir. Bu dostluk tesisi esnasında da birbirlerine karşılıklı hediyeler vermişler, birbirlerinin bellerine altın kuşak bağlamışlar ve ziyafet verip geceyi bir yorganın altında geçirmişlerdir. Bkz.: Yüan-Ch'ao Pi-şhi, Moğolların Gizli Tarihi (Manghol-un Niuça Tobça'an), çev.: Ahmet Temir, Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara, 2010. s. 37, 52-53. Moğolların Gizli Tarihi adlı bu eserle ilgili değerlendirmeler hakkında bkz.: Abdülkadir İnan, "Moğolların Gizli Tarihi" Belleten, s. 21-22, Ankara. 1942, s. 121-126. Selçuk, Tahtacılarıdaki musâhib kardeşlerin üzerine dedenin önünde çarşaf ve eskiden kardeşlerin küçük olanın evinde gecelemleri vb. uygulamalardan hareketle bir benzerlik kurmaktadır. Selçuk, Tahtacılar, s. 199.

¹⁹³ İrene Melikoff, Uyur İdik Uyardılar Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları, çev.:Turan Alptekin, Cem Yayınları, İstanbul, 1994, s. 90-91.

¹⁹⁴ Kaşgarlı Mahmud, Divanü Lûgati't-Türk, çev.: Besim Atalay, TDK Yay., Ankara, 1986, c. III, s. 7172, c. IV, s. 95; Düzgün, "Divanü Lûgati't-Türk'te Sosyal Normları Karşılayan Kavramlar", s. 211.

gruplar arasında yaygınlık kazandığını dile getirmektedir.¹⁹⁵ Melikoff'un Musâhibliği Ahilikle bağlantılı görenler paralelindeki bu kabulünü dile getirirken işaret ettiği, bu geleneğin Bektâşîlerden girmiş olduğu yönündeki kanaati. Bektaşî gruplar arasında Musâhibliği kabul edenler ve etmeyenler şeklinde bir fiili ayrımın bulunması ve Safevî Tekkesi müridleri içinde Ahilerin de bulunduğu yönünde kaynaklarda bulunan kayıtlar dolayısıyla biraz daha izaha muhtaç görünmektedir. Nitekim Salıyyüddin Erdebîli'nin kerametlerinden, tarikatın âdâb ve sulûkundan bahseden Safvetü's-Safâ'da müridlerin içinde Ahilerin olduğu kaydedilmiştir.¹⁹⁶

Musâhiblik kurumunu Alp-Erenlik'le -bundan daha sonraki özellikle de İslâmiyet'e mensubiyetten sonraki dönemlerdeki Gazilik'e döndüğü malumdur- bağlantılı gören yaklaşımlar da vardır. Hüseyin Bal, Alevilikte yaygın olan deyimler ve kurumları, Dede Korkut hikayelerinde geçen anlatımlar ve orada varolan adet, gelenek ve göreneklerle arasında benzerlik kurarak ele alma yönünde bir çalışma ortaya koyarken, hikayelerde geçen "*musahibim*"¹⁹⁷ kullanımının Oğuzlarda da bu kurumun varlığına işaret ettiğini dile getirmekte ve Birdoğan'ın olayı Alp-Erenlik ve Ahilik'le bağlantılı olarak ele aldığı bir değerlendirmesini de bu benzerlik arayışı için destek olarak görmektedir.¹⁹⁸ Bu konudaki görüşlerine birazdan yer vereceğimiz Birdoğan ise bu bağlamdaki görüşlerini şu şekilde dile getirmektedir: Aşık Paşa dönemin Alplerinden söz ederken onlara kutsal bir nitelik vermek için "Alp-Eren" diyor ve bu sınıf için "güçlü yürek, adeşle gücü, çabai iyi bir at, özel bir giysi, yay, iyi bir kılıç, süngü ve iyi arkadaş"tan oluşan dokuz şarttan bahsediyor. Burada bu arkadaşlık üzerinde durmak gerekmektedir. Bu arkadaşlar, her türlü bencilliğin üzerinde birbirlerine bağlıdırlar. Savaş zamanlarında herhangi bir nedenle şehid olan arkadaşın geride bıraktıklarına bakmak zorunluluğu da bulunmaktadır. Bu arkadaşlar özel bir törenden sonra birbirlerine bağlanırlar. Nitekim, bu yol arkadaşlığı Ahilik'te örneği görüldüğü üzere giderek kardeşliğe dönecek ve ileride Ahiliğin kimi Anadolu Alevileri içerisinde erimelerine bağlı olarak da Musâhiblik doğacaktır.¹⁹⁹

¹⁹⁵ İrene Melikoff, Uyur İdik..., s. 91.

¹⁹⁶ Fuzuli Bayat, "Safevi-Bektaşî İlişkileri ve Azerbaycan'da Baba Samit Tekkeleri", Uluslar arası Türk Dünyası İnanç Önderleri Kongresi Bildirileri, Tüksev Yay., Ankara, 2002, s. 182.

¹⁹⁷ Dede Korkut Hikayelerinde musâhib kelimesi Beyrek'in düğününe hazırlanırken bir baskınla kaçırılması olayı bağlamında şu şekilde geçmektedir: "Kazan Bey, emektarın Beyrek, deyip ağlar; Karagüne ağlar; Karabudak '*musahibim*' deyip ağlar. Bkz: Orhan Şaik Gökyay, *Dede Korkut Hikayeleri*, Kültür Bak. Yay.. İstanbul, 1976, s. 67.

¹⁹⁸ Hüseyin Bal, Alevi Bektaşî Köylerinde Toplumsal Kurumlar, Ant Yay., İstanbul, 1997, s. 52.

¹⁹⁹ M. Saffet Sarıkaya, Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı, (XI-XIII. Yüzyıl), Ötüken Yayınları, İstanbul, 2003, s. 194. Sarıkaya burada Osmanlı ordusunda üniforma olarak Ahi kıyafetinin seçilmesi ve Hacı

Sarıkaya da Musâhiblik kurumunu Ahilik teşkilatıyla bağlantılı görmektedir. Sarıkaya bu görüşünü delillendirirken şu hususlara dikkat çekmektedir. Buna göre. Ahilik gerek Ahi Evren ve Hacı Bektâş Velî arasındaki dostluk gerekse aynı sosyal ve kültürel çevrede oluşmaları nedeniyle Bektaşılık ile sıkı bir etkileşim içerisinde olmuştur. Bilhassa Osmanlı Devletinin imparatorluk sürecine girdiği IX/XV. asrın ikinci yarısından itibaren Ahiliğin esnaf loncaları haline dönüşüp yarı resmî bir hüviyet kazanmasıyla, köylerdeki Ahi zaviyeleri etrafında büyük ölçüde devletten bağımsız hareket eden ve daha sonra Alevîliği teşkil edecek bir zümreleşme süreci başlamıştır.²⁰⁰ Sankaya'ya göre. Alevîlik ve Bektaşılık. Ahiliğin VII. /XIII. asır zaviye geleneğinden, erkân ve âdâb olarak pek çok unsur ve esnasında veya çeşitli merhalelerde talibin bilmesi gereken sorular ve cevaplar ile ilgili fasıllar, kırklar cem'i ile ilgili rivayetler, şedd kuşanma, hırka, tâc gibi özel giysilerle ilgili olarak getirilen yorumlar Fütüvvetnâmeler'den Alevîliğe geçen motiflerdir. Sankaya, Alevilikte varolan Musâhiblik erkânının da aynı şekilde inanç motifini devam ettirmiştir. Fütüvvetnâmelerde yer alan, merasimler Fütüvvetnâmelerde yer alan ve yol ata ve yol kardeş edinme diye anlatılan erkânın Alevîliğe yansıması olarak görmektedir. Nitekim, Ahiliğe girmek isteyen çırağın kendisine “yol alası” seçmesi Alevîlikteki “rehber”e, “yol kardeşleri” ise “musâhib”e karşılık gelmektedir.²⁰¹

Sankaya, Yezidiler ve Ehl-i Hakklar (Ali İlâhîler)'da görülen “ahiret kardeşliği” edinme geleneği ve bu vesileyle yapılan merasimlerin, bu akılların sadece kadın-erkek arasında yapılması gibi bazı farklılıklarına rağmen, büyük ölçüde Musâhiblik geleneğiyle örtüşlüğüne işaret etmektedir. Aynı zamanda Nusayrilerin mezhebe girerek çocuklar için mürşid; Yezîdiler'in sünnet olacak çocuklar için kirve seçme geleneği arasındaki benzerlik de dikkat çekicidir.²⁰² Melikoff, benzer kurumların Yezidiler ve Ehl-i Hakklar'da da olmasından hareketle bu tür kurumların kökeniyle ilgili olarak İran-Hint geleneğine dikkat çekerken;²⁰³ Sankaya Musâhiblik kurumunun kökeni hakkında bunun daha çok eski Türklerde görülen “yol ata ve yol kardeşi edinme” geleneğine bağlı olarak ele alınabileceğini dile getirmektedir.²⁰⁴

Sankaya'ya göre Fütüvvetnâmeler'de yer alan “yol atası veya yol kardeşi seçme”

Bektaş Velî'nin yeniçerilerce pir olarak kabul edilmesi, Abdal Musahırlar'ın Ahilerin giymiş olduğu beyaz börtük giymeleri vb. hususları bu ilişkinin göstergeleri olarak zikretmektedir. (s. 194-196.)

²⁰⁰ M. Saffet Sarıkaya, Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı (XI-XIII. Yüzyıl), Ötüken Yayınları, İstanbul, 2003, s. 194.

²⁰¹ Cenksu Üçer, Alevilikte Musahiblik..., s. 54.

²⁰² M. Saffet Sarıkaya, Anadolu Aleviliğinin..., s.201.

²⁰³ İrene Melikoff, Uyur İdik..., s. 91-92.

²⁰⁴ M. Saffet Sarıkaya, Anadolu Aleviliğinin..., s.201.

geleneği Anadolu'nun her bölgesine yayılmış, göçebe ve yarı göçebe bir sosyal yapıya ve cemaat yapısına sahip topluluklarda sosyal dayanışmayı, yardımlaşmayı ve güvenliği sağlayan bir olgu olarak ön plana çıkmıştır.²⁰⁵

Musâhibliği Ahilikle bağlantılı gören ve Ahiliği de Melikoff'un da işaret ettiği Türk-Moğol toplumundaki nögerlik/ yoldaşlık kurumu ve kuruma kuvvet kazandıran *anda* geleneği ile irtibatlandırarak yapılan bir yoruma burada yer vermek konuyu daha anlaşılır kılacaktır. Bu hususta İnalçık Osmanlı'nın kuruluşunu ele aldığı bir makalesinde Osman Bey'in özelliklerini dile getirirken şunlara işaret etmektedir: "Bu aşamada Osman Bey, nöger/yoldaşlarına, bir müttefik gibi muamele etmekte idi. Bu aşamada menâkıbnâmede sık sık anılan bu nögerlik/yoldaşlık kurumu üzerinde durmak gerekir. Nögerlik, Türk-Moğol toplumunda bir temel kurumdur; önder etrafında *anda*, yani ritüel yeminle bir savaş birliği meydana çıkar. Anda'yı veren kimse ölüme kadar şefe sadakatle hizmet edeceğine yemin etmiş olur... İlk Osmanlı toplumunda gördüğümüz *ahi* (akı), kardeşlik birlikleri aynı kurumun sosyal yaşamda uygulansıdır. Bu temel kurum ve tören kuralları, dinî tarikatlara da örnek olmuştur. Özetle; özel bir törenle ortaya çıkan bu dayanışma birlikleri, kan akrabalığı esasına dayanan klan birimi yerine geçen yeni bir sosyal örgütlenme biçimini temsil eder ve *Uc* bölgesinde ilk Osmanlı toplumunda çeşitli sosyal örgütlenmelere esas olmuştur."²⁰⁶

Musâhibliğin kökeni hakkında Alevi yazarların farklı görüşler ileri sürdükleri görülmektedir. Baki Öz Musâhibliğin kökeninin Asya'ya dayandığını düşünmekte ve şunları söylemektedir:

*Alevilikle kardeşlik, dostluk, toplumsal birlik ve dayanışmayı pekiştiren Musâhibliğin kaynağı Asya'dır. İskitlerde (Saka) ileri ölçüde bir 'kardeşlik' vardır. Bu örgütlenme Harezm'de de yaygındır. Asya ve Şamanlık kökeni olan 'Musâhiblik' Oğuzlar yoluyla Ahilere geçmiş, oradan da Aleviliğe girmiştir.*²⁰⁷

Nejat Birdoğan Musâhibliğin kaynağı hakkında bir taraftan bu geleneği Zerdüştlük ile bağlantılı görürken, diğer taraftan Fütüvvet-Ahî geleneği ile irtibatlandırmaktadır. Bu bağlamda Birdoğan şunları dile getirmektedir: "Zerdüş kendi yöresinde kardeş birlikler oluşturmuş ve bu, daha sonra bile var olan ruhanî dervişler birliğinin temelini atmıştır. Anadolu Alevilerinin bir kesiminde var olan musâhib örgütünün bu olaydan rıhmış olması

²⁰⁵ M. Saffet Sarıkaya, Anadolu Aleviliğinin ..., s.200-201.

²⁰⁶ Halil İnalçık, "Osmanlı Devletinin Kuruluş Problemi", Doğu Batı, yıl 2, sayı 7, Ankara, 1999, s. 19.

²⁰⁷ Baki Öz, Alevilik Tarihinden İzler, Can Yayınları, İstanbul, 1997, s. 108.

da akıldan çıkarılmamalıdır.”²⁰⁸ Birdoğan aynı eserinde Ahilik ile Aleviliğin etkileşimlerini kaleme aldığı bölümünde ise Musahiblik kurumunu Fütüvvet-Ahi geleneğiyle irtibatlandırmıştır: “Gene fütüvvet yolunda ilerlerken kendisinden daha kıdemli olan ‘nazil’ (Önceden üye olmuş)ler arasında iki de yol kardeşi seçecektir. Bu olay Aleviliğe etki edip “musâhib-yol kardeşi” olgusunu doğurmuştur.”²⁰⁹

Mehmet Yaman, Musâhibliğin kökenini Hz. Peygamberin hicretin birinci yılında Müslümanların sayısı çoğalınca Ensâr ve Muhacirleri birbirine kardeş (musâhib) yapmasına bağlamakta ve bu kardeşlik müessesesinin teşekkülünü de Kur’an’ın bir emri olarak görerek buna da Enfâl suresinin 72 ve 73.²¹⁰ayetlerini delil getirmektedir.²¹¹

Haydar Kaya, Musâhibliğin ‘din kardeşliği’, ‘tarikat kardeşliği’ anlamına geldiğini ifade ederek, bu kurumun ilk defa Mekke döneminde Sebe’ suresinin 46. ayetinin²¹² emriyle kurulduğunu, bunun ilk defa Arapça kardeş anlamına gelen Ahi kelimesinden türetilen ve iki kişinin kardeşliğini ifade eden *muâhât* kelimesiyle adlandırıldığını. İslâm tarihi ve hadis kaynaklarının da bu kurumu anılan isimle kaydettiklerini belirtmektedir.²¹³ Bu olayı Ensâr ve Muhâcir kardeşliğine de dayandırmaktadır.

Bedri Noyan da Musâhibliği İslâm’ın ilk döneminde Hz. Peygamber’in toplumda tesis ettiği kardeşlik (muâhât) kurumuna bağlamakta ve şunları söylemektedir:

Bir de (Musâhiblik) Sağdıçlık, kardeşlik konusu önemlidir. Musâhiblik.Hazret-i Muhammed’in “Ashab arasında herkes birer kardeş tutsun” buyruğuna dayanır. Hz. Muhammet, Hazret-i Ali’vi kardeş edinmişti. Sağdıçlar ve eşleri birbirlerinin dünya ve ahiret kardeşleri olurlar, öz kardeşi gibi sayılırlar, birbirlerine nikah düşmez.”²¹⁴

Musâhibliği Alevîliğin temel kavramlarından biri olarak nitelendiren Rıza Zelyut da, bunu iki Alevî ailesinin dünyada ve ahirette kardeş olması şeklinde tanımlamaktadır. Buna

²⁰⁸ Nejat Birdoğan, Anadolu Aleviliği’nde Yol Ayrımı, Mozaik Yayınları, İstanbul, 1995, s. 83.

²⁰⁹ Nejat Birdoğan, Anadolu Aleviliği’nde..., s. 162.

²¹⁰ (Enfâl, 8/72): İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler ve (muhacirleri) barındırıp (onlara) yardım edenler var ya, işte onlar birbirlerinin velileridir. İman edip hicret etmeyenlere gelince, hicret edinceye kadar, onların velayetleri size ait değildir. Eğer din konusunda sizden yardım isterlerse, sizinle aralarında sözleşme bulunan bir kavme karşı olmadıkça, yardım etmek üzerinize borçtur. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görendir.

(Enfâl, 8/73): İnkar edenler de birbirlerinin velileridir. Eğer siz bunların gereğini yapmazsanız, yeryüzünde bir karışıklık ve büyük bir bozulma olur.

²¹¹ Cenksu Üçer, Alevilikte Musahiblik..., s. 56.

²¹² (Sebe’, 34/46): (Ey Muhammed!) De ki: “Ben size ancak bir tek şeyi, Allah için ikişer ikişer, teker teker kalkıp düşünenizi öğütüyorum. Arkadaşımız Muhammed’de cinnetten eser yoktur. O, şiddetli bir azaptan önce sizin için ancak bir uyarıcıdır.”

²¹³ Cenksu Üçer, Alevilikte Musahiblik..., s. 57.

²¹⁴ Bedri Noyan, Alevilik Bektaşilik Nedir, Ankara, 1985, s. 212.

göre kan kardeşliği dışında ikinci bir kardeşlik düzeni oluşturulmuş ve buna da yol kardeşliği (Musâhiblik) denilmiştir. Zelyut bu kurumun kökeni hakkında şunları söylemektedir: “Kardeşliğin temeli; Hz. Muhammed ile Hz. Ali’ye değin uzanır. Hz. Muhammed, Medine’ye göç edince; Medine’de her göçmenle bir yerliyi musâhib yaptı. Kendisi de Hz. Ali ile musâhib oldu.” Zelyut’a göre bu sistemle, hem sosyal dayanışma oluşmuş, hem de bölüşümcü bir anlayış ortaya çıkarılmıştır. Çünkü musâhiblerin malı birbirinin malıdır. İşte ve sıkıntıda bu aileler birbirine yardımcı olurlar.²¹⁵

Özellikle Erdebil Sûfiyân Süreği Talihleri (Kızılbaşlar)nin yürütecekleri âdâb ve erkâna dair eserler olan Buyruklar’a bakıldığında ise, bu geleneğin Musâhibliği kimi zaman Hz. Peygamberin Veda Haccı dönüşü Gadirhum Olayı’na, kimi zaman Hz. Peygamberin Miraç hadisesine dayandırdığı görülmektedir.²¹⁶

Şeyh Safi Buyruklarında Musâhibliğin tarihsel açıdan kökeni farklı bağlamlarda ifade edilmektedir. Mevlana Müzesi’nde bulunan Risâle-i Şeyh Safi nüshasında konu şu şekilde ifade edilmiştir: Musâhiblik marifetin beşinci makamı olarak zikredilir ve Muhammed-Ali’den kalmıştır. Muhammed-Ali’den kalması ise şu şekilde anlatılmıştır: Hz. Muhammed son haccından dönerken Cebrail, “Ey Rasûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O’nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Doğrusu Allah kafirler topluluğuna rehberlik etmez.”²¹⁷ ayetini getirir. Sonrasında, Hz. Muhammed için çokça rivayet edilen; “Ey insanlar! Ben sizin efendiniz değil miyim? diye sorar. “Evet, öylesin” cevabını alınca Hz. Ali’ye döner ve “Ya Ali! Ben ilmin şehriyim, sen de kapısısın” dediği ve Hz. Ali’yi kendisine musâhib kıldığı olay gerçekleşir.

Doğan Kaplan, çalışmasında²¹⁸ Buyruk nüshalarından bazılarında musâhib tutmanın Hz. Muhammed’den kalan bir sünnet olduğuna işaret edildiğini ve bunlarda Musâhiblik olayının, İmam Cafer-i Sadık’ın Hz. Ali’den rivayetiyle yukarıdakine benzer bir anlatımla; fakat daha ayrıntılı bir şekilde betimlendiğini ifade etmektedir.²¹⁹

²¹⁵ Rıza Zelyut, *Öz Kaynaklarma Göre Alevilik*, Yön Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 327.

²¹⁶ Cenksu Üçer, *Alevilikte Musâhiblik...*, s. 60.

²¹⁷ Maide, 5/67.

²¹⁸ Doğan Kaplan, *Yazılı Kaynaklarma Göre Alevilik*, TDV Yay., İstanbul, 1990.

²¹⁹ Cenksu Üçer, *Alevilikte Musâhiblik...*, s. 61.

3.2. MUSAHİPLİK ANLAMI VE ALEVİLİKTE ÖNEMİ

Arapça sohbet (s-h-b) kökünün ‘mufâale’ kalıbında ‘karşılıklı sohbet etmek’ anlamındaki sâhebe (mastarı musâhabe) fiilinden ism-i fâili olark türeyen musâhib kelimesi²²⁰ “sohbetleşen, sohbet arkadaşı,²²¹ sohbet ehli kimse, arkadaş, dost”²²² anlamlarına gelir. Musâhib kelimesi terim olarak iki alanda kullanılmıştır. Bunlardan ilki, Osmanlı saray teşkilatında kullanılan bir ünvandır. Buna göre musâhib nitelemesi, “Osmanlı saray teşkilatında saraydaki görevliler içinde vezir ve beylerbeyinden padişaha danışmanlık yapan, kişiliği ve bilgisiyle temayüz ederek ona arkadaşlıkta bulunanlar içi kullanılmıştır.”²²³ İkincisi ise Aleviler arasında varolan ve iki ailenin kardeşliğini ifade eden,²²⁴ dini olarak tarikat hayatı kalıplarında şekillendirilen sosyal bir kurumun adıdır. Alevi gelenekte Musâhiblik, “Yaşları reşit (kişilik kazanmış) iki erkek müslümanın birbirleriyle anlaşarak bir dini temsilci önünde yaptıkları yeminli kardeşlik bağı kurmalarını”²²⁵ veya diğer bir ifadeyle “daha önce ikrâr vermiş olan ve kan bağı da taşımayan evli iki kişinin eşleriyle birlikte dedenin ve ce topluğunun önünde, Hakk’a yürüyünceye kadar kardeş kalacaklarına, birbirini kollayıp koruyacaklarına, birlik ve beraberlik içinde yaşayacaklarına dair söz vermeleri şeklinde gerçekleştirilen bir törenle kurulan manevi kardeşliği” ifade etmektedir.²²⁶ Musahibliğe yolun gereği olduğu ve bu dünya hayatında insanlar arasında dayanışmayı hedeflediği için yol kardeşliği, ayrıca bu beraberliğin ölünceye kadar sürmesi gerekliliği ve musahibe karşı kişinin yaptıklarından, öte dünyada sorumlu tutulacağı anlayışına bağlı olarak da bazı yörelerdeki ifadesiyle, ahiret/ahret kardeşliği ve can kardeşliği gibi isimlerde verilir.²²⁷ Bazı bölgelerde ise musâhibli olmaya “hısım olmak”, musâhib erkânında “hısım kurbanı” denilmektedir.²²⁸

²²⁰ Hasan Said el-Kerimi, el-Hâdi ilâ Lugati'l-'Arab, (I-IV) Dâr-u Lübnân, Beyrut, 1992, c 3, s. -10.

²²¹ Abdülbaki Gölpınarlı, Deyimler ve Atasözleri, s. 224; Mehmet Zeki Pekalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, MEB. Yay., İstanbul, 1993, c. II, s. 583.

²²² Mehmet İpşirli, “Müsâhip”, TDVİA, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, c. XXXI, s. 230.

²²³ Mehmet İpşirli, “Müsâhip”..., s. 230-231.

²²⁴ Ahmet Uğurlu, Alevilikte Cem ve Musâhiblik, Ufuk Matbaası, İst., 1991, s. 13.; Seyit Derviş Tur, Erkânname, s. 421.

²²⁵ Haydar Kaya, Musâhiblik, Engin Yayıncılık, İstanbul, 1989, s. 11.

²²⁶ Ethem Ruhi Fiğlalı, Alevilik..., s. 314.

²²⁷ Harun Yıldız, Alevi..., s. 123; Esat Korkmaz, Ansiklopedik Alevilik Bektaşilik Terimleri Sözlüğü, Ant. Yay., İst., 1994, s. 253-254. Tahtacılar ise ahiret kardeşliği yada yol kardeşliği gibi isimlendirmelerle beraber aynı zamanda içeri kurbanı da demektir. Ali Selçuk, Tahtacılar..., s. 189.

²²⁸ Cenksu Üçer, Alevilik..., s. 47.

Kaygusuz'u ifadesi ile 'yol akrabalığı'yla sosyal ve ekonomik yaptırımlı bağlarla farklı bir topluluk meydana getiren musâhiblik,²²⁹ günümüzde modernleşmenin ve şehirleşmenin etkisiyle bu durumdan daha farklı bir durum oluşmuşsa da tarihte Bektaşiler'in Babağan Kolu hariç istisnalar olmasıyla birlikte bütün Alevi topluluklarda hem dini hemde sosyal hayat açısından önemli fonksiyonlarda olan bir kurumdur.

Musâhiblik kısaca iki insanın ya da iki ailenin kıyamete kadar kardeşlik bağlarıyla bağlanması demektir. Musâhiblik Bektaşilerde iki kişinin arasında olurken; Alevilerde iki aile, birbirleriyle Musâhib olur.²³⁰ Bu bağ Aleviler arasında kardeşlikten de öte bir bağ olarak adlandırılır. Arkadaşlık, dostluk, gereğinde ortaklık, can yoldaşlığı, birbirlerine karşı her türlü sorumluluk bağıdır. Bireyler kendi davranışlarından sorumlu olduğu kadar Musâhibinin davranışlarından da sorumludur. Eğer birey utanç verici bir yanlışlıkta bulunmuşsa bu durum Musâhibi içinde utanç verici bir durumdur.

Bir kardeşin çocuğu, diğer kardeşin çocuğuyla evlenirken, Musâhiblerin çocuklarının bir birleriyle evlenmesi yasaktır. Yine sağ olan kardeş, ölen kardeşin eşiyle evlenebilir; ama, Musâhibin eşiyle sağ kalan Musâhib evlenemez. Çünkü Musâhibinin eşi kardeş sayılır.²³¹

3.3. MUSAHİPLİK HUKUKU

“Musahiplik Alevi-İslam inancı içerisinde edep, erkân, adaba bağlı dört canın bir araya gelip, birbirlerine söz vermesiyle beraber başlar. Allah’a kul, Muhammed’e ümmet Ali’ye talip olabilmek için verilen ikrara bağlı olarak, kâmil insan olma yolunda yürüyecek canların dördünün bir araya gelmesiyle musahiplik oluşur. Musahiplik İslamiyet öncesinde de vardı. Hz. Ali efendimiz Kırklar’da cem yürütüyordu. Hz. Peygamberimiz Kırklar’a geldiğinde ceme katıldı. Ceme katıldıktan sonra beraber lahmike lahmı cismike cismi dediğimiz hadise uyararak herkesin musahip tutmasını istediler. Orada ikisi bir vücut oldu ve tüm İslam içerisinde peygambere inananların musahip tutmasını istediler. Daha sonra iman edenler İslamiyet’in getirdiği o güzel inanç sistemine musahipliği uyarlamış ve dört tane can bir araya gelerek birbirleriyle musahip olmuşlardır. Musahiplik, malı mala, canı

²²⁹ İsmail Kaygusuz, Aleviliğin Toplumsallaştırılmış Tapınç Kurumlarından Musâhiblik, Alev Yay., 1991, s. 19.

²³⁰ Cenksu Üçer, Alevilik..., s. 49.

²³¹ Cenksu Üçer, Alevilikte..., s. 49.

cana katmaktır. Kişi kardeşinden vazgeçebilir ama musahibinden vazgeçemez. Musahiplik erdemleşmektir. Hak yolunda yürümektir.

Musahiplerin birinin suçu dördünün suçudur. Birinin sevabı dördünün sevabıdır. Artık onlar musahip olduğu andan itibaren, ölmeden evvel ölen, hesaba çekilmeden evvel hesabını veren arınmış kullardan olmaktadırlar. Musahip olmadan önce iki önemli nokta vardır. Birincisi ırzla ilgisi olan hiç kimseyi musahip yapmıyoruz. İkincisi kan dökeni musahip yapmıyoruz. Canlar, birbirlerinin rızalığını aldıktan sonra gelirler. Rızalığı kişi önce kendisinden alır. Ben dürüst müyüm doğru muyum bu yolda ilerleyebilir miyim birini incittim mi ağlattım mı haram var mı üzerimde? diye kendini bir süzgeçten geçirir. Hak-Muhammed-Ali yolunda yürüyebilecekse halktan rızalık alır, halktan da rızalık aldıysa en son gelip cemden de rızalık alır. Üç rızalık bir araya gelmediği takdirde musahip olunması zordur.”²³²

Musahip olmak isteyen kişiler öncelikle kendi aralarında karar verdikten sonra dedenin huzuruna gelerek bu isteklerini dile getirirler. İstekleri kabul olduktan sonra ikrar verirler yani ant içerler.²³³

Musahip olacak kişilerle ilgili hükümler; musahiplik antlaşması, ömür boyu süren maddi manevi ağır sorumluluklar altında alınan, musahip olacak kişilerin sorumluluklarını hakkıyla yerine getirmesine yönelik, kişilik özellikleri, sosyal çevre ve statüleri açısından şartları olan bir antlaşmadır.

Musahip olacak kişiler, manevi mertebe açısından eşit, sosyal çevre ve statü açısından akrân ve emsal tercih edilmeli, aynı dili konuşmalı ve aynı yerleşim yerinde yaşamalı. Musahiplik kavline girecek olanlar kendini bilen yaşlarda olmalıdırlar. Yani kişinin musahibi kemal ehli olmalıdır. Böyle olmazsa o kişinin dinini yıkmış olur.

Kişi yol içinde musahib tutarken kendi akrân ve emsalini seçmelidir. Mesela, mürşit mürid ile, şeyh derviş ile musahib olmamalıdır. Böyle yapanların hayırları kabul olmaz.²³⁴

Sonuç olarak musahib olacak kişilerin birbirlerine ekonomik, sosyal ve fikri anlamda eşit veya emsal olmaları beklenmektedir.

²³² Berna Ayaz, Alevilik Araştırmaları Dergisi, “Balıkesir Çepni ve Tahtacılarında Musahiplik Geleneğinin Toplum Yaşamındaki İşlevi”, S. 5, 2013, s. 106.; Kaynak Kişi: Naci Yüksel.

²³³ Berna Ayaz, Balıkesir..., s. 106.

²³⁴ Cenksu Üçer, Alevilik..., s. 107-114.

Şah Hatayi musahip kardeşler arasında olması gereken vasıfları şu deyişleriyle dile getirmiştir:

Musâhib davasın kılan
Evvel başdan hali gerek
Ruhu ruha ol şevk
Cesed dahi ölü gerek

Gönül ayinesin silub
Kendi kemalini bilub
Hırs la nefsi ölüb
Aşkla can diri gerek

Gönül ayinesin açana
Hakkı batıldan seçene
On iki der-bendi geçene
Hakk’a gider yolu gerek

Gönlünde kibir tutmaya
Sevdicağın unutmaya
Yar ki dege yare atmaya
Çerahlıktan eli gerek

Şah Hatayi’nin bendine
Şah gerek şah menendine
Lahmuke lahmi yurduna
Şah Murteza Ali gerek²³⁵

Özellikle kırsal kesim Alevileri arasında musâhib kardeşler birbirlerine “bacılık”, “kardaşlık” diye hitap ederler, birbirlerinin adlarını söylemezler. Aynı zamanda birbirlerinin ana babalarına da “analık”, “babalık” derler. Musâhib kardeşlerin çocukları da birbirine kardeş sayıldığından ve aralarında evlilik söz konusu olmadığından onlar hakkında da “oğulluğum”, “kızlığım” diye konuşulur. Nitekim, zorunluluk olmamakla birlikte musâhibler, bu “yol akrabalığı”nın süremesini istediklerinden genellikle oğullarının birbiriyle kardeşlik tutmalarından yanadırlar ve bunu telkin ederler. Ancak,

²³⁵ Cafer Sadık Buyruğu, s. 51.

akıl-bâliğ olduğunda bir başkasını isteyen ve onunla kardeşlik tutmaya karar veren kişiye de kimse herhangi bir zorlama da bulunmaz.²³⁶

Musahipsiz kalmamaya yönelik;

Alevilikte, musâhiblik bireylerin yalnızca dünya hayatına değil ahiret hayatına da etki eden bir kurum olarak görülür ve bu nedenden dolayı da tarikat erkanına bağlanıp mutlaka tutulması gereken bir erkan olarak kabul edilir. Böylelikle insanın yaşadığı süre boyunca muhakkak musâhibli olması şart koşulmuştur.

Buyruklarda musâhib kardeşlerin dünya ve ahiret halleriyle ilgili dile getirilen kabuller, bu hususu açıkça ortaya koymaktadır. Nitekim bir Buyruk nüshasında şunlar söylenmektedir: “Musâhib farz olup, musâhiblerden biri düşkün olsa sadece diğer musâhibi onu kaldırabilir; onun dışında pir, rehber kimse kaldıramaz, dermanları birbirlerindedir. Yine bir musâhib, ‘Musâhibimin evine gideyim de, Hakk kelamı konuşalım’ diyerek evine gitse, eve ulaşınca kadar adım başına sevap yazılır.”²³⁷

Musâhiblik erkanına geçmeden önce, kişilerin hiçbir şekilde musâhibsiz kalmamaları sadedinde; Musâhibliğin Dört Kapı’ya göre derecelendirilip her bir kapıya ait yeni bir musâhib kardeşlik uygulaması ve her dereceye ayrı bir isimlendirme örneğinde görüldüğüne işaret edilmelidir. Nitekim Tahtacılarıdaki uygulamaya göre, musâhib olma şeriat kapısına karşılık olarak görülmektedir. Tarikat kapısına geçerken başka bir “musâhibli çift” ile musâhib olunur ki buna “aşına” denir. Marifet kapısında başka bir “aşinalı çift” ile musâhib olunur ki, buna “peşine” denilir. Bu hususta “iki peşine” kardeşliğini ifade eden son aşama ise “çiğildaşlıktır” ki, son kapıya karşılık ve insan-ı kâmil olmanın şartı olarak görülür.²³⁸

3.4. MUSAHİPLİK ERKANI

*“Kırklar cemi diye geçer. Düşkün olanlar giremez. Musahip olmayan girmez.”*²³⁹

Bu erkânın yapılışı bölgeden bölgeye, ocaktan ocağa göre birbirinden farklılık gösterir, bu farklı uygulamaların olması çok doğaldır. Buyruklarda ise şu şekilde anlatılmıştır.

²³⁶ İsmail Kaygusuz, Musahiblik..., s. 18.

²³⁷ Doğan Kaplan, Alevilik..., s. 211.

²³⁸ Hz. Ali’nin musâhibi Hz. Peygamber; aşinası, Veysel Karanî; peşinesi, Bozatlı Hızır, yani Selmân-ı Fârisî; çiğildaşı ise topraktır. Bkz. Harun Yıldız, “Alevî-Bektaşî Geleneğinde Musahiplik” Geçmişten Günümüze Alevî-Bektaşî Kültürü, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Edi.: Ahmet Yaşar Ocak, Ank., 2009, s. 408-409.

²³⁹ Kaynak Kişi: Mustafa Yavaş, Hasan Tezel.

İmam Cafer Buyruğu: Bir kişinin musâhib olabilmesi için yaşının yirmiye ulaşmış olması gerekir. Yirmi yaşına basan kişinin yapması gereken ilk farz bir rehber bulmak, ardından pir, mürşid ve musâhib tutmaktır.²⁴⁰

3.4.1. CEM'E BAŞLAMA VE CEM'İN MÜHÜRLENMESİ

Cem için belirlenen gün geldiğinde cem icrasında dedeye yardımcı olacak olan Rehber, cem kurulmadan önce oniki hizmeti yürütecek canları ve bacıları tesbit eder ve görev taksimatını yapar. Kendilerinin hangi hizmette ne tür bir malzeme kullanacaklarını söyler ve onları yapacakları hizmetlere hazırlar.²⁴¹

Cemin yapılacağı akşam, bütün musahipler belirlenen evde toplanır. Bu ev önceden temizlenmiş ve ceme hazır hale getirilmiştir. Ceme katılacak olanlar buraya gelmeden önce yıkanmış ve temiz kıyafetler giyinmiştir. Ceme erkekler şapkayla, kadınlar ise başlıklarıyla gelir, cem evine girilmesinden itibaren ise ayakların çıplak olması gerekmektedir. Ceme gelen herkes, nereye oturacağını bilir; dedenin yeri baş köşedir, onun hemen yanında delilci, sazender ve diğer musahipli büyükler oturur. Bu şekilde herkes bir halka oluşturacak şekilde yerini alır ve ardından topluca bir halka namazı kılınır.²⁴²

Bu noktada cem evi kullanımıyla alakalı bir parantez açmak yerinde olacaktır: Aleviler, geçmişte adap ve erkanı, köy ya da şehirde “ana ocaklar” veya “ocaklar”ın bulunduğu yerlerde bulunan tekke ve dergahlarda veya bunlara bağlı olup başka yerlerde bulunan tekke ve dergahlarda; tekke ve dergahın bulunmadığı yerleşim yerlerinde ise gerekli büyüklükte evi olan (genellikle ocakzade) biri dede ya da talibin evinde toplanıp yürütmüşlerdir.²⁴³

Bu itibarla cem evi ismiyle şehir merkezlerinde teşekkül eden, daha sonra köylerde de aynı adla ve tasavvufi kabulleri çerçevesinde bazısı dört kapı-kırk makamı temsilen, dört kapı ve kırk köşeli; bazısı 12 imamı temsilen 12 köşeli vb. değişik şekillerde inşa edilen son döneme ait bu yeni yapılar, farklı sosyal etkinliklerle beraber aslında tasavvuf geleneğindeki benzerleri gibi adap ve erkanın yürütüldüğü mekanlardır. “sırf tesmiye mahiyeti değiştirmez” yani: “sırf isim ya da ad değişikliği nedeniyle bir işin, olayın ya da olgunun mahiyeti veya içeriği değişmez” prensibince ifade edilmelidir ki, her ne kadar cem

²⁴⁰ Cenksu Üçer, Alevilik..., s. 124.

²⁴¹ Cenksu Üçer, Alevilik..., s. 128.

²⁴² Nilgün Çıblak, Mersin..., s. 114.

²⁴³ Reha Çamuroğlu, Değişen Koşullarda Alevilik, Doğan Kitap, İstanbul, 2000, s. 83; Ali Balkız, Kent Koşullarında Sosyolojik Olgu Olarak Alevilik Yazıları, Alev Yayınları, İstanbul, 2007, s. 40.

evi isimlendirmesi geleneksel olarak “meydan evi, kırklar meydanı, meydan odası, tarikat evi, büyük ev” gibi adlarla anılan adab ve erkanın icra edildiği mekanların yerine yeni bir isim olarak kullanılsa da, bu cem evinin mahiyetini değiştirmez. Bu itibarla son zamanlarda meşhur ve yaygın kullanımıyla cem evi adap ve erkanın icra edildiği mekanları ifade eder.²⁴⁴

Musahiblik erkanın yürütüleceği mekana ya da cem evine gelen aileler, öne en yaşlılarını almış bir vaziyette kapının sağına – soluna ve eşiğine niyaz ederek içeri girerler. İçeri girince aile reisi olan yaşlı “hû\Hüü” ya da “hû\hüü erenler, hepinizin aşk-ı niyâzı” diyerek selam verir. Gözcünün eşliğinde meydana doğru ileri gelirler ve peymançeye durarak lokmalarının duasını alırlar. Dua verildikten sonra meydana ve posta (dede gelmişse dedeye) niyaz ederler. Sonra dualattıkları lokmaları cem sonrasında canlara ikram edilmek için hazırlanmak üzere lokmacıya teslim ederler. Sonra gözcü ya da kapıcı gibi görevlilerce kendilerine gösterilmiş yere otururlar.²⁴⁵

Delilci tarafından delilin yakılması ve dededen başlamak üzere bütün cemaatin, hizmet sahibi olması göz önünde bulundurularak eşikten niyaz ederek geçmeleri ve delile de niyazda bulunduktan sonra –taliplerin delilden sonra dedenin önünde de niyazda bulunmaları gerekir- yerlerine geçip oturmaları izler. Herkes yerini alınca musâhip olacakların kurbanı kurbancı tarafından meydana getirilir. İçeri kurbanı, gece kurbanı veya tercüman adı verilen bu kurban önceden iyice temizlenmiş olur. Kurban meydana getirildiğinde Aydıllılar’da ve Menemenciler’de herkes ayakta dâr’a durmuş ve sessiz bir vaziyette; Çaylaklar’da ise sadece kurban sahipleri dâr’da diğerleri dizüstü oturmuş olarak koyundan bir işaret bekler. Bu işaret ya yeri ya delili veya bir kenara hayırlısı alınmış olarak konulan doluyu koklaması, ya ayağıyla yeri eşelemesi, silkinmesi ya da buna benzer bir harekette bulunması şeklinde gerçekleşir. Delili veya doluyu koklaması çok makbuldür. Böyle bir durumda kokladığı şeye niyaz ettiği söylenir ve adayların musâhipliklerinin çok iyi gideceğine inanılır. Kurban’ın hiçbir işaret vermeden öylece hareketsiz bir şekilde kalması iyiliğe yorulmaz; musâhip olacak adayların kendi aralarında kırgınlık, anlaşmazlık veya herhangi olumsuz bir durumun bulunduğu inanılır ve kendilerinden dışarı çıkıp bunu halletmeleri istenir. Bu arada içerideki cemaat de birbirleriyle niyazlaşır ve böylece özler birleşmiş olur yani bütün kötü düşüncelerden, kırgınlıklardan, anlaşmazlıklardan uzaklaşılır. Dışarıya çıkan adaylar içeriye gelir, ardından kurban da içeri getirilir ve

²⁴⁴ Cenksu Üçer, Alevilik..., s. 129-130.

²⁴⁵ Cenksu Üçer, Alevilik..., s. 130.

kendisinden tekrar bir işaret beklenir. Bu seferde istenilen gerçekleşmezse kurban sahipleri suçlanır ve musâhiplikleri yapılmaz. Kurban işaret verdiğinde ise dede hayırlısını verir, ardından kurbancı tarafından kesilmek üzere kucaklanıp yan odaya götürülür. Kurban, kanı yere akıtılmadan bir leğene birikecek şekilde kesilir, derisi tüm olarak yüzülür, içi temizlenir, daha sonra kemikleri kırılmadan ve parçalanmadan tüm olarak büyükçe bir kazanda pişirilir. Kurbanın meydandan görülmesinin ardından Ana bacı yani dedenin eşi, postu (döşeği) getirir ve dedenin önüne serer.²⁴⁶

Bundan sonra rehber cemaate dedenin cemi yürütmesine razı olup olmadıklarını sorar, cemaat razı olduklarını beyan edince rehber dedeye “Allah, Allah... hizmetin kutlu olsun, yardımcın Hakk Muhammed Ali olsun, adaletin Hz. Ali’nin adaleti olsun, haksızı görüp gözetmeyesin, doğrudan yana olasın zengini fakiri ayırmayasın. Yüce Allah seni şaşırtıp düşürmesin, doğru oturup doğru karar veresin, üçlerin beşlerin yedilerin on iki imamların on dört masum-u pakların on yedi kemerbestlerin kırkların hayır himmetleri üzerinde olsun, hizmetin boşa gitmesin, hizmetinden dolayı Hz. Muhammed’in şefaatine nâil olasın. Dil bizden nefes pirden, yardım Hakk’tan olsun, gerçeğe hüü!...” şeklinde bir gülbank verir. Bunun üzerine dede meydana secde ederek posta yönelir. Post makamına da niyaz verir. Kendisine hizmet duası veren rehber ile görüşüp, niyazlaşıp rızık alan dede postun önünde dâra durur ve “Allah Allah vakitler-akşamlar hayr ola, hayırlar feth ola, şerler def ola, münkirler mât ola, darlar divanlar nûr ola. Geldiğiniz yolda, durduğunuz darda, istekleriniz, ibadetleriniz kabul ola, meclisimiz erenler meclisi, cemlerimiz kırklar cemi ola...” şeklinde uzunca bir dua okunur, duayı da “dâr çeken dîdar göre, erenler murâdına ere!...” cümleleriyle bitirir. Bunun üzerine hem dede hem cemaat secdeye giderek yerlerine otururlar.²⁴⁷

Dede posta oturduktan sonra cemaate dini içerikli bir konuşma yapar ve ardından nasihat verir. Nasihatten sonra dede tevbe istiğfar verdirir. Bu tevbe istiğfar esnasında da Tahrir suresi’nin 8. ayet²⁴⁸ okunur. Müteakiben, 3 defa topluca “Bism-i Şah Allah Allah! Elimiz ile, dilimiz ile belimiz ile bilerek bilmeyerek yaptığımız günahlarımıza tövbe estafirullah, tövbe estafirullah, tövbe estafirullah” denilir. Bundan sonra dede, bazen normal sözlerle bazen deyiş ve düvazlarla tevbe ve af dilerken cemaatinde buna fiilen katılması gerekir.

²⁴⁶ Nilgün Çıblak, Mersin..., s. 114-115.

²⁴⁷ Cenksu Üçer, Alevilik..., s. 132.

²⁴⁸ “Ey iman edenler! Allah’a içtenlikle tövbe edin...” (Tahrir, 66/8)

Dedenin okuduğu bazı deyişler şu şekildedir:

Oturup kalkarken günah işleriz

Tevbe günahımıza tevbe estağfirullah

Kuluz günahkarız isyan eyleriz

Tevbe günahımıza tevbe estağfirullah

Kemter Derviş medet mürvet dileriz

Her ne istesek de senden isteriz

Huzuruna geldik affin isteriz

Tevbe günahımıza tevbe estağfirullah

Dünü günü hata etmek işimiz

Tevbe günahımıza tevbe estağfirullah

Muhammed Ali'ye bağlı başımız

Tevbe günahımıza tevbe estağfirullah

Şah Hatayı'yım eder Bağdat'la Basra

Biz kaldık şimdi böyle bir asra

Sen kerem kânisin kalma kusura

Tevbe günahımıza tevbe estağfirullah²⁴⁹

Bu deyişleri okuduktan sonra dede “Allâhümme salli alâ Muhammed ve alâ âl-i Muhammed” diyerek bir salavat getirir ve “Cem dirliği ile, gönül birliği ile diyelim Allah Allah” diyerek cemaati secdeye getirir ve bir gülbank verir: “Bism-i Şâh Allah Allah! Ey gökleri ve yeri yaratan Yüce Allah'ım! Sana karşı bilerek veya bilmeyerek işlediğimiz günahlarımıza tevbe estağfirullah! İnanıp iman ettiğimiz, bu evreni yaratan Allah, korktuğumuza uğratmasın, istek ve arzularımıza nail eylesin...”²⁵⁰

Dede bu gülbanktan sonra deyiş ve düvazlar eşliğinde tevbe istiğfar ve bağışlanmaya devam eder. Bağışlanmayla ilgili düvazlar bitince tekrar salavat getirip cemaati gülbanga davet eder ve bir bağışlanma gülbangı okur: “Allah Allah! Vakitler hayrola. Gönüller nûr-u iman dola. Secdemiz Adem'e yapılan secde ola. Cemlerimiz Kırklar Cem'i ola...” Tevbe-istiğfar ve bağışlanma bitince Zâkirler üç deyiş okurlar.²⁵¹

Bundan sonra dördü birden döşeğe yatar. Dede, daha önceden meydandan geçme ceminde anlatıldığı üzere bunların üzerinden niyaz alır, her birine şaplak vurur ve ardından

²⁴⁹ Cenksu, 134.

²⁵⁰ Özdemir, Geleneksel Alevilikte Musahiplik, s. 742.

²⁵¹ Cenksu Üçer, Alevilik..., s. 134.

hepsini taker taker başlarından tutarak kaldırır. Ayağa kalkan talipler dâr'a durarak hayırlı alır sonra da dededen başlamak üzere herkesin elini öper, kendilerinden küçük olanlarla da niyazlaşır ve yerlerine geçip otururlar. Bunu postun belirli bir merasimle ana bacı tarafından kaldırılması izler; herkes postun ucundan tutar, arkadakiler önlerinde oturanların eteklerinden tutar, bu şekilde posta hayırlı verilir. Ardından ana bacı, üzerinde günahların biriktiğine inanılan postu dışarıya götürerek batıya doğru üç kez silkeler. Postun batıya yönelik silkelenmesinin sebebi bilinmemektedir. Ana bacı tekrar dedenin önüne gelir ve bu hizmetin karşılığı olarak hayırlısını alır, postu da kaldırır. Bütün bu uygulamaların yerine getirilmesi sırasında bir başka oda da kurban pişmekte; başında da bu işle görevli aşçı bir kadın bulunmaktadır. Postun kaldırılmasının ardından meydana süpürgeyle beraber selman veya süpürgeci adı verilen hizmet sahibi gelir. Selman niyazını ettikten sonra “ya Allah ya Muhammed ya Ali” diyerek üç kez meydana süpürür, daha sonra süpürgeyi kapıda beklemekte olan eşine verir. Ardından elinde leğen diğer elinde içi su dolu ibrik olduğu halde gelir ve önce dedeye sonra onun sağında ve solunda outran mürebbi/baba ile delilciye yani üç büyüğe el suyu verir. Selman leğendeki bu üç kişinin el suyunu bir kenara döker ve ardından tekrar niyaz ederek bütün cemaate el suyu dağıtır. Bu hizmet sahibinin yanında karısı da olur ve bu bacı da eline su dökenlere havlu tutar. Bu sudan eller iyice yıkanacak kadar değil de sadece parmak uçları ıslatılacak kadar dökülür. Kendisine su verilen herkes ibrikten niyaz alır. Böylelikle cemaatin tarikat abdesti sembolik olarak tazelenmiş olur.²⁵²

Ardından dolucu gelir ve hayırlısı alınmış doluyu dağıtmaya başlar. Dolucu veya Şemsi adı verilen bu hizmet sahibi kimin ne kadar içtiği belli olmasın diye içi görünmeyen kulpsuz bir fincanda dağıtır bu doluyu. Dolu da önce dedeye sonra mürebbiye ve ardından da delilciye verilir ve böylelikle “Allah-Muhammed-Ali” aşkına üçlenmiş olur.

Bundan sonra dolucu diğer taliplere de sırasıyla dolu dağıtır. Musâhipli talipler yan yana oturmuş olduğundan dolu, önce yaşça büyük olan erkeğe verilir, onlar da bu fincandaki doluyu önce erkekler sonra hanımlar birer yudum içmek üzere dördü birden paylaşır. Kurban sahipleri de aynı şekilde dolu içer, ancak onların dolusunu dede verir. Dolu musahiplere bu şekilde bölüştürülerek herkese dağıtılmış olur. Cem sırasında yüksek sesle konuşanı, bağıranı veya herhangi bir taşkınlıkta bulunanı elindeki sopasıyla uyararak sükuneti sağlayan gözcü, kimlerin dolu içip içmediğini de gözetler ve içmeyenlere de dolu

²⁵² Nilgün Çıblak, Mersin..., s. 115.

verilmesini sağlar. Bu şekilde dolu bitinceye kadar dağıtılmaya devam edilir. Dışarıyı gözetleyen ve bunun yanında önemli ihtiyacı olanların cemden giriş çıkışını denetleyen kapıcıya da mutlaka dolu verilir. Bu arada cem süresince dışarıya çıkmak yasaktır. Sadece dedenin izin verdiği aralarda çıkılabilir; ancak çok mecburi kalınan durumlarda, bu kapıcının izniyle gerçekleşebilir.²⁵³

Bu arada kurban da içeride pişirilmeye devam etmektedir. Bu esnada nefesler okunmaktadır. Bütün içeri cemlerinde olduğu gibi bu cemde'de Şah Hatayi'nin nefesleri söylenir. Kurbanı kurbanın piştiğini haber verdikten sonra üstü kapatılan kurban bir kenarda bekletilir. Ardından semah dönülerek, üçlenir. Sonrasında Selman kurbanı tüm olarak dedeye getirir. Yeni musâhip olanlar da dedenin sofrasına oturur.

Tahtacı oymaklarında musahip olma ceminde yenilen bu yemekten sonra herkes, önündeki sofranın ucundan tutar ve dede bu şekilde sofraya duası verir. Kurbandan et artmış ise daha sonra yenilmek üzere kesinlikle kaldırılmaz, fakat bu ceme katılamayan yaşlı musahiplere gönderilebilir. Bunun dışında artan etler, kurbanın kemikleri, kellesi, iç organları vb. kalan parçaları kurbanın postu içine sarılır ve leğende biriktirilmiş kaniyle beraber kuyucu tarafından gündüz cem evine yakın kimsenin göremeyeceği bir yere kazılmış olan çukura gömülür.²⁵⁴ Bu sırada dâr'a durulur ve selman gelerek başta olduğu gibi "Hü edep erkân" diyerek cemaati diz üstü oturmaya davet edip meydana süpürür. Ardından aşçı kadın sağ elinde çömçesi²⁵⁵ ile meydana gelir, sol eliyle kaşığın altını tutarak dâr'a durur. Ardından dede, kadının hayırlısını verir. Sonrasında Sakkacı suyu getirir su içildikten sonra dede hayırlısını verir. Bunun ardından bütün bacılar tecelleye kalkar, sonra niyazlaşırlar. Tüm bunlardan sonra bütün hizmet sahipleri de delilciden başlayıp kapıcı da bitmek üzere hayırlı alır. Cemin en sonunda dede, bitiş duası olan "yatan oturan hayırlısını" verir. Bu duanın ardından musahiplik cemi tamamlanmış olur.

3.4.2. MUSAHIP ADAYLARIN MEYDANA GETİRİLMESİ, İKRAR VERMELERİ VE CEM'İN TAMAMLANMASI

"Kur'an-ı Kerim'de musahip olanlar için 'ey kilime bürünmüş kullar' denir. Bizim sarkı dediğimiz şey de budur. Dört canın üzeri tamamen örtülür. Musahip olduktan sonra bunların cenaze namazları kılınır. Yani ölmeden önce ölünür. Nefis öldürülür. Çünkü kişi

²⁵³ Nilgün Çıblak, Mersin..., s. 116.

²⁵⁴ Nilgün Çıblak, Mersin..., s. 117.

²⁵⁵ Kurbanı pişirmekte kullanılan büyük kaşık.

sorumlu olmadığı yaşamdan sorumlu olduğu bir yaşama geçer. Musahip olmadan önce sorumsuzdur. Musahip olmadan önce kul kusur işler sultan bağışlar. Biz o kişiye musahip olmadan önce cahil gözüyle bakarız. Musahip olan söz verir ikrar verir, cem erenleri öncelikle bunu duyar.

‘Allah’a kulum, Muhammed’e ümmetim, Ali’ye talibim’

Benim dinim İslam,

Kitabım Kur’an,

Mezhebim hak mezhebi,

El verdim, etek tuttum,

Tuttuğum etek Seyyid Köse Süleyman Ocağı,

Pirim, mürşidim, evvela ahır-ı Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli,

Hoholamıcam, dil dinlemicem, yalan söylemicem,

Yalancı tanıklığı yapmıcam,

Gözümle görmediğimi gördüm demicem,

Kulağımla işitmediğimi işittim demicem,

Kimseye iftira ithamda bulunmıcam,

Helalimden başka harama kemer çözmicem’

İkrar verdikten sonraki durum ise bir sır olarak ifade edilmektedir. Hizmet başladığı andan itibaren musahibi olmayanlar cemden çıkarılır sadece musahibi olanlar cemde kalmaya devam ederler. Bu noktadan sonrasının anlatılması uygun görülmemekte sırra ihanet olarak değerlendirilmektedir.”²⁵⁶

²⁵⁶ Berna Ayaz, Balıkesir..., s. 107-108.; Kaynak Kişiler: Naci Yüksel, Fatma Ertekin.

BÖLÜM III

BULGULAR VE ANALİZLER

1. KAZDAĞI TAHTACI TÜRKMENLERİNDE EVLİLİK İLE İLGİLİ BULGULAR

1.1. EVLİLİK ÖNCESİ

Şu ana kadar birbirine yakın köylerden kız alınması vardı. Aynı kültürden kız alınması vardı. Türkmenlerden kız alınma olayı. Bu toplum tarafından yavaş yavaş hoşgöründen kaynaklanan bir şey mi yoksa eskiden de böyle bir şeyin olduğu oluyor muydu?

Mümkün olduğunca aynı köy, tanıdıktan mı devam ediyordu?

Uygun Uyanık: *“Genelde insanların kapalı toplum yapısı vardır Türkmenlerin. Bali diyelim ki 25 yıl önce 28 yıl önce kendi köyündeki birini aldı. Bir düğüne adete gittiğinde genelde civardaki ulaşılabilir alandaki Türkmen köylerine düğüne derneğe gidilir. Bali'nin bir Yörük köyüne gidip de herhangi bir genç kızla kazara göz göze geldi kazara gelebilir. Orada fazla bir şansı yoktur. Ama aynı şey diğer etnik guruplar içinde geçerli. Çünkü çok da hoş karşılanan bir şey değildir o. Olmuyor muydu çok nadiren muhtelif vakalar oluyordu. O da dışlanıyordu. Ama seksenlerin ikinci yarısından sonra bu tür diğer kültürlerle işte insanlar onu yavaş ağır sindirebiliyorlar herhalde. Diğer taraftan kız alınır ama verilmez denildi önce. Şimdi dediğiniz gibi artık kızda verilebilme noktasına geldi, geliyor. Tamamen karşı çıkanlar var, çok şiddetle karşı çıkıyor birileri. Sonra bir bakıyor kendi başına gelmiş. Bu sefer o katı kuralların yumuşatılması gerekiyor herhalde. Zaman bunu da yapıyor.”*

Bali Karaduman: *“Yaşam tarzı ve coğrafyadan kaynaklandığı için bu tür şeyler öyleymiş eski dönemde ama şimdiki dönemlerde halkımızın belki de en az yarısı kasabada hayatını yaşıyor. Haliyle kızda oğlanda bu tür şeyler olabiliyor. Bunlar aslında yaşamın getirdiği şeyler. Mesela eski sistemdeki gibi herkes köyde yaşasaydı daha az olurdu yada belki hiç olmazdı. Aslında birazda zaman değiştiriyor bu tür şeyleri.”*

Meryem Neslihan Uyanık: “Küçük yerde eskiden zaten insanlar birbirlerini bilirdi fakat şimdi günümüzde gençler önce birbirini tanıyor, ondan sonra büyüklerine söylüyor. Büyüklerde gidiyor kızı istiyor Allah’ın emri ile kızı istemeyi yapıyor ondan sonra bir yüzük oluyor. Yüzükten sonra büyük nişan olur. İsteyen yapıyor şimdi düğünün şartları ağırlaştığı için istemeyen büyük nişan yapmıyor. Büyük nişan; büyük kuzu kesilir, yemekler hazırlanır, ortaya Dede gelir Allah’ın emrini tekrar Dede yürütür, büyük nişan diye. Orada, kıza mutlaka terlik derler Türkmenler terlik ve çeki. Terlik giyilmese de çeki’yi mutlaka yaparlar. Bir altınlı çeki olur. Türkmen bizim kendi kıyafetimiz ile gelin kızı giydirirler ----- bağlarlar. Eğlence başlar eğlencenin peşi sıra millet yer içer dağılır. Büyük nişan bu. Büyük nişan böylece sonuçlanır. Ondan sonra düğün hazırlıkları başlar. Düğünün tarihi konur. Kız tarafı çeyiz hazırlar oğlan tarafı düğününe hazırlanır vesaire bunun yanı sıra da gene gelin kızına her şeyini hazırlar. Kız tarafı damadını giydirir gelin tarafı yine öyle karşılıklı giyimler bütün sülaleyi giydiriyorlar diyebilirim. Tabi bu isteğe bağlı bazıları kısa keser.”

Bali Karaduman: “Yörede yıllar öncesinde de öyle detaylı bir tanışma anlayışı yok düğün, bayram, akraba ziyaretleri vs. ortamlarda tanışma gerçekleşir, tanışma görüşme kısmının bir mecburiyeti yok.”

Yörede ki bir tanışma hikayesi:

“Biz aynı köydeydik zaten, o ilkokuldan gençlikten sürekli zaten köy hayatında sürekli zaten berabersin. Tanışma kısmı pek yok yani, doğuştan tanıştık çocukluktan, ayriyeten bir tanışma şeyimiz olmadı.”

Evlenmeye nasıl karar verdiniz?

“Prosedür yok, birbirimizi beğendik şöyle oldu böyle oldu. Sonuçta ilk olarak ailelere söylendi. Abisi vardı, bizde de adettir, büyük dururken küçüğü vermezlerdi. Bir defasında istemem oldu aileler üzerinden verilmedi bizde kaçırdık, o şekilde oldu.”

Uygun Uyanık: “Türkmenlerde aynı köy içerisinde ‘gençler’ olarak tanımlanır. Gençlerin birbirinden haberdar olması kaçınılmazdır çünkü köyler genelde küçüktür. Nüfusu az ve Türkmen köylerinin hemen hepsi dağ köyleridir. Okula gidilirken, hayvan otlatırken, tarlaya giderken gençlerin birbirini görmesi çok doğaldır haliyle.”

“Evlilik çağına gelindiğinde bizden bir önceki nesil yani şu anda altmış yetmiş yaş grubundaki insanlarda daha çok büyüklerin aile büyüklerinin uygun gördüğü kişiyle

evleniyormuş ama daha sonrasında kişiler mesela Bali eşini beğeniyor ailesine iletiyor ben Bedriye'yi istiyorum onunla görüşüyorum anlaşıyorum konuşuyorum diyor gidip isteniyor. İsteme kız tarafının beklentilerini ideal damattaki beklentilerini damak ki Bali karşılamamış ki kızı vermemişler. Vermeyince iki tane seçenek kalıyor. Bu kaçırma olgusu diğer taraflarda diğer yörelerde olduğu gibi zorla kaçırma değil. Kızla erkek anlaşıyor ve haberleşiyor filanca gece gelince teyzesinin kızına söylüyor dayısının oğluna söylüyor haber gidiyor belli bir saatte genelde herkes yattıktan sonra filanca yere geliyor o çıkıyor belli bir yerde Bali bekliyor. Kimsenin bulamayacağı bir yere diyelim ki Bayramiç Karıncalı Köyü' de akrabası var oraya gidiyor bir yerde bunları saklıyorlar. Gençler kızla oğlan zaten kaçtı iş işten geçti. Bunda sonra aile ne kadar şey yaparsa yapsın sonuçta bir şekilde direnci kırılmış oluyor. Direnç kırıldığında barış yapılıyor ki Bali'nin yaşadığı bir süreçtir."

"Eş seçme eskiden daha ziyade ana babanın isteğine bağlıydı. Pek nadir olarak çocukların isteklerine uyulurdu. Yörede de "Evlilik çağına gelindiğinde daha önceki nesil aile büyüklerinin uygun gördüğü kişiyle evleniyormuş ama şimdiki nesil kendi istedikleri kişilerle evleniyor."

1.1. KIZ KAÇIRMA

Mustafa Yavaş kız kaçırmayı şu şekilde ifade etmiştir: *"Kaçarak evlenme kesinlikle vardır."*

Uygun Uyanık şunları söylemiştir: *"Kız istenip ailesi tarafından verilmedikten sonra, geriye bir seçenek kalıyor erkek için. Zorla bir kaçırma olayı yok, kızla erkek anlaştıktan sonra -bu anlaşma akrabalar arasında da haberleşmeli olarak yapılmaktadır- kimsenin bulamayacağı bir yere gidilmesi olarak gerçekleşiyor. Zaten kız kaçırıldıktan sonra iş işten de geçmiş oluyor, aile bu saatten sonra ne yaparsa yapsın sonuçta direnci kırılmış oluyor. Direnç kırıldığında da barış yapılıyor."*

Veli Erden: *"Kız kaçar ama mahkemeye kesinlikle kimse gitmez. O iş orada bitmiştir. Örnek anlatayım; Ben, hanımı kaçırdım. Gittik, bizim kayınpeder tarafı falan eve gelir baskı yapardı, orada resimleri, camları bir iki bir şey kırarlardı. Formaliteden yaparlardı, sende ona göz yumarsın."*

Mustafa Yavaş: *“Kaçtıktan sonra önce barış olur, yemek masası kurulur, yemek masasına çocuğunu evermemiş olan oturamaz, şahitlik yapamaz. Bizde bunlara ‘Baldırı çıplak’ denir.”*

Peki, kız kaçtıktan sonraki barış nasıl olur?

Meryem Neslihan Uyanık şunları ifade etmiştir: *“Barışta da aynen Veli Bey’in dediği gibi o kına gümüşleri gider kız anasına. Aynen nişan gibi yine yemeler- içmeler olur. Kız anası ağdını yakar orada. Kızıyla sarmaş dolaş olur.”*

Bali Karaduman: *“Aileler gene görüşür tabi sitemde olduğundan mecburen barışmak zorunda kalır işte getirirler ellerini öpüp ondan sonra belli bir tarih kesilir bir de ayriyeten barış diye tabir edilen bir adetimiz vardır. Mesela ilk önce aileler arasında olur da birkaç hısım akraba gibisinden bu süreç bir de ayriyeten barış diye tabir edilen biz de Türkmenlerde bütün köylüye duyurursun yani yemek verirsin.”*

Barış zorunlu nişan mı?

“Zorunlu nişan oluyor. O evliliğin arifesi ve evliliği tanımlamak içlerine sindirmek için bir şey oluyor. O barış sürecinde hem o şoku kız tarafı onu kabullenmiş oluyor ondan sonra kabulleniyorlar. Gelin damat ve düğün tarihi kesiliyor. Düğün tarihi belirleniyor. Onun hazırlıklarına başlanıyor. Çünkü düğün kendi içinde çok yoğun belli bir şey istiyor ha deyince olmuyor hiçbir şey.”

Kızı nasıl kaçırdınız?

Yörede bir kız kaçırma olayını Uygun Uyanık şöyle anlatmıştır:

“Kızı normal pazar yerinden kaçırdım yani eşimi. Aile düzeyinde istendi verilmedi. Pazardan kaçmıştık. Cuma pazarı Çanakkale o kalabalığın içinde kaçmıştık. Ondan sonraki şöyleydi böyleydi ki kısımları gözümüzle görmedik. O dönemde bizde güzel yalı da bir akrabamız vardı. Güzel yalı da bir benzinlik vardı Tuğrul Aksoy’un, orayı işleten kişi bizim akrabaydı yani orada çalışıyordu. Oraya gitmiştik bir bir buçuk gün orada kaldıktan sonra aileler düzeyinde iş hallolduktan sonra tekrar eve gelmiştik.”

Kaç gün sonra?

İki gün sonra falan.

Orada sizin evin penceresi kırıldı mı?

Olmuş onlar biz görmedik. Aileler gene görüşür tabi sitemde olduğundan mecburen barışmak zorunda kalır işte getirirler ellerini öpüp ondan sonra belli bir tarih kesilir bir de ayriyeten barış diye tabir edilen bir adetimiz vardır. Mesela ilk önce aileler arasında olur da birkaç hısım akraba gibisinden bu süreç bir de ayriyeten barış diye tabir edilen biz de Türkmenlerde bütün köylüye duyurursun yani yemek verirsin. Sonuçta mesela evlendin ya o zaman gençler evlenmiş oluyor. Mecburiyetten kaçmış oluyor. Kaçınca da ne oluyor. Küslük oluyor. Barışınca yemek verilir. Herkes gücüne göre işte yemek yapar meze yapar verirse içki verir. İlla ki şunu yapacaksın diye bir mecburiyet yoktur ama insanlar elinden geldiği kadar öyle bir şey olur o da olur ona da barış derler bizde ailelerin barışmasına.

Bu, düğünün haricinde kaçma olayı olduğu için bir barış yemeği mi?

Evet. Düğünün haricinde olan bir şeydir. Ayrı yeten gene düğün yapılır. Nişan olmaz. Sistem olarak şöyle söyleyebiliriz. Normal prosedürde kız istenir aileler uygun görürse nişan olur ilk önce. Nişandan sonra da düğün olur. Normal prosedür budur adetler kısmında. Bizim işte başladı isteme oldu verilmedi. Kaçırdık kaçırınca barış olur. Barış olduğu zaman nişan olmaz. Kaçınca ondan sonra tekrardan düğün olur.”

1.2. KIZ İSTEME

Çanakkale’de:

Kız istemeye erkek evi haber gönderdi, erkek evi ne hazırlık yapar?

Kız istemeye giderken kız evi ne hazırlık yapar?

Erkek geleceği zaman özel bir şey var mıdır?

Meryem Neslihan Uyanık konuyla ilgili şunları söylemiştir:

“Erkek evi tatlısını mutlaka alır, çerezini, çiçeğini alır. İlk gidiş bu kadar.”

Çiçek şimdi mi çıktı eskiden de var mıydı?

“Eskiden bahçesinden koparır demet yapardı, şimdi millet biraz sosyeteleşti, çiçekçiden getiriyor o başka.”

Kız evinin özel bir hazırlığı var mıdır?

“Kız evi mutlaka oğlan evine bir yemek çıkarır ilk bismillah, varan kişiye bir sofraya koyar. Ondan sonra o yemek yenilir, içilir ondan sonra Allah’ın emrini yürütür oradaki bir büyük.”

Kız istemede kim olur?

“İlk dede olsa da olur olmasa da olur. oğlan tarafından sözü geçenler olur. Damat tarafından en yakını kimse. Genelde erkek tarafının sülalesi güdülür. Ona bir saygı duyulur, o bir uğur sayılır. Kadın tarafı sonndan gelir yani mutlaka erkek tarafının bir büyüğü olur, kız isteme de.”

Bu arada kız ve damat bu merasimde olur mu?

“Bulunurlar el öperler, Allah’ın emri yürüdüktan sonra büyüklerinin ellerini öperler. Çerez dağıtılır. Oğlan tarafının götürmüş olduğu çikolata çerez, şimdi millet çokça sosyeteleşti her türlüşü gidiyor, eskiden sadece bir çerez olurdu, bizim çocukluğumuzda.”

Kız verildi, “tamam” dendi ondan sonra ne yapılır?

“Dediğim gibi arkasından büyük nişan isteyen yapar.”

Kız isteme akşamında n olur?

“O kadar kalkar, sohbet eder dağılışırlar, başka bir şey olmaz orada o akşam.”

Nişan bir de büyük nişan dediniz ikisi arasındaki fark nedir?

“Birinde yüzük takılır arkasından büyük nişan yapan yapıyor yapmayan yapmıyor. Ama mutlaka da düğünden önce bir büyük nişan kuzusunu keser. Bir kan akıtır.”

Kim keser kuzuyu?

“Oğlan tarafı keser, erkek tarafı kıza keser. O kurban kıza aittir. Kız tarafına verilir o.”

Nişan hazırlıklarında neler yapılır?

“Büyük nişan şimdi bir günlük düğün gibi oluyor. Sadece bir kuzu ile kalmıyor, nişana kalktın mı her şeyi ile dört dörtlük içkisi ile mezesi ile sofralar kurulur masalar kurulur. Herkes yer içer eğlenir, şimdi davul tutuluyor caz tutuluyor. Eskiden davul caz tutulmazdı, büyük nişanda olsa. Kendi arasında yenilir, içilir, eğlenilirdi. Bağlamamız olurdu mutlaka, semah isteyen döner.”

Nişana özgü bir semah var mıdır?

“Hayır, bizim yöremizde nişana özgü ayrı bir semah yoktur. Şu Çanakkale Türkmenlerinde yoktur. Her adetinde isteyen semah döner. Semah zaten eğlence şekli demeyelim de Allah’a ibadeti biz öyle sayıyoruz onu. Hak’tan aldığını halka vermek.”

Büyük nişanda kız tarafı özel bir şey hazırlar mı?

“Oğlanı da kız tarafı giydirir. İsteğine göre yemek hazırlar, tatlı hazırlar, sofralara ikram etmek için, toplumdaki bütün masalara ikram etmek için hazırlar.”

Büyük nişandan sonra hazırlıklar nasıl devam eder?

“Düğün içinde gene yemeklikler her şeyler hazırlanır genelde insanların temelinde yemeye içmeye dayanıyor bizim yeme içme çok boldur bizde sınırsızdır ve baylı bayanlı herkes bir masada oturur. Hiç kimse kimseye yan bakmaz. Ben seni mesela hiç tanımıyorum, bir merhaba dedim oturup seninle bir içki içebilirim. İstiyorsam isteğe göre ama bir su ile de kalkabilirim. Bir meşrubat ile de kalkabilirim, kimse kimseye yan bakmaz gerçek bir Müslüman Türkmen yan bakmaz birbirine bizde o yoktur. Geçen hafta benim abimin oğlu kız çıkardı köyden düğünde, inanılmaz bir kalabalık vardı. Yer içer kimse kimseye kavgaya dövuş birbirine girme olayı bizde yoktur. Zaten biliyorsunuz eline beline diline bütün dinlerin temeli bu zaten sade Türkmenlerin değil bütün dinlerin temeli doğruluk dürüstlük değil mi? Hepsine baktığın zaman 4 kitabın dördüne “tanrım” diyor.”

1.3. SÖZ KESME-NİŞAN

Mustafa Yavaş: *“Nişanda kuzu kesilir, yemek verilir, oğlan tarafı karşılar eğer vazgeçilirse kız tarafı çeker.”*

Yağlık nedir?

Bali Karaduman: *“Kadınların bağladığına yazma denir erkeğin bağladığına yağlık denir yağlık erkeğin bağladığıdır.”*

Düğün ile nişan arasındaki süre ne kadardır?

Meryem Neslihan Uyanık: *“Bir ay da olur, bir sene de olur.”*

Mesela bizde araya kurban girer, kızın evine kurban gider. İki bayram arası düğün olmaz derler. Türkmenlerde de böyle şu süre içinde düğün yapılmaz diye bir kıtas var mıdır?

Veli Erden: *“Dini günlerin haricinde düğün gününü kısıtlayan hiçbir şey yoktur. Nişan – düğün arasında kaç tane bayram varsa o bayramlarda oğlan tarafı kız evine bayramcalık getirir. Yani biz sizi unutmadık demek isterler.”*

Bali Karaduman: *“Düğünler sadece Ramazanlarda olmaz. Normal Ramazanda da olmaz mesela bizim kendi Ramazanımız Muharrem ayında biz ona Aşir deriz o zamanlarda olmaz. Onun haricinde her zaman düğün olur.”*

Meryem Neslihan Uyanık şu şekilde ifade etmiştir: *“Ramazanda ve Muharrem ayında alkol falan yasaktır, bu yüzden yasaktır. İsterse iki yıl nişanlı kalsın kız ile oğlan her bayramda kayıvalide tarafından gider. Kız evine bayramcalık gider.”*

Nedir gidenler?

“Bir bohça olur, bir kıyafet olur, bir altın mutlaka olur. Her bayramda bayramcalık götürüldüğünde bir altın mutlaka gider. Aklından, gönlünden ne koparsa o olur. Hiç şart koşulmaz.”

Ne eksik olursa bayramcalık eksik kalmış olur?

“Yok öyle bir şey yoktur bizde ama çerez gider mutlaka.”

Veli Erden: *“Lokum ve bisküvi dağıtılır.”*

Türkmenlere özel bir tatlı var mıdır düğünlerde, mesela bizde damadın odasında tavuk ve baklava bırakılır düğün gecesini, öyle özel bir yemek bırakılır mı?

Meryem Neslihan Uyanık: *“Mesela çeyiz halayı düğün evine geliyor, oğlan anası o çeyizi tatlı ile karşılar. Evlerinin dolabını da düzersin. Geceye özel bir yemek bizde yok. Düğünlerimizin tatlısı da irmik helvasıdır.”*

Başka ne yemekler olur düğünde?

“Çorba, mercimek olur, tavuk olur. İki çuval pirinç alırsın, bir tane dana kesersin, bir kuzu mutlaka kesersin bayrak kaldırılırken, bayrak kuzusu. Eğer dana kesmiyorsan gidersin yüz kilo kıyma alırsın, tavuk alırsın, ciğer alırsın. Bizim etimiz falan çok olur. 500 – 600 kilo et olur.”

Düğünde ikram edilmez dediğiniz yemek var mıdır?

“Ne isterseniz olur herhangi bir alt sınır yok, üst sınırdan yok. Biraz düğün sahibinin ekonomisine bağlı ama şimdi ekonomi çok iyi de olsa genelde olmazsa olmazlarda var. mutlaka bir çorba var, bir pilav var, bir salata türü bir şey var, pilavın yanına kuru fasulye ya da nohut var. Bir et yemeği ama sulu, ama patatesli köfte vardır. Gelen kişiye de önce şey sorulur, hoş geldiniz denilir, hizmette olan kişiler karnı doyuracak şeyi getirir. Bunun içinde irmik helvası da vardır. Burada limit yoktur isterseniz 5. tabak çorbayı da çekinmeden isteyebilirsiniz. Hemen peşinden “içki ne alırsınız?” diye sorulur. Alternatifi çok fazla yoktur. En çok tüketilen rakı, bira ve şarap, hangisini tercih ediyorsanız ona göre içki getirilir ve meze bölümüne geçilir. Günümüzde bir de mezeciyi ayrı tutuyoruz. Mezeciler, boranidir, patates kızartmasıdır, sigara böreğidir, peynirdi, zeytindir gibi belki 10–15 çeşide varan, kimisi de abartılarak 20 çeşide kadar gidebilir. Bunlarda servis edilir, durumu vardır ya da ekibini hazırlamıştır, ara ara sıcak mesela ızgara köfte ya da ciğer servis edilir masalara çünkü çalgıda olduğu için diyelim ki biz dolaştık. Bir düğünden geldik, Bali’nin düğününe uğradık, ondan sonra buraya geldik, ortamda güzel burada kaldık, karşılaştık sizinle, muhabbetimizde iyi, aşçıda yemekleri fena yapmamış, rakıda soğuk suyla geliyor, o zaman oturacağız dedik burada”

Bali Karaduman: “Uzun oturmalarımız çok fazla şey olmaz, mesela bizim aşiretimizde şu vardır; çoğunlukla iş çıkışı, akşamüzeri insanlar çoğalır yani yaz mevsiminde bile saat 12’yi geçtikten sonra düğün evinde kalan insan binde bir ve seyrek. Bizim insanlarımız normal vakitte de en geç 12 de dağılır, kendiliğinden. Oturup sabahlayayım, çok şey yapayım bizde yoktur. Eskiden de yoktu.”

Meryem Neslihan Uyanık: “Dağılırken de mutlaka misafir dürü verir. Herkes gönlünden koparı durumuna göre, yakınlık derecesine göre, elli lira, yüz lira, on lira verir ama mutlaka verir, o düğüne bir katkı yapar. Çeyizden sonra da akşam oldu mu şerbete bağlanır. Bir şerbet yapılır burada, şuraya bir çığırtkan dikilir. Bardak koyarlar oraya bir sürü gelir. İşte “Bereket versin Bali’nin elli lirasına, darısı onun kızının başına” ona bir bardak şerbet verir. O şerbeti içer gider. Sırayla diğerleri de gelir. O da gelin ile damada katkıdır.”

Veli Erden ise şunları ifade etmiştir: “Köylerde gelin çıkmadan önce hadi nişana derler. Daha önce insan yarışı, at yarışı sonra nişana bağlarlar. İnsan yarışı belli bir mesafeyi koşma yarışıdır. Düğün sahibi birincilere ödül vermek için daha önceden hazırlanmıştır. Nişanda karşıya bir tane nişan koyulur, kim vuracak diye nişan alınır.

Tüfek menziline göre karşıda 200 – 300 metreye nişan alınır. Kurşunla atılır, saçma ile atılacak hedef değil. Nişan bazı yerlerde testidir, bazı yerlerde şişedir. Bir de testinin ya da şişenin üstüne nişan alsın diye beyaz bir kağıt yapıştırılır. İçine su doldururlar, vurulduğu zaman buz gibi olur zaten. O sırada davullar çalar. Genç ya da kazak fark etmeden herkes atar (evli erkeklere kazak denir) ondan sonra o vurulur. Onun ucunda sarık vardır, onun ucunda da altın ya da gümüş mecitlerden vardır ama genelde altın vardır. Onu silahın başına bağlarlar. O oradan gelir, düğün evi önünde bir halay havası çeker ve gider.”

Düğün geleneğinin içinde sporda var yani;

“Spor var ve kendini gösterme fırsatı da var.”

Bali Karaduman: *“Eskiden vardı ama şimdi bu kısımlar kasabalarda kalmadı.”*

Veli Erden: *“At yarışları bitti zaten atlar gitti ortadan ama yarışlar halen devam ediyor.”*

Eskiden köylerde her evde at var mıydı?

“Her evde yoktu. At bir de birazcık hali vakti iyi olanların kullanacağı bir şeydir. Çoğu evde eşek vardı. Eskiden kişilerin arasında bu kadar büyük uçurumlar yoktu. Birazcık hali vakti iyi olan ata binerdi.”

1.4. DÜĞÜN

Düğün hazırlığı nasıldır?

Bali Karaduman düğün hakkında şunları söylemektedir: *“Düğün hazırlığında da sistem olarak genelde mesela günümüzde çok fazla kalmadı aslında. Mesela eskiden kız işi denirdi. Çeyizlerde el işlemleri falan olurdu. Makbul olan kısmı aslında çeyizleri insanların kendisi yapıp hazırlanmasıdır. Öyle söylenirdi. Eski dönemlerde öyleymiş günümüzde artık kalmadı. Bir çok şey makine gücüyle yapıldığı için kısa zamanda da olsa herhangi hazırlığın olmasa bir şekilde artık günümüzde bir iki ay içerisinde bu tip olaylar çözülebiliyor. Pek bir zorluğu yok.”*

Erkek tarafı olarak ne hazırlanır, yani düğüne hazırlanıyor diye erkek tarafı neler yapar?

Duyuru mu yapar?

Konu komşusundan yardım alır mı?

Davet nasıl yapılır?

Erkeğin babası kızın evine ne gönderir? O süreç nasıldır?

“İlk önce isteme olur. İsteme denir. Ondan sonra nişan olur istemeden sonra uygun görülürse o nişanı yeme içme herkesin kendi durumuna göre oğlan tarafı yapar nişanı. Kız evinde olur adet ama her şeyi oğlan tarafı yapar sistem o. Nişanda mutlaka bir kuzu getirilir. Yani baştaki adeti odur. Mutlaka kuzu getirilir oğlan tarafından kız evine. O kuzu kesilir insanlara dağıtılır gibisinden kuzu şarttır yani. Nişan kuzusu denir zaten adına da nişan kuzusu varmış diye söylenir. Daffet derler bizde. Davetiye ye bizim okuntu derler. Öteki okuntu, herhangi bir gönderilen bir şeydir. Genelde davetiye kısmı kumaş türünden oluşur. Sofra bezi, havlu gibi şeyler gönderirler insanlara ona okuntu derler. Öteki haber göndermeye de daffet “davet” daffet diye söylenir bizde. Mesela kendimden bahsedeyim yine. Oluşum Deniz göründü’lü. Elmacık Köyü’nden bir akrabam ve ya arkadaşım varsa oradan birisine bir haber gönderirsin şu tarihte Cuma gün ve ya cumartesi gün nişanımız var diye ona “daffet” denir mesela. Eskiden o gönderdiğin kişi şimdiki gibi telefon yok haber gönderilirmiş. O haber gönderdiğin kişi de o köye daffet ederdi. Eskiden sistem öyleydi. Şimdi telefon var birine telefon ediyorsun o da köylerde hoparlör var şimdi muhtarlığın koymuş olduğu sistem, üf üf şu tarihte Bali’nin nişanı vardır tüm köylü davetlidir yani teknoloji olarak da biraz değişti ama sistem değişmedi.”

Bu davet (daffet) kısmında hediye kim götürür?

“Benim söylediğim nişan kısmında. Nişan bu şekilde. Nişan daveti sözlüdür. Herhangi bir şey gitmez. “Daffet” ona denir zaten. Ötekine “okuntu” denir. İsimleri de farklı zaten. Nişan bu şekilde haber gönderme olarak diyelim “daffet” haber gönderilir. İnsanlar gelir oğlan tarafı ne hazırladıysa başta kuzu o mecburdur. Onun haricinde bir mecburiyet yoktur. Herkes istediğinden yapar yemek içki ne varsa insanlara verilir. Yenilir içilir nişan bu şekilde biter. Ondan sonra ki etapta düğün kısmına geçilir. Bir tarih belirlenir ilk önce iki tarafında uygun göreceği. O düğünden önceki çoğunlukla birkaç hafta öncesinde bir okuntu okuma denir. Okuntu yırttırma denir. Üç beş kişiyle toplaşırın o düğün evinden bunu hem oğlan tarafı hem kız tarafı yapar. Artık bundan sonra ki evreleri ilk önce okuntu okursun mesela liste olarak okuyacağın kişiyle mesela Bayramiç Karıncalı Köyü’nden otuz tane insan okudun ve ya elli tane insan okudun on tane havlu,

yirmi tane sofraya bezi, otuz tane şalvarlık onları bir çuvala doldurursun akrabana veya bir arkadaşına gene oradan birisine gönderirsin köyden bir kişiye o çuvalı. O listeden onu o gönderdiğin yazdığın kişilerin hepsine tek tek dağıtır o gönderdiğin kişi. Düğün sahibi kendisi yapmaz o kısmı bizde. Her köyde böyledir. Mareşal Fevzi Çakmak' a da gönderir Elmacık' a da gönderir Çiftlik dere'ye de her tarafa böyle birer tane paket halinde çuval halinde büyüklüğüne göre okuntular gönderilir. O gönderdiğin kişiler dağıtır. Düğünün tarihi de zaten bellidir. O düğün tarihinde de insanlar gelir. Hem kız tarafı hem oğlan tarafı bu okuntuyu ayrı ayrı gönderir insanlara. Düğün hem kız evinde hem de oğlan evinde olur bizim. Kaçmamışsa tabi.”

Mustafa Yavaş: “Eğer ana veya babası ölmüşse düğünden sonra mezar ziyaret edilir, niyaz, rızalık alınır. ‘Kız taşı’ var ona da gidilir.”

Aynı köydeyse aynı şekilde olur mu? Hem oğlan evi hem kız evi düğün kurar mı?

Bali Karaduman: “Evet, kaçmamışsa öyle. İki tarafta da olur. Kaçtığı zaman sadece oğlan tarafında bir evde düğün olur. Gerçi günümüzde yine iki tarafta da oluyor ama. normali asıl gelenek ve göreneklerimizde kaçarsa oğlan tarafı kaçmazsa iki tarafta ayrı ayrı düğün yapar.”

Düğün yapıyor erkek tarafı. Erkeğin de arkadaşları var tabi. Bunlar ne yapar? Erkeğe yardım mı eder? Adetlerde erkeğe yapılan özel bir muamele var mıdır? Onu berbere mi? Hamama mı götürür? Arkadaş çevresinde ne gibi şeyler yapılıyor?

“Arkadaş çevresinde “genç” diye tabir edilir. Gençlere bu tür adetlerde pek fazla iş düşmez bizim. Mesela düğünler her şeyde de bayrakla yapılır. Ona kepez getirme denir mesela. Oğlan tarafından bir kişi ve sülaleden olmak zorunda sağdıç diye hitap edilir ona akrabalarından biri. Kardeşi olur, amca çocuğu olur işte onun gibi kişilerden birisi sağdıç olur. İlk gün düğünün birinci günü oğlan tarafı kepez getirir. İkinci günde kız tarafından gelin gider yani “kepez” diye tabir edilen o süslemeyle, dürülmenin ismi kepezdir. Bazı yerlerde duvak denir. Bizim Türkmenlerin adetinde kepez diye tabir edilir. O kıyafetten ilk gün oğlan evinden kız evine gene cemaat eşliğinde insanlara gelinir. Oradan kız gelir o elbise orada kalır o gün. Ertesi günde o elbiseyle gelin çıkar gelin alımına gelir oğlan tarafı, o elbiseyle çıkar gelin de baba evinden.”

Düğün kuruldu. Yemekte olmazsa olmaz nedir? Pilav mı, keşkek mi, çorba mı?

Geleneksel bir yemek var mıdır? Düğün olduğunda o yemek mutlaka o sofrada olmazsa olmazdır, baş tacıdır, öyle bir şey var mı?

Uygun Uyanık: “Yok, yemekler konusunda ayırım yok, ama genelleme yaparsak günümüzde hele çeşitler çok artmış durumda. Yani sektör kendi içinde ayrı bir iş kolu yaratmış, aşçı grupları oluşmuştur yine Türkmenler içinden genelde. Bir kişi eli yakışan beceren genelde kadınlara yakıştırılır yemek yapma aşında erkekler daha beceriklidir. Ama bir ekip oluşturur, ekip altı kişiden oluşuyordur yedi kişiden oluşuyordur bulaşıkçısı dahil, kendi kabı kacağını tedarik eder tenceresini kazanını neyse bilirler ölçülerini ona göre düğün sahibi çıkar piyasada bu işle uğraşan benim bildiğim sekiz on tane ekip var. Bunlardan fiyat alır, ben şu kadar kişiyi davet edeceğim bu kadar kişiye yetecek yemeği yapacaksın diye. Çorba olmazsa olmazdır, bir pilav olmazsa olmazdır ama ya kuru fasulye olur veya nohut olur. Bir helva, genelde irmik helvası olur en kolaydır tatlı olarak o olur. İçine katılabildiği kadar çam fıstığı katılırsa iyi olur. Sonra mezeler bölümünde de biraz mevsime bağlı olarak mevsim meyvelerinden, karpuzun bol olduğu kavunun bol olduğu dönemse, ama bir cacık yapılmaya çalışılır mutlaka etli bir şeyler olmalıdır. Çünkü bizde illaki kurban kavramı var ya kurban ve davul olmazsa olmaz illa kan akacaktır o kan kişinin gücüne göre akıtılır. Bali'nin durumu vardır üç tane dana keser ama benim durumum yoktur daha az sayıda hayvan keserim veya bir tane dana alabilirim beslerim bakarım, onunla da idare edebilirim. Ona göre insan çağırım. Mutlaka şu içki verilecektir diye bir kavramda yoktur. Eskiden rakı genelde pahalı kaldığı için hep o küplerle fiçilerle şaraplar alınıp onlar tüketilmiş. Ama şimdi biraz daha ekonomiler düzeldiğinde keyfimizden de çok ödün vermiyoruz. Belki askeri ücretle çalışıyoruz ama illa düğünümüzde yeni rakıyı veriyoruz. Limitsiz yemek ve içmek kavramının fülü olarak uygulandığı yerdir Türkmen düğünleri, çünkü sınır yoktur. Ben on birinci kerede çorbayı yeniletebilirim. Kimse niye istiyorsun demez. On beşinciye de isterim tabi bu beraberinde israfı getiriyor mudur dersiniz mutlaka getiriyordur ama mezede de içkide de öyledir. Bir uğrayalım geçelim biz Ali'nin düğününe demişizdir Bali'yle oradan Şeref hocanın düğününe geçilecek başka köye geçeceğiz diyelim ki ama orda sizinle karşılaşmışızdır ya sohbetle iyidir öyle bir ortam gelişir biz birer şarap içeriz Ali'nin düğününde oradan Şeref hocanın oraya gidecek hal zaten kalmamıştır oradan da rica ederiz bizi götürün diye eve.”

1.5. BAYRAK-SADIÇ

Çanakkale yöresinde bayrak olayına ilişkin;

Mustafa Yavaş şunları söylemiştir: “Kız-erkek evlerine bayrak asılır. Bayraktar, 1. derece (gömlek) yakınları bayrak çeker. Bayrak yere düşerse kurban kesmeden bayrak kalkmaz. Bayraktar, bayrak ancak sadıca verilir, bekar olmak zorunludur. Bayrak dikildikten sonra salavat üzerine para atılır, bu para gençlere kalır. Düğün evine, düğün sahibinin akrabaları bayrak diker. Delikanlıların bayrağı dikilir, en son bekar kızlar diker, her bayrak parayla kalkar. Bayraktar bayrağı bir dahaki düğüne kadar muhafaza eder. Yan sadıcı vardır, evli ve oğlan çocuğu olmak şartıyla. Yan sadıcı, düğünden sonra köylüye yemek verir.”

Meryem Neslihan Uyanık ise şöyle ifade etmektedir: “Bayrak dikimi ile başlar düğün bayrak dikiminde dede köşeye oturur. Bayrağı dikecek sağdıç bayrağı yakalar ondan sonra orada bayrak dikilir. Bayrağın duasını okur dede. Ondan sonra düğün sahibi bayrağa para atar. Sırası ile bütün akraba tarikat para atar. O para ile orada olan bayanlar taksim eder. Tekrar geçilir sağdıç bayrağına sağdıç bayrağı dikilir. Sağdıç kim ise. Sağdıçta gelin düğünü ise oğlan tarafından olur, aynı sülaleden olur. Sünnet düğünü ise zaten sağdıç olmaz bayraktar olur. Sağdıç bayrağı dikildikten sonra gençlerin bayrağı dikilir. O da gene sülaleden bir genç görevlidir. O bayrakta düğünün kepezi gider, çeyizi gider o genç bayrağı taşır, bütün gençlerde köyün gençleri hısım akraba dışarıdan gelen misafir gençler ile birlikte gidilir, kepez düzülür, kepez götürülür, mutlaka gençler bayraktarın önündedir. Hem kız evinden bayrak gelir hem erkek evinden bayrak gelir. Kız tarafı ile erkek tarafının bayrağı birleştiği zaman salavat getirilir. Her iki bayrak karşılaştığında “Peygambere salavat seyidine Muhammet kutlu olsun akıbeti hayır olsun” diye 3 defa salavat getirilir. Ondan sonra halaylar çekilir, oyunlar eşliğinde ne yapacaksan yapılır. Kepez düzme olur, kepez götürme olur.”

Uygun Uyanık ise şunları söylemiştir: “Düğüne gelindiğinde düğün bayrak dikimiyle başlar. Bayrak dikilmeden düğün başlamaz. Bali'nin dediği gibi damat tarafından oğlan tarafından bekar bir erkek çocuk genç bayraktar okunur tayin edilir. Bayraktarın eviyle köyün genç kızları ya da kızlar toplanır. Gençlerin bayrağı dikilir. Bayrak sopasına toplanıp genç kızlar bayrakları dikerler. Onun üstüne orada bulunan damat ve köyün bekar gençleri para atarlar o semboliktir. Beş lira on lira yirmi lira elli lira eskiden her

zaman alışveriş imkanı olmadığından düğüne satıcılar falan gelirdi. O düğün süresince genç kızların harçlığını gençler vermiş olur. Bekar oğlanlar vermiş olur. O para toplanan para eşit olarak paylaştırılır. Bayrak dikenler, iğneyi eline alanlar orada bulunan genç kızlara, gelmeyenlere verilmez yalnız bulunup mutlaka eli degecek. Onlar arasında eşit olarak paylaştırılır. Sağdıç mutlaka bir oğlak keser bir şey keser yemek hazırlamıştır. Orda sofraya çıkarılır, ondan sonra çalgı çalınır. Bayrak davul zurna çalarak götürülür düğün evine dikilir. Düğün evine bayrak dikildiğinde giriş kapısının oraya dikilir. Düğün başlamış demektir. Dışarıdan siz düğüne geldiniz hiç sormanıza gerek yoktur. Düğün evi, önünde bayrak asılı olan evdir, bu düğün evinin bayrağıdır. Bir de gençlerin bayrağı vardır. Daha görkemli olur. Üstünde alem olur sopanın ucunda büyük süslü Türk bayrağıdır. Bu bayrak mutlaka gençler hareket ettiğinde konak hareket ettiğinde en öndedir bayrak. Konak derler oturup muhabbet edildi yenildi içildi oynandı falan gidildi elli metre yirmi metre ötede yine oturulur orası da bir konaktır. Cemaate topluluğa konak denir.”

“Diyelim ki damat Deniz Göründü Köyü’nden Bali Karaduman, kızda diyelim ki bir başka köyden. Kız tarafının da bayrağı var. Her köyde gençlerin bir bayrağı var. Oğlan tarafı damat tarafı çalgısıyla gelin almaya gitti diyelim düğünün bittiği gün. Diğer köyün girişine diğerleri de çalgıyla gelir kız tarafı da gelir. Bayrak en öndedir. O iki bayrak selamlaşır. O bir seremonidir ve inanın bana askeri alayların o alay sancağını devir teslim töreni kadar müthiş görsel bir şeydir. İnsanın içi bir hoş olur. Yani bayrağı bir şekilde bu yörede yaşayan Türkmenler kendi evlenme törenlerinde düğün bayrakla başlar. Bayrağın şeyiyle biter. Baş bağlamayla da biter.”

1.6. KINA GECESİ

Mustafa Yavaş: *“Çanakkale’de geline kınayı sadıç anası yakar.”*

Çanakkale Yöresinde kına:

Kıza o akşam kına mı yakılır, oğlana kına mı yakılır?

Meryem Neslihan Uyanık: *“Kız kınası yakılır, düğünün kurulduğu akşam yakılır o. Eskiden kızın evine giderdi kına çalgı ile götürülürdü. Meydan yerinde oyun yeri olur, nerde olursa oyun oraya geliyor kına. Orada gençlerin eline kına yakılıyor, eğlence ile yakılıyor. Eskiden bizim çocukluğumuzda oğlan evinden kalkar kına kız evine gider, eve*

giderdi yani şimdi eve gitme olayı yok. Her köyün düğün yeri var artık orada düğün yerinde orada yakılıyor kına. Aynen o kına da salavat mutlaka bir Allah'ın Muhammed'in adı anılır, yakılır, üç defa salavat getirilerek başlar."

Kına sırf geline mi yakılır orada olanlara da yakılır mı?

"Sırf geline yakılırdı orada o akşam olanlara da bütün topluma o kınadan dağıtılır. İsteyen alır eline yakar veyahut da hiç almaz o arzuya bağlı bir şey kız anası ağtılar yakar kınada. Kına başlarken."

Nedir o ağtılar?

"Duygusunu belirtir kızına, özel bir şey yok, ezberlenmiş bir şey değil. Kızının doğumundan itibaren yaşadıkları duygularını ana-kız döktürürler ortaya anneanne, babaanne."

Kına yakıldı, ertesi gün nasıl devam eder?

"Yine masalarda yeme içme kurulur gelin kızımız giydirilir, isterse gene bu üçetek denilen Türkmen kıyafeti giydirilir, isterse gelinliğini giyer. Yine oyun eğlence devam eder. Akşamüzeri de gelin alıcılar gelir."

O nasıl bir şey?

"Damadın yanında sağdıç olur hanımı ile birlikte, sağdıç evlilerden olur. Hanımı ile birlikte gelir gelin alıcılar gelir. Onun yanında arkasında gelin, görüm derler Türkmenlerimiz, görüm denilen de genç gelinlerden oluşan yine Türkmen kıyafetlerini giymişlerdir, başlarına başlığını bağlarlar. Onlar tek gelir gelinle birlikte çift giderler. Mesela 5 genç gelir geldiyse gelinle birlikte 6 olur. Diyelim 7 geldi, 8 gider. Mutlaka çift gider. Tek giderse uğursuzluk sayarız."

Erkekler tarafından kına tarifi:

Bali Karaduman: *"Bir gün önce hanımlar geline kına yaparlar. Kına gecesi yani hanımlar için caz tutulu düğünde, cazla oyun kısmı olur. Kına gecesi diye tabir edilir geline kına yakar oğlan tarafının sağdıç diye tabir edilen o sülaleden olan bir kişisi kına getirir kına kararlar gelinin ellerine ayaklarına sürerler adet olarak bir gece önceden o hazırlanır. Ertesi günde kepez diye tabir ettiğimiz o elbiseyi giydirmek için hanımlar içeride gelini kızı o şekilde hazırlar. Gelinin kuşak dediğimiz bir şey vardır. Onu varsa*

aileden oğlan kardeşi. Gelinin oğlan kardeşi yoksa yine sülaleden başka bir erkek genç olmak şartıyla bir erkek çocuğu bağlar o kuşağı. Annesi babası akrabaları kıza geline elini öptürür uğurlama bakımından. Dışarıda ağlama havası çalar. Ağlamamak için en kendini zor tutarsın güya ağlamıyormuş gibi gelin kızın yanında. El öptürme de olduktan sonra kız babası kolundan tutarak kıza avlu kapı diye tabir ettiğimiz evin bahçe kapısına kadar götürür. Orada damatla sağdıç yani gelinin bir tarafından biri bir tarafından biri tutarak onlara verir. Eskiden ata biniliyormuş şimdi taksiye biniliyor artık günümüzde. Onları arabaya bindirir. Üç beş adım yürürken arkasından su dökülür annesi tarafından o adettir. Ondan sonra kız evinden çıkmıştır kız tarafının düğünü bitmiştir anlamında. Ama düğün devam ediyordurama ondan sonraki topluluk insanlar gençler kızlar köyün içindeyse aynı köydeyse düğün, yaya olarak oğlan evine kadar gider. Yine en önde bayrak arkada gençler o topluluk olarak köyün içindeyse düğün yaya olarak oğlan tarafına kadar gidilir. Düğün öyle biter. Ayrı köydeyse o zamanda belli bir müddet mesela köyün içinde o adet uygulanır. O köy çıktıktan sonra arabalara binip o oğlan tarafı diye tabir ettiğimiz kişiler arabalara binip araçlarla öbür diğer köye devam eder. Orada da gittiği yerdeki köyün içinde de yeme içme oyun falan devam eder en önde bayrak ve o bayrakla beraber ilk önce yine bayrakla oğlan evine varıldığı zaman bayrak dikilir ondan sonra gelin indirilir. Kapıdan ilk girişte bir kuzu keser çoğunlukla düğün sahibi oğlan tarafı gelin ve damadın alınlarına birer damla o kandan basılıp üzerinden geçirilir. Kapıdan girerken de buğday atılır. Bereketi simgeliyor ya adet kısımları bunlardır.”

Veli Sarı'nın ifadesiyle Çanakkale yöresinde kına yakılırken en son şu mani okunur:

Yol üstünde yongalar

Rüzgar gelir dağılır

Yol verin arkadaşlar

Geçsin kınacı yengeler

1.7. GELİN ALMA

Kepez nedir?

Meryem Neslihan Uyanık bu konuda şunları söylemiştir: “Kepezde gelinin başına giydirilen eskilerden kalan bir örf adettir. Bir başlık üzeri süsten işlenir. Çeşitli pullu telli şeyler ile süslenir. Belki görmüşsünüzdür televizyonlarda gösteriyor şimdi. Çalgılar

eşliğinde o kepez oğlan evinde düzülür kız evine getirilir. Bir kıza giydirilir genç kıza bir kıza giydirilir. Ondan sonra o kepez gelin çıkarken gelinliği ile gidiyor. Eskiden bizim o Türkmen kıyafetimizi giyerlerdi. Üzerine de kepez giydirilirdi, gelin öyle giderdi damat evine.”

Kepez getirme?

Bali Karaduman: *“Kepez getirme, gelin alma çoğunlukla düğüne gelen kişilerin çoğunluk katılımıyla toplu halde olur. Oğlan tarafının sağdıçları düğün ahalisi falan kız evine o şekilde gelinir. Orada yine bir sofraya falan atılır. Aynı şekilde ertesi gün gelin almaya gelirken de oğlan tarafı yine yine bayrakla sadece kepez olması kepez bir gün öncesi getirildi ya kepez şeklinde topluluk halde bütün insanlarla gelinir bayrakla beraber ondan sonra gelin hazırlanır içeride. O kepez giydirilerekten geline o kıyafetle gelin çıkarılır. Oradan kız evinden oğlan evine diye tabir edilen kız evden çıktı oğlan evine gidinceye kadar aynı sistem yine bayrakla toplu olarak bayrak önde insanlar arkada gibisinden bu şekilde olur. Gençlerin adet kısmı, o bayrağı mutlaka gençler taşır gençler götürür adet kısmı odur gençlerin yani bir evli kişi o bayrağı almaz bir evli kişinin evinde o bayrak dikilmez gibi mutlaka o genç olacaktır. O bayrağı dikenler mutlaka genç kız olacaktır. Mesela evli bir hanım gelip de orada bayrak dikmez o adetler öyledir.”*

Türkmen kıyafetinde bir bayanın giydiği neler vardır?

Meryem Neslihan Uyanık: *“Üçetek denilen kıyafet, köynek derler, şalvarına kölçek derler, önlük, bundan ibaret birde üzerine cippe giyilir. Bindallı dedikleri kıyafet. Üzerine de kepez takılır. Gelin öyle çıkardı baba evinden.”*

Baştan tekrar sayabilir miyiz?

“Göynek, değre”

O ne?

“Üstlerine giyilen üçetek. Bir de altına giyilen şalvara kölçek der Türkmenler, önlük birde.”

Bunlarda bir renk tercihi var mıdır?

“Arzuya göre ama mutlaka şatafatlı olacak biraz.”

Gelin için mi bu?

“Gelin için bir de belinde kemer olur eskiden. Şimdi beyaz gelinliğin üzerine kırmızı kurdale çekiyorlar. Eskiden o kemer bağlanırdı. Kemerde kızın oğlan kardeşi oğlan kardeşi yoksa dayısı amcası öyle bir yakını tarafından o da gene aynen salavatlanarak üç defa salavatlanır o kemeri sağlam kuşanan yuvasını yıkmaz denilirdi. Bazı şeyler sözde kaldı ayrılıklar bizlerde de çok şimdi.”

Kemerin malzemesi nedir, deri falan mı?

“Deri değil ipten dokuma bizim çocukluğumuzda başka kıyafet bilmezdik, bizim yöremizin insanı o üçetikle o kıyafetle dururduk. O kemer mutlaka belinde olurdu. İsterse sıcak dışarıda 50 derece olsun. Ama onların içinde bunalmıyordun zaten yani.”

Kemerde genç kızlar ile evliler arasında bir fark var mıdır?

“Yoktur. Zevkine bağlı hangi renklerden oluşturursan oluştur. O kemerde gene baba evinden çıkarken geline salavat ile kuşatılır. Anne bir tarafta ağıtlar yakar. Baba bir tarafta ağlar. Sağdıçta gelir damat ile birlikte gelin kızı kohuna girer götürür.”

Baba ağıt yakmaz mı?

“Baba sessiz sessiz ağlar yüksek sesle söyleyeceğini anne ifade eder. Açığı anne ifade eder, anne ağlarken toplumdaki insanlardan ağlamayan kalmaz zaten.”

1.8. GELİNLİK ETME

Çeyiz hazırlanmaya ne zaman başlar?

Konu hakkında Meryem Neslihan Uyanık şunları söylemiştir: *“Biz kız anası, kızım yetişiyor, kızım oldu diye, mutlaka o sandığına bir şeyler koyar. Doğduğu günden başlar. Maddi yönü yüksek olmasa da onun bir manevi değeri vardır. Büyüklerinden kalmıştır, ebesinden kalmıştır, ebesinden kalmış derler. Şimdi fanteziler çok büyüdü onlar hazırlanıyor da mağazalardan da dört dörtlük evler düzülüyor. Çeyizi yövmiye ile geçinen dahi veriyor kızına, elinden geldiği kadar kızına çeyiz hazırlıyor.”*

Kız evden nasıl çıkar?

Baba mı yoksa anne mi çıkartır?

Bir şey verilip alınır mı?

Çeyiz önceden mi çıkar aynı gün mü çıkar?

Mustafa Yavaş: “Gelin arabaya ilk bindiğinde yakınlarından birisi kucağına dada (çocuk) oturtur. Gelin hediye verir.”

Bali Karaduman: “Sistemlerde bir farklılık yok. Aynı şekilde isteme, nişan sonrasında düğün olur bunlar periyodik şeylerdir. Onun haricindeki düğün içinde de çeyiz götürme denir öyle bir olay olur ama o sadece düğün esnasında bir göstermeliktir. Bir sandık gider eski dönemlerde mesela bir tane sandık iki üç tane bohça oluyormuş çeyizin tamamı o kadardan oluşuyormuş eski zamanlarda bizim zamanımızda öyleydi. Onu da düğün içinde getiriyorlarmış, getiriyorlardı. Ama günümüzde çeyiz diye tabir edilen şey adı çeyiz oluyor. Evdeki her şey içneden ipliğe her şey dahil olmak üzere kız tarafı yapar. Oğlan tarafı sadece yatak odası alır. Çeyiz kısmını detaylandırarak olursak diğer eşyaların tümünü kız tarafı alır. Onu da çeyiz babında verir.”

Çeyiz nasıl evden çıkar?

Meryem Neslihan Uyanık: “Eskiden kızın çeyizi bir hafta dururdu. Şimdi düğün başladığında gelinin arkasından çeyiz gidiyor. Gelinin evine gider, zaten o ev önceden düzülmüş oluyor ama o adet mutlaka yerine getiriliyor. Götürülen şeyler de orada gösteriliyor.”

Evden çeyizi çıkartırken kapıya durulur mu?

Biz çeyiz almaya geldik denilip çıkılır mı?

Bali Karaduman: “Yok, Çeyiz almaya geldik değil de çeyiz götürülür. Yani kız tarafından düğün içindeki olay kısmını söyleyeyim. En önde bayrak insanlar toplaşır işte bir tane çeyiz sandığı göstermelik üç beş parça eşyayla o düğün içerisinde oğlan evine götürülür. O sandık oraya bırakılır oğlan evine kız tarafının birkaç akrabası o sandığın üzerine oturur adet olarak. İşte sandığı vermek için damattan düğün sahibinden üç beş para alınır. Göstermelik olarak adet kısmı bu ama gerçek kısmı öyle bir sandıkla bitmiyor.”

Meryem Neslihan Uyanık: “Zor koşma hiçbir zaman yok bizde. Eğer itiraz ederse gülererek eder zaten. Şimdi diyelim oğlan evi kız evine gitti, kız istedi ya asla şart koşma yoktur. Zaten benim durumum varsa ben oğluma niye yapmayayım? Şu kadar altın isteriz, bu kadar bilmem ne isteriz diye hiç kimse de şart koşma duymadım ben.”

Çeyiz sandığının içinde olmazsa olmaz nedir?

Veli Erden: *“Kına gümüşü verilir kız tarafına. 7 tane gümüş verilir. Bir tanesi dede de kalıyor zaten eskiden gümüş para varmış onlar. O eski gelenek bu zaman kadar devam ediyor.”*

Meryem Neslihan Uyanık: *“Mecid” derler bizde olamazsa olmazlardan biridir.*

Mecidiyeler gümüşler kime verilir?

“Gelinle oğlan anasına verilir.”

Gümüşleri kim ne zaman getirir?

“Oğlan anası kepez getirirken getirir.”

Kına da gelir mi?

“Kınada sadece kıza gelir kına gümüşü gelir. Geline gelir sadece, kına gümüşü olur kınada o da gene salavatla takılırdı. Eskiden eve gelirdi, gümüşte gelirdi, şimdi gerdanlık alıyoruz. Eskiden bir gümüş bilezik, şimdi gene bilezikte şimdi çevirdik gerdanlık alıyoruz o da gene gümüş, altın olarak sen ne alırsan alırsın geline, altından gümüş yapılır.”

Sonra o gümüşler harcanır mı?

Veli Erden: *“İsteyen harcar ama genelde saklanır. Ben kız babasıyım, üç tane kız çıkardım. Gerekirse harcıyoruz, gerekmezse saklıyoruz.”*

Kız ile beraber oğlan evine geri gitmiyor mu?

“Hayır, onlar babada kalır.”

Başlık geleneği var mıdır? Türkmenlerde bu olayı başlık olarak söyleyebilir miyiz?

Meryem Neslihan Uyanık: *“Başlık Veli Beyin dediği gibi bizde kalıyor diyor ya odur. Onun dışında bir başlık geleneği yoktur. Büyüklerimden bile birileri başlık almış diye duymadım.”*

Peki ala kız evden çıkıyor, damat geldi kızı alıyor, kızın annesi babası ne yapar?

Uygun Uyanık: *“Gelin alıcılar geldi oğlan tarafı geldi. Kapıya dayandı. Bu kötü. Kız tarafı için çok kötü bir şeydir bu. Neden. Çünkü bir de gelin tarafını ağlatma havasını*

çalar çalgıcılar. Gelin havası vardır özel bir müzik icra edilir. Dışarıda oğlan tarafı bekliyor içeride gelin hazırlanıyor.”

Veli Erden: *“Gelin çıkarken davul garip çalar o esnada içerde ağlarlar.”*

Meryem Neslihan Uyanık: *“Garip havalar çalar, gelin içerde hazırlanıyor, gelin giydiriliyor dışarıda havalar gariptir yani içerde duygusal olarak ağlarsın zaten.”*

Gelin çıkarkenki adetleriniz neler?

“Gelin sağ ayağı ile çıkar. Gelin çıkarken, erkek kardeşi emmisi dayısı ‘gelin çıkmıyor’ derler. Bahşiş verir damat. Oğlanın evine vardığı zamanda ‘gelin attan inmiyor, ne veriyorsun’ denir. Eskiden attı şimdi araba ama konuşulurken gene at diye konuşulur. Çanakkale’den bir daire, falanca tarla diyor, bir kara kazan diyor mesela kayınpeder. Herkesin gücüne göre.”

Anne baba kapıdan çıkarken bir şey yapar mı?

Veli Erden: *“Ancak ağlar kalır anne baba. Bir şey yapamaz artık iş işten geçmiştir. Mutluluk dilemekten başka çare yok.”*

Oğlanın evine kız gitti. Kız evi o andan itibaren düğünü keser mi?

Uygun Uyanık: *“Kızın evinde bu binanın giriş kapısı vardır orası değildir avlu kapı diye tabir edilen bahçe duvarının olduğu kapıdır. Oradan çıkıldığı anda kız tarafının düğünü bitmiştir. Ondan sonra oğlan tarafı damat tarafı yapar düğünü. Kız tarafı kaldı artık doya doya ağlayabilirler.”*

Kız düğününde olanlar oğlan düğününde devam etmez mi?

“O tarafa da davetliyse gider devam eder ama yakın akrabası arkadaşları gitmez. İster istemez bir hüznün oluyor bu mutlu bir şeydir evlilik ama arkadaşımız akrabamızsa onunda yanında bulunmak gerekiyor. Çünkü artık kızı Balı’dan çıkmıştır. Balı’nın hanesinden çıktı kızın evi orasıdır o haneye dahil olur.”

Oğlan evinde düğün devam mı ediyor?

“Oğlan evine yine gidilir. Diyelim ki aynı köyün içindeyse dediği gibi en önde bayrak olur onun arkasında bekar gençler olur bir konak onun arkasında yeni evlenenler onun

arkasında kırk kırk beş yaşına kadar olanlar olur ikinci konak onun arkasında da altmış yetmiş yaşına kadar sindirim sistemi rakıyı kaldırabilecek olanlar ayrı ayrı konak olur hepsinin önünde birer tepsi olur mezeler olur içki olur neyse rakı şarap bira içerek bunlar devam ederler. Oynayarak gidilir.

Kızı evinden aldık hemen koştura koştura damat evine gitmiyoruz. Ayrı köydeyse de kız tarafından alındı köyün çıkışına kadar gidilir orada uğurlanır kız tarafı yine kalır bey köyüne damadın köyüne güveyin köyüne varıldı köyün girişinde yine çalgıyla konarak göçerek yine aynı şekilde yaş gruplarına göre ayrılır yani bekar gençler birinci sıra ikinci sıra evliler gençler üçüncü sıra daha yaşlılar olarak aynı akranlar emsaller diye tanımlanan gruplar birbirleriyle muhabbet ederler. Arada canı isteyen oyun havası çaldırır diğerleri eşlik eder tempo tutar çalgıcıya düğün sahibi müziği kimden rica eder genelde romanlar. Bunlar bizde takım diye tanımlanan gruplar var. Davul klarnet ve kemandan oluşan üçlü bir takımdır. İki takım mı tuttun düğüne üç takım mı tuttun veya Ali'nin durumu iyidir dört takım tutmuştur. Tutar, ona kalmış bir şey. Bunlar ayrı ayrı yerlerde müzik yaparlar düğün süresince. Toplu olarak çaldıkları da olur. Çalgıcılar geldi bayrak dikildi yani düğünün başladığı gün düğün evine gelindi bayrak giriş kapısının üstüne asıldı. Düğün sahibi kim Bali kızını evlendiriyorsa Bali'nin, kızın annesi sağsa ve varsa Bali'nin annesi babası yani düğün sahipleri otururlar. Bütün çalgılar aynı anda onlara çalar. Hepsi üç tane davul üç tane klarnet üç tane keman hepsi birden çalar. Onlarda düğününüz mübarek olsun derler genelde davul yan çevrilir yer küreye paralel çevrilir üstüne de Bali gönlünden kopan bir şeyleri atar. Bu kız evinde olsun oğlan evinde olsun aynı şey geçerlidir. Daha sonrasında Bali'nin düğüne ben davetliyim diyelim gittim düğüne ne zaman gidilir cumartesi Pazar günümüzde genelde iki gün oluyor düğünlerimiz cumartesi günü akşam üzeri gidilir düğüne Bali daha önceden düğün için aşçı grubunu ayrı mezeci grubunu ayrı tutmuştur. Bunlar liste vermiştir Bali'nin eline, Bali'ye sorarlar kaç kişi okudun kaç okuntu vereceksin. Bali demiştir ki ben yedi yüz okuntu vereceğim. Ona göre sen şu kadar pirinç şu kadar nohut şu kadar et neyse şunları şunları halledeceksin Bali bunları tedarik eder. Onlar yiyecek yemek ve meze haline getirilir. Düğünlerimizde bir de hizmetçi okumak vardır. Bali'nin bana nazı geçiyorsa, Bali'nin dediği gibi havludur şalvarlıktır sofra bezidir onlardan daha kallavi bir şeyler bir araya getirilir bütünlerler. Derler ki Akçeşme Köyü' den üç kişiye Ali'ye nazım geçiyor Uygun'a nazım geçiyor bir de Hasan'a nazım geçiyor, üçü benim arkadaşımdır veya

yakınımdır üçü hizmetçidir. Karşısında görevleri de yazar. Biz Bali'nin düğününde gideriz biz hizmetçiyizdir Bali'nin adetinde. Hizmetçiler ne yapar, her şeyi yapar bir nevi düğün sahibinin vekili gibi davranır. Diyelim ki Şeref hocam dışarıdan gelmiştir, davetlidir. Siz gelmişsinizdir size yer gösterilir, bulunur. Masa sandalye oturtulur önce, mutlaka yemek getirilir. Bir sofra düzülür size masanın üstüne siz dersiniz ki çorbada güzel olmuş çorbayı tazeleyelim, var mı bir istediğiniz diye sorarlar o tazelenir. Kuru fasulye de pek iyi olmamış ama pilav iyiymiş ikinci tabak gelir sonra içki alır mısınız ne alırsınız diye sorulur. Rakı der bir kişi, bir kişi bira der ona göre bu içkiler ve meze faslı getirilir. Siz oturursunuz yan yana kırk elli tane kimi düğünde yüz tane yüz elli tane masa olur daha fazla da olabilir en yoğun saatler düğünün birinci günü akşamı cumartesi Pazar düğünü ise cumartesi akşam yedi ile on arası ondan sonra insanlar yavaş yavaş ayrılmaya başlar. Günümüzde ulaşım imkanları çok fazla olduğundan Küçükkuşu'daki bir Türkmenden de bana davetiye geliyor düğün için Maraşal Fevzi Çakmak'tan da davetiye geliyor. Ve genelde bir hafta sonunda iki üç bazen dört düğünün birbiriyle çattığı olur. Ne olur. Bali bana diyelim bir davetiye göndermiş bir okuntu göndermiş ama Şeref'le ben daha yakınım. O zaman derim ki Ali sen Bali'nin düğününe gidiyorsan şu dürüyü "dürü" diye tabir edilir. Bali'nin okuntusuna karşılık davetlinin verdiği bir para vardır. Ona dürü denir. Bu düğüne katkıdır. Eskiden 1980 lerin ortalarına kadar dürü paraları Bali'nin yaptığı tüm masraftı karşılardı düğün masrafını. Ama günümüzde pek karşılayamayabiliyor. Neden. Alkol çok pahalı, et çok pahalı gibi. Ben Şeref'in düğününe giderim de Ali'ye derim ki, Bali bana ne göndermişti bir sofra bezi göndermişti.sen on lira yirmi lira benden Bali'ye verirsın. Ali yer içer en son kalkarken kendi dürüsünü verirken der ki Bali, bunu da Uygun gönderdi şu da Uygun'un yedi lira on lira neyse. Bende gider Şeref'in düğününde bulunurum. Daha sonra insanlar ayrılır. Atladığımız bir şey var. Oğlan tarafı kız tarafına birinci günü cumartesi günün akşamı kına götürür. Kına giderken genelde mani okunur, metele söylenir. Davulla gidilir, davul çalar öyle, monoton bir havadır o, çalarken biri der ki, kees! Müzik durur der ki "aya baktım ay beyaz, kıza baktım kız beyaz, cebe baktım para az, bu kız bize yaramaz" gibi bir şeyler söylenir. Ama nedense insanların aklına o anda gelir şu anda benim aklıma geliveren bu. Ama bunun gibi bir sürü. Böyle mani söyleyerek kına kız evine götürülür."

1.9. GELİN İNDİRME

Gelin attan indikten sonra neler yapılır?

Meryem Neslihan Uyanık: *“Gelin attan inmeden hediyesi verilir, gelin oğlan evinden kapıdan giriyor. Kapıya bir parmak bal çaldırırlar, tatlı geçim olsun diye. Ondan sonra da dede nikahını kıyar, nikahı kıyılır duası yapılır işlem böylece biter.”*

1.10. NİKAH

Nikah sonrasında kazanın ters çevrilmesi ve semah hakkında?

Mustafa Yavaş: *“Düğün bittiği gece kazan kapatılır, dede önde, arkasında sazander, arkasında delikanlılar kazanın etrafında döner, sazander nefes söyler, dede sonunda hayırlı yapar. ‘Özne dönme’ denir buna.”*

Veli Erden: *“Gelinin geldiği akşam oluyor o, gelinin geldiği akşam gençler kazanı ters çevirip kazanın başında semah oluyor.”*

Meryem Neslihan Uyanık: *“Gelinin geldiği akşam olurdu o ama şimdi pek yok.”*

Veli Erden: *“Hala devam ediyor Bayramiç tarafında. Gelin oğlan evine geliyor, ondan sonra semah oluyor, ondan sonra dede nikahı kıyılıyor. Kazan ters çevrilip ondan sonra semah etrafında dönüyor. Saz çalınır, bayanlar ile erkekler karşılıklı semahı dönerler ondan sonra nikah kıyılır. O arada da damadın başına sarık bağlanıyor.”*

Dede nikahı olmadan önce mi bağlanıyor, olduktan sonra mı?

“Nikahla beraber oluyor.”

Sarik dediğimiz şey nasıl bir şey?

“O bildiğiniz kocaman sarıklardan değil az önce Bali bahsetti ya yağlık diye hani erkeklerin başına bağlanan şeye sarık diyoruz diye odur sarık.”

Bali Karaduman: *“Poşinin koyu turuncu renkte olanını düşünün, o turuncu renkte olan şey sarılıyor başına. Dede nikahı kıyıldı, sarık ile kuşakla da artık tam yetkin bir erkek birey olmuş oluyor.”*

“Sarığı bağlar ondan sonra nikah kıyılır.”

Veli Erden: “*O akşamki davada kuşak kuşanırken salavatlanır, sarık da salavatlanır. Peygambere salavat olur. Üç defa yapıldıktan sonra bağlanır. O arada sarık bağlanırken oğlan babasına çünkü ne veriyorsun der dede oğlana. Annesine ne veriyorsun denir, amcasına ne veriyorsun denir. Ona bir katkıda bulunacaklarsa gönlünden ne geçiyorsa o verilir.*”

Dede nikahı nasıldır? (Çanakkale Tahtacı Türkmenleri’nde)

Bali Karaduman: “*Davulla düğün bittikten sonra kısmı kız evinden kız alındı, bayrakla beraber yenilerek içilerek konaklarla beraber eve girildi, oğlan evine girildi. Düğünün davul kısmı bitmiştir ondan sonra o aşamada aileden sülaleden birisi sağdıç diye tabir edilen kişi onun önderliğinde dedenin önüne götürülür gelin ile damat, bu oğlan evinde olur. Düğünün bittiği günün akşamı, sağdıç tarafından oraya götürülür, sağdıç denir o götüren kişiye. Oraya dedenin önüne götürülür, dede duasını okur, nasihatini verir ve nikahlarını kıyar. Oğlanın omzuna bir heybe konur. Aklmda kaldığı kadarıyla söyleyeyim. Geline de sepet, ‘musak’ derler bizde. Bir sepetin içine çay şeker kahve falan. Geline kahve pişirtilip kocasına ve oradaki oturanlara ikram ettirilir, dede de dualarını okuyarak, boynuna geçti, evin geçimi bundan sonra size ait gibi nasihatler verir, duasını okuyarak dede de nikahını kıyar. O düğünün bittiği günün akşamı olur.*”

1.11. BAŞBAĞLAMA

Çanakkale Yöresinde “Baş bağlama” nasıldır?

Mustafa Yavaş şu şekilde ifade etmiştir: “*Düğünden sonra gelinin başı bağlanır. Önce damat gelini konuşturacak, sonra baba, sonra anne, 1. derece (gömlek) yakın olanların hepsi geline elini öptürür parayla, eskiden gençlere de olurmuş şimdi yok.*”

Ali Uyanık: “*Ertesi gün baş bağlanır. Gelinin başı bağlanır. O geceden sonra düğün bitti. Ertesi gün baş bağlanır.*”

Meryem Neslihan Uyanık: “*Ertesi gün baş bağlama olur düğün bitti. Damadı da rahatlattık, ertesi gün bir baş bağlama olur. Baş bağlama da tekrar kepez giydirilir gene geline kıyafeti giydirilir. Bir taraftan kaynana yemekleri hazırlattırır. Yemekler mutlaka o günde doyuracak köyliüyü. Gelini orta yere getirirler o kepezi getirirler. Biri sağdıç olur biri anlayan bir kadın olur. Seccade sererler yere namazını kıldırırlar o gelinin başındaki*

kepezi başında bozarlar. Başında bozldu mu eteğinde salları onu eteğine ne düştüyse onu alırlar uğur sayarlar onu “darısını aldım” derler yani. İşlem böyle biter.”

Bali Karaduman: *“O baş bağlama geleneklerimizde var olan. Düğün bitti, ondan sonra gelin ile damat hazırlanan evlerine giderler. Gelinle damat o gece o evde kalır. Ertesi sabah sadıç diye tanımladığımız kişi yine onun hanımı, gelinden çarşafı alır, onu kız tarafına gösterir o baş bağlama olayında. Kız tarafının annesine babasına gösterilir. Şu anlama gelir herşey tamam, derli düzenli. Gelinin başı bağlanır ertesi günde. Baş bağlanır, duası okunur. O hane bir kişi daha çoğalmış anlamındadır. Resmi nikah düğün içinde belediye tarafından evraklar hazırlanıyor, oluyor bitiyor.”*

Başbağlama da bir eğlence olur mu?

Meryem Neslihan Uyanık: *“Yerler içerler eğlenir dağılır. Erkekler çok gelmez hısımlar akrabası varsa onlar gelir. Çok uzun sürmez zaten kısa sürer. Herkes yemeğini yer içer işine dağılır.”*

1.12. OCAK KAZMA

Mustafa Yavaş: *“Oğlanın babası köylüyü davet eder oğlumu ayırıyorum der. Önce cemaat oturur. Baba oğluna ne verecekse tarla, hayvan vs. baba oğluna elini öptürür. Gümüş çeyreklik denir verilene. O gün akşam dede ocak başı kazayım der, akşam ocağın başında üç sefer kazıyormuş gibi yapar, hayırlı okur, dedeye para verilir.”*

Ertesi gün ya da hafta içi bir gün aileyi iadeyi ziyaretler?

Bali Karaduman: *“Düğün kısmı şimdiye kadar anlattığımız gibi olur. Bazı ailelerde iki oğlan varsa mesela sizin iki oğlunuz varsa, mesela birinciye evlendirmişsinizdir zamanında belli bir süre sonra da ikinci oğlunuzu evlendirmişsinizdir bu sefer büyük oğlanı ayırma diye tabir edilen adet vardır. Çocuk ayırma denir. Eğer ailenin iki oğlu varsa o adet olur. İki oğlu yoksa o adet zaten olmaz. Eğer iki oğlu varsa büyük olanı ayıracaktır mutlaka ona da çocuk ayırma denir. O çocuk ayırma kısmında dede gelir oraya cemaat oluşturulur. Adam kendi bütçesine göre illa şunu yapacaksın bunu yapacaksın diye değil de, diyelim dört tane tarlası vardır Ahmet’ in de ikisini vermiştir ayırırken oğluna yada beş tane vardır da birini vermiştir nasıl öngördüyse. İlla şunu vereceksin bunu vereceksin diye bir şart yok. Sistem olarak çocuk ayırma diye tabir edilen bizde ailede iki oğlan varsa büyük oğlunu ayırırken bir tane tarla varsa bir tane ev veriyorum der ne*

veriyorsa der. Onu da oradaki cemaatteki insanlar bilir zaten onun hiç dönüşü yoktur. Babası sağlığında sağsa o sözü söylemişse tapu belki üzerinde olabilir. O sözün üstüne bizde pek söz söylenmez diyelim. Benim babamın köydeki yerler babamın dedesinin üstüneydi halen daha. Köydeki tarlalarımız göçmezden önce biz kullanıyorduk, burası bizim diye ama resmiyette babamın dedemin üzerineymiş dedemde öleli yıllar oldu 2008, 2007 de mi geçti bizim köyden kadaastro. Kadaastro geçerken de sorunlar yaşadık bu evrak konusunda kimsenin kimsenin yerinde yok ama o oradan gözüktüyor o oradan gözüktüyor bu sefer taa koca dedemin üstünde olduğundan tarla koca halalarımından imza almam gerekiyor yani gittiğin zaman kimse vermemezlik etmiyor ama prosedürde böyle bir şey var. O cemaatten filan tarih rahmetli dedem dedemin ismi Ali'ydi mesela burayı Ali'ye veriydi. Ayırırken oğlu Hasan' a veriydi gibisinden. Sisteme bakarsan benim babamın dedesinin üzerineymiş mesela hale daha yerler. Herkes kendi yerini kullanıyor.”

Uygun Uyanık: “Bizde damat tarafının akrabaları geline el öptürür bir para verir sembolik bir şey ondan sonra gelin konuşur. Gelin konuşmaz.”

Bali Karaduman: “Gelin kademi derler bizde. Diyelim Ali düğün yapmıştır düğününe gitmişimdir ben yine davetli olarak akrabamsa sevdiğim saydığım bir arkadaşsa ayriyeten bir de gelin kademine gidilir. Yani düğünün haricinde mümkün olan yakın bir süreçte ona bir hediye daha götürülür ayriyeten düğünden sonra olur. Şu kadar gün içinde şu kadar zamanda olacak gibi bir şey değil, oğlan tarafının akrabaları, arkadaşları falan öyle bir adette bulunur oğlan tarafına gelin kademi diye tabir edilen öyle bir olay vardır.”

1.13. KENT YAŞANTISI VE DÜĞÜN

En büyük problemlerden bir tanesi de kentte yaşıyor olmak bu nedenle geleneklerin ne kadarını kentin içinde yapabiliyorsunuz? Yaşatabiliyorsunuz?

Uygun Uyanık konuyu şöyle açıklamıştır: “Şu ana kadar tamamını yapıyoruz. Dışarıdan insanlar yadırgayan anlamayan bakışlarla baksalar da diyelim ki kendi sokağımızda bir de kalkıyoruz diyelim Barbaros'da, Esenler'de sokağı kapatıyoruz bu güne kadar da gerek yerel belediye temsilcileri yöneticileri gerekse emniyet göz yumuyor bir şekilde. Herkesin başına gelecek bir şey herkes sünnet yada evlenme düğünü yapıyor diye idare ediliyor. Ama her geçen gün daha da zorlaşıyor. Bir hijyen söz konusu mudur dersiniz değildir. Ama aynı köyde diyelim ki ben düğün yaptığımda çok rahat ortam müsait hele ki şimdi köylerde atıl duruma gelen eski okullarımızı bu tür örf ve adetlerin

yapılabildiği alanlar halinde düzenliyor muhtarlıklar yavaş yavaş köy hakkında buna katılıyor. Soğutucu bir birim oda, depo oluşturuluyor rakıyı da soğuk verin diyorsun birayı da soğuk verin diyorsun etin bozulmuyor. Önceden bir sürü dolap kiralanırdı. Bu işte ayrı bir sektör, masa, sandalye dolap, rakı bardağı bile kiralanıyordu. Ama kentte şey çok zor oluyor. Birileri tutuyor emniyete telefon açıyor. Yani sokaktaki mahalledeki herkesle iyi olacağız diye bir şey yok. O zaman ekip arabası geliyor ya ister istemez boyun büküyor düğün sahibi, birazcık idare etsek falan diye. Bunun çözümü mutlaka örf adetlerin düğünlerin daha geniş kapsamlı yapılabileceği alanlar mekanlar oluşturulması, ama bunu özel sektör oluşturur ama yerel yönetimler oluşturur, bu bir ihtiyaç. Çanakkale yeme içme kültürünün yoğun olarak yaşandığı, genelde diğer kentlere göre alkolün daha çok tüketildiği sahil kenti. Buradaki etnik kültürler de Macırlar, Yörükler ve Türkmenler ciddi olarak alkol tüketiyor ve çok muhafazakar bir aile yapısı yoksa insanlar adetlerinde alkol veriyorlar. Kent dışında veya yakınında bu tür mekanlar oluşturulabilmeli, oluşturulmalı. Yoksa hızla bir takım şeylerden vazgeçmek zorunda kalıyoruz. Kalacağız.”

Veli Erden konu hakkında şunları söylemiştir: “Yapıyoruz ama tek sıkıntı şu mesela Kepez’de veya Barbaros Mahallesinde, Dört yolda, Kepez’de ve Esenlerde de biraz Türkmen varmış ama genelde toplu olarak Kepez’de, Cumhuriyet Mahallesi’nin orada, Arslanlar Fordun arka kısmında daha yoğun bir Türkmen yerleşimi vardır. Genellikle aynı köyden ya da aynı dönemlerde arsalar edinmişler ve aynı dönemlerde evler yapmışlar. Bunlarda sıkıntı yok ama diyelim burada tek başına adam diyelim ki Ahmet Bey sitesi, B blok, 6 numarada oturuyor. Bu adamda aynısını yapıyordur. Neden? Etrafındaki hısım akrabası ya da hizmetçi olduğu insanlar yine geliyor, sokağı kapatıyor. Karakoldan gelen görevli polise, biraz görmesiniz, duymasanız diyor. Komşular orada boynunu büküyor. Çanakkale öylesine güzel bir yer ki genellikle şikayet olmuyor çünkü herkesin adeti oluyor. Bir Türkmen bir Yörük ile bir Muhacir ile komşuluk yapıyor, herkes birbirinin adetini tolere ediyor. Türkmen’in düğününde kadın erkek bir arada oturuyor, alkol alıyor, oynuyor. Bir Yörük’ün düğününde kadın erkek ayrı ayrı oturuyor. Bir miktar alkol veriyor ya da vermiyor ama herkes birbirinin adetine yardımcı oluyor fakat günümüzde o kent yaşamının şeyi zorlaması, mesela bu yıl son dakikada sokak düğünleri yasaklanacak dediler. Sokak düğünleri yasaklandığında bu adetleri salona nasıl sığdırırız? Bir kız evi bir yer tutacak, oğlan tarafı bir yer tutacak veya çok geniş bir alanda kız tarafı ayrı, oğlan tarafı ayrı, futbol sahası gibi bir şey olması lazım. Bu nesil bu işi bir şekilde götürüyor ama bundan sonraki nesilde sıkıntı olacak. Çanakkale gibi küçük kentlerde Cem evi

zorlaması yok. Onun için yok buradaki insanların köylerle bir şekilde organik bağı devam ediyor. Köyden gelmişiz, burada çalışıyoruz hatta burada emekli olmuşuz, bir ev falan edinmişiz ama köyümüze de hafta sonları gidiyoruz. Kurban keseceğiz köyde kesiyoruz. ”

2. MUSAHİPLİK İLE İLGİLİ BULGULAR

2.1. MUSAHİPLİK NEDİR?

Konu hakkında Mustafa Yavaş ve Veli Sarı şöyle söylemişlerdir: “Bizde ‘akışlık’ diye geçer. Manası kardeşliktir. Akış olduğun kişinin ailesiyle evlilik ortadan kalkar. Birbirleri arasında abi, kardeşlik başlar. Karşılıklı olarak birbirlerinin babalarına baba, annelerine de anne denir. Çok yakınından musâhip olmaz, yedi gömlek ayrı olacaklardır. ”

Mustafa Yavaş: “Kadınlar’ın ‘cem’e ilk katıldıkları zaman ikrar alındığı yani evlilikten önce, sonra musahiplik cemi var girdikleri daha sonra hizmet tutarlar cemlerde, gerçi eskiden, biz gençken kızlarla, delikanlılar için ayrı cem de olurdu, şimdi yapılmıyor. ”

“Evlilik bile, ancak teyze kızını alabilir, o da milyarda bir çıkar. ”

“Musahip olmak isteyenler için buna karar verme süreci var, çünkü bu işin daha dönüşü yok. Aynı yerde yaşıyorlarsa, aynı köydelerse özellikle böyle bir süreye ihtiyaç duyulmayabilir. Zaten birbirlerini tanımış oluyorlar, doğduklarından beri. Birbirlerini tanıdıktan sonra gelirler. Musahip etmeden önce dede sorar: geçmişinde bir şey var mı? diye. Edeb, erkâna aykırı bir iş yapmış mı? İşte bunların hepsine baktıktan sonra cem içerisinde cem erenlerine sorulur. Olur dendikten sonra; Allah’a kul, Muhammed’e ümmet, Ali’ye talip olmak için gelen canların yola girmelerine engel teşkil edecek bir durumun olup olmadığı da sorulur. ”

Aşkın Değirmenci konu hakkında şöyle demiştir: “Çok önemli, çok sevdiğim bir şey keşke bugünde yaşayabilse, yaşıyor ama öylesine yaşıyor. Ahiretlik, şimdi evleniyorsun, karşında da sana uygun evli bir çift daha var, ikiniz bir cem de bunun ahiretlik şeyi var, lokması falan da yapılıyor. Bu ahiretlik seromonisi vardır, bundan sonra iki iyi anlaşılan kişi ahiretlik olur,iki aile ama ahiretlik benim hatırladığım eski ahiretlik olmuş iki aile hayatlarında birbirlerine sürekli destek olurlar, çalışırken destek olurlar, okulda destek olur, işte borç sıkıntısı şu bu, aynen kardeş alıyormuşsun gibi, iki kardeş olursun.

Musahiplik ayrı bir şey, bunun bir üst kademesi olarak var say, herkes musahipliği yapamaz o daha ağırdır.”

2.2. MUSAHİPLİK HUKUKU

Musahip kardeşler arasında ise şöyle bir hukuk vardır:

Konuyu İsmail Sarıoğlu şu şekilde ifade etmektedir: *“Musahiplik ikrarı alındıktan sonra bu kardeşliğin getirdiği sorumluluklar var, bu sorumluluklardan dolayı mesela kardeşlerden herhangi birisinin ölmesi halinde musahip kardeş kalanlara bakmak ve her şartta maddi ve manevi olarak yardım etmek zorundadır.”*

“Ahretlik, ahiret kardeşliği, yol kardeşliği ya da bizde ki gibi akışlık denmesinin sebebi bu zorluklardan dolayı olmasıyla açıklanabilir.”

“Musahip olacak kişilerin ekonomik, sosyal ve fikri olarak eşit veya emsal olmaları beklenmektedir.”

Konuyla ilgili Mustafa Yavaş'ın görüşleri: *“Musahip tutmak zorundadır insan, Hz. Ali ile Hz. Peygamber'den gelir. Çok eskiden belli bir yaşa gelindiğinde bekar bile olsa musahipliğe giriliyordu artık böyle birşey yok.”*

“Eskiden 18 yaşına geldiklerine ceme girerlerdi musahibi olmayanlar da eşiyile birlikte. Hatta ayrı zamanda bekarlar da Kırklar Cemi gibi hizmetler yürütürdü. Gözcü ile Dede hizmetleri yapacaklara dağıtır. Hizmet yürütecek kişi hangisine yatkınsa o önceden söyler. Gözcü zaten önceden kimin ne hizmet yapacağını bilir. Başta herkesi zaten ona göre oturtur yerine, hizmet sıralamasına göre.”

2.3. MEYDANA GETİRME VE CEM

Mustafa Yavaş: *“Dede posta oturur, delil yanar, Şemsi duasını okur, Şemsinin bacısı üç sefer dolu ikram eder. Döşegün üzerindekiyle, ‘yatan, oturan’ denir. Sazender üç nefes söyler, sazenderin sözüyle herkes hizmetleri yerine getirir. En son hizmet olarak ‘yele’ diye maniyle bağlanır.”*

Ana bacı döşek getirir ‘Erenler hü döşek getirdim’ üç kere söyler. Musahipler döşegün üzerinde el öper, önce dedenin sonra da döşegi getirenin elini öper, döşekten dışarı çıkamaz. Döşegi kaldırmak için kurban sahibi para koyar, Ana bacı döşegi

kaldırmak için dedenin paradan ona da verilir. İki parçaya bölünür küçük para Dericiyle Ana baci'ya verilir sonra cem bağlanır.”

“Cemin amacı Sünni kardeşlerimiz ihrama bürünüyor ya onun gibi bizde ihrama bürünürüz, biz o ihrama inanırız, ona bürünmek zorundayız.”

3. EVLİLİK VE MUSAHİPLİK KODLARINA İLİŞKİN ANALİZLER

Görüşme Kodu	Açık Kod	Aksiyal/Hipotetik Kod	Seçici Kod
<i>Eskiden Tahtacılar diğer Alevi gruplarla bile evlilik gerçekleştirilmiyordu.²⁵⁷</i>	Yaşadıkları topluluk dışından kız alıp-verme yok.	Tahtacı Türkmenlerinde endogamik (kapalı) tarzda bir evlilik vardır.	Bir diğer toplulukla yapılacak evlilik “kanın karışması” olarak ifade ediliyor. Böylelikle kültürel kodlardan gelen bu durum inanç kodlarına eklemlenmiş durumdadır.
<i>Zaman geçtikçe kız alınır ama verilmez deniyordu. Artık kız da verilebilme noktasına geldi.²⁵⁸</i>	Aradan yıllar geçtikçe diğer Tahtacı topluluklarıyla hatta diğer Alevi gruplar ile kız alıp verme olayı gerçekleşmeye başlamıştır. Çok az da olsa Sünnî bireyler le de evlilikler gerçekleşmiştir.	Tahtacı Türkmenlerinde endogamiden egzogamiye geçiş yaşanmıştır.	Bu farklı gruplarla gerçekleştiren evlilikler akrabalık ilişkilerine de farklı bir bakış açısı getirmiştir. Kültürel bir entegrasyon biçimi olarak değerlendirilebilir.
<i>Evlilik çağına gelindiğinde daha önceki nesil aile büyüklerinin uygun gördüğü kişiyle evleniyormuş ama şimdiki nesil kendi istedikleri kişilerle evleniyor.²⁵⁹</i>	Eskiden gençler kendi isteklerine göre değil anne babanın isteklerine göre evlilik yapabiliyormuş.	Görücü usulü evlilik gerçekleşmektedir.	Evlilikler ailenin isteğine göre gerçekleşmekten çıkmış ve bireyler kendi istedikleri kişilerle evlenmeye başlamıştır. Bu da görücü usulü evliliğin ortadan kalktığı anlamına gelmektedir. Bu durum ayrıca sosyo-kültürel bağlamda bireyselleşmenin arttığını ortaya koymaktadır.

²⁵⁷ Uygun Uyanık

²⁵⁸ Uygun Uyanık

²⁵⁹ Uygun Uyanık

Görüşme Kodu	Açık Kod	Aksiyal/Hipote tİK Kod	Seçici Kod
<i>Kız kaçırma olayı kesinlikle vardır.²⁶⁰</i> <i>Kız istenip ailesi tarafından verilmedikten sonra, geriye bir seçenek kalıyor erkek için. Zorla bir kaçırma olayı yok, kızla erkek anlaştıktan sonra -bu anlaşma akrabalar arasında da haberleşmeli olarak yapılmaktadır- kimsenin bulamayacağı bir yere gidilmesi olarak gerçekleşiyor.²⁶¹</i> <i>Kız kaçar ama mahkemeye kesinlikle kimse gitmez. O iş orada bitmiştir.²⁶²</i>	Eğer aile ler evliliğe müsaade vermediklerinde gençler kaçarak evlenme yoluna başvuruyor lar. Bu problemi aile ler kendi aralarında, dedelik kurumu yardımıyla çözmektedir ler.	Tahtacı Türkmenlerinde kaçarak evlenme vardır. Böyle bir olay gerçekleştiğinde adli makamlar başvurulmadan problemin çözümü gerçekleştirilmektedir. Bu evlilik biç imi ve çözüm şekli arasında ilişkisel bir bağlantı vardır.	Karşılaşılan bu olay karşısında adli yollara başvurmak yerine aile büyükleri ve dede tarafından bir çözüm aranması yoluna gidilmektedir. Bu durum toplumsal kodlar ile inanç kodları arasındaki bağlantıyı ortaya koymaktadır.
<i>Kaçtıktan sonra önce barış olur, yemek masası kurulur, yemek masasına çocuğunu evermemiş olan oturamaz, şahitlik yapamaz. Bizde bunlara 'Baldırı çıplak' denir.²⁶³</i>	Kaçma hadisesinin ardından bir barış süreci yaşanmaktadır.	Evlilik ve toplumsal kabuller arasında karşılıklı bir ilişki vardır.	Tahtacı Türkmenlerinde yaşanan bu sosyal olayda bireylerin sadece evli olmalarının yeterli olmadığını, bunun yanında çocuklarını evermiş olmaları (Baldırı çıplak olmamaları) gerektiğini görüyoruz.

²⁶⁰ Mustafa Yavaş

²⁶¹ Uygun Uyanık

²⁶² Veli Erden

²⁶³ Mustafa Yavaş

Görüşme Kodu	Açık Kod	Aksiyal/Hipote tİK Kod	Seçici Kod
<i>Gelinin ikrarı alınır ve tarikat yoluna girmiş olur.</i> <i>Gelin eve girerken kapıya bir parmak bal çaldırırlar, tatlı geçim olsun diye. Ondan sonra da dede nikahını kıyar, nikahı kıyılır duası yapılır işlem böylece biter.²⁶⁴</i>	Kızlarda ikrar evlenirken alınmaktadır. Evlilik hadisesinde Tahtacı Türkmenlerinde dede nikahı da kıyılmaktadır.	Evlilik ile kadınların ‘yola girme’leri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Böylelikle kan bağı olmadan gerçekleştirilen ilişkisel bir meşrulaştırma biçimi olan evlilik, akrabalık kodu ile inanç kodu arasındaki entegrasyon biçimini ortaya koymaktadır. Ayrıca ikrarı alınmış bir kadının diğer kadınlarla arasında oluşan statü farkı da göz önüne alınması gereken önemli bir unsur olarak ifade edilebilir.
<i>Gelinin, genç kızlıktan çıkıp evli bir kadın olduğunu göstermek amacıyla başının evli kadınlar gibi bağlandığı törene “başbağlama”, bazen de “gelin duvağı” adı verilir.</i> <i>Ertesi gün baş bağlanır. Gelinin başı bağlanır. O gecedan sonra düğün bitti.²⁶⁵</i>	Başbağlama töreni evliliğin bir göstergesi olarak gerçekleştirilen bir adettir.	Başbağlama toplumsal bir statü değişimi olarak ifade edilebilir.	Bireylerin toplumda işgal ettikleri yere statü denilmektedir. Bireyin ne maddi büyüklüğüne ne de kendisi hakkındaki öznel görüşüne karşılık gelmektedir. Burada kişinin statüsünü belirleyen şey, çevrenin bireye nesnel olarak uygun gördüğü mevkidir. Buradan hareketle gelenek ve görenekler neticesinde gerçekleştirilen eylemler bireylerin sosyal statülerinin de belirlenmesinde rol oynamaktadır.

²⁶⁴ Meryem Neslihan Uyanık

²⁶⁵ Ali Uyanık

Görüşme Kodu	Açık Kod	Aksiyal/Hipote tük Kod	Seçiçi Kod
<i>Bizde ‘akışlık’ diye geçer. Manası kardeşliktir. Akış olduğun kişinin ailesiyle evlilik ortadan kalkar. Birbirleri arasında abi, kardeşlik başlar. Karşılıklı olarak birbirlerinin babalarına baba, annelerine de anne denir. Çok yakından musâhip olmaz, yedi gömlek ayrı olacaktırlar.²⁶⁶</i>	Kan bağı bulunmadığı halde kardeş, anne, baba olarak kabul edilen bir akrabalık ilişkisinin varlığını ifade etmektedir.	Musahiplik ve Evlilik açısından birbirini etkileyen birinci dereceden bir bağ vardır.	Kollektif kimlik entegrasyonu örüntüsü olarak akrabalık kodlarının inanç kodlarına eklenmesi anlamına gelmektedir. İkincil grup bağlarının, birincil kan bağına dayalı akrabalık ilişkilerine eklenmesinin toplumsal evlilik kurumu ile inançsal musahiplik kurumu arasındaki ilişki ile mümkün kılındığı gözlemlenmektedir.
<i>Musahip olmak isteyenler için buna karar verme süreci var, çünkü bu işin daha dönüşü yok. Musahip etmeden önce dede sorar: geçmişinde bir şey var mı? diye. Edeb, erkâna aykırı bir iş yapmış mı? İşte bunların hepsine baktıktan sonra cem içerisinde cem erenlerine sorulur. Olur dendiikten sonra; Allah’a kul, Muhammed’e ümmet, Ali’ye talip olmak için gelen canların yola girmelerine engel teşkil edecek bir durumun olup olmadığı da sorulur.²⁶⁷</i>	Musahip olunmadan önce ciddi bir tanışma süreci vardır. İkrarı alınmış iki ailenin birbirlerine ‘yol kardeşliği, ahiret kardeşliği, akışlık’ anlamında yemin edecekleri bu süreçte buna engel teşkil edecek bir hususun olup olmadığı ‘cem’ kurumu tarafından da belirlenmektedir.	Musahiplik yol kardeşliğini ifade etmektedir. Cem kurumu tarafından gerçekleştirilmektedir. Evlilik, musahiplik ve cem (ikrar alınarak yola girme anlamında) arasında bağlamsal bir ilişki vardır.	Akrabalık kodları ile inanç kodları arasındaki ‘Network’ ilişkisini ifade etmektedir. Topluluk kodlarına inanç kodlarıyla eklenmiş olan kollektif kimliklerin dayanağı diya lektik bağın nasıl oluştuğunu göstermektedir.

²⁶⁶ Mustafa Yavaş, İsmail Sarioğlu, Aşkın Değirmenci.

²⁶⁷ Mustafa Yavaş

Görüşme Kodu	Açık Kod	Aksiyal/Hipote tİK Kod	Seçici Kod
<i>Musahiplik ikrarı alındıktan sonra bu kardeşliğin getirdiği sorumluluklar var, bu sorumluluklardan dolayı mesela kardeşlerden herhangi birisinin ölmesi halinde musahip kardeş kalanlara bakmak ve her şartta maddi ve manevi olarak yardım etmek zorundadır.</i> ²⁶⁸	Sadece bir akrabalık ilişkisini değil bütün sorumlulukları içeren maddi ve manevi bir birlikteliği de oluşturmaktadır.	Musahiplerin birbirlerine birinci dereceden akrabalık ilişkisinde olduğu gibi sorumlulukları vardır.	Musahiplik sosyo-kültürel birlikteliğin yanında sosyo-ekonomik bir birliktelik ve sorumluluğu da ifade etmektedir.
<i>Musahip olacak kişilerin ekonomik, sosyal ve fikri olarak eşit veya emsal olmaları beklenmektedir.</i> ²⁶⁹	Maddi olarak bir emsal oluşturmaları, bulundukları sosyal çevrenin aynı konuştukları dilin aynı yaşadıkları yerin aynı olması beklenmektedir. Yaşlarının birbirlerine yakın olması önemli görülmektedir.	Musahip olacaklar arasında ekonomik ve fikri bir emsallik veya eşitlik olmalıdır.	Musahipler arasında olması beklenen bu emsal veya eşitlik durumu sosyal statü ilişkisi açısından değerlendirilmektedir. Yani birlikteliği belirleyen sosyal statülerin varlığı da göz önüne alınmaktadır.
<i>Musahiplik erkanı, kırklar cemi diye geçer. Musahip olmayan giremez.</i> ²⁷⁰	Cem'e girmek için musahiplik, musahip olmak içinde evlilik şarttır.	Evlilik ve cem'e girme arasında bir ilişki vardır.	Evlilik ve musahiplik kurumunun yani akrabalık ve inanç kodlarının entegrasyonu cinsiyet kimliklerinin inanç biçimi içerisindeki yerini de belirlemektedir. Evlilik, musahiplik ve cem'e girme arasında bir ağ vardır. Buradan hareketle sosyal statüyü belirleyen bir olgu da cem' girmek olarak ele alınabilir

²⁶⁸ İsmail Sarioğlu

²⁶⁹ İsmail Sarioğlu

²⁷⁰ Mustafa Yavaş

Görüşme Kodu	Açık Kod	Aksiyal/Hipote tik Kod	Seçici Kod
<i>Kadınların 'cem'e ilk katıldıkları zaman ikrar alındığı yani evlilikten önce, sonra musahiplik cemi var girdikleri daha sonra hizmet tutarlar cemlerde, gerçi eskiden, biz gençken kızlarla, delikanlılar için ayrı cem de olurdu, şimdi yapılmıyor.²⁷¹</i>	Kadınların ikrarının evlilikten önce alındığı sonrasında musahiplik cemine girebildikleri anlaşılmaktadır. Hizmet tutmak içinde ikrarlı olmanın şart olduğu anlaşılmaktadır.	Evlilik, ikrar (yola girme), musahiplik ve hizmet tutma ritüelleri arasında birbirini etkileyen bir bağ vardır.	Bu durum bize kolektif kimlik entegrasyonu örüntüsünü açıkça ifade etmektedir. Bu olgular arasında ilişkisel bir bağın varlığı böylelikle açıklanmaktadır. Bu konuya ilişkin geçmişte uygulanan bazı uygulamaların günümüzde uygulanmıyor olması da kültürün akışkan doğası ile ifade edilebilir. Ancak bu durum kültürel bir erozyon yada dezenformasyon olarak da değerlendirilebilir.
<i>Eskiden 18 yaşına geldiklerine ceme girerlerdi musahibi olmayanlar da eşyle birlikte. Hatta ayrı zamanda bekarlar da Kırklar Cemi gibi hizmetler yürütürdü.²⁷²</i>	Yetişkinlik çağına gelindiğinde musahibi olmayanların da ceme girdikleri ifade edilmiştir. Bu cemden ayrı olarak belirlenmiş başka bir zamanda bekarların da Kırklar Cemi gibi hizmetler yürüttüğü cemin yapıldığı ifade edilmekte ancak tüm bunların şimdi yapılmadığı belirtilmektedir.	Musahipsiz kişilerinde cemden uzak kalmamasına ilişkin bir anlayış vardır. Bekarların da hizmet görmesini sağlayacak uygulamalar geçmişte uygulanmaktaydı.	Geçmişte gerçekleştirilen bu uygulamaların kültürün devamının sağlanması yönünden gerçekleştirildiği düşünülmektedir. Günümüzde ise bu kültürün bazı ritüellerden yoksun kalması yalnızca ocak ile olan bağın kopmasına bağlanmamalıdır. Bu tür uygulamalarında günümüz şartlarında uygulanmıyor olması kültürün aktarılmasını güçleştirmektedir.

²⁷¹ Mustafa Yavaş

²⁷² Mustafa Yavaş

Görüşme Kodu	Açık Kod	Aksiya/Hipote tik Kod	Seçici Kod
<i>Musahip tutmak zorundadır insan, Hz. Ali ile Hz. Peygamber'den gelir. Çok eskiden belli bir yaşa gelindiğinde bekar bile olsa musahipliğe giriliyordu artık böyle birşey yok.</i>²⁷³	Musahip tutmanın zorunluluğu ifade edilmiştir. Geçmişte belli bir yaşa gelindikten sonra evlenmemiş bile olsa musahipliğin tutulduğu ifade edilmektedir. Bu uygulamanın da günümüzde gerçekleştirilmediği anlaşılmaktadır.	Tüm Tahtacıların musahip tutma zorunluluğu vardır.	Musahip tutma zorunluluğu akrabalık kodları ile inanç kodları arasındaki eklemlenmenin ne derece mümkün olabildiğini göstermektedir. Bu zorunluluk ister istemez bu kodların birbirlerine eklemlenmesine neden olmaktadır.
<i>Çok önemli, çok sevdiğim bir şey keşke bugünde yaşayabilse, yaşıyor ama öylesine yaşıyor. Ahiretlik, şimdi evleniyorsun, karşında da sana uygun evli bir çift daha var, ikiniz bir cem de bunun ahiretlik şeyi var, lokması falan da yapılıyor. Bu ahiretlik seromonisi vardır, bundan sonra iki iyi anlaşılan kişi ahiretlik olur, iki aile ama ahiretlik benim hatırladığım eski ahiretlik olmuş iki aile hayatlarında birbirlerine sürekli destek olurlar, çalışırken destek olurlar, okulda destek olur, işte borç sıkıntısı şu bu, aynen kardeş alıyormuşsun gibi, iki kardeş olursun. Musahiplik ayrı bir şey, bunun bir üst kademesi olarak var say, herkes musahipliği yapamaz o daha ağırdır.</i>²⁷⁴	Ahiretlik de iki aile arasında gerçekleştirilen bir olay musahiplik ile birbirine benzer sorumlulukları ifade etmektedir. Maddi ve manevi bazı sorumlulukların olduğu ifade edilmektedir.	Musahipliğe benzer özellikler taşıyan 'ahiretlik, ahiretlik' terimleri de vardır.	Musahiplik ile benzer özellikleri bulunan ahiretlik kavramı bazı yerlerde birbirinin ikamesi olarak kullanılmaktadır. Ancak ahiretlik kavramına Sünnî topluluklarda da rastladığımız için musahipliğin aynısı olarak ele almak mümkün görünmemektedir ki musahipliğin ahiretliğin bir üst versiyonu olduğu da ifade edilmiştir.

²⁷³ Mustafa Yavaş

²⁷⁴ Aşkın Değirmenci

SONUÇ

Tahtacılar, geçimlerini ağaç işçiliğinden sağlayan, bundan dolayı da Anadolu'da genellikle ormanlık bölgelerde özellikle, güney, orta ve batı Anadolu'nun ormanlık bölgelerinde ve Çanakkale'de Kaz Dağı eteklerinde toplu halde yerleşik olarak yaşamlarını sürdürmekte olan Kızılbaş Türkmen topluluklarıdır. Ancak günümüzde yerleşik hayata geçerek geçiminin bir bölümünü toprağa bağlanmış bu Türkmen topluluğu, şehirleşmenin de getirdiği nedenlerden dolayı farklı geçim kaynaklarına sahip olmuşlardır.

Din anlayışları ve inanışları bakımından Alevi bir topluluk olan Tahtacılar, diğer Alevi topluluklarla özdeş olmasa da bazı dini geleneklerde farklılığa sahiptirler.

Çanakkale Yöresinde İl ve ilçe merkezlerindeki mahalleler ile köylerde yaklaşık 28 Tahtacı yerleşim yeri bulunmaktadır.

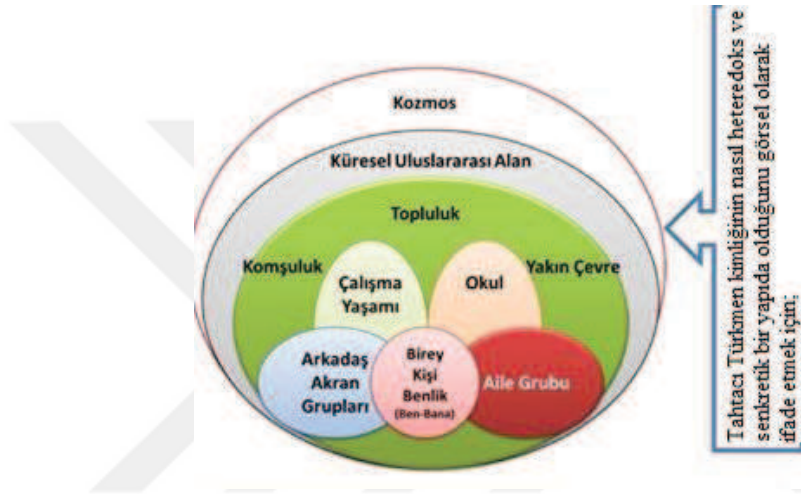
Tahtacı Türkmenleri, eski Türk örf ve adetlerini koruyup, İslâm ile senkretik bir yapıya dönüştürerek günümüze taşıyan Türk topluluğudur. Çalışmalarımızda karşılaştığımız bütün adet ve geleneklerde Şamanlık döneminin yaşatılmaya çalışıldığını en azından içerisinde izlerini barındırdığını görmek mümkündür. Fakat bununla birlikte kapalı bir toplum olarak hayat sürdüren ve yakın zamana kadar Sünnî toplumla zayıf ilişkiler içinde bulunan yöremiz Türkmenleri'nin, "Kitabî" bilgiden uzak kaldığı için bütün örf ve adetlerini dinî vecibe olarak yerine getirdikleri söylenebilir. Hatta yüzyıllar süren göçebe hayatı neticesinde diğer Alevi topluluklarla da diyalogun azlığı yöremiz Türkmenlerinde Aleviliğin, Bektaşiliğin farklı bir şekilde vücut bulmasına sebebiyet vermiştir.

Türkmen Dedeleri onlar için dinî bir lider, mürşiddir. Eskinin şaman'ı, kam'ı "dede" sıfatıyla yaşamaktadır diyebiliriz. Toplumsal yapıda bu birikimlerden dolayı Tahtacılar için de Dede çok önemli bir yere sahiptir. Ancak Ocak bağının kopması bu kurumu da oldukça zayıflatmış ve yetişmiş kişi sayısı ritüellerin tam manasıyla yerine getirilebilmesi için bir yeterlilik arz etmemektedir. Yörede hem köy hem de kent hayatı yaşayan bir topluluğu oluşturdıkları için köylerde törenler yerine getirilememektedir.

Kendi sosyal ve toplumsal yaşantılarında otokontrolü sağlayan kurallarıyla yakın zamanımıza kadar mahkeme yüzü görmeden birlik ve düzenlerini sağlamışlardır. Bektaşî felsefesindeki "eline, diline, beline sahip ol" prensibi ile dürüstlük, namus, kardeşlik, sevgi ve saygı üzerine bir hayat tarzı ile yaşayagelmışlerdir.

Günümüzde Türk toplumunun genelinde artık fazlasıyla görülen kültürel anlamda gerçekleşen yozlaşmadan Çanakkale Tahtacı Türkmenleri de etkilenmişlerdir. Eskiden günümüze kadar örf ve adetlerindeki heyecan ve ciddiyetin, yerini sembolik, yüzeysel uygulamalara bırakmakta olduğu gözlenmiştir.

Kazdağı Tahtacı Türkmenlerinin sosyo-kültürel yapı bileşenlerine baktığımızda, karşımıza senkretik ve heterodoks unsurlar çıkmaktadır. Bu unsurların şekillenmesinde de kolektif kimlik entegrasyonu olarak bu kimliğin sınıfsal, etnisiteye dayalı, inançsal ve vatandaşlık kodlarına bağlı olarak bir kimlik inşasını oluşturduğu gözlemlenmiştir.

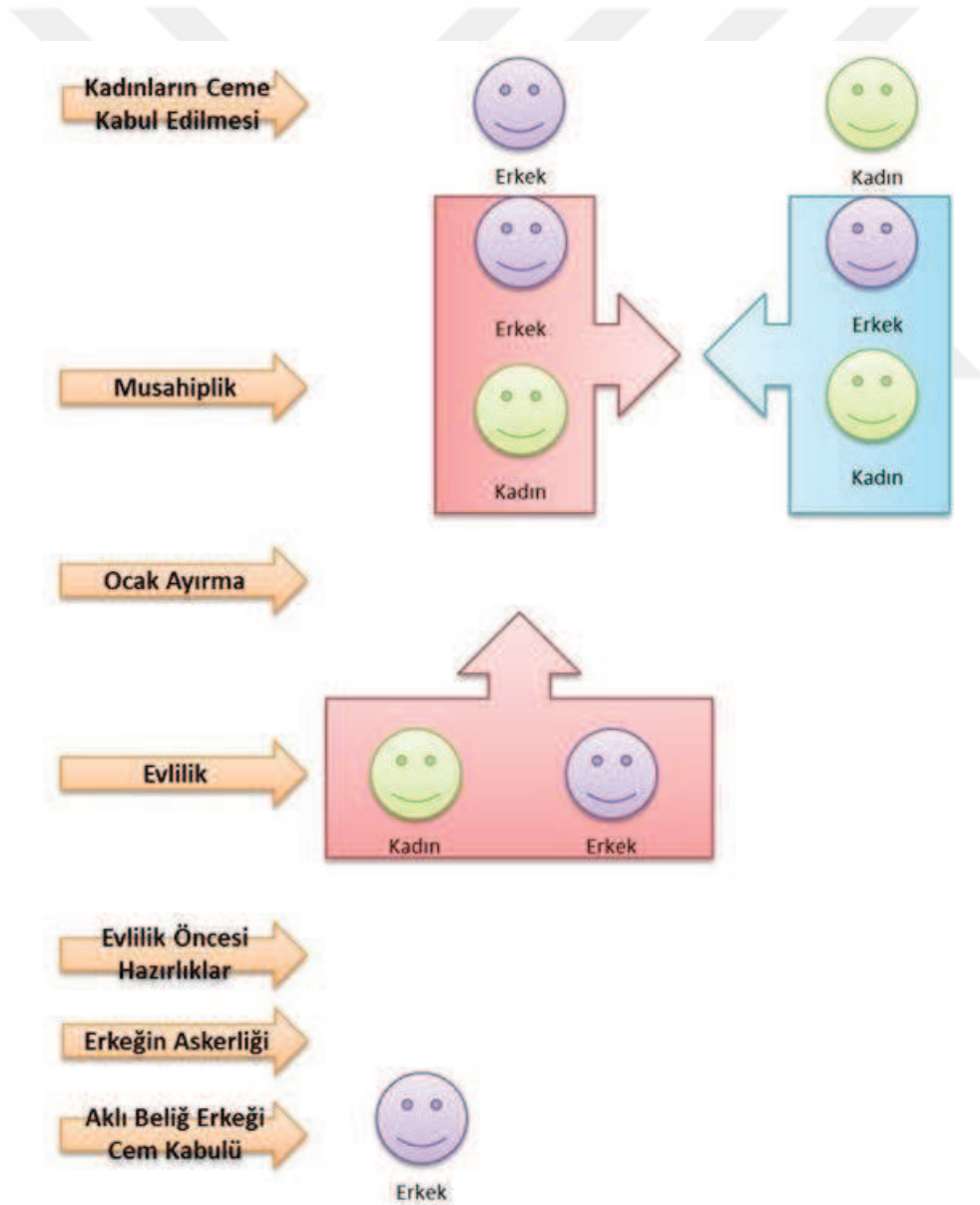
Yukarıdaki tablo; kolektif bir kimlik biçimi olarak Çanakkale yöresindeki Tahtacı Türkmen kimliğinin, tarihsel süreç içindeki sosyal-kültürel-ekonomik-politik-inançsal ve sosyo bilişsel dinamiklerin “bağlamsal entegrasyon” biçimleri çerçevesinde anlam kazanan, “bağdaştırmacı”(senkretik) kültürel dokusu sebebiyle, kültür coğrafyası içerisine giren kültürel kodları bütünleştirici olduğu kadar tarihsel süreç içindeki evrimi boyunca “baskın kültürel gerçeklik kodları”nın ötesinde kendisini konumlandırmış “heterodoks” boyutları bulunan, kolektif bir kimlik entegrasyonu örüntüsünü teşkil ettiğini göstermektedir.

Bu entegrasyon çerçevesinde toplumsal gerçekliğin öznesi olarak bireylerin kimliklerinin entegrasyon süreçlerinin, üçüncü bir halinin mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Dışsallaştırma, nesnelleştirme ve içselleştirme mekanizmalarına dayanan, hermeneutik ve söylemsel olarak inşa edildiği görülmektedir.

Zaman ve mekan koordinatları açısından farklı pratiklere sahip olduğu gözlemlenebilen ve zaman zaman da pratiklere verilen anlamlar bakımından dahi yöresel olarak farklılaşabilen anlam ve değer kodlarına sahip Tahtacı topluluklarının bu

farklılaşmaya rağmen kültürün derin yapıları çerçevesinde, bir sosyo-kültürel aidiyet biçimi olarak nasıl varlıklarını devam ettirmiş ve ettirmekte olduklarına ilişkin temel problematik üzerinden değerlendirdiğimiz bu süreçte kolektif kimlikleri Tahtacılıkta ki sosyo-kültürel kurumlar üzerinden gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır.

Tahtacı kültüründeki sosyo-kültürel pratikler ve bu pratiklere yüklenen anlam kodlarındaki farklılaşmalara rağmen, farklı zaman ve mekan koordinatlarındaki Tahtacıların bir “Tahtacı-Alevi-Türkmen kimliğine aidiyet duymalarının altında yatan temel üretici yapı ve mekanizmanın Tahtacı sosyo-kültürel kurumları ve özellikle de ikincil grup bağlarını, birincil kan bağına dayalı akrabalık ilişkilerine “eklemleyen” evlilik ve müshiplik kurumlarının fonksiyonları üzerinden oluşmaktadır.

İnanç pratiklerine dayalı olarak akrabalık kodlarının oluşumu için gerekli olan erkeğin aklı-beliğ kabul edilmesi sonrasında evlilik kurumuna katılabilecek düzeye erişmesine bağlı olarak gerçekleşen ilişkisel bir meşru birliktelik olarak evliliğin ardından gerçekleşen musahiplik ritüeli sonucunda kazanılan kan bağı olmadan gerçekleşen akrabalığın nasıl olduğuna dair izlenilen yol yukarıdaki tabloda verilmiştir.

Bu değerlendirmeler üzerinden bakıldığında, bu çalışma, akrabalık kodları, daha geniş ve kan bağına bağlı olmayan bireylerin, topluluk kodlarına inanç kodlarıyla eklemlenmiş olduğunu, evlilik ve buna bağlı olarak musahiplik kurumlarının kolektif kimliklerin dayalı diyalektik bağın nasıl oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum göz önüne alındığında Tahtacı Türkmen kimliğinin bağlamsal ve akışkan olarak kimliklendiği gözlemlenmektedir.

Sonuç olarak “evlilik” kurumunun ve buna bağlı olarak “musahiplik” kurumunun kimliklenme ve ilişkisel bir meşrulaştırma aracı olduğu görülmekte ve buna bağlı olarak da inanç kodları ve sosyo-kültürel kodları Tahtacı kimliği üzerinde bağdaştırmacı olarak kurduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Adanır, Oğuz; *Kimlik mi Zihniyet mi?*, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, S. 7, İzmir, 2002.
- Aksüt, Ali; *Önce Türkmen Sonra Tahtacı*, Kayhan Matbaası, İstanbul, 2003.
- Andrews, P. Alford; *Ethnic Groups In The Republic of Turkey*, Wiesbaden, Dr. Ludwig Reichert Verlag, 1989.
- Ayaz, Berna; *Balıkesir Çepni ve Tahtacılarında Musahiplik Geleneginin Toplum Yaşamındaki İşlevi*, "Alevilik Araştırmaları Dergisi", 2013.
- Bal, Hüseyin; *Alevi Bektaşî Köylerinde Toplumsal Kurumlar*, Ant Yay., İstanbul, 1997.
- Bayat, Fuzuli; "Safevi-Bektaşî İlişkileri ve Azerbaycan'da Baba Samit Tekkeleri", Uluslar arası Türk Dünyası İnanç Önderleri Kongresi Bildirileri, Tüksev Yay., Ankara, 2002.
- Bilton, Tony; ve diğerleri, *Sosyoloji*, Ed. Kemal İnal, Siyasal Yayınevi, Ankara, 2008.
- Birdoğan, Nejat; Baha Sait Bey'in aynı dergide yayımlanan makaleleriyle birlikte '*İttihat ve Terakki'nin Alevilik Bektaşilik Araştırması*' başlığı altında s. 153-154/Berfin Yayınları, İstanbul, 1994.
- Anadolu Aleviliği'nde Yol Ayrımı*, Mozaik Yayınları, İstanbul, 1995.
- Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2010.
- Bourdieu, Pierre; Loic J.D. Wacquant, *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, Çev. Nazlı Ökten, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- Bruinessen, M. Van; *Kürtlük, Türklük, Alevilik*, Çev. Hakan Yurdakul, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.
- Büyükokutan, Aslı; *Muğla Yöresi Alevi Türkmenlerinin Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünleri Üzerine Bir Araştırma*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir, 2005..
- Çamuroğlu, Reha; *Değişen Koşullarda Alevilik*, Doğan Kitap, İstanbul, 2000, s. 83; Ali Balkız, Kent Koşullarında Sosyolojik Olgu Olarak Alevilik Yazıları, Alev Yayınları, İstanbul, 2007.
- Çelebi, Nilgün; *Sosyal Bilimlerde Yöntem*, Aba&Sebat, Konya, 1996, s. 89.
- Çıblak, Nilgün; *Mersin Tahtacıları: Halkbilim Araştırmaları*, Ürün Yayınları, Ankara, 2005.
- Duverger, Maurice; *Sosyal Bilimlere Giriş*, çev.: Ünsal Oskay, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1990.
- Ekinci, Mustafa; *Anadolu Aleviliği'nin Tarihsel Arka Planı*, Beyan Yayınları, İstanbul 2010.
- el-Kerimi, Hasan Said; *el-Hâdi ilâ Lugati'l-'Arab*, (I-IV) Dâr-u Lübnân, Beyrut, c 3, 1992.
- el-Kummî/en-Nevbahtî, *Şiî Fırkalar*, Çev. Hasan Onat vd., Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2004.
- Engin, İsmail; *Tahtacılar*, Ant Yayınları, İstanbul, 1998.

- Er, Piri; *Geleneksel Anadolu Aleviliği*, Ervak Yayınları, Ankara, 1998.
- Fırlı, Ethem Ruhi; *Mezhepler Arasındaki Farklar (Bağdâdî)*, TDV Yay., Ankara, 1991.
- Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik*, Selçuk Yayınları, Ankara, 1990.
- Gashi, Feim; *Kosovalı Aydınların Din Anlayışı*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, 2013, İstanbul.
- Gökarp, Ziya; *Türk Töresi*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2013.
- Gölpınarlı, Abdulkaki; *Deyimler ve Atasözleri*, s. 224; Mehmet Zeki Pekalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, MEB. Yay., İstanbul, c. II, 1993.
- Günay, Ünver; *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2008.
- İnalçık, Halil; “*Osmanlı Devletinin Kuruluş Problemi*”, Doğu Batı, yıl 2, sayı 7, Ankara, 1999.
- İnan, Abdulkadir; *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, TTK Yayınları, Ankara, 1995.
- İpşirli, Mehmet; “*Müşâhip*”, TDVİA, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, c. XXXI, 2006.
- Kalafat, Yaşar; *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnaçlarının İzleri*, 3.b., Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1998.
- Kaplan, Doğan; *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2011.
- Kaplan, Ayten; *Balıkesir Tahtacı Köyleri Kongurca ve Türkalî’de Halk Bilimi Açısından Müzik Yapısının Araştırılması*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 1998, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kaptan, Saim; *Bilim ve Araştırma Teknikleri ve İstatistik Yöntemler*. Ankara; Rehber Dağıtım, 1981.
- Kaya, Haydar; *Müşâhiblik*, Engin Yayıncılık, İstanbul, 1989.
- Kaygusuz, İsmail; *Aleviliğin Toplumsallaştırılmış Tapınç Kurumlarından Mushâhiblik*, Alev Yay., 1991.
- Kehl-Bodrogi, Krisztina; *Die Tahtacı Vorläufiger Bericht über Eine Etnisch-Religiöse Gruppe Traditioneller Holzarbeiter in Anatolien*, 9,10,11/1987-Berlin.
- Kılıç, Rüya; *Hilafet Mücadelelerinin İslam Tarihinde ve Osmanlı İmparatorluğu’nda Toplumsal Yapıdaki İzdüşümü*: Seyyid ve Şerifler, H.Ü. SBE., Tarih Bölümü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1994.
- Korkmaz, Esat; *Kırklar Cemi*, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Köprülü, Fuad; *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu*, Ankara 1991; Zeki Velidi Togan; *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1981.
- Küçük, Murat; *Horasan’dan İzmir Kıyılarına Cemaat-i Tahtacıyan*, Nefes Yayınları, İstanbul, 1995.
- Lindner, Rudi Paul; *Nomads and Ottomans in Medieval Anatolia*, Bloomington, 1983.
- Mahmud, Kaşgarlı; *Divanü Lûgati’t-Türk*, çev.: Besim Atalay, TDK Yay., Ankara, c. III, s. 7172, c. IV, s. 95; Düzgün, “*Divanü Lûgati’t-Türk’te Sosyal Normları Karşılayan Kavramlar*”, 1986.

- Mecek, Süleyman; *Serik Yöresi Tahtacı Alevilerinin Halk Bilgisi Ürünleri Üzerine Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2014, Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
- Mélikoff, Irène; “*Bektaşilik-Kızılbaşlık: Tarihsel Bölünme ve Sonuçları*”, *Alevi Kimliği*, Ed. T. Olsson, E. Özdalga, C. Raudvere, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.
- Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe*, Çev. T. Alptekin, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1998.
- Uyur İdik Uyardılar, Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları*, Çev. T. Alptekin, Cem Yayınevi, İstanbul, 1993.
- Mollaer, Fırat; *Kimlik Politikaları-Özdeşlik, Tanınma ve Farklılık*, Doğu-Batı Yayınları, Ankara, 2014.
- Kimlik Politikaları-Özdeşlik, Tanınma ve Farklılık, içinde: “Kimlik”in Ötesine Geçmek*, Rogers Brubaker ve Frederick Cooper, Doğu-Batı Yayınları, Ankara, 2014.
- Mütercim Asım Efendi, *Burhân-ı Katı*, Haz. Mürsel Öztürk, Derya Örs, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.
- Neuman, W. Lawrence; *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, (5. Baskı), (Çev. Sedef Özge), Cilt I, Yayın Odası, Ankara, 2012.
- Noyan, Bedri; *Alevilik Bektaşilik Nedir*, Ankara, 1985.
- Ocak, Ahmet Yaşar; “*Alevi*” md., T.D.V.İ.A., C. II, İstanbul, 1989.
- Babaîler İsyanı Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu’da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, Dergâh Yay. İstanbul, 2002.
- Türkler, Türkiye ve İslam*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.
- Öktem, Niyazi; *Anadolu Aleviliğinin Senkretik Yapısı*, Truva Yayınları, İstanbul, 2011.
- Türkiye ’de Alevîler, Bektaşîler, Nusayrîler*, İSAV Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi.
- Örnek, Sedat Veyis; *Türk Halkbilimi*, KB Yayınları, Ankara, 1995.
- Öz, Baki; *Alevilik Tarihinden İzler*, Can Yayınları, İstanbul, 1997.
- Özdemir, Zekeriya; *Adramyttion’dan Efeler Toprağı Edremit’e*, Buluş Tasarım ve Matbaacılık Hizmetleri San. ve Tic., I. Cilt, Ankara, 2009.
- Özsöz, Cihad; “*Pierre Bourdieu’nun Temel Kavramlarına Giriş*”, *Sosyoloji Notları Dergisi*, S. I., Nisan 2007.
- Pakalın, M. Zeki; *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, MEB, İstanbul, 1993.
- Peker, Hüseyin; *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2003.
- Punch, Keith F.; *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, (Çev. D. Bayrak, H. B. Aslan, Z. Akyüz), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2005.
- Refik, Ahmet; *Anadolu’da Türk Aşiretleri (966-1200)*, Enderun Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul, 1989.
- Sarıkaya, M. Saffet; *Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı*, (XI-XIII. Yüzyıl), Ötüken Yayınları, İstanbul, 2003.

- Selçuk, Ali; *Tahtacılar*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Sezgin, Abdülkadir; “*Alevilik Çalışmalarında Usûl ve Osmanlı Arşiv Belgeleri*”, Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, (Yaz 1998/6).
- Shüler, Harald; *Türkiye’de Sosyal Demokrasi, Particilik Hemşehrilik Alevilik*, Çev. Yılmaz Tonbul, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- Sümer, Faruk; *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilâtı, Destanları*, Ana Yayınları, İstanbul, 1980.
- “*Ağaçeriler*”, Belleten, Cilt: XXVI, Sayı: 103, 1962.
- Taşgım, Ahmet; *Dişarbakır ve Çevresindeki Türkmen Alevilerinde Dini Hayat, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ank., 2003.
- Tuğrul, Talip; *Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslar arası Sempozyumu*, Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Turan, Osman; *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1971, s. 15; Yücel,Yaşar ve Sevim, Ali; *Türkiye Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, C. I, 1990.
- Uğurlu, Ahmet; *Alevilikte Cem ve Musâhiblik*,Ufuk Matbaası, İst., 1991.
- Uluocak, Şeref; *Kazdağı Tahtacı Türkmen Kozmolojisinde Hakka Yürümek*, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Sayı:71, 2014.
- Sosyo-Bilişsel ve Politik İletişim Süreçleri Açısından Bir Söylem Evreni Olarak Küreselleşme ve Kollektif Bir Aidiyet Biçimi Olarak Ulusal Kimlikler Üzerine Eleştirel Bir Söylem Analizi (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, 2005, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Üçer, Cenksu; *Alevilikte Musâhiblik*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2011.
- Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, Ankara Okul Yayınları, Ankara, 2010.
- Yaman, Ali; “*Dünden Bugüne Kızılbaş Alevi Dedeleri*”, Pertev Naili Boratav’a Armağan, Haz. Metin Turan, KB HAGEM Yayınları, Ankara, 1998.
- Alevilikte Dedelik Kurumu ve İşlevleri*, İ.Ü. SBE., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1996.
- Kızılbaş Alevi Dedeleri*, Şahkulu Sultan Dergahı Vakfı Yay., İstanbul, 1998.
- Alevilik-Kızılbaşlık Tarihi*, Kalipso Lûx Yayınları, İstanbul, 2012.
- Yetişen, Rıza; *Tahtacı Aşiretleri (Adet, gelenek ve görenekleri)*, Memleket Gazetecilik ve Matbaacılık, İzmir, 1986.
- Yıldız, Harun; *Anadolu Aleviliği, Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2004.
- Yörükan, Yusuf Ziya; *Anadolu’da Aleviler ve Tahtacılar*, Eklerle Yayına Hazırlayan: Yörükan, Turhan; KB Yayınları, Ankara, 1998.
- Zelyut, Rıza; *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik*, Yön Yayıncılık, İstanbul, 1998.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://bianet.org/biamag/toplum/166655-alevilerin-sorunlari-vatandasligin-politik-sinirlari> (30.12.2015)

https://www.academia.edu/9039359/Sosyal_Bilimlerde_Y%C3%B6ntem_Ders_Notlar%C4%B1 (08.01.2016)

EKLER**EK-1 KAYNAK KİŞİLER**

Adı-Soyadı: Mustafa YAVAŞ (Görüşme Tarihi: 01.09.2015-10.01.2016-11.01.2016)

İkamet Ettiği Yer: Çanakkale/Çiftlikdere Köyü

Yaş:67

Hizmeti: Pervane

Adı-Soyadı: Veli SARI (Görüşme Tarihi: 01.09.2015)

İkamet Ettiği Yer: Çanakkale/M. Fevzi Çakmak Köyü

Yaş: 60

Hizmeti: Sazender

Adı-Soyadı: Hasan TEZEL (Görüşme Tarihi: Yok)

İkamet Ettiği Yer: Çanakkale/Yenimahalle

Yaş: 56

Hizmeti: ?

Adı-Soyadı: Sinem YEŞİLGÖZ (Görüşme Tarihi: Yok)

İkamet Ettiği Yer: Çanakkale/Akçeşme Köyü

Yaş: 75

Hizmeti: ?

Adı-Soyadı: Uygun UYANIK (Görüşme Tarihi: 06.07.2012-18.12.2014)

İkamet Ettiği Yer: Çanakkale/Merkez

Yaş: ?

Hizmeti: ?

Adı-Soyadı: Ali UYANIK (Görüş me Tarihi: Yok)

İkamet Ettiği Yer: Çanakkale/Merkez

Yaş: 46

Hizmeti: ?

Adı-Soyadı: Meryem Neslihan UYANIK (Görüş me Tarihi: 20.08.2012)

İkamet Ettiği Yer: Çanakkale/Akçeşme Köyü (Çanakkale Merkez’de oturuyor)

Yaş: 67

Hizmeti: ?

Adı-Soyadı: Elif KARADUMAN (Görüş me Tarihi: 20.08.2012)

İkamet Ettiği Yer: Çanakkale/Kepez

Yaş: 48

Hizmeti: ?

Adı-Soyadı: Veli ERDEN(Görüş me Tarihi: 2012)

İkamet Ettiği Yer: Çanakkale/Bayramiç/Kurşunlu (Çanakkale Merkez’de oturuyor)

Yaş: 63

Hizmeti: ?

Adı-Soyadı: Bali KARADUMAN (Görüş me Tarihi: 24.08.2012)

İkamet Ettiği Yer: Çanakkale/Kepez

Yaş: 46

Hizmeti: ?

Adı-Soyadı: Ke mal(Soyadını vermedi) (Görüş me Tarihi: Haziran 2015)

İkamet Ettiği Yer: K. Maraş/Pazarcık (Çanakkale Merkez’de oturuyor)

Yaş: 21

Hizmeti: Sazender

Adı-Soyadı: Seda(Soyadını vermedi) (Görüşme Tarihi: Haziran 2015)

İkamet Ettiği Yer: K. Maraş/Pazarcık (Çanakkale Merkez’de oturuyor)

Yaş: 28

Hizmeti: ?

Adı-Soyadı: İsmail SARIOĞLU (Görüşme Tarihi: Ağustos 2015)

İkamet Ettiği Yer: Balıkesir/Edremit/Tahtakuşlar Köyü

Yaş: 54

Hizmeti: Oduncu

Adı-Soyadı: Bilal Ali TEZUYSAL (Görüşme Tarihi: 19.01.2015-20.05.2015)

İkamet Ettiği Yer: Çanakkale/Kepez/Yenimahalle

Yaş: 79

Hizmeti: Sazender

Adı-Soyadı: Veli TEZUYSAL (Görüşme Tarihi: 2015)

İkamet Ettiği Yer: Çanakkale/Merkez

Yaş: ?

Hizmeti:?

Adı-Soyadı: Zehra TEZUYSAL (Görüşme Tarihi: 19.01.2015-20.05.2015)

İkamet Ettiği Yer: Çanakkale/Kepez/Yenimahalle

Yaş: ?

Hizmeti: ?

Adı-Soyadı: Hasan ÖZCAN (Görüş me Tarihi: Temmuz 2015)

İkamet Ettiği Yer: Balıkesir/Edremit/Doyran Köyü

Yaş: 65

Hizmeti: ?

Adı-Soyadı: Aşkın DEĞİRMENCİ (Görüş me Tarihi:25.05.2015)

İkamet Ettiği Yer: Çanakkale/Kepez/Yenimahalle

Yaş: 44

Hizmeti: ?

DİĞER KAYNAKLARDAKİ KAYNAK KİŞİLER

Adı-Soyadı: Naci YÜKSEL (Görüş me Tarihi: Bilinmiyor)

İkamet Ettiği Yer: Balıkesir/Merkez/Bahçedere Köyü

Yaş: 44

Hizmeti: ?

Adı-Soyadı: Fatma ERTEKİN (Görüş me Tarihi: Bilinmiyor)

İkamet Ettiği Yer: Balıkesir/İvrindi/Soğanbükü Köyü

Yaş: 31

Hizmeti: ?

EK-2 GÖRÜŞME METİNLERİ

Bali Karaduman

Adınız Soyadınız?

Bali Karaduman, bizde Balı'dır aslı

Doğum yeri ve tarihi?

5.5.1969 Çanakkale,

Evlenecek gençler nasıl tanışır, nerede tanışır, nasıldır? kızlar nasıl beğenilir sen eşini nerede gördün, nerde beğendin, evlenmeye kalkıştın?

Sıradan detaylı ya da şöyle olacak diye bir mevzusu yoktur. ben aynı köyden olduğum için o öyle gelişti. ama bir yerlerde, düğün olur bayram olur, akraba ziyareti olur, aileler ister verilir, verilmez, tanışma görüşme kısmının mecburiyeti yoktur. İllaki şöyle olacak diye vermezler bazıları, çoğunluk kaçma da çoktur mesela bende de olduğu gibi,

O zaman biz sizi tanışma hikayenizi öğrenebilir miyiz?

Biz aynı köydeydik zaten, o ilkokuldan gençlikten sürekli zaten köy hayatında sürekli zaten berabersin. tanışma kısmı pek yok yani, doğuştan tanıştık çocukluktan, ayrıyeten bir tanışma şeyimiz olmadı.

Evlenmeye nasıl karar verdiniz?

prosedür yok, birbirimizi beğendik şöyle oldu böyle oldu. sonuçta ilk olarak ailelere söylendi. abisi vardı, bizde de adettir, büyük dururken küçüğü vermezlerdi. bir defasında istemem oldu aileler üzerinden verilmedi bizde kaçırdık, o şekilde oldu.

Kaçırdın kızı düğünü nasıl yapacağız?

fark etmez olur gene düğünden eksiğimiz kalmaz bizim.

Normalde geleneksel düzende aile kızı beğenip, o kızı gidip kaynananın, kayınpederin gidip görmesi, onun ailesinin buna rıza göstermesi o seremoni, özel bir seremoni var mı? (04.24)

BALİ: Düğün hazırlığında da sistem olarak genelde mesela günümüzde çok fazla kalmadı aslında. Mesela eskiden kız işi denirdi. Çeyizlerde el işlemleri falan olurdu. Makbul olan kısmı aslında çeyizleri insanların kendisi yapıp hazırlanmasıdır. Öyle söylenirdi. Eski dönemlerde öyleymiş günümüzde artık kalmadı. Bir çok şey makine gücüyle yapıldığı için kısa zamanda da olsa herhangi hazırlığın olmasa bir şekilde artık günümüzde bir iki ay içerisinde bu tip olaylar çözülebiliyor. Pek bir zorluğu yok.

Erkek tarafı olarak ne hazırlanır yani düğüne hazırlanıyor diye erkek tarafı neler yapar? Duyuru mu yapar? Konu komşusundan yardım alır mı? Davet nasıl yapılır? Erkeğin babası kızın evine ne gönderir? O süreç nasıldır?

BALİ: İlk önce isteme olur. İsteme denir. Ondan sonra nişan olur istemeden sonra uygun görülürse o nişanı yeme içme herkesin kendi durumuna göre oğlan tarafı yapar nişanı. Kız evinde olur adet ama her şeyi oğlan tarafı yapar sistem o. Nişanda mutlaka bir kuzu getirilir. Yani baştaki adeti odur. Mutlaka kuzu getirilir oğlan tarafından kız evine. O kuzu kesilir insanlara dağıtılır gibisinden kuzu şarttır yani. Nişan kuzusu denir zaten adına da nişan kuzusu varmış diye söylenir. Daffet derler bizde. Davetiye ye bizim okuntu derler. Öteki okuntu, herhangi bir gönderilen bir şeydir. Genelde davetiye kısmı kumaş türünden oluşur. Sofra bezi, havlu gibi şeyler gönderirler insanlara ona okuntu derler. Öteki haber göndermeye de daffet “davet” daffet diye söylenir bizde. Mesela kendimden bahsedeyim yine. Oluşum Deniz göründü’lü. Elmacık Köyü’nden bir akrabam ve ya arkadaşım varsa oradan birisine bir haber gönderirsin şu tarihte Cuma gün ve ya cumartesi gün nişanımız var diye ona daffet denir mesela. Eskiden o gönderdiğin kişi şimdiki gibi telefon yok haber gönderilirmiş. O haber gönderdiğin kişi de o köye daffet ederdi. Eskiden sistem öyleydi. Şimdi telefon var birine telefon ediyorsun o da köylerde hoparlör var şimdi muhtarlığın koymuş olduğu sistem, üf üf şu tarihte bali’nin nişanı vardır tüm köylü davetlidir yani teknoloji olarak da biraz değişti ama sistem değişmedi.

Peki ala giden hediyeyi kim götürür davete giderken?

BALİ: Benim söylediğim nişan kısmında. Nişan bu şekilde. Nişan daveti sözlüdür. Herhangi bir şey gitmez. “Daffet” ona denir zaten. Ötekine “okuntu” denir. İsimleri de farklı zaten. Nişan bu şekilde haber gönderme olarak diyelim “daffet” haber gönderilir. İnsanlar gelir oğlan tarafı ne hazırladıysa başta kuzu o mecburdur. Onun haricinde bir mecburiyet yoktur. Herkes istediğinden yapar yemek içki ne varsa insanlara verilir. Yenilir içilir nişan bu şekilde biter. Ondan sonra ki etapta düğün kısmına geçilir. Bir tarih belirlenir ilk önce iki tarafında uygun göreceği. O düğünden önceki çoğunlukla birkaç hafta öncesinde bir okuntu okuma denir. Okuntu yırttırma denir. Üç beş kişiyle toplarsın o düğün evinden bunu hem oğlan tarafı hem kız tarafı yapar. Artık bundan sonra ki evreleri ilk önce okuntu okursun mesela liste olarak okuyacağın kişiyle mesela Bayramıç Karıncalı Köyü’nden otuz tane insan okudun ve ya elli tane insan okudun on tane havlu, yirmi tane sofr a bezi, otuz tane şalvarlık onları bir çuvala doldurursun akrabana veya bir arkadaşına gene oradan birisine gönderirsin köyden bir kişiye o çuvalı. O listeden onu o gönderdiğin yazdığın kişilerin hepsine tek tek dağıtır o gönderdiğin kişi. Düğün sahibi kendisi yapmaz o kısmı bizde. Her köyde böyledir. Mareşal Fevzi Çakmak’ a da gönderir Elmacık’ a da gönderir Çiftlik dere’ye de her tarafa böyle birer tane paket halinde çuval halinde büyüklüğüne göre okuntular gönderilir. O gönderdiğin kişiler dağıtır. Düğünün tarihi de zaten bellidir. O düğün tarihinde de insanlar gelir. Hem kız tarafı hem oğlan tarafı bu okuntuyu ayrı ayrı gönderir insanlara. Düğün hem kız evinde hem de oğlan evinde olur bizim. Kaçmamışsa tabi.

Aynı köydeyse aynı şekilde olur mu? Hem oğlan evi hem kız evi düğün kurar mı?

BALİ: Evet. Kaçmamışsa öyle. İki tarafta da olur. Kaçtığı zaman sadece oğlan tarafında bir evde düğün olur. Gerçi günümüzde yine iki tarafta da oluyor ama. Normali asıl gelenek ve göreneklerimizde kaçarsa oğlan tarafı kaçmazsa iki tarafta ayrı ayrı düğün yapar.

Düğün yapıyor erkek tarafı. Erkeğin de arkadaşları var tabi. Bunlar ne yapar? Erkeğe yardım mı eder? Adetlerde erkeğe yapılan özel bir muamele var mıdır? Onu berbere mi, hamama mı götürür? Arkadaş çevresinde ne gibi şeyler yapılıyor?

BALİ: Arkadaş çevresinde “genç” diye tabir edilir. Gençlere bu tür adetlerde pek fazla iş düşmez bizim. Mesela düğünler her şeyde de bayrakla yapılır. Ona kepez getirme denir mesela. Oğlan tarafından bir kişi ve sülaleden olmak zorunda sağdıç diye hitap edilir ona akrabalarından biri. Kardeşi olur, amca çocuğu olur işte onun gibi kişilerden birisi sağdıç olur. İlk gün düğünün birinci günü oğlan tarafı kepez getirir. İkinci günde kız tarafından gelin gider yani “kepez” diye tabir edilen o süslemeyle, dürülmenin ismi kepezdır. Bazı yerlerde duvak denir. Bizim Türkmenlerin adetinde kepez diye tabir edilir. O kıyafetten ilk gün oğlan evinden kız evine gene cemaat eşliğinde insanlara gelinir. Oradan kız gelir o elbise orada kalır o gün. Ertesi günde o elbiseyle gelin çıkar gelin alımına gelir oğlan tarafı, o elbiseyle çıkar gelin de baba evinden.

İkinci gün erkek tarafına geçiyor kız.

Evet.

BALİ: Kepez getirme, gelin alma çoğunlukla düğüne gelen kişilerin çoğunluk katılımıyla toplu halde olur. Oğlan tarafının sağdıçları düğün ahalişi falan kız evine o şekilde gelinir. Orada yine bir sofra falan atılır. Aynı şekilde ertesi gün gelin almaya gelirken de oğlan tarafı yine yine bayrakla sadece kepez olması kepez bir gün öncesi getirildi ya kepez şeklinde topluluk halde bütün insanlarla gelinir bayrakla beraber ondan sonra gelin hazırlanır içeride. O kepez giydirilerekten geline o kıyafetle gelin çıkarılır. Oradan kız evinden oğlan evine diye tabir edilen kız evden çıktı oğlan evine gidinceye kadar aynı sistem yine bayrakla toplu olarak bayrak önde insanlar arkada gibisinden bu şekilde olur. Gençlerin adet kısmı, o bayrağı mutlaka gençler taşır gençler götürür adet kısmı odur gençlerin yani bir evli kişi o bayrağı almaz bir evli kişinin evinde o bayrak dikilmez gibi mutlaka o genç olacaktır. O bayrağı dikenler mutlaka genç kız olacaktır. Mesela evli bir hanım gelip de orada bayrak dikmez o adetler öyledir.

Kız evden nasıl çıkar? Baba mı yoksa anne mi çıkartır? Bir şey verilip alınır mı? Çeyiz önceden mi çıkar aynı gün mü çıkar?

BALİ: Sistemlerde bir farklılık yok. Aynı şekilde isteme, nişan sonrasında düğün olur bunlar periyodik şeylerdir. Onun haricindeki düğün içinde de çeyiz götürme denir öyle bir olay olur ama o sadece düğün esnasında bir göstermelidir. Bir sandık gider eski dönemlerde mesela bir tane sandık iki üç tane bohça oluyormuş çeyizin tamamı o kadardan oluşuyormuş eski zamanlarda bizim zamanımızda öyleydi. Onu da düğün içinde

getiriyorlarmış, getiriyorlardı. Ama günümüzde çeyiz diye tabir edilen şey adı çeyiz oluyor. Evdeki her şey iğneden ipliğe her şey dahil olmak üzere kız tarafı yapar. Oğlan tarafı sadece yatak odası alır. Çeyiz kısmını detaylandırarak olursak diğer eşyaların tümünü kız tarafı alır. Onu da çeyiz babında verir.

Çeyiz nasıl evden çıkar? Evden çeyizi çıkartırken kapıya durulur mu? Biz çeyiz almaya geldik denilip çıkılır mı?

BALİ: yok. Çeyiz almaya geldik değil de çeyiz götürülür. Yani kız tarafından düğün içindeki olay kısmını söyleyeyim. En önde bayrak insanlar toplaşır işte bir tane çeyiz sandığı göstermelik üç beş parça eşyayla o düğün içerisinde oğlan evine götürülür. O sandık oraya bırakılır oğlan evine kız tarafının birkaç akrabası o sandığın üzerine oturur adet olarak. İşte sandığı vermek için damattan düğün sahibinden üç beş para alınır. Göstermelik olarak adet kısmı bu ama gerçek kısmı öyle bir sandıkla bitmiyor.

Bu adet oğlanın evine sandık girdikten sonra yapılıyor değil mi?

Tabi.

BALİ: Bir gün önce hanımlar geline kına yaparlar. Kına gecesi yani hanımlar için caz tutulu düğünde, cazla oyun kısmı olur. Kına gecesi diye tabir edilir geline kına yakar oğlan tarafının sağdıç diye tabir edilen o sülaleden olan bir kişisi kına getirir kına kararlar gelinin ellerine ayaklarına sürerler adet olarak bir gece önceden o hazırlanır. Ertesi günde kepez diye tabir ettiğimiz o elbiseyi giydirmek için hanımlar...29.40 içeride gelini kızı o şekilde hazırlar. Gelinin kuşak dediğimiz bir şey vardır. Onu varsa aileden oğlan kardeşi. Gelinin oğlan kardeşi yoksa yine sülaleden başka bir erkek genç olmak şartıyla bir erkek çocuğu bağlar o kuşağı. Annesi babası akrabaları kıza geline elini öptürür uğurlama bakımından. Dışarıda ağlama havası çalar. Ağlamamak için en kendini zor tutarsın güya ağlamıyormuş gibi gelin kızın yanında. El öptürme de olduktan sonra kız babası kolundan tutarak kızı..30.48 diye tabir ettiğimiz evin bahçe kapısına kadar götürür. Orada damatla sağdıç yani gelinin bir tarafından biri bir tarafından biri tutarak onlara verir. Eskiden ata biniliyormuş şimdi taksiye biniliyor artık günümüzde. Onları arabaya bindirir. Üç beş adım yürürken arkasından su dökülür annesi tarafından o adettir. Ondan sonra kız evinden çıkmıştır kız tarafının düğünü bitmiştir anlamında. Ama düğün devam ediyordur ama ondan sonraki topluluk insanlar gençler kızlar köyün içindeyse aynı köydeyse düğün, yaya olarak oğlan evine kadar gider. Yine en önde bayrak arkada gençler o topluluk olarak köyün içindeyse düğün yaya olarak oğlan tarafına kadar gidilir. Düğün öyle biter. Ayrı köydeyse o zamanda belli bir müddet mesela köyün içinde o adet uygulanır. O köy çıktıktan sonra arabalara binip o oğlan tarafı diye tabir ettiğimiz kişiler arabalara binip araçlarla öbür diğer köye devam eder. Orada da gittiği yerdeki köyün içinde de yeme içme oyun falan devam eder en önde bayrak ve o bayrakla beraber ilk önce yine bayrakla oğlan evine varıldığı zaman bayrak ..32.35 ondan sonra gelin indirilir. Kapıdan ilk girişte bir kuzu keser çoğunlukla düğün sahibi oğlan tarafı gelin ve damadın alınlarına birer damla o kandan basılıp üzerinden geçirilir. Kapıdan girerken de buğday atılır. Bereketi simgeliyor ya adet kısımları bunlardır.

Kız evden çıkıyor baba kıza bir şey söyler mi? Anne kıza bir şey söyler mi? Bu kapıdan çıkıyorsun gibi nasihat kısmı var mıdır?

“Gov govlama, din dinleme, 33.50

BALİ: davulla düğün bittikten sonra kısmı kız evinden kız alındı, bayrakla beraber yenilerek içilerek konaklarla beraber eve girildi, oğlan evine girildi. Düğünün davul kısmı bitmiştir ondan sonra o aşamada aileden sülaleden birisi sağdıç diye tabir edilen kişi onun önderliğinde dedenin önüne götürülür gelin ile damat, bu oğlan evinde olur. Düğünün bittiği günün akşamı, sağdıç tarafından oraya götürülür, sağdıç denir o götüren kişiye. Oraya dedenin önüne götürülür, dede duasını okur, nasihatini verir ve nikahlarını kıyar. Oğlanın omzuna bir heybe konur. Aklımda kaldığı kadarıyla söyleyeyim. Geline de sepet ...46.00(musak) derler bizde. Bir sepetin içine çay şeker kahve falan. Geline kahve pişirilip kocasına ve oradaki oturanlara ikram ettirilir, dede de dualarını okuyarak, 46..22 boynuna geçti, evin geçimi bundan sonra size ait gibi nasihatler verir, duasını okuyarak dede de nikahını kıyar. O düğünün bittiği günün akşamı olur.

BALİ: o baş bağlama geleneklerimizde var olan. Düğün bitti, ondan sonra gelin ile damat hazırlanan evlerine giderler. Gelinle damat o gece o evde kalır. Ertesi sabah sadıç diye tanımladığımız kişi yine onun hanımı, gelinden çarşafı alır, onu kız tarafına gösterir o baş bağlama olayında. Kız tarafının annesine babasına gösterilir. Şu anlama gelir herşey tamam, derli düzenli. Gelinin başı bağlanır ertesi günde. Baş bağlanır, duası okunur. O hane bir kişi daha çoğalmış anlamındadır. Resmi nikah düğün içinde belediye tarafından evraklar hazırlanıyor, oluyor bitiyor.

Ertesi gün yada hafta içi bir gün aileyi iadeyi ziyaretler?

Düğün kısmı şimdiye kadar anlattığımız gibi olur. Bazı ailelerde iki oğlan varsa mesela sizin iki oğlunuz varsa, mesela birinciye evlendirmişsinizdir zamanında belli bir süre sonra da ikinci oğlunuzu evlendirmişsinizdir bu sefer büyük oğlanı ayırma diye tabir edilen adet vardır. Çocuk ayırma denir. Eğer ailenin iki oğlu varsa o adet olur. İki oğlu yoksa o adet zaten olmaz. Eğer iki oğlu varsa büyük olanı ayıracaktır mutlaka ona da çocuk ayırma denir. O çocuk ayırma kısmında dede gelir oraya cemaat oluşturulur. Adam kendi bütçesine göre illa şunu yapacaksın bunu yapacaksın diye değil de, diyelim dört tane tarlası vardır Ahmet’ in de ikisini vermiştir ayırırken oğluna yada beş tane vardır da birini vermiştir nasıl öngördüyse. İlla şunu vereceksin bunu vereceksin diye bir şart yok. Sistem olarak çocuk ayırma diye tabir edilen bizde ailede iki oğlan varsa büyük oğlunu ayırırken bir tane tarla varsa bir tane ev veriyorum der ne veriyorsa der. Onu da oradaki cemaatteki insanlar bilir zaten onun hiç dönüşü yoktur. Babası sağlığında sağsa o sözü söylemişse tapu belki üzerinde olabilir. O sözün üstüne bizde pek söz söylenmez diyelim. Benim babamın köydeki yerler babamın dedesinin üstüneydi halen daha. Köydeki tarlalarımız göçmezden önce biz kullanıyorduk, burası bizim diye ama resmiyette babamın dedemin üzerineymiş dedemde öleli yıllar oldu 2008 2007 de mi geçti bizim köyden kadastro. Kadastro geçerken de sorunlar yaşadık bu evrak konusunda kimsenin kimsenin yerinde yok ama o oradan gözüktüyor o oradan gözüktüyor bu sefer taa koca dedemin üstünde

olduğundan tarla koca halalarımın imza almam gerekiyor yani gittiğin zaman kimse vermemezlik etmiyor ama prosedürde böyle bir şey var. O cemaatten filan tarih rahmetli dedem dedemin ismi alıydı mesela burayı ali'ye veriydi. Ayırırken oğlu hasan' a veriydi gibisinden. Sisteme bakarsan benim babamın dedesinin üzerineymiş mesela hale daha yerler. Herkes kendi yerini kullanıyor.

BALİ: Gelin kademi derler bizde. Diyelim ali düğün yapmıştır düğününe gitmişimdir ben yine davetli olarak akrabamsa sevdiğim saydığım bir arkadaşsa ayriyeten bir de gelin kademine gidilir. Yani düğünün haricinde mümkün olan yakın bir süreçte ona bir hediye daha götürülür ayriyeten düğünden sonra olur. Şu kadar gün içinde şu kadar zamanda olacak gibi bir şey değil, oğlan tarafının akrabaları, arkadaşları falan öyle bir adette bulunur oğlan tarafına gelin kademi diye tabir edilen öyle bir olay vardır.

BALİ: Yaşam tarzı ve coğrafyadan kaynaklandığı için bu tür şeyler öyleymiş eski dönemde ama şimdiki dönemlerde halkımızın belki de en az yarısı kasabada hayatını yaşıyor. Haliyle kızda oğlanda bu tür şeyler olabiliyor. Bunlar aslında yaşamın getirdiği şeyler. Mesela eski sistemdeki gibi herkes köyde yaşasaydı daha az olurdu yada belki hiç olmazdı. Aslında birazda zaman değiştiriyor bu tür şeyleri.

Bali Karaduman: kadınların bağladığına yazma denir erkeğin bağladığına yağlık denir yağlık erkeğin bağladığıdır.

Bali Karaduman: Poşinin koyu turuncu renkte olanını düşünün, o turuncu renkte olan şey sarılıyor başına. Dede nikahı kıyıldı, sarık ile kuşakla da artık tam yetkin bir erkek birey olmuş oluyor.

Bali Karaduman: Sarığı bağlar ondan sonra nikah kıyılır.

Yani dede bazı nasihatlerde bulunuyor nikah kıyılırken, o nasihatlerden hatırladıklarınız var mı?

Bali Karaduman: Tabi dede nasihat verir. Okumalar var da bildiğim kadarıyla hatırlayabildiğim, oğlunla _____ (38.02) ben çok detaylı bilmiyorum.

Bali Karaduman: Uzun oturmalarımız çok fazla şey olmaz, mesela bizim aşiretimizde şu vardır; çoğunlukla iş çıkışı, akşamüzeri insanlar çoğalır yani yaz mevsiminde bile saat 12'yi geçtikten sonra düğün evinde kalan insan binde bir ve seyrek. Bizim insanlarımız normal vakitte de en geç 12 de dağılır, kendiliğinden. Oturup sabahlayayım, çok şey yapayım bizde yoktur. Eskiden de yoktu.

Bali Karaduman: Eskiden vardı ama şimdi bu kısımlar kasabalarda kalmadı.

Bali Karaduman: D    nler sadece Ramazanlarda olmaz. Normal Ramazanda da olmaz mesela bizim kendi Ramazanımız Muharrem ayında biz ona A  ir deriz o zamanlarda olmaz. Onun haricinde her zaman d    n olur.

Uygun Uyanık

  sim Soyisim

Uygun Uyanık ismim.

Türkmenlerde Bali' nin bahsettiği gibi aynı k  y içerisinde ise gençler diye tanımlanır bizde genel olarak. Gençlerin birbirinden haberdar olması zaten kaçınılmaz çünkü köylerimiz genelde köşk köylerdir. Nüfus az gündelik yaşamda da Türkmen köylerin hemen hepsi da   köyleri. Orda ne olur okula gidilir herkeste      beş koyun keçi olur veya bir iki s    r olur çocuklar her şekilde birbirlerini tarlaya giderken zeytin toplarken malını davar  n   sulamaya götürürken birbirlerini görebilir. Evlilik   a  ma gelindiğinde bizden bir önceki nesil yani şu anda altmış yetmiş yaş grubundaki insanlarda daha çok büyüklerin aile büyüklerinin uygun g  rd     kişiyle evleniyormuş ama daha sonrasında kişiler mesela bali eşini beğeniyor ailesine iletiyor ben bedriye' yi istiyorum onunla g  r    yorum anlaşıyorum konuşuyorum diyor gidip isteniyor.   steme kız tarafının beklentilerini ideal damattaki beklentilerini damak ki bali kar  ılamam   ki kızı vermemişler. Vermeyince iki tane seçenek kalıyor. Bu kaçırma olgusu diğer taraflarda diğer yörelerde olduğu gibi zorla kaçırma değil. Kızla erkek anlaşıyor ve haberleşiyor filanca gece gelince teyzesinin kızına söylüyor dayısının oğluna söylüyor haber gidiyor belli bir saatte genelde herkes yattıktan sonra filanca yere geliyor o çıkıyor belli bir yerde bali bekliyor. Kimsenin bulamayacağı bir yere diyelim ki Bayram  c   Karıncalı Köyü' de akrabası var oraya gidiyor bir yerde bunları saklıyorlar. Gençler kızla oğlan zaten ka  tı i   i  ten geçti. Bunda sonra aile ne kadar şey yaparsa yapsın sonuçta bir şekilde direnci kırılmış oluyor. Direnç kırıldığında barış yapılıyor ki bali' nin yaşadığı bir süreçtir.

Kızı nasıl kaçırdınız?

Kızı normal pazar yerinden kaçırdım yani e  imi. Aile düzeyinde istendi verilmedi. Pazardan kaçmıştık. Cuma pazarı Çanakkale o kalabalı  n içinde kaçmıştık. Ondan sonraki şöyleydi böyleydi ki kısımları gözümüzle görmedik. O dönemde bizde güzel yalı da bir akrabamız vardı. Güzel yalı da bir benzinlik vardı Tuğrul Aksoy' un orayı işleten kişi bizim akrabaydı yani orada çalışıyordu. Oraya gitmi    tık bir bir buçuk gün orada kaldıktan sonra aileler düzeyinde i   hallolduktan sonra tekrar eve gelmi    tık.

Ka   gün sonra?

  ki gün sonra falan.

Orada sizin evin penceresi kırıldı mı?

Olmuş onlar biz görmedik. Aileler gene g  r    r tabi sitemde olduğundan mecburen barışmak zorunda kalır işte getirirler ellerini öpüp ondan sonra belli bir tarih kesilir bir de ayriyeten bar   diye tabir edilen bir adetimiz vardır. Mesela ilk önce aileler arasında olur da birkaç hısım akraba gibisinden bu süreç bir de ayriyeten bar   diye tabir edilen biz de Türkmenlerde bütün köylüye duyurursun yani yemek verirsin. Sonuçta mesela evlendin ya o zaman gençler evlenmiş oluyor. Mecburiyetten kaçmış oluyor. Kaçınca da ne oluyor. K  sl  k oluyor. Bar    nca yemek verilir. Herkes gücüne göre işte yemek yapar meze yapar verirse içki verir.   lla ki şunu yapacaksın diye bir

mecburiyet yoktur ama insanlar elinden geldiği kadar öyle bir şey olur o da olur ona da barış derler bizde ailelerin barışmasına.

Bu, düğünün haricinde kaçma olayı olduğu için bir barış yemeği mi?

Evet. Düğünün haricinde olan bir şeydir. Ayrı yeten gene düğün yapılır. Nişan olmaz. Sistem olarak şöyle söyleyebiliriz. Normal prosedürde kız istenir aileler uygun görürse nişan olur ilk önce. Nişandan sonra da düğün olur. Normal prosedür budur adetler kısmında. Bizim işte başladı isteme oldu verilmedi. Kaçtırdık kaçınca barış olur. Barış olduğu zaman nişan olmaz. Kaçınca ondan sonra tekrardan düğün olur.

Nişanda yapılanlar barışın içinde mi oluyor? Yoksa yine bohça götürme ve çeyizler vs. onlar nasıl çözülüyor?

O adet olarak gene gerçekleştiriliyor barış kısmında.

Barış aynı zamanda nişan mı oluyor?

Barış oldu. Düğün hazırlıklarında neler var?

UYGUN: Düğüne gelindiğinde düğün bayrak dikimiyle başlar. Bayrak dikilmeden düğün başlamaz. Bali'nin dediği gibi damat tarafından oğlan tarafından bekar bir erkek çocuk genç bayraktar okunur tayin edilir. Bayraktarın eviyle köyün genç kızları ya da kızlar toplanır. Gençlerin bayrağı dikilir. Bayrak sopasına toplanıp genç kızlar bayrakları dikerler. Onun üstüne orada bulunan damat ve köyün bekar gençleri para atarlar o semboliktir. Beş lira on lira yirmi lira elli lira eskiden her zaman alışveriş imkanı olmadığından düğüne satıcılar falan gelirdi. O düğün süresince genç kızların harçlığını gençler vermiş olur. Bekar oğlanlar vermiş olur. O para toplanan para eşit olarak paylaştırılır. Bayrak dikenler, iğneyi eline alanlar orada bulunan genç kızlara, gelmeyenlere verilmez yalnız bulunup mutlaka eli degecek. Onlar arasında eşit olarak paylaştırılır. Sağdıç mutlaka bir oğlak keser bir şey keser yemek hazırlamıştır. Orda sofraya çıkarılır. Ondan sonra çalgı çalınır. Bayrak davul zurna çalarak götürülür düğün evine dikilir. Düğün evine bayrak dikildiğinde giriş kapısının oraya dikilir. Düğün başlamış demektir. Dışarıdan siz düğüne geldiniz hiç sormanıza gerek yoktur. Düğün evi, önünde bayrak asılı olan evdir. Bu düğün evinin bayrağıdır. Bir de gençlerin bayrağı vardır. Daha görkemli olur. Üstünde alem olur sopanın ucunda büyük süslü Türk bayrağıdır. Bu bayrak mutlaka gençler hareket ettiğinde konak hareket ettiğinde en öndedir bayrak. Konak derler oturup muhabbet edildi yenildi içildi oynandı falan gidildi elli metre yirmi metre ötede yine oturulur orası da bir konaktır. Cemaate topluluğa konak denir.

UYGUN: Diyelim ki damat Deniz göründü'lü Köyü'nden....24.11 köyünden Bali Karaduman, kızda diyelim ki bir başka köyden. Kız tarafının da bayrağı var. Her köyde gençlerin bir bayrağı var. Oğlan tarafı damat tarafı çalgısıyla gelin almaya gitti diyelim düğünün bittiği gün. Diğer köyün girişine diğerleri de çalgıyla gelir kız tarafı da gelir. Bayrak en öndedir. O iki bayrak selamlaşır. O bir seremonidir ve inanın bana askeri alayların o alay sancağını devir teslim töreni kadar müthiş görsel bir şeydir. İnsanın içi bir hoş olur. Yani bayrağı bir şekilde bu yörede yaşayan Türkmenler kendi evlenme törenlerinde düğün bayrakla başlar. Bayrağın şeyiyle biter. Baş bağlamayla da biter.

Peki ala kız evden çıkıyor, damat geldi kızı alıyor, kızın annesi babası ne yapar?

UYGUN: Gelin alıcılar geldi oğlan tarafı geldi. Kapiya dayandı. Bu kötü. Kız tarafı için çok kötü bir şeydir bu. Neden. Çünkü bir de gelin tarafını ağlatma havasını çalar çalgıcılar. Gelin havası vardır özel bir müzik icra edilir. Dışarıda oğlan tarafı bekliyor içeride gelin hazırlanıyor.

Oğlanın evine kız gitti. Kız evi o andan itibaren düğünü keser mi?

UYGUN: Kızın evinde bu binanın giriş kapısı vardır orası değildir avlu kapı diye tabir edilen bahçe duvarının olduğu kapıdır. Oradan çıkıldığı anda kız tarafının düğünü bitmiştir. Ondan sonra oğlan tarafı damat tarafı yapar düğünü. Kız tarafı kaldı artık doya doya ağlayabilirler.

Kız düğününde olanlar oğlan düğününde devam etmez mi?

O tarafa da davetliyse gider devam eder ama yakın akrabası arkadaşları gitmez. İster istemez bir hüzn oluyor bu mutlu bir şeydir evlilik ama e arkadaşımız akrabamızsa onunda yanında bulunmak gerekiyor. Çünkü artık kızı balı dan çıkmıştır. Balı'nın hanesinden çıktı kızın evi orasıdır o haneye dahil olur.

Oğlan evinde düğün devam mı ediyor?

UYGUN: Oğlan evine yine gidilir. Diyelim ki aynı köyün içindeyse dediği gibi en önde bayrak olur onun arkasında bekar gençler olur bir konak onun arkasında yeni evlenenler onun ar...35.41 arkasında kırk kırk beş yaşına kadar olanlar olur ikinci konak onun arkasında da altmış yetmiş yaşına kadar sindirim sistemi rakıyı kaldıracabilecek olanlar ayrı ayrı konak olur hepsinin önünde birer tepsi olur mezeler olur içki olur neyse rakı şarap bira içerek bunlar devam ederler. Oynayarak gidilir.

Kızı evinden aldık hemen koştura koştura damat evine gitmiyoruz. Ayrı köydeyse de kız tarafından alındı köyün çıkışına kadar gidilir orada uğurlanır kız tarafı yine kalır bey köyüne damadın köyüne güveyin köyüne varıldı köyün girişinde yine çalgıyla konarak göçerek yine aynı şekilde yaş gruplarına göre ayrılır yani bekar gençler birinci sıra ikinci sıra evliler gençler üçüncü sıra daha yaşlılar olarak aynı akranlar emsaller diye tanımlanan gruplar birbirleriyle muhabbet ederler. Arada canı isteyen oyun havası çaldırır diğerleri eşlik eder tempo tutar çalgıcıya düğün sahibi müziği kimden rica eder genelde romanlar. Bunlar bizde takım diye tanımlanan gruplar var. Davul klarnet ve kemandan oluşan üçlü bir takımdır. İki takım mı tuttun düğüne üç takım mı tuttun veya ali'nin durumu iyidir dört takım tutmuştur. Tutar, ona kalmış bir şey. Bunlar ayrı ayrı yerlerde müzik yaparlar düğün süresince. Toplu olarak çaldıkları da olur. Çalgıcılar geldi bayrak dikildi yani düğünün başladığı gün düğün evine gelindi bayrak giriş kapısının üstüne asıldı. Düğün sahibi kim Bali kızını evlendiriyorsa bali'nin, kızın annesi sağsa ve varsa bali'nin annesi babası yani düğün sahipleri otururlar. Bütün çalgılar aynı anda onlara çalar. Hepsi üç tane davul üç tane klarnet üç tane keman hepsi birden çalar. Onlarda düğününüz mübarek olsun derler genelde davul yan çevrilir yer küreye paralel çevrilir üstüne de bali gönlünden kopan bir şeyleri atar. Bu kız evinde olsun oğlan evinde olsun aynı şey geçerlidir. Daha sonrasında bali'nin düğüne ben davetliyim diyelim gittim düğüne ne zaman gidilir cumartesi Pazar günümüzde genelde iki gün oluyor düğünlerimiz cumartesi günü akşamüzeri gidilir düğüne bali daha önceden düğün için aşçı grubunu ayrı mezeci grubunu ayrı tutmuştur. Bunlar liste vermiştir bali'nin eline, bali'ye sorarlar kaç kişi okudun kaç okuntu vereceksin. Bali demiştir ki ben yedi yüz okuntu vereceği m. Ona göre sen şu kadar pirinç şu kadar nohut şu kadar et neyse şunları şunları halledeceksin bali bunları tedarik eder. Onlar yiyecek yemek ve meze haline getirilir. Düğünlerimizde bir de hizmetçi okumak vardır. Bali'nin bana nazı geçiyorsa, bali'nin dediği gibi havludur şalvarlıktır sofra bezidir onlardan daha kallavi bir

şeyler bir araya getirilir bütünlerler. Derler ki Ak çeşme Köyü’ den üç kişiye ali’ye nazım geçiyor uygun’a nazım geçiyor bir de hasana nazım geçiyor, üçü benim arkadaşımıdır veya yakınımıdır üçü hizmetçidir. Karşısında görevleri de yazar. Biz bali’nin düğününde gideriz biz hizmetçiyizdir bali’nin adetinde. Hizmetçiler ne yapar, her şeyi yapar bir nevi düğün sahibinin vekili gibi davranır. Diyelim ki şeref hocam dışarıdan gelmiştir, davetlidir. Siz gelmişsinizdir size yer gösterilir, bulunur. Masa sandalye oturtulur önce, mutlaka yemek getirilir. Bir sofraya düzülür size masanın üstüne siz dersiniz ki çorbada güzel olmuş çorbayı tazeleyelim, var mı bir istediğiniz diye sorarlar o tazelenir. Kuru fasulye de pek iyi olmamış ama pilav iyiymiş ikinci tabak gelir sonra içki alır mısınız ne alırsınız diye sorulur. Rakı der bir kişi, bir kişi bira der ona göre bu içkiler ve meze faslı getirilir. Siz oturursunuz yan yana kırk elli tane kimi düğünde yüz tane yüz elli tane masa olur daha fazla da olabilir en yoğun saatler düğünün birinci günü akşamı cumartesi Pazar düğünü ise cumartesi akşam yedi ile on arası ondan sonra insanlar yavaş yavaş ayrılmaya başlar. Günümüzde ulaşım imkanları çok fazla olduğundan Küçük kuyu’daki bir Türkmenden de bana davetiye geliyor düğün için Maraşal Fevzi Çakmak’tan da davetiye geliyor. Ve genelde bir hafta sonunda iki üç bazen dört düğünün birbiriyle çattığı olur. Ne olur. Bali bana diyelim bir davetiye göndermiş bir okuntu göndermiş ama şerefle ben daha yakınım. O zaman derim ki ali sen bali’nin düğününe gidiyorsan şu dürüyü “dürü” diye tabir edilir. Bali’nin okuntusuna karşılık davetlinin verdiği bir para vardır. Ona dürü denir. Bu düğüne katkıdır. Eskiden 1980 lerin ortalarına kadar dürü paraları bali’nin yaptığı tüm masrafı karşılardı düğün masrafını. Ama günümüzde pek karşılayamayabiliyor. Neden. Alkol çok pahalı, et çok pahalı gibi. Ben şeref’in düğününe giderim de ali’ye derim ki, bali bana ne göndermişti bir sofraya bezi göndermişti.sen on lira yirmi liradan benden bali’ye verisin. Ali yer içer en son kalkarken kendi dürüsünü verirken der ki bali, bunu da uygun gönderdi şu da uygunun yedi lira on lira neyse. Bende gider şeref’in düğününde bulunurum. Daha sonra insanlar ayrılır. Atladığımız bir şey var. Oğlan tarafı kız tarafına birinci günü cumartesi günün akşamı kına götürür. Kına giderken genelde mani okunur, metele söylenir. Davulla gidilir, davul çalar öyle, monoton bir havadır o, çalarken biri der ki, kees! Müzik durur der ki “ aya baktım ay beyaz, kıza baktım kız beyaz, bebe baktım para az, bu kız bize yaramaz” gibi bir şeyler söylenir. Ama nedense insanların aklına o anda gelir şu anda benim aklıma geliveren bu. Ama bunun gibi bir sürü. Böyle mani söyleyerek kına kız evine götürülür.

Dede nikahı nasıl olur? O seremoni nasıldır? Kız ve damat bir araya gelerek mi olur? Onların gıyabında tören mi yapılır?

Dede çıktı, evden ayrıldı. Seremoni devam ediyor mu?

Yok yok.

UYGUN: Bizde damat tarafının akrabaları geline el öptürür bir para verir sembolik bir şey ondan sonra gelin konuşur. Gelin konuşmaz.

Düğün kuruldu. Yemekte olmazsa olmaz nedir? Pilav mı, keşkek mi, çorba mı? Geleneksel bir yemek var mıdır? Düğün olduğunda o yemek mutlaka o sofrada olmazsa olmazdır, baş tacıdır, öyle bir şey var mı?

UYGUN: Yok. Yemekler konusunda ayırım yok. Ama genelleme yaparsak günümüzde hele çeşitler çok artmış durumda. Yani sektör kendi içinde ayrı bir iş kolu yaratmış, aşçı grupları oluşmuştur yine Türkmenerler içinden genelde. Bir kişi eli yakışan beceren genelde kadınlara yakıştırılır yemek yapma aslında erkekler daha beceriklidir. Ama bir ekip oluşturur, ekip altı kişiden oluşuyordur yedi kişiden oluşuyordur bulaşıkçısı dahil, kendi kabı kacağıni tedarik eder tenceresini kazanını neyse

bilirler ölçülerini ona göre düğün sahibi çıkar piyasada bu işle uğraşan benim bildiğim sekiz on tane ekip var. Bunlardan fiyat alır, ben şu kadar kişiyi davet edeceğim bu kadar kişiye yetecek yemeği yapacaksın diye. Çorba olmazsa olmazdır, bir pilav olmazsa olmazdır ama ya kuru fasulye olur veya nohut olur. Bir helva, genelde irmik helvası olur en kolayıdır tatlı olarak o olur. İçine katılabildiği kadar çam fıstığı katılırsa iyi olur. Sonra mezeler bölümünde de biraz mevsime bağlı olarak mevsim meyvelerinden, karpuzun bol olduğu kavunun bol olduğu dönemse, ama bir cacık yapılmaya çalışılır mutlaka etli bir şeyler olmalıdır. Çünkü bizde illaki kurban kavramı var ya kurban ve davul olmazsa olmaz illa kan akacaktır o kan kişinin gücüne göre akıtılır. Bali' nin durumu vardır üç tane dana keser ama benim durumum yoktur daha az sayıda hayvan keserim veya bir tane dana alabilirim beslerim bakarım, onunla da idare edebilirim. Ona göre insan çağırım. Mutlaka şu içki verilecektir diye bir kavramda yoktur. Eskiden rakı genelde pahalı kaldığı için hep o küplerle fiçılarla şaraplar alınıp onlar tüketilmiş. Ama şimdi biraz daha ekonomiler düzeldiğinde keyfimizden de çok ödün vermiyoruz. Belki askeri ücretle çalışıyoruz ama illa düğünümüzde yeni rakıyı veriyoruz. Limitsiz yemek ve içmek kavramının fiili olarak uygulandığı yerdir Türkmen düğünleri, çünkü sınır yoktur. Ben on birinci kerede çorbayı yeniletebilirim. Kimse niye istiyorsun demez. On beşinciye de isterim tabi bu beraberinde israfı getiriyor mudur dersiniz mutlaka getiriyordur ama mezede de içkide de öyledir. Bir uğralım geçelim biz ali'nin düğününe demişizdir bali'yle oradan şeref hocanın düğününe geçilecek başka köye geçeceğiz diyelim ki ama orda sizinle karşılaşmışızdır ya sohbetle iyidir öyle bir ortam gelişir biz birer şarap içeriz ali'nin düğününde oradan şeref hocanın oraya gidecek hal zaten kalmamıştır oradan da rica ederiz bizi götürün diye eve.

En büyük problemlerden bir tanesi. Kentte yaşıyoruz bu geleneklerin ne kadarını kentin içinde yaşayabiliyoruz.?

UYGUN: Şu ana kadar tamamını yapıyoruz. Dışarıdan insanlar yadırgayan anlamayan bakışlarla baksalar da diyelim ki kendi sokağımızda bir de kalkıyoruz diyelim Barbaros da esenlerde sokağı kapatıyoruz bu güne kadar da gerek yerel belediye temsilcileri yöneticileri gerekse emniyet göm yumuyor bir şekilde. Herkesin başına gelecek bir şey herkes sünnet yada evlenme düğünü yapıyor diye idare ediliyor. Ama her geçen gün daha da zorlaşıyor. Bir hijyen söz konusu mudur dersiniz değildir. Ama aynı köyde diyelim ki ben düğün yaptığımda çok rahat ortam müsait hele ki şimdi köylerde atıl duruma gelen eski okullarımızı bu tür örf ve adetlerin yapılabildiği alanlar halinde düzenliyor muhtarlıklar yavaş yavaş köy haklıda buna katılıyor. Soğutucu bir birim oda, depo oluşturuluyor rakıyı da soğuk verin diyorsun birayı da soğuk verin diyorsun etin bozulmuyor. Önceden bir sürü dolap kiralanırdı. Bu işte ayrı bir sektör, masa, sandalye dolap, rakı bardağı bile kiralanıyordu. Ama kentte şey çok zor oluyor. Birileri tutuyor emniyete telefon açıyor. Yani sokaktaki mahalledeki herkesle iyi olacağız diye bir şey yok. O zaman ekip arabası geliyor ya ister istemez boyun büküyor düğün sahibi, birazcık idare etsek falan diye. Bunun çözümü mutlaka örf adetlerin düğünlerin daha geniş kapsamlı yapılabileceği alanlar mekanlar oluşturulması, ama bunu özel sektör oluşturur ama yerel yönetimler oluşturur, bu bir ihtiyaç. Çanakale yeme içme kültürünün yoğun olarak yaşandığı, genelde diğer kentlere göre alkolün daha çok tüketildiği sahil kenti. Buradaki etnik kültürler de Macırlar Yörükler ve Türkmenler ciddi olarak alkol tüketiyor ve çok muhafazakar bir aile yapısı yoksa insanlar adetlerinde alkol veriyorlar. Kent dışında veya yakınında bu tür mekanlar oluşturulabilmeli, oluşturulmalı. Yoksa hızla bir takım şeylerden vazgeçmek zorunda kalıyoruz. Kalacağız.

Şu ana kadar birbirine yakın köylerden kız alınması vardı. Aynı kültürden kız alınması vardı. Türkmenlerden kız alınma olayı. Bu toplum tarafından yavaş yavaş hoşgöründen kaynaklanan bir

şey mi yoksa eskiden de böyle bir şeyin olduğu oluyor muydu? Mümkün olduğunca aynı köy, tanıdıktan mı devam ediyordu?

UYGUN: Genelde insanların kapalı toplum yapısı vardır Türkmenlerin. Bali diyelim ki 25 önce 28 yıl önce kendi köyündeki birini aldı. Bir düğüne adete gittiğinde genelde civardaki ulaşılabilir alandaki Türkmen köylerine düğüne derneğe gidilir. Bali'nin bir Yörük köyüne gidip de herhangi bir genç kızla kazara göz göze geldi kazara gelebilir. Orada fazla bir şansı yoktur. Ama aynı şey diğer etnik guruplar içinde geçerli. Çünkü çok da hoş karşılanan bir şey değildir o. Olmuyor muydu çok nadiren muhtelif vakalar oluyordu. O da dışlanıyordu. Ama seksenlerin ikinci yarısından sonra bu tür diğer kültürlerle işte insanlar onu yavaş ağır sindirebiliyorlar herhalde. Diğer taraftan kız alınır ama verilmez denildi önce. Şimdi dediğiniz gibi artık kızda verilebilme noktasına geldi, geliyor. Tamamen karşı çıkanlar var, çok şiddetle karşı çıkıyor birileri. Sonra bir bakıyor kendi başına gelmiş. Bu sefer o katı kuralların yumuşatılması gerekiyor herhalde. Zaman bunu da yapıyor.

Ali Uyanık

ALİ: Zorunlu nişan oluyor. O evliliğin arifesi ve evliliği tanımlamak içlerine sindirmek için bir şey oluyor. O barış sürecinde hem o şoku kız tarafı onu kabullenmiş oluyor ondan sonra kabulleniyorlar. Gelin damat ve düğün tarihi kesiliyor. Düğün tarihi belirleniyor. Onun hazırlıklarına başlanıyor. Çünkü düğün kendi içinde çok yoğun belli bir şey istiyor ha deyince olmuyor hiçbir şey.

ALİ: Ertesi gün baş bağlanır. Gelinin başı bağlanır. O geceden sonra düğün bitti. Ertesi gün baş bağlanır.

Mustafa Yavaş:

“Kaçarak evlenme kesinlikle vardır.”

“Kaçtıktan sonra önce barış olur, yemek masası kurulur, yemek masasına çocuğunu evermemiş olan oturamaz, şahitlik yapamaz. Bizde bunlara ‘Baldırı çıplak’ denir.”

“Nişanda kuzu kesilir, yemek verilir, oğlan tarafı karşılar eğer vazgeçilirse kız tarafı çeker.”

“Eğer ana veya babası ölmüşse düğünden sonra mezar ziyaret edilir, niyaz, rızalık alınır. ‘Kız taşı’ var ona da gidilir.”

“Kız-erkek evlerine bayrak asılır. Bayraktar, 1. derece (gömlek) yakınları bayrak çeker. Bayrak yere düşerse kurban kesmeden bayrak kalkmaz. Bayraktar, bayrak ancak sadıca verilir, bekar olmak zorunludur. Bayrak dikildikten sonra salavat üzerine para atılır, bu para gençlere kalır. Düğün evine, düğün sahibinin akrabaları bayrak diker. Delikanlıların bayrağı dikilir, en son bekar kızlar diker, her bayrak parayla kalkar.

Bayraktar bayrağı bir dahaki düğüne kadar muhafaza eder. Yan sadıcı vardır, evli ve oğlan çocuğu olmak şartıyla. Yan sadıcı, düğünden sonra köylüye yemek verir.”

“Çanakkale’de geline kınayı sadıç anası yakar.”

“Gelin arabaya ilk bindiğinde yakınlarından birisi kucağına dada (çocuk) oturtur. Gelin hediye verir.”

“Düğün bittiği gece kazan kapatılır, dede önde, arkasında sazander, arkasında delikanlılar kazanın etrafında döner, sazander nefes söyler, dede sonunda hayırlı yapar. ‘Özne dönme’ denir buna.”

“Düğünden sonra gelinin başı bağlanır. Önce damat gelini konuşturacak, sonra baba, sonra anne, 1. derece (gömlek) yakın olanların hepsi geline elini öptürür parayla, eskiden gençlere de olurmuş şimdi yok.”

“Oğlanın babası köylüyü davet eder oğlumu ayırıyorum der. Önce cemaat oturur. Baba oğluna ne verecekse tarla, hayvan vs. baba oğluna elini öptürür. Gümüş çeyreklik denir verilene. O gün akşam dede ocak başı kazayım der, akşam ocağın başında üç sefer kazıyormuş gibi yapar, hayırlı okur, dedeye para verilir.”

“Bizde ‘akışlık’ diye geçer. Manası kardeşliktir. Akış olduğun kişinin ailesiyle evlilik ortadan kalkar. Birbirleri arasında abi, kardeşlik başlar. Karşılıklı olarak birbirlerinin babalarına baba, annelerine de anne denir. Çok yakınından musâhip olmaz, yedi gömlek ayrı olacaklardır.”

“Kadınlar’ın ‘cem’e ilk katıldıkları zaman ikrar alındığı yani evlilikten önce, sonra musahiplik cemi var girdikleri daha sonra hizmet tutarlar cemlerde, gerçi eskiden, biz gençken kızlarla, delikanlılar için ayrı cem de olurdu, şimdi yapılmıyor.”

“Evlilik bile, ancak teyze kızını alabilir, o da milyarda bir çıkar.”

“Musahip olmak isteyenler için buna karar verme süreci var, çünkü bu işin daha dönüşü yok. Aynı yerde yaşıyorlarsa, aynı köydelerse özellikle böyle bir süreye ihtiyaç duyulmayabilir. Zaten birbirlerini tanımış oluyorlar, doğduklarından beri. Birbirlerini tanıdıktan sonra gelirler. Musahip etmeden önce dede sorar: geçmişinde bir şey var mı? diye. Edeb, erkâna aykırı bir iş yapmış mı? İşte bunların hepsine baktıktan sonra cem

içerisinde cem erenlerine sorulur. Olur dendikten sonra; Allah’a kul, Muhammed’e ümmet, Ali’ye talip olmak için gelen canların yola girmelerine engel teşkil edecek bir durumun olup olmadığı da sorulur.”

“Musahip tutmak zorundadır insan, Hz. Ali ile Hz. Peygamber’den gelir. Çok eskiden belli bir yaşa gelindiğinde bekar bile olsa musahipliğe giriliyordu artık böyle birşey yok.”

“Eskiden 18 yaşına geldiklerine ceme girerlerdi musahibi olmayanlar da eşiyle birlikte. Hatta ayrı zamanda bekarlar da Kırklar Cemi gibi hizmetler yürütürdü. Gözcü ile Dede hizmetleri yapacaklara dağıtır. Hizmet yürütecek kişi hangisine yatkınsa o önceden söyler. Gözcü zaten önceden kimin ne hizmet yapacağını bilir. Başta herkesi zaten ona göre oturtur yerine, hizmet sıralamasına göre.”

“Dede posta oturur, delil yanar, Şemsi duasını okur, Şemsinin bacısı üç sefer dolu ikram eder. Döşeğin üzerindekiyle, ‘yatan, oturan’ denir. Sazender üç nefes söyler, sazenderin sözüyle herkes hizmetleri yerine getirir. En son hizmet olarak ‘yele’ diye maniyle bağlanır.

Ana bacı döşek getirir ‘Erenler hü döşek getirdim’ üç kere söyler. Musahipler döşeğin üzerinde el öper, önce dedenin sonra da döşeği getirenin elini öper, döşekten dışarı çıkamaz. Döşeği kaldırmak için kurban sahibi para koyar, Ana bacı döşeği kaldırmak için dedenin paradan ona da verilir. İki parçaya bölünür küçük para Dericiyle Ana bacı’ya verilir sonra cem bağlanır.”

“Cemin amacı Sünni kardeşlerimiz ihrama bürünüyor ya onun gibi bizde ihrama bürünürüz, biz o ihrama inanırız, ona bürünmek zorundayız.”

Hasan Tezel

Kırklar Cemi diye geçer,musahibi olmayanlar giremez.Yani böyle denir bizde.

Sinem Yeşilgöz

Çatma daşını çattılar
 Düğün aşını vurdular
 Çağırın gelin kızın kardeşini
 Yaksın gelin kızın kınasını

Evladım gittiğin yere tabi ol
 Gözün yaşın görmeyelim

İsmail Sarıoğlu

“Musahiplik ikrarı alındıktan sonra bu kardeşliğin getirdiği sorumluluklar var, bu sorumluluklardan dolayı mesela kardeşlerden herhangi birisinin ölmesi halinde musahip kardeş kalanlara bakmak ve her şartta maddi ve manevi olarak yardım etmek zorundadır.”

“Ahretlik, ahiret kardeşliği, yol kardeşliği ya da bizde ki gibi akışlık denmesinin sebebi bu zorluklardan dolayı olmasıyla açıklanabilir.”

“Musahip olacak kişilerin ekonomik, sosyal ve fikri olarak eşit veya emsal olmaları beklenmektedir.”

Seda (soyismi söylemedi)

Biz geleneklerden uzağız bilmiyoruz ancak kardeşim bilior, maniler falan da söyler.

Kemal (soyismi söylemedi)

Kuş kafese girmiyor
 Buna aklım ermiyor
 Hiç boşuna ah çekme
 Annem beni vermiyor

Evleri sarı boya
 Gel yarım doya doya
 İç vereme tutuldum
 Gamıma koya koya

Aşkın Değirmenci

“Çok önemli, çok sevdiğim bir şey keşke bugünde yaşayabilse, yaşıyor ama öylesine yaşıyor. Ahiretlik, şimdi evleniyorsun, karşında da sana uygun evli bir çift daha var, ikiniz bir cem de bunun ahiretlik şeyi var, lokması falan da yapılıyor. Bu ahiretlik seromonisi vardır, bundan sonra iki iyi anlaşılan kişi ahiretlik olur,iki aile ama ahiretlik benim hatırladığım eski ahiretlik olmuş iki aile hayatlarında birbirlerine sürekli destek olurlar, çalışırken destek olurlar, okulda destek olur, işte borç sıkıntısı şu bu, aynen kardeş alıyormuşsun gibi, iki kardeş olursun. Musahiplik ayrı bir şey, bunun bir üst kademesi olarak var say, herkes musahipliği yapamaz o daha ağırdır.”

Ali Bilal Tezuysal-Zehra Tezuysal

Dört başı kamil denir bizde. Akışlık olarak geçer. İki aile arasında kardeşlik olarak ifade edilir.

Hasan Özcan

Ben sana dediği konular hakkında bir şey söyleyemem. Pek konuşulmaz bizde başkasına öyle. Ama Edremit’te şu köyler vardır.

Çamcı, Hacıaslanlar, Yassıçalı, Tahtakuşlar, Kavlaklar, Poyralı, Doyran, Mehmetalan.

Veli Sarı

Yol üstünde yongalar

Rüzgar gelir dağılır

Yol verin arkadaşlar

Geçsin kınacı yengeler

Meryem Neslihan Uyanık-Elif Karaduman

Adınız soyadınız doğum yeri ve tarihiniz, Çanakkale'ye ne zaman göçtünüz?

Meryem Neslihan Uyanık, kızlık adım Mutlu soyismim. 1948 Akçeşme Köyünde doğdum. Çanakkale'ye 1992 yılında geldik. Enseler mahallesinde oturuyorum, ev hanımıyım çalışmıyorum.

Elif Karaduman, Kepez'de oturuyorum. 1967 doğumluyum. Kız öğrenci yurdunda çalışıyorum.

Konumuz düğünler Türkmenler düğünlere başlamadan önce kız görmeyi kızı beğenmeyi nasıl yaparlar, eskiden nasıldı, şimdi bu adetlerde değişiklik var mı? İlk önce birbirleri görecekle begenecekler bu nasıl olur?

Meryem Neslihan Uyanık: Küçük yerde eskiden zaten insanlar birbirlerini bilirdi fakat şimdi günümüzde gençler önce birbirini tanıyor, ondan sonra büyüklerine söylüyor. Büyüklerde gidiyor kızı istiyor Allah'ın emri ile kızı istemeyi yapıyor ondan sonra bir yüzük oluyor. Yüzükten sonra büyük nişan olur. isteyen yapıyor şimdi düğünün şartları ağırlaştığı için istemeyen büyük nişan yapmıyor. Büyük nişan; büyük kuzu kesilir, yemekler hazırlanır, ortaya dede gelir Allah'ın emrini tekrar dede yürütür, büyük nişan diye. Orada, kıza mutlaka terlik derler Türkmenler terlik ve çeki. Terlik giyilmese de çeki'yi mutlaka yaparlar. Bir altınlı çeki olur. Türkmen bizim kendi kıyafetimiz ile gelin kızı giydirirler ----- bağlarlar. (02,54) eğlence başlar eğlencenin peşi sıra millet yer içer dağılır. Büyük nişan bu. Büyük nişan böylece sonuçlanır. Ondan sonra düğün hazırlıkları başlar. Düğünün tarihi konur. Kız tarafı çeyiz hazırlar oğlan tarafı düğününe hazırlanır vesaire bunun yanı sıra da gene gelin kızına her şeyini hazırlar. Kız tarafı damadını giydirir gelin tarafı yine öyle karşılıklı giyimler bütün sülaleyi giydiriyorlar diyebilirim. Tabi bu isteğe bağlı bazıları kısa keser. Ondan sonra düğüne gelindiği zaman çalgılar geldikten sonra bayrak dikilir.

Bayrak dikini ile başlar düğün bayrak dikiminde *dede* köşeye oturur. Bayrağı dikecek sağdıç bayrağı yakalar ondan sonra orada bayrak dikilir. Bayrağın duasını okur dede. Ondan sonra düğün sahibi bayrağa para atar. Sırası ile bütün akraba tarikat para atar. O para ile orada olan bayanlar taksim eder. Tekrar geçilir sağdıç bayrağına sağdıç bayrağı dikilir. Sağdıç kim ise. Sağdıçta gelin düğünü ise oğlan tarafından olur, aynı sülaleden olur. sünnet düğünü ise zaten sağdıç olmaz bayraktar olur. sağdıç bayrağı dikildikten sonra gençlerin bayrağı dikilir. O da gene sülaleden bir genç görevlidir. O bayrakta düğünün *Kepezi* gider, *çeyizi* gider o genç bayrağı taşır, bütün gençlerde köyün gençleri hısım akraba dışarıdan gelen misafir gençler ile birlikte gidilir, *Kepez* düzülür, kepez götürülür. Mutlaka gençler bayraktarın önündedir. Hem kız evinden bayrak gelir hem erkek evinden bayrak gelir. Kız tarafı ile erkek tarafının bayrağı birleştiği zaman salavat getirilir. Her iki bayrak karşılaştığında "*Peygambere salavat seyidine Muhammet kutlu olsun akıbeti hayır olsun*" diye 3 defa salavat getirilir. Ondan sonra halaylar çekilir, oyunlar eşliğinde ne yapacaksan yapılır. Kepez düzme olur, kepez götürme olur.

Kepez nedir?

Kepezde gelinin başına giydirilen eskilerden kalan bir örf adettir. Bir başlık üzeri süsten işlenir. Çeşitli pullu telli şeyler ile süslenir. Belki görmüşsünüzdür televizyonlarda gösteriyor şimdi. Çalgılar eşliğinde o kepez oğlan evinde düzülür kız evine getirilir. Bir kıza giydirilir genç kıza bir kıza giydirilir. Ondan sonra o kepez gelin çıkarken gelinliği ile gidiyor. Eskiden bizim o Türkmen kıyafetimizi giyerlerdi. Üzerine de kepez giydirilirdi, gelin öyle giderdi damat evine.

Türkmen kıyafetinde bir bayanın giydiği neler vardır?

Üçetek denilen kıyafet, *köynek* derler, şalvarına *kölçek* derler, *önlük*, bundan ibaret birde üzerine *cippe* giyilir. *Bindallı* dedikleri kıyafet. Üzerine de kepez takılır. Gelin öyle çıkardı baba evinden.

Baştan tekrar sayabilir miyiz?

Göynek, değre

O ne?

Üstlerine giyilen üçetek. Bir de altına giyilen şalvara *kölçek* der Türkmenler, önlük birde.

Bunlarda bir renk tercihi var mıdır?

Arzuya göre ama mutlaka şatafatlı olacak biraz.

Gelin için mi bu?

Gelin için bir de belinde *kemer* olur eskiden. Şimdi beyaz gelinliğin üzerine kırmızı kurdale çekiyorlar. Eskiden o kemer bağlanırdı. Kemerde kızın oğlan kardeşi oğlan kardeşi yoksa dayısı amcası öyle bir yakını tarafından o da gene aynen salavatlanarak üç defa salavatlanır o kemeri sağlam kuşanan yuvasını yıkmaz denilirdi. Bazı şeyler sözde kaldı ayrılıklar bizlerde de çok şimdi.

Kız istemeye erkek evi haber gönderdi, erkek evi ne hazırlık yapar kız istemeye giderken kız evi ne hazırlık yapar erkek geleceği zaman özel bir şey var mıdır?

Erkek evi tatlısını mutlaka alır, çerezini, çiçeğini alır. İlk gidiş bu kadar

Çiçek şimdi mi çıktı eskiden de var mıydı?

Eskiden bahçesinden koparır demet yapardı, şimdi millet biraz sosyetikleşti, çiçekçiden getiriyor o başka.

Kız evinin özel bir hazırlığı var mıdır?

Kız evi mutlaka oğlan evine bir yemek çıkarır ilk bismillah, varan kişiye bir sofra koyar. Ondan sonra o yemek yenilir, içilir ondan sonra Allah'ın emrini yürütür oradaki bir büyük.

Kız istemede kim olur?

İlk dede olsa da olur olmasa da olur. oğlan tarafından sözü geçenler olur. damat tarafından en yakını kimse. Genelde erkek tarafının sülalesi güdülür. Ona bir saygı duyulur, o bir uğur sayılır. Kadın tarafı sondan gelir yani mutlaka erkek tarafının bir büyüğü olur, kız isteme de.

Bu arada kız ve damat bu merasimde olur mu?

Bulunurlar el öperler, Allah'ın emri yürüdüktan sonra büyüklerinin ellerini öperler. Çerez dağıtılır. Oğlan tarafının götürmüş olduğu çikolata çerez, şimdi millet çokça sosyeteleşti her türlü gidiyor, eskiden sadece bir çerez olurdu, bizim çocukluğumuzda.

Kız verildi, “tamam” dendi ondan sonra ne yapılır?

Dediğim gibi arkasından büyük nişan isteyen yapar.

Kız isteme akşamında n olur?

O kadar kalkar, sohbet eder dağılışırlar, başka bir şey olmaz orada o akşam,

Nişan bir de büyük nişan dediniz ikisi arasındaki fark nedir?

Birinde yüzük takılır arkasından büyük nişan yapan yapıyor yapmayan yapmıyor. Ama mutlaka da düğünden önce bir büyük nişan kuzusunu keser. Bir kan akıtır.

Kim keser kuzuyu?

Oğlan tarafı keser, erkek tarafı kıza keser. O kurban kıza aittir. Kız tarafına verilir o.

Nişan hazırlıklarında neler yapılır?

Büyük nişan şimdi bir günlük düğün gibi oluyor. Sadece bir kuzu ile kalmıyor, nişana kalktın mı her şeyi ile dört dörtlük içkisi ile mezesi ile sofralar kurulur masalar kurulur. Herkes yer içer eğlenir, şimdi davul tutuluyor caz tutuluyor. Eskiden davul caz tutulmazdı, büyük nişanda olsa.

Ne yapılırdı?

Kendi arasında yenilir, içilir, eğlenilirdi. Bağlamamız olurdu mutlaka, semah isteyen döner,

Nişana özgü bir semah var mıdır?

Hayır, bizim yöremizde nişana özgü ayrı bir semah yoktur. Şu Çanakkale Türkmenlerinde yoktur. Her adetinde isteyen semah döner. Semah zaten eğlence şekli demeyelim de Allah'a ibadeti biz öyle sayıyoruz onu. Hak'tan aldığını halka vermek.

Büyük nişanda kız tarafı özel bir şey hazırlar mı?

Oğlanı da kız tarafı giydirir. İsteğine göre yemek hazırlar, tatlı hazırlar, sofalara ikram etmek için, toplumdaki bütün masalara ikram etmek için hazırlar.

Çeyiz hazırlanmaya ne zaman başlar?

Biz kız anası, kızım yetişiyor, kızım oldu diye, mutlaka o sandığına bir şeyler koyar. Doğduğu günden başlar. Maddi yönü yüksek olmasa da onun bir manevi değeri vardır. Büyüklerinden kalmıştır, ebesinden kalmıştır, ebesinden kalmış derler. Şimdi fanteziler çok büyüdü onlar hazırlanıyor da mağazalardan da dört dörtlük evler düzülüyor. Çeyizi yövmiye ile geçinen dahi veriyor kızına, elinden geldiği kadar kızına çeyiz hazırlıyor.

Büyük nişandan sonra hazırlıklar nasıl devam eder?

Düğün içinde gene yemeklikler her şeyler hazırlanır genelde insanların temelinde yemeye içmeye dayanıyor bizim yeme içme çok boldur bizde sınırsızdır ve baylı bayanlı herkes bir masada oturur. Hiç kimse kimseye yan bakmaz. Ben seni mesela hiç tanımıyorum, bir merhaba dedim oturup seninle bir içki içebilirim. İstiyorsam isteğe göre ama bir su ile de kalkabilirim. Bir meşrubat ile de kalkabilirim, kimse kimseye yan bakmaz gerçek bir Müslüman Türkmen yan bakmaz birbirine bizde o yoktur. Geçen hafta benim abimin oğlu kız çıkardı köyden düğünde, inanılmaz bir kalabalık vardı. Yer içer kimse kimseye ka vga dövüş birbirine girme olayı bizde yoktur. Zaten biliyorsunuz eline beline diline bütün dinlerin temeli bu zaten sade Türkmenlerin değil bütün dinlerin temeli doğruluk dürüstlük değil mi? Hepsine baktığın zaman 4 kitabın dördüne “tanrım” diyor.

Düğün kuruldu sabahtan itibaren ya da bir gün önceden itibaren ne yapılır, kız tarafı ne yapar erkek tarafı ne yapar?

Durmadan yiyecek hazırlığı yapar, başka bir şey yapılmaz o gün çeyizi hazırır zaten

Kıza o akşam kına mı yakılır, oğlana kına mı yakılır?

Kız kınası yakılır, düğünün kurulduğu akşam yakılır o. Eskiden kızın evine giderdi kına çalgı ile götürülürdü. Meydan yerinde oyun yeri olur, nerde olursa oyun oraya geliyor kına. Orada gençlerin eline kına yakılıyor, eğlence ile yakılıyor. Eskiden bizim çocukluğumuzda oğlan evinden kalkar kına kız evine gider, eve giderdi yani şimdi eve gitme olayı yok. her köyün düğün yeri var artık orada düğün yerinde orada yakılıyor kına. Aynen o kına da salavat mutlaka bir Allah'ın Muhammed'in adı anılır, yakılır, üç defa salavat getirilerek başlar.

Kına erkeğe yakılır mı?

Bizde erkeğe kına yok.

Kına sırf geline mi yakılır orada olanlara da yakılır mı?

Sırf geline yakılırdı orada o akşam olanlara da bütün topluma o kınadan dağıtılır. İsteyen alır eline yakar veyahut da hiç almaz o arzuya bağlı bir şey kız anası ağıtlar yakar kınada. Kına başlarken.

Nedir o ağıtlar?

Duygusunu belirtir kızına, özel bir şey yok, ezberlenmiş bir şey değil. Kızının doğumundan itibaren yaşadıkları duygularını ana-kız döktürürler ortaya anneanne, babaanne.

Kına yakıldı, ertesi gün nasıl devam eder?

Yine masalarda yeme içme kurulum gelin kızımız giydirilir, isterse gene bu üçetek denilen Türkmen kıyafeti giydirilir, isterse gelinliğini giyer. Yine oyun eğlence devam eder. Akşamüzeri de gelin alıcılar gelir.

O nasıl bir şey?

Damadın yanında sağdıç olur hanımı ile birlikte, sağdıç evlilerden olur. hanımı ile birlikte gelir gelin alıcılar gelir. Onun yanında arkasında gelin, *görüm* derler Türkmenlerimiz, *görüm* denilen de genç gelinlerden oluşan yine Türkmen kıyafetlerini giymişlerdir, başlarına başlığını bağlarlar. Onlar tek gelir gelinle birlikte çift giderler. Mesela 5 genç gelir geldiyse gelinle birlikte 6 olur. diyelim 7 geldi, 8 gider. Mutlaka çift gider. Tek giderse uğursuzluk sayarız.

Gelinin evden çıkışı esnasında ne yapılır?

Çıkış esnasında da gelinin kuşağı kuşatılır o kemer.

Kemerin malzemesi nedir, deri falan mı?

Deri değil ipten dokuma bizim çocukluğumuzda başka kıyafet bilmezdik, bizim yoremizin insanı o üçetekle o kıyafetle dururduk. O kemer mutlaka belinde olurdu. İsterse sıcak dışarıda 50 derece olsun. Ama onların içinde bunalımıyordun zaten yani.

Kemerde genç kızlar ile evliler arasında bir fark var mıdır?

Yoktur. Zevkine bağlı hangi renklerden oluşturursan oluştur. O kemerde gene baba evinden çıkarken geline salavat ile kuşatılır. Anne bir tarafta ağıtlar yakar. Baba bir tarafta ağlar. Sağdıçta gelir damat ile birlikte gelin kızı koluna girer götürür.

Baba ağıt yakmaz mı?

Baba sessiz sessiz ağlar yüksek sesle söyleyeceğini anne ifade eder. Açığı anne ifade eder, anne ağlarken toplumdaki insanlardan ağlamayan kalmaz zaten.

Meryem Neslihan Uyanık: Garip havalar çalar, gelin içerde hazırlanıyor, gelin giydiriliyor dışarıda havalar gariptir yani içerde duygusal olarak ağlarsın zaten.

Gelin çıkarkenki adetleriniz neler?

Gelin sağ ayağı ile çıkar. Gelin çıkarken, erkek kardeşi emmisi dayısı “gelin çıkmıyor” derler. Bahşiş verir damat. Oğlanın evine vardığı zamanda “gelin attan inmiyor, ne veriyorsun” denir. Eskiden attı şimdi araba ama konuşulurken gene at diye konuşulur.

Çanakkale'den bir daire, falanca tarla diyor, bir kara kazan diyor mesela kayınpeder. Herkesin gücüne göre.

Anne baba kapıdan çıkarken bir şey yapar mı?

Ancak ağlar kalı anne baba. Bir şey yapamaz artık iş işten geçmiştir. Mutluluk dilemekten başka çare yok.

Gelin attan indikten sonra neler yapılır?

Gelin attan inmeden hediyesi verilir, gelin oğlan evinden kapıdan giriyor. Kapıya bir parmak bal çaldırırlar, tatlı geçim olsun diye. Ondan sonra da dede nikahını kıyar, nikahı kıyılır duası yapılır işlem böylece biter.

Evden çıkışta girişte kurban var mı?

Yok, ertesi gün *baş bağlama* olur düğün bitti. Damadı da rahatlattık, ertesi gün bir baş bağlama olur. Baş bağlama da tekrar kepez giydirilir gene geline kıyafeti giydirilir. Bir taraftan kaynana yemekleri hazırlattırır. Yemekler mutlaka o günde doyuracak köylüyü. Gelini orta yere getirirler o kepezi getirirler. Biri sağdıç olur biri anlayan bir kadın olur. seccade sererler yere namazını kıldırırlar o gelinin başındaki kepezi başında bozarlar. Başında bozldu mu eteğinde salları onu eteğine ne düşüyse onu alırlar *uğur* sayarlar onu “darısını aldım” derler yani. İşlem böyle biter.

Başbağlama da bir eğlence olur mu?

Yerler içerler eğlenir dağılır. Erkekler çok gelmez hısım akrabası varsa onlar gelir. Çok uzun sürmez zaten kısası sürer. Herkes yemeğini yer içer işine dağılır.

Meryem Neslihan Uyanık: “Mecid” derler bizde olamazsa olmazlardan biridir.

Yağlık nedir?

Mecidiyeler gümüşler kime verilir?

Gelinle oğlan anasına verilir,

Gümüşleri kim ne zaman getirir?

Oğlan anası kepez getirirken getirir.

Kına da gelir mi?

Kınada sadece kıza gelir kına gümüşü gelir. Geline gelir sadece, kına gümüşü olur kınada o da gene salavatla takılırdı. Eskiden eve gelirdi, gümüşte gelirdi, şimdi gerdanlık alıyoruz. Eskiden bir gümüş bilezik, şimdi gene bilezikte şimdi çevirdik gerdanlık alıyoruz o da gene gümüş, altın olarak sen ne alırsan alırsın geline, altındsn gümüş yapılır.

Sonra o gümüşler harcanır mı?

İsteyen harcar ama genelde saklanır.28,50

Meryem Neslihan Uyanık: Başlık Veli Beyin dediği gibi bizde kalıyor diyor ya odur. Onun dışında bir başlık geleneği yoktur. Büyüklerimden bile birileri başlık almış diye duymadım.

Meryem Uyanık: Barışta da aynen Veli Bey'in dediği gibi o kına gümüşleri gider kız anasına. Aynen nişan gibi yine yemeler- içmeler olur. Kız anası ağdını yakar orada. Kızıyla sarmaş dolaş olur.

Barışta artık nişan başlamış oluyor yani

Meryem Uyanık: Eh işte bir benzeri diyelim.

Çeyiz çıkarken başlıca adetler nedir?

Meryem Uyanık: Eskiden kızın çeyizi bir hafta dururdu. Şimdi düğün başladığında _____ (32.07) arkasından çeyiz gidiyor. Gelinin evine gider, zaten o ev önceden düzülmüş oluyor ama o adet mutlaka yerine getiriliyor. Götürülen şeyler de orada gösteriliyor. Gelin sandığı içeriye girdiği zaman kız tarafından biri sandığın üstüne oturur. Sandık açılmıyor, ona da yine kayınpeder ya da damat başlık verir ve sandığın kapağı açılır. O sandığın içinde bir iki bir şey oluyor onu çeyiz olarak seriyorlar oraya.

Verdiği hediyeyi beğenmedi diyelim sandığın üzerinde oturan illa beğenene kadar vermek zorunda mı?

Meryem Uyanık: Zor koşma hiçbir zaman yok bizde. Eğer itiraz ederse gülererek eder zaten. Şimdi diyelim oğlan evi kız evine gitti, kız istedi ya asla şart koşma yoktur. Zaten benim durumum varsa ben oğluma niye yapmayayım? Şu kadar altın isteriz, bu kadar bilmem ne isteriz diye hiç kimse de şart koşma duymadım ben.

Düğün ile nişan arasındaki süre ne kadardır?

Meryem Neslihan Uyanık: Bir ay da olur, bir sene de olur.

Meryem Neslihan Uyanık: Ramazanda ve Muharrem ayında alkol falan yasaktır, bu yüzden yasaktır. İsterse iki yıl nişanlı kalsın kız ile oğlan her bayramda kayınpeder tarafından gider. Kız evine bayramcalık gider.

Nedir gidenler?

Meryem Neslihan Uyanık: bir bohça olur, bir kıyafet olur, bir altın mutlaka olur. her bayramda bayramcalık götürüldüğünde bir altın mutlaka gider. Aklından, gönlünden ne koparsa o olur. Hiç şart koşulmaz.

Ne eksik olursa bayramcalık eksik kalmış olur?

Meryem Neslihan Uyanık: Yok öyle bir şey yoktur bizde ama çerez gider mutlaka.

Çerezin içinde neler olur?

Meryem Neslihan Uyanık: Fındık, fıstık, leblebi, karışıktır olur, sade fıstık olur, sade fındık da olur. genelde karışık olur.

Türkmenlere özel bir tatlı var mıdır düğünlerde, mesela bizde damadın odasında tavuk ve baklava bırakılır düğün gecesi, öyle özel bir yemek bırakılır mı?

Meryem Neslihan Uyanık: mesela çeyiz halayı düğün evine geliyor, oğlan anası o çeyizi tatlı ile karşılar. Evlerinin dolabını da düzersin. Geceye özel bir yemek bizde yok. Düğünlerimizin tatlısı da irmik helvasıdır.

İrmik Helvası nasıl yapılır?

Meryem Neslihan Uyanık: Yağ, irmik, şeker bir de çam fıstığı ile yapılır. Arzu edilirse limon rendelersin, istersen rendelemesin. Yapımı çok basit ama şimdi çok olduğu için aşçılar yapıyor.

Başka ne yemekler olur düğünde?

Meryem Neslihan Uyanık: Gelinin geldiği akşam olurdu o ama şimdi pek yok.

Meryem Neslihan Uyanık: Çorba, mercimek olur, tavuk olur. İki çuval pirinç alırsın, bir tane dana kesersin, bir kuzu mutlaka kesersin bayrak kaldırılırken, bayrak kuzusu. Eğer dana kesmiyorsan gidersin yüz kilo kıyma alırsın, tavuk alırsın, ciğer alırsın. Bizim etimiz falan çok olur. 500 – 600 kilo et olur.

Düğünde ikram edilmez dediğiniz yemek var mıdır?

Ne isterseniz olur herhangi bir alt sınır yok, üst sınırdır yok. Biraz düğün sahibinin ekonomisine bağlı ama şimdi ekonomi çok iyi de olsa genelde olmazsa olmazlarda var. mutlaka bir çorba var, bir pilav var, bir salata türü bir şey var, pilavın yanına kuru fasulye ya da nohut var. Bir et yemeği ama sulu, ama patatesli köfte vardır. Gelen kişiye de önce şey sorulur, hoş geldiniz denilir, hizmette olan kişiler karnı doyuracak şeyi getirir. Bunun içinde irmik helvası da vardır. Burada limit yoktur isterseniz 5. tabak çorbayı da çekinmeden isteyebilirsiniz. Hemen peşinden “içki ne alırsınız?” diye sorulur. Alternatifi çok fazla yoktur. En çok tüketilen rakı, bira ve şarap, hangisini tercih ediyorsanız ona göre içki getirilir ve meze bölümüne geçilir. Günümüzde bir de mezeciyi ayrı tutuyoruz. Mezeciler, boranidir, patates kızartmasıdır, sigara böreğidir, peynirdi, zeytindir gibi belki 10 – 15 çeşide varan, kimisi de abartılarak 20 çeşide kadar gidebilir. Bunlarda servis edilir, durumu vardır ya da ekibini hazırlamıştır, ara ara sıcak mesela ızgara köfte ya da ciğer servis edilir masalara çünkü çalgıda olduğu için diyelim ki biz dolaştık. Bir düğünden geldik, Bali'nin düğününe uğradık, ondan sonra buraya geldik, ortamda güzel burada kaldık, karşılaştık sizinle, muhabbetimizde iyi, aşçıda yemekleri fena yapmamış, rakıda soğuk suyla geliyor, o zaman oturacağız dedik burada.

Meryem Neslihan Uyanık: Dağılırken de mutlaka misafir düğü verir. Herkes gönlünden kopanı durumuna göre, yakınlık derecesine göre, elli lira, yüz lira, on lira verir ama mutlaka verir, o düğüne bir katkı yapar.

Çeyizden sonra da akşam oldu mu şerbete bağlanır. Bir şerbet yapılır burada, şuraya bir çığırtkan dökülür. Bardak koyarlar oraya bir sürü gelir. İşte “Bereket versin Balı”nin elli lirasına, darısı onun kızının başına” ona bir bardak şerbet verir. O şerbeti içer gider. Sırayla diğerleri de gelir. O da gelin ile damada katkıdır.

Veli Erden

Ben Veli Erden, 1952 Bayramiç, kurşunlu doğumluyum. 1989 senesinde Çanakkale'ye yerleştim. inşaat sektöründe çalışıyorum.

Gelin çıkarken davul ne çalar?

Veli Erden: gelin çıkarken davul garip çalar o esnada içerde ağlarlar.

Çeyiz sandığının içinde olmazsa olmaz nedir?

Veli Erden: Kına gümüşü verilir kız tarafına. 7 tane gümüş verilir. Bir tanesi dede de kalıyor zaten eskiden gümüş para varmış onlar. O eski gelenek bu zaman kadar devam ediyor.

Veli Erden: Ben kız babasıyım, üç tane kız çıkardım. Gerekirse harcıyoruz, gerekmezse saklıyoruz.

Kız ile beraber oğlan evine geri gitmiyor mu?

Veli Erden: Hayır, onlar babada kalır.

Türkmenlerde başlık geleneği var mıdır?

Peki, diyelim ki kız ile oğlan birbirini gördü, beğendi ama anne – babası hayır bu iş olmaz dedi. Ne oluyor o zaman?

Veli Erden: Kız kaçır ama mahkemeye kesinlikle kimse gitmez. O iş orada bitmiştir. Örnek anlatayım; Ben, hanımı kaçırdım. Gittik, bizim kayınpeder tarafı falan eve gelir baskı yapardı, orada resimleri, camları bir iki bir şey kırarlardı. Formaliteden yaparlardı, sende ona göz yumarsın.

Peki, kız kaçtıktan sonraki barış nasıl olur?

İki hafta önce semah ile ilgili bir sunum yapıldı. O sırada düğünde semah dönerken kazanın ters çevrilmesi gibi bir durumdan bahsedildi. Nedeni hakkında bilginiz var mı?

Veli Erden: Gelinin geldiği akşam oluyor o, gelinin geldiği akşam gençler kazanı ters çevirip kazanın başında semah oluyor.

Veli Erden: Hala devam ediyor Bayramiç tarafında. Gelin oğlan evine geliyor, ondan sonra semah oluyor, ondan sonra dede nikahı kıyılıyor. Kazan ters çevrilip ondan sonra semah etrafında dönüyor. Saz çalınır, bayanlar ile erkekler karşılıklı semahı dönerler ondan sonra nikah kıyılır. O arada da damadın başına arık bağlanıyor.

Dede nikahı olmadan önce mi bağlanıyor, olduktan sonra mı?

Nikahla beraber oluyor.

Sarık dediğimiz şey nasıl bir şey?

O bildiğiniz kocaman sarıklardan değil az önce Bali bahsetti ya yağlık diye hani erkeklerin başına bağlanan şeye sarık diyoruz diye odur sarık.

Veli Erden: o akşamki davada kuşak kuşanırken salavatlanır, sarık da salavatlanır. Peygambere salavat olur. üç defa yapıldıktan sonra bağlanır. O arada sarık bağlanırken oğlan babasına çünkü ne veriyorsun der dede oğlana. Annesine ne veriyorsun denir, amcasına ne veriyorsun denir. Ona bir katkıda bulunacaklarsa gönlünden ne geçiyorsa o verilir.

Şimdi okuyucuya giderken kadınlar hazırlık yapar mı?

Alınır, o hazırlanır zaten önceden. Bir davetiye ya da kart bastırma değil de mesela bir elbiselik kumaş, bir havlu, bir yazma gibi şeyler dağıtılır okudu diye.

Bu gelenekleri kentin içinde devam ettirebiliyor muyuz?

Veli Erden: Yaşiyor hala ufak tefek kısaltmalar olsa da devam ediyor.

Pekala Esenlerde böyle bir düğün kurabiliyor muyuz?

Veli Erden: Tabi yapıyoruz.

Yapıyoruz ama tek sıkıntı şu mesela Kepez'de veya Barbaros Mahallesiinde, Dörtiyolda, Kepez'de ve Esenlerde de biraz Türkmen varmış ama genelde toplu olarak Kepez'de, Cumhuriyet Mahallesiinin orada, Arslanlar Fordun arka kısmında daha yoğun bir Türkmen yerleşimi vardır. Genellikle aynı köyden ya da aynı dönemlerde arsalar edinmişler ve aynı dönemlerde evler yapmışlar. Bunlarda sıkıntı yok ama diyelim burada tek başına adam diyelim ki Ahmet Bey sitesi, B blok, 6 numarada oturuyor. Bu adamda aynısını yapıyordur. Neden? Etrafındaki hısım akrabası ya da hizmetçi olduğu insanlar yine geliyor, sokağı kapatıyor. Karakoldan gelen görevli polise, biraz görmesiniz, duymasanız diyor. Komşular orada boynunu büküyor. Çanakkale öylesine güzel bir yer ki genellikle şikayet olmuyor çünkü herkesin adeti oluyor. Bir Türkmen bir Yörük ile bir Muhacir ile komşuluk yapıyor, herkes birbirinin adetini tolere ediyor. Türkmen'in düğününde kadın erkek bir arada oturuyor, alkol alıyor, oynuyor. Bir Yörük'ün düğününde kadın erkek ayrı ayrı oturuyor. Bir miktar alkol veriyor ya da vermiyor ama herkes birbirinin adetine yardımcı oluyor fakat günümüzde o kent yaşamının şeyi zorlaması, mesela bu yıl son dakikada

sokak düğünleri yasaklanacak dediler. Sokak düğünleri yasaklandığında bu adetleri salona nasıl sığdırırız? Bir kız evi bir yer tutacak, oğlan tarafı bir yer tutacak veya çok geniş bir alanda kız tarafı ayrı, oğlan tarafı ayrı, futbol sahası gibi bir şey olması lazım. Bu nesil bu işi bir şekilde götürüyor ama bundan sonraki nesilde sıkıntı olacak. Çanakkale gibi küçük kentlerde Cem evi zorlaması yok. Onun için yok buradaki insanların köylerle bir şekilde organik bağı devam ediyor. Köyden gelmişiz, burada çalışıyoruz hatta burada emekli olmuşuz, bir ev falan edinmişiz ama köyümüze de hafta sonları gidiyoruz. Kurban keseceğiz köyde kesiyoruz.

Mesela bizde araya kurban girer, kızın evine kurban gider. İki bayram arası düğün olmaz derler. Türkmenlerde de böyle şu süre içinde düğün yapılmaz diye bir kıstas var mıdır?

Veli Erden: dini günlerin haricinde düğün gününü kısıtlayan hiçbir şey yoktur. Nişan – düğün arasında kaç tane bayram varsa o bayramlarda oğlan tarafı kız evine bayramcalık getirir. Yani biz sizi unutmamak demek isterler.

Veli Erden: Lokum ve bisküvi dağıtılır.

Veli Erden: köylerde gelin çıkmadan önce hadi nişana derler. Daha önce insan yarışı, at yarışı sonra nişana bağlarlar. İnsan yarışı belli bir mesafeyi koşma yarışıdır. Düğün sahibi birincilere ödül vermek için daha önceden hazırlanmıştır. Nişanda karşıya bir tane nişan koyulur, kim vuracak diye nişan alınır. Tüfek menziline göre karşıda 200 – 300 metreye nişan alınır. Kurşunla atılır, saçma ile atılacak hedef değil. Nişan bazı yerlerde testidir, bazı yerlerde şişedir. Bir de testinin ya da şişenin üstüne nişan alsın diye beyaz bir kağıt yapıştırılır. İçine su doldururlar, vurulduğu zaman buz gibi olur zaten. O sırada davullar çalar. Genç ya da kazak fark etmeden herkes atar. (evli erkeklere kazak denir) ondan sonra o vurulur. Onun ucunda sarık vardır, onun ucunda da altın ya da gümüş mecitlerden vardır ama genelde altın vardır. Onu silahın başına bağlarlar. O oradan gelir, düğün evi önünde bir halay havası çeker ve gider.

Düğün geleneğinin içinde sporda var yani

Spor var ve kendini gösterme fırsatı da var.

Veli Erden: At yarışları bitti zaten atlar gitti ortadan ama yarışlar halen devam ediyor.

Eskiden köylerde her evde at var mıydı?

Veli Erden: Her evde yoktu. At bir de birazcık hali vakti iyi olanların kullanacağı bir şeydir. Çoğu evde eşek vardı. Eskiden kişilerin arasında bu kadar büyük uçurumlar yoktu. Birazcık hali vakti iyi olan ata binerdi.

Aklınızda kalan, şu da vardı diyeceğiniz bir şey var mı?

Bu kayıtları izleyip de izlettiğimiz insanlardan sonrasında eksiklikleri alsak ve söylesek. Onun dışında bir şey yok.

